

ΟΙ

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ ΓΡΑΦΕΝΤΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α

ΑΠΟ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΝ ΜΑΝΗ ΜΕΧΡΉ
ΕΛΕΥΣΕΩΣ ΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
“ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ,,

1903

ΟΙ

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ ΓΡΑΦΕΝΤΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α

ΑΠΟ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΝ ΜΑΝΗΙ ΜΕΧΡΙ
ΕΛΕΥΣΕΩΣ ΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣ

ΑΓΗ. 986

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

“ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ,,

1903

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΤΟΠΟΣ ΕΚΔ. *Αθήνα*
ΕΤΟΣ ΕΚΔ. *1903*
ΤΟΜΟΣ *Μέρος Α*
ΣΧΗΜΑ
ΣΕΛΙΔΕΣ *48 111*
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α.Γ.Μ. *986.*

ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

ΤΙΤΛΟΣ *Ο Γ. Μανρομicha και
Συλλογή των περί αυτών
γραμμάτων*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ

ΑΓΜ. 986

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
"ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ,"
1903

--	--	--

116/2

4
ΟΙ

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ ΓΡΑΦΕΝΤΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α

ΑΠΟ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΝ ΜΑΝΗ ΜΕΧΡΙ
ΕΛΕΥΣΕΩΣ ΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣ

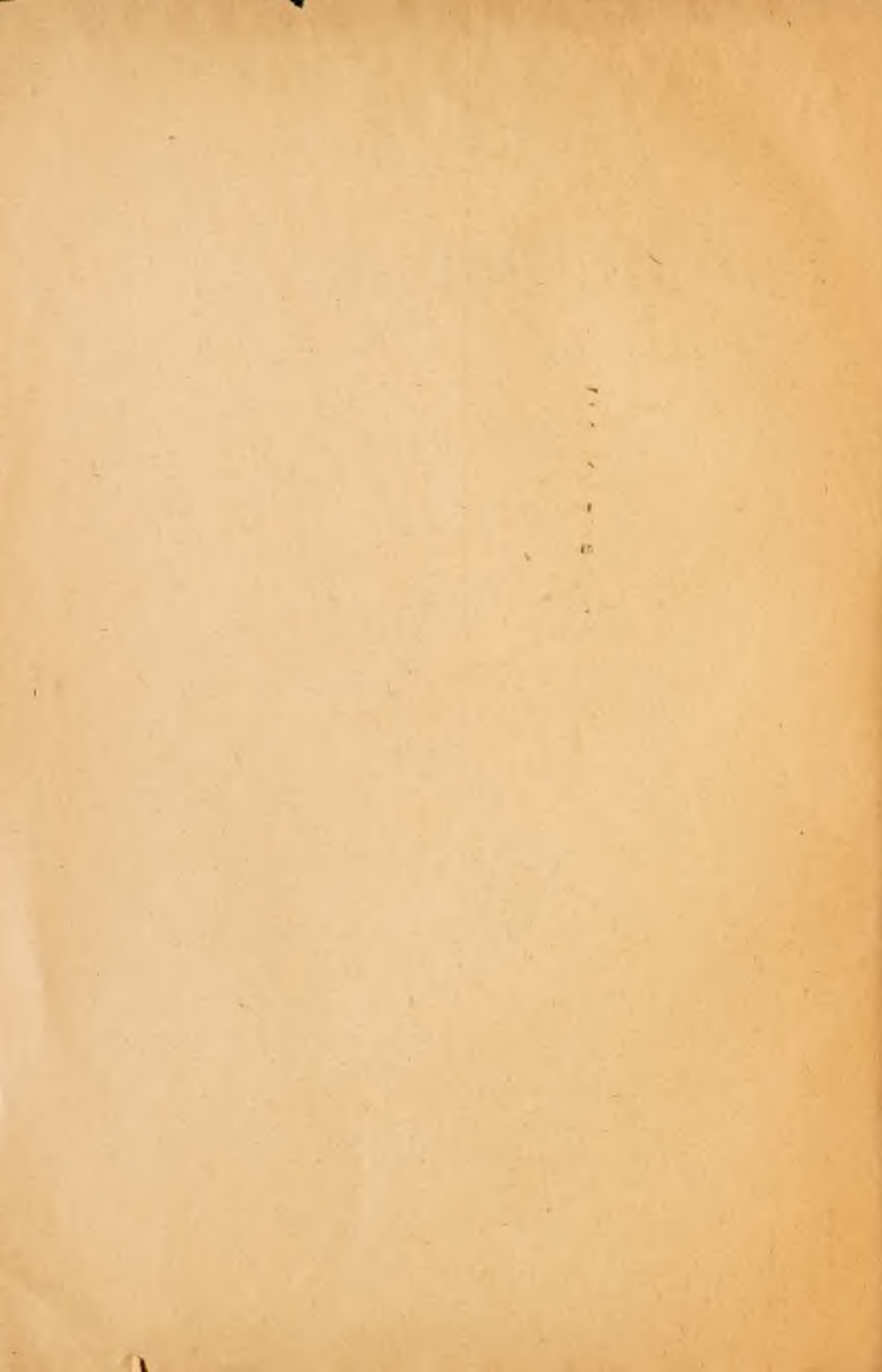
ΑΓΗ. 986

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

“ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ,,

1903

Α τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ δωρησα-
μένου ἡμῖν ἐλευθέραν πατρίδα δὲν
διευκρινίσθησαν εἰσέτι, διότι οἱ τά-
φοι τῶν ἐν αὐτῷ διαπρεψάντων εἶνε
εἰσέτι νεοσκαφεῖς, κατ' ἀκολουθίαν
ἡ Ἱστορία δὲν εἶπεν ἀκόμη τὴν τε-
λευταίαν αὐτῆς λέξιν.

Τοῦτο ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, δὲν
ἐπεχειρήσαμεν ἱστορικὴν περιγρα-
φὴν τῆς μεγάλης καὶ ἐθνικωτάτης
οἰκογενείας τῶν Μαυρομιχαλῶν, θεω-
ρήσαντες προτιμώτερον νὰ ἀναδη-
μοσιεύσωμεν πᾶν ὅτι ἐγράφη περὶ
ταύτης ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως της ἐπὶ
τῆς ἡρωϊκῆς Μάνης μέχρι τῶν ἡμε-
ρῶν μας. Οὕτω ποιοῦντες ἀπέχομεν
ἀπὸ πάσης κρίσεως περὶ τῶν πρά-
ξεων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας
ταύτης κατὰ τοὺς ἀγῶνας οὓς ἡ
ἐλληνικὴ φυλὴ ἐπεχείρησε κατὰ τῶν
Τούρκων, ἀφίνοντες εἰς τὸν ἀνα-

γνώστην νὰ μορφώσῃ ἰδίαν γνώμην καὶ νὰ ἐξαγάγῃ ἀ-
σφαλῆ κρίσιν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν περὶ αὐτῆς κατὰ
καιροὺς καὶ ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων, ἰδία ξένων, γρα-
φέντων.

Τὸ ἔργον διηρέσαμεν εἰς δύο μέρη.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος περιλαμβάνει τὰ περὶ τῆς
οἰκογενείας ταύτης γραφέντα ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως της
ἐν Μάνῃ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Καποδιστρίου. Τὸ δὲ
δεύτερον μέρος θέλει περιλαμβάνει, τὸ χρονικὸν διά-
στημα ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Καποδιστρίου μέχρι τῶν
ἡμερῶν μας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὴν πίσυν ἀκήρατον τηροῦσα εἶχε τελέση ἡ Ἑλλὰς τὸν δρόμον τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ὑψηλοῦ. Ἀδαμαντοπέδιλος εἶχε φθάσῃ τὴν Νίκην μὲ τὰς μεγάλας πτέρυγας τῆς φεύγουσαν πρὸ αὐτῆς. Ἀνέμενε λοιπὸν νὰ περιβάλῃ τὸ μέτωπόν τῆς ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Ἀλλὰ τοῦ ψεύδους ἱεροφάνται δυσεβεῖς, οἱ μέσοι αἰῶνες οἱ σκαιοί, παρῶνθησαν τὸν φωτοδρόμον νικητὴν, καὶ σκοτεινὸν ἀντίπαλον, τὸ Ἰσλάμ, ἔστειραν διὰ τῆς εὐγενοῦς δάφνης τῆς νίκης. Ἡ τὴν χρυσάκινα τοῦ ἀληθοῦς λαμπάδα εἰς φωτισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ὑψώσασα Ἑλλὰς εἰς χαλκόδετον φυλακὴν ἐρρίφθη, ἡ τὸ ὑψηλόν, τὸ καλόν, τὴν ἐλευθερίαν διδάξασα αὐχμηρὰ, διεστραμμένη τὴν μορφήν δι' ἁλύτων δεσμῶν εἶχε καρφωθῇ ἐπὶ τοῦ δουλείου τῶν στρεβλώσεων στύλου.

Προσηλωμένη ἐπ' αὐτοῦ στερῶς ἐφθινεν ὑπὸ τῆς ἀλγεινῆς ἀγωνίας ἡ πατρίς. Ἀλλ' ἂν ἔκλινε τὴν σκελετιώδη κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ κατίσχνου στήθους, ἂν ἔκλεισε τὰ βλέφαρα καὶ δὲν ἐξέπεμπον πλέον ἀκτινοβολίας αἱ λαμπάδες τῶν ὀμμάτων αὐτῆς, τὴν κεφαλὴν, τὰ βλέφαρα ταῦτα δὲν εἶχε καταβάλῃ ἡ σιδηρὰ ἰσχὺς τοῦ θανάτου, ἀλλ' ὕπνος ἀκαταπάλαιστος νόσου δεινῆς. Ἡ νῦξ μελανοπτέρυξ καὶ κατηφὴς ἐκάθισεν ἐπὶ τῶν στέρνων τῆς γῆς, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὕτη τὸ σκότος τὸ αἰώνιον τῆς ἀνυπαρξίας· πέραν ἐκεῖ εἰς τὸν ὀρίζοντα πρὸς ἀνατολὰς ὑποφαίνονται γλυκεραὶ τοῦ λυκανοῦς αἱ ἀκτῖνες προαγγέλλουσαι τὴν ἀναβίωσιν τῆς πατρίδος.

Καὶ δὲν ἦτο δυνατόν ἢ ν' ἀναζήσῃ. Κατὰ τοὺς μεγάλους ἀγῶνας τοῦ βίου τοῦ ἱστορικοῦ ἀποδεικνύεται συνήθως καταπαλαίων τὸν ἀντίπαλον ὁ θέλων νὰ ἐπικρατήσῃ. Καὶ ἡ Ἑλλὰς νὰ νικήσῃ θέλουσα ἔταξε κατὰ τῆς ἀπανθρωπίας τὴν ἐγκαρτέρησιν, κατὰ τοῦ ἰσλαμισμοῦ τὸν ὑπὲρ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ μαρτυρικὸν θάνατον, κατὰ τοῦ θανασίμου ὅπου τῆς δουλείας τῆς ἀσιατικῆς τοῦ ἀθανάτου πόθου πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὰ χρυστάλλινα νάματα. Καὶ ἐμπνύμενοι λοιπὸν καὶ διπτόμενοι εἰς τὴν κόπρον καὶ τὸν πηλὸν δὲν ἐβορβορώθημεν, ἀλλ' ἄσπιλοι ἐκ τῶν προσηλακισμῶν ἐξήλθομεν ὥς παρθένος διὰ μέσον ἀναισχύντων διερχομένη βλεμμάτων. Εἰς τοὺς ἀγροίκους δουλεύοντες Ὀθωμανοὺς ἀνεδείξαμεν

τάξεις ὅλας σεμνῶν τῶν Μουσῶν ἱερέων ἀπὸ τοῦ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ μέχρι τοῦ Οἰκονόμου, κατὰ δὲ τῆς δουλείας τῆς ὠμοτάτης, δῶν ποτὲ κατὰ τοὺς πέντε τελευταίους αἰῶνας λαὸς εὐγενὴς ἐδούλευσεν, ἦσαν ἀγέρωχοι τὰ στέρνα αὐτῶν νεανία ἄκαμπτοι ὀλιγοπληθεῖς καὶ ὁμάδες πυκνότεραι ἑλληνικαὶ ἐπὶ τῶν ἀβάτων ἑλληνικῶν ὁρέων. Ἐκεῖνοι, τὰ κλεφτόπουλα, ἐκπληκτικὸν παράδειγμα παρέχοντες συναισθήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ὑπερφηφίας, εὐθυμοὶ τὸν πολυκίνδυνον τοῦ πολεμιστοῦ διερχόμενοι βίον, ὑπῆρξαν κατὰ τὴν μακραίωνα τῆς δουλείας ζωὴν ἢ πολύστομος διαμαρτυρία ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους ἡμῶν. Ἀλλ' ἐννομος ὁργάνωσις τῆς μελλούσης, τῆς ἐλευθέρας ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ μεγάλων ἐνόπλων ἐμπειροπολέμων στρατιῶν ἦσαν αἱ ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὁρέων μέχρι τῶν νοτιοδυτικῶν τῆς Κρήτης παραλίων ἐλεύθεραι βιοῦσαι ἑλληνικαὶ κοινότητες. Ἄετοὶ ὑπερίφανοι, πονοῦντες καὶ οἰκτείροντες ἅμα τοὺς κάτω εἰς τὰς χθαμαλὰς πεδιάδας ταλαιπωροῦντας ὁμοεθνεῖς, διῆγον λυπρὸν ἀλλ' ὑπερίφανον βίον, αὐτοὶ ἀδούλωτοι καὶ τῶν ἄλλων ἐκδικηταί, τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς χάριτος τῆς ἀνδρικῆς τὴν μορφὴν διαπλάσαντες, τὴν λεβεντιάν.

Ἡ λεβεντιὰ αὕτη—τὸ σῶμα τὸ κομπόν, τὸ ὀρθὸν καὶ κούφως βαδίζον, μὲ τὰς ἀδράς καὶ εὐτόρνους κνήμας, τὴν λεπτὴν ὀσφύν, τὰ εὐρέα στέρνα, τὴν βαθεῖαν κόμην· ἡ γενναία καὶ ὀξεῖα τῆς μορφῆς ἔκφρασις μὲ τὸ ὑψηλὸν μέτωπον καὶ τοὺς ἀστραπηβόλους ὀφθαλμούς· ἡ φωνὴ ἡ ἀνδρεία ὡς ἀργυρᾶς σάλπιγγος· αἱ ραγδαῖαι ὡς ἱέρακος ἐφορμήσεις ἐν ταῖς μάχαις, ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὸν θάνατον, τῶν μαρτυρίων ἡ καταφρόνησις, τὸ συναισθημα τὸ ἀμόλυντον τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγαθῆς δόξης—ἡ λεβεντιὰ αὕτη ἐτήρησεν ἐλεύθερα τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἀνεξάρτητα καὶ αὐτόνομα τὰς κλιτῦς τοῦ Ὀλύμπου, τὰ Ἀγραφα, τὴν Χιμάραν, τὰ Σφακιά. Τίς ἤθελεν εἶναι ὁ θρασυκαρδὸς ὅστις ἀναγριχώμενος ἐπὶ τοῦ ὀπορρώγος βράχον ἤθελε τολμῆσῃ νὰ βάλῃ τὴν χεῖρα εἰς τοῦ αἰγυπιοῦ τὴν φωλεάν; Οἱ Τούρκοι συνετῶς πολιτευόμενοι ἀφῆκαν εἰς τοὺς ἀνυποτάκτους τοῦτους τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἀρκούμενοι εἰς ἐλάχιστον φόρον ἐπικυριαρχίας.

Ἐκ τῶν ἐλευθέρων τούτων συμπολιτειῶν δύο ἤρθησαν μέγιστα ἐν τῷ ἱστορικῷ ὀρίζοντι τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ γένους, τὸ Σοῦλι καὶ ἡ Μάνη. Ἡ πολιτικὴ ὁργάνωσις, τῆς νεότητος ἡ παίδευσις ἡ φιλοπόλεμος, τὸ φρόνημα τὸ πολεμικόν, ἡ καθοσίωσις ὑπὲρ τῆς πατρώας γῆς, τὰ ἀκήρατα εἰς σεμνότητα ἤθη, ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὰ λυγινότατα σπαράγματα τῆς πείνης, ἡ καρτερία

πρὸς τὴν φλέγουσαν τῆς δόξης κάμινον, αἱ νῆκαι κατὰ τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ καὶ τοῦ σερασκέρη Χουρσίτ αἱ περιδόξοι διὰ στεφάνου φωτὸς χρυσαυτοῦς ἔσπευαν τὴν ἀστρογοίτονα κεφαλὴν τοῦ Σουλίου.

Κάτω δ' ἐκεῖ πρὸς νότον τῆς ἐπηρμένης κορυφῆς τοῦ μεγαλειοτάτου Ταῦγέτου χαράδραι δυσπρόσοδοι καὶ ὑψώματα ὀξέα, ἡ δυσεμβολωτάτη ἰδοὺ χώρα, τραχεῖα ὅλως καὶ ἄκαρπος, ἥτις ἐπλάσθη ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ὥς οἰκητήριον ἀνδρῶν τὴν ἐλευθερίαν πάντων τῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον δώρων τοῦ Θεοῦ ἀγιώτατον καὶ τιμιώτατον νομιζόντων. Καὶ ἐγένετο τῆς ἐλευθερίας τὸ τεῖχος τὸ ἀεῖφρουρον, ἀφ' οἷον ὁ Κροκόδειλος Κλαδᾶς κατέλαβε μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ τοῦ Ταῦγέτου τὰς κλιτῦς, μέχρι τῆς ἡμέρας. καθ' ἣν συνειρίβετο κατὰ τὸν Πολυτζάραβον τοῦ Ἰβραήμ ἡ ὑπεροψία. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς προσηνεῖς, λιτοί, νηφάλιοι, εὐήκοοι πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, εὐσεβεῖς πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰς γυναῖκας ἔζων πατριαρχικῶς ἅμα καὶ ἐγωῖστικῶς ἐντὸς τῶν ἀπορθητῶν πύργων αὐτῶν· ἀλλ' ἵνα μὴ διασπῶνται αἱ δυνάμεις αἱ ἐθνικαί, ἐκ τῶν προεχόντων κατ' ἀνδραγαθίαν γενῶν ὑπεδέκνοντο ἕνα ἐκάστοτε ἡγεμόνα αὐτῶν ὑπὸ τοῦ κυριάρχου καθιστάμενον εἰς τὴν ἡγεμονίαν. Τοιαῦται φιλοπάτριδες καὶ πολυαθλοὶ γενεαὶ ἦσαν οἱ Γρηγοράκηδες, οἱ Τρουπάκηδες, οἱ Μανρομιχάλοι.

Τίς εἶναι ὁ χορὸς οὗτος τῶν πολεμιστῶν, οἵτινες γιγάντιοι ἴστανται περὶ τὸν ναὸν τὸν ὑπερφανῆ τῆς πατρίδος ; Σιδηρόκορμοι ὥς κινάρισσοι αἰωνόβιοι, εὐθυτενεῖς, ἀγέρωχα ὑψοῦντες λάσια πλατέα στέγνα, νεοὶ μὲν εἶναι λιγηροὶ ὥς νεόφυτα ἐλαιῶν, πρεσβύτεροι δὲ ὥς εὐθαλεῖς δρύες ἀπλώνονσι τοὺς σιδηροὺς κλάδους αὐτῶν. Εἶναι ἡ γενεὰ ἡ ἀγλαόμορφος τῶν Μανρομιχαλῶν. Νηρηίδος ἐμυθεύθησαν ἀπόγονοι διὰ τὴν χάριν καὶ εὐγένειαν τοῦ παραστήματος διὰ τὸ περικαλλῆς τῶν γραμμῶν τοῦ προσώπου διὰ τὸ πραῦγελον τῆς ἐκφράσεως αὐτοῦ.

Εἰς τὸν ναὸν τὸν σεμνόν, ὃν τὸ ἔθνος τὸ ἐλληνικὸν τὸ νεώτερον ἴδρυσεν εἰς τὴν Ἀρετὴν, Μοῦσα τῆς Ἱστορίας μελίφθογος, ὁδηγὸς γενομένη δεῖξον τὰς ἀνδρείας μορφὰς τῆς γενεᾶς ταύτης ὑπὸ αἴγλης περιβαλλομένας χρυσοφεγγοῦς.

Ἀνὴρ Ἕλλην, ὁ Γεώργιος Παπάζολης, ἀγαθὰ διὰ τὴν πατρίδα προαιρουμένος καὶ ἐλπίζων, ἤγαγεν ναυτικὴν ὥσσοικὴν δύναμιν εἰς τὰς ἐλληνικὰς τῆς Μεσογείου ἀκτᾶς. Οἱ Ῥῶσσοι προσ-

δοκῶντες σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξέγερσιν, ἐπικούρημα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν πολεμικὰς ἑαυτῶν ἐπιχειρήσεις, εἶδον δι' ἡπατήθησαν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες πάλιν, ἀναμένοντες στόλον ἰσχυρότερον, ὅπλων ἑκατὸν χιλιάδας διὰ τοὺς γυμνοὺς ἐξ ἑαυτῶν καὶ χρήματα διὰ τοὺς πενομένους, εἶδον ὅτι τῶν ἐλπίδων εἶχον πρυσθῆ. Οὐδὲ ἐν τουφέκιον, οὐδὲ ἐν τηλεβόλον στρατιῶται δὲ μόνον ἐλάχιστοι δυσκίνητοι καὶ τινες ἀπαίδευτοι εἶχον ἔλθῃ ἀξιωματικοί. Καὶ πλὴν τῆς ἀνικανότητος αὐθάδεια τῶν Ῥώσων στρατηγῶν, ὥς ἂν εἰς κατάκησιν τῆς ἑλληνίδος γῆς καὶ οὐχὶ εἰς ἀπελειθέρωσιν εἶχον στρατεύσῃ. Τὴν ὑπεροψίαν αὐτῆν, τὴν συμπάρεδρον τῆς ἀπάτης, τῶν Ἑλλήνων οἱ προεσιῶτες ν' ἀνεχθῶσι δὲν ἦτο δυνατόν. Μεταξὺ δὲ τούτων, ἀγριαίνων διὰ τοὺς δυσανασχέτους ἐλευθερωτάς, ἦτο ὁ Ἰωάννης Μανρομυχάλης, διὰ τὸ ἀφόβητον τῆς ψυχῆς καὶ τὴν πρὸς τοὺς κινδύνους ὁρμὴν Σκυλογιάννης καλούμενος. Πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Γεωργάκη Μανρομυχάλῃ καὶ τῆς μυθικῆς Νεραΐδος εἶχε τὸ φιλάληθες καὶ τὸ ἀρχικὸν τὸ ὠσαύτως καθαρὸν ἀναφανέν κατὰ τὴν Μεγάλην Ἐπανάστασιν μας εἰς τὸν Κυριακούλην. Ἠλεγε διὰ τὴν ἀπάτην τοὺς ἡγεμόνας τῆς ὀωσοικῆς στρατιᾶς, εἰς δὲ τὸν ἀπανθαδιζόμενον Ὁρλώφ εἶπε τοὺς ὑπερηφάνους λόγους· «καὶ ἂν εἶχες ὑπὸ τὰς διαταγὰς σου ὅλους τοὺς στρατοὺς τῆς αὐτοκρατείας σου, δοῦλος πάντοτε θὰ ἦσαι ἐν ᾧ ἐγὼ εἶμαι ἀρχηγὸς λαοῦ ἐλευθέρου. Ἀλλὰ καὶ ἂν εἶμαι ὁ τελευταῖος τῆς φυλῆς μου, ἡ κεφαλὴ μου ἀξίζει τῆς ἰδικῆς σου περισσότερον». Καὶ—ἂν ἡ ἀρετὴ εἶναι πάντων τῶν κτημάτων τὸ πολυτιμότεον—ἐδειξε τοῦτο μετὰ μικρόν. Ὁ Χατζῆ Ὁσμὰν πασᾶς, ποταμός, ὃν οἱ ὄμβροι τοῦ φθινοπώρου ἀκάματοι ἔθρεψαν, ἐπέρχεται ἀπὸ Τριπόλεως πάντα ἀφανίζων ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς χθαμαλῆς. Φεύγουσι δειλοὶ οἱ Ὁρλώφ, ἀνέως καὶ ἀπανθρώπως ἀφήγοντες τοὺς ὁμοδόξους εἰς τῶν Τούρκων τὴν θηριώδη ὁρμὴν. Ὁ ἐξ Σκυλογιάννης ; Ἀπὸ τοῦ Μελιπύργου τῆς Μικρομάνης ἡ πολύφημος Δόξα κηρύσσει τὸν μεγαλόφρονα θάνατον ἐκείνου. Οἰμωγὴ βαθεῖα τῶν θνησκόντων καὶ τῶν τραυματιῶν, τῶν βασανιζομένων σκληροὶ στεναγμοί, κλαυθμηρισμοὶ τῶν νηπίων καὶ σπαρακτικαὶ τῶν μητέρων κραυγαὶ μετὰ τῆς κλαγγῆς τῶν ἐπερχομένων ὀρνέων καὶ τῶν ὠρυγῶν τῶν λύκων καὶ τοῦ πατάγον τῶν πυρπολουμένων πόλεων καὶ κωμῶν ἰδοὺ ἡ μουσικὴ ἡ κατὰ τὴν θριαμβικὴν ὁδὸν τοῦ πασᾶ τοῦ Μωρέως. Οὐδεὶς ὁ ἀμυνόμενος. Ὁ Ὁσμὰν ἀκατάσχετος ὁρμᾷ κατὰ τῆς Μάνης. Ὡ πέρδιξ χαμαιπετῆς, ποῦ θρασεία φέρεσαι ἐκεῖ, ὅπου Ἀλέξανδροι μόνον,

ὅπου ὁ τανυσίπτερος ἀετὸς δύναται πετάξας νὰ ἐπισκοπῇ τὰ βα-
θύπεδα καὶ τοὺς ταλαιπωροῦντας οἰκήτορας αὐτῶν ; Βαδίζει ἀπὸ
τοῦ Ἀλμυροῦ ὁ πασᾶς πρὸς τὴν ἐπικλινῇ, τὴν πρὸς τὸν Μεσση-
νιακὸν κόλπον, τοῦ Τάϋγету πλευράν. Ὁ Πιέρρος Μαυρομιχά-
λης τοῦ Σκυλογιάννη ὁ ἀδελφός, ὁ δεύτερος λεοντιδεύς, ἔνδεκα φέ-
ρων τραύματα ἀπεχώρησε τοῦ Ἀλμυροῦ καὶ διακολυμβήσας
ἐσώθη εἰς Μάνην. Ἀλλὰ τὰς πληγὰς αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ
ἀδελφοῦ καὶ τῶν ἄλλων συναθλητῶν ἐξεδίκησεν ὁ πατὴρ Γεωργά-
κης, οἱ Γρηγοράκηδες, οἱ Τρουπάκηδες, οἱ Καπετανάκαι, οἱ Φωκά-
δες καὶ οἱ λοιποὶ ἡρωϊκοὶ τῆς Μάνης υἱοὶ ἐν Ἀλμυρῷ καὶ κατὰ τὸ
Τρικεφάλι, ὅπου ὁ Χατζῆς Ὅσμὰν ὁ αἱματοβαρὴς Ἀλβανὸς καὶ
ἄλλοι βέηδες ἔβαψαν μὲ τὸ μαρὸν αἷμα των τὰ ἐλεύθερα βουνά.

Εὐλογημένη ἡ ἀρχή· δὲν θὰ ἐπιλίπωσι τὰ γενναῖα ἔργα. Δέκα
ἐπὶ βραδύτερον εἶη ὁ μὲν Τζαννέμπεις Γρηγοράκης, τῆς Μά-
νης τότε ἡγεμῶν, ἔσωζε μὲν τὸν μέγαν ναῦτην Λάμπρον Κατσώ-
νην, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ ἐκπλεύσῃ ἐκ Λιμενίου, γερανὸς δὲ
σωτήρ ἐλάμβανεν ἐπὶ τῶν πτερυγῶν τοὺς συναθλητὰς ἐκείνου, τὰ
κλεφτόπουλα τὰ θάνατα τοῦ Ἀνδρίτσου, ἀσφαλῶς φέρων μέχρι
τῶν ὀρίων τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Οἱ δὲ ναῦται τοῦ Κατσώνη—ζύγαι-
ναι πρὸ μικροῦ σχίζουσαι τὰ σαπφείρινα τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰο-
νίου νερά—μετὰ τὸν ἀσφαλῆ ἀπόπλουν τοῦ νανάρχου αὐτῶν σκέ-
πην σῶτειραν εὐρίσκουσι παρὰ τῷ Γεωργάκῃ Μαυρομιχάλῃ. Ἀ-
πειλοῦσιν οἱ Τοῦρκοι δεινοί, ἀλλ' ἐκεῖνος προτάσσων τὰ δαμά-
ντινα στήθη του ἔκρυψε καὶ μετὰ μικρὸν ἐπεμφεν εἰς τὰς πατρί-
δας αὐτῶν ἀβλαβεῖς τοὺς νικητὰς τῆς Καρπάθου, τοῦ Δυρραχίου,
τῆς Μυκῶν, τοὺς ἡρωϊκοὺς τῆς Ἀνδρον ναυμάχους.

Βραδύποδες, θανάσιμον πνέουσαι, παρέρχονται ἐρεβώδεις ἡμέραι
εἴκοσι ἐπὶ εἰσέτι ἐνιαυτῶν, ἀλλ' ἰδοὺ ἡ ἡμέρα ἡ ὑπερευλογημένη
καθ' ἣν θ' ἀναπειτάσῃ εἰς τὴν ζωὴν τὰ βλέφαρα ἡ μήτηρ Ἑλλάς.

Μήτηρ μελιχία, πρᾶνεις σὺ τῶν τέκνων σου ἐν τοῖς κινδύνοις
τὰς ἔριδας, καὶ συνηγορισμένοι πλέον εἰς τεῖχος χαλύβδινον νικῶ-
σιν ἡ θνήσκουσιν ὑπὲρ σοῦ. Ἐλπὶς πρᾶγγεως φεγγοβολεῖ ἐν ταῖς
ψυχαῖς τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' οὗτοι οἱ κήρυκες τῆς Φιλικῆς Ἐται-
ρείας φέρουσι τὸ θεσπέσιον ἄγγελμα ἐθνικῆς ἐλευθέρως πλέον
ζωῆς. Τότε μεγαλόφρονες υἱοὶ σου ἀποβάλλοντες τὸν στυγνὸν ἐγωῖ-
σμόν οἱ Μαυρομιχάλαι, οἱ Γρηγοράκηδες, οἱ Τροϊπάκηδες συνω-
μολόγησαν «νὰ βασιλεύῃ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὰ σώματά μας μία ψυχὴ,
μία σύμπνοια, μία θέλησις διὰ τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος ὠφέ-
λειαν». Ἀγγελος λευκοπτέρυξ τῆς χαρᾶς διὰ τὴν ἐπερχομένην σε-
μνὴν ἀνασσαν, τὴν Μεγάλην Ἐπαναστάσιν μίας.

Ἵψηλοὶ οἱ πλείστοι, λιπόσαρκοι, σιδηρομέλανεσ τὴν χροίαν, ἀνχημροί, πενιχροὶ τὴν περιβολήν, ἀλλὰ μὲ ὀφθαλμοὺς ἀκτινοβολοῦντας νοημοσύνην, μὲ ὄψιν θάρρος καὶ ἀσφάλειαν σημαίνουσαν, στρατιὰ πάνοπλος κούφως πατοῦσα πυκνὴ βαίνει ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ Ταυγέτιον πρὸς τὰς πεδιάδας τὰς ταπεινάς. Τρισχίλιοι τῶν ἀδουλώτων τούτων εἰσβάλλουσιν εἰς Καλάμας, ἡγοῦνται δ' αἱ πρῶται εἰς ἰσχὺν γενεαί, ἡγεῖται δὲ πάντων ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πετρόμπεϋς Πιέρρου Μανρομυχάλης.

Ὁ Πετρόμπεϋς μεγαλοπρεπὴς ἦτο τὴν θέαν, ὥρατος τὴν ὄψιν, προσηγὴς, μελίχιος, εἰλικρινὴς, φιλόανθρωπος καὶ ἐλευθέριος ἀξίως τῆς ἐν τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ θέσεώς του, θέσεως σχεδὸν βασιλικῆς (Γερβίνος). Δὲν εἶχε στρατηγικὰς ἀρετάς, ἡ δὲ διάθεσις τῆς ψυχῆς του, ἡρέμου καὶ εὐχάριτος προώριζεν αὐτὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν κρατίους, ὅπου ἡ πάνδημος εὐνομία θάλλει ὑπὸ τὴν εὐμενῇ προστασίαν τῆς εὐρυαγνίας εἰρήνης. Ἄν ἦτο ἄκαμπτος τις φιλόδοξος, χωρῶν ἀδιάτρεπτος πρὸς τὴν προεδρίαν, βεβαίως ἤθελε καταστῇ ὁ προσεστὼς τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ δημοκρατονημὲνον ἢ, τῆς βασιλείας καθιδρυμένης, ὁ βασιλικὸς αὐτοῦ ἡγεμὼν (Φίνλαϋ). Στρατιὰ ὁλόκληρος συγγενῶν ἀνδρείων καὶ ἀφωσιωμένων περιέβαλλεν, ὡς στέφανος ἰσχύος καὶ δόξης, τὸν ἑαυτῶν ἀρχηγέτην. Ἐκεῖνος δὲ καὶ ἡγεμονίαν καὶ τῆς στοργῆς του αὐτὰ τὰ εἶδωλα, ἔκασεν ἐπὶ τῆς κοινῆς τῆς πατρίδος ἐστίας.

Ἔρχεται λοιπὸν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μάνην ὁ περίνουσ καὶ ἀρχικὸς Κυριακούλης, τοῦ Πετρόμπεϋ ὁ ἀδελφός, καὶ μετὰ τῶν Γρηγοράκηδων διώκει ἐκ τῆς Λακεδαίμονος τοὺς Τούρκους τοῦ Μυστρᾶ καὶ τοὺς ὤμους Βαρδοννιώτας. Αὐτὸς δὲ τῆς Μάνης ὁ ἡγεμὼν ἐν Καλάμαις ἀποκλείσας τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἐτέλεσε μετὰ πεντακισχιλίων Ἑλλήνων σεμνὴν ἱεροτελεσίαν ἐν τῷ χεῖμαρρῳ τῷ παρὰ τὴν πόλιν. Ὡ, ποῖα εἰκὼν μεγαλείου καταπλήξασα καὶ συγχρόνως εἰς δάκρυα θίψασα τῶν τελοῦντων τὴν πρὸς τὸν Θεὸν δέησιν καὶ τοὺς μάλιστα ἀναισθητοὺς. Ἡ ἰδρυσις τῆς Μεσσηνιακῆς Γερουσίας καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Πετρόμπεϋ, σεπτὸν παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς καὶ παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις, καταπλήττει τούτους καὶ ἀναπτεροῖ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὁ βοεβόδας τῶν Καλαμῶν νὰ παραδοθῇ ἡναγκάσθη.

Ἐξώρμησαν τότε ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον τοῦ Πετρόμπεϋ οἱ στρατιῶται καὶ κατὰ μὲν τῆς Κορώνης βαδίζουσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἀντώνιος καὶ Ἰωάννης (Κατοῆς) καὶ ὁ υἱὸς τούτου Ἡλίας, κατὰ τῆς Μονεμβασίας ὁ υἱὸς Γεωργάκης, καὶ πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν μετὰ τοῦ Κολοκοτρῶνη ἢ τοῦ Κυριακούλη στρατευόμενοι οἱ λοι-

ποι' καὶ θαίνει μὲ τὸ εὐγενὲς αἷμα του τὸν "Ἅγιον Ἀθανάσιον τῆς Κερυταίνης κατὰ τὴν πρώτην ἐν Μωρέᾳ μάχην ὁ Βοϊδῆς.

Αἱ πύλαι τοῦ σταδίου ἄθλων πολυπόνων ἀνεπετάσθησαν. Ἐνταῦθα καὶ οἱ νικώμενοι δὲν εἶναι ὄχλος ἀνδρῶν νωθρῶν καὶ ἀφιλοτίμων, ἀλλὰ πολλάκις ὁ αὐλὼν τοῦ σταδίου ἀντήχησεν ἐκ τῶν κραυγῶν «τιμὴ εἰς τοὺς ἡττημένους». Ὑπεχώρησαν οἱ Ἕλληνες, μάλιστα κατὰ τοῦ ἀγῶνος τὴν ἀρχήν. Δικαίως· ἐρχεται ὁ δράκων μὲ τὰς γιγαντιαίας σπεύρας του, μὲ τοὺς παγεροὺς ὀφθαλμούς, μὲ τὸν στρηνόφωνον σνριγμόν του. Φόβος κρυερὸς παγώνει τὸ αἷμα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀκούοντος, καὶ ἡ κόμη αὐτοῦ ἐκ τῆς φόβου ὀρθία ἵσταται ὡς ὑστρίχος ἀκανθοσιτεροῦς. Προσεγγίζει ὁ Τοῦρκος, ὁ αὐθέντης, θηριώδης τὸ βλέμμα, ξηρὰ ἔχων τὰ χεῖλη ἐκ δίψης αἵματος· ὁ χθὲς δοῦλος αὐτοῦ ἔμφοβος φρίττων φεύγει. Καὶ ἔφυνγον οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐν ταῖς πρώταις ἀψιμαχίαις. Ἀλλ' εἶναι ἔαρ ἡδὴ καὶ ἂν δὲ πνεύσῃ παγετώδης βορρᾶς, χιόνες δὲν καλύπτουσι πλέον τὴν γῆν· ἡ Ἀνοίξις ἐνέδυσεν αὐτὴν τὴν ἀνθίνην αὐτῆς ἐσθῆτα. Ἐντὸς τοῦ Βαλτεαίου θὰ βληθῇ ἡ ἰσχυρὰ κρηπίς τῆς ἐλευθερίας ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἀπὸ τῆς τραχείας Λακωνικῆς καὶ τῆς ὑψηλῆς Μεγαλοπολίτιδος καὶ τῆς πολυκάρπου Μεσσηνίας ποῦ ὀρυκτικοὶ φέρονται οἱ τιτάνειοι οὗτοι ἄνδρες μὲ τὰς ἡλιοκαεῖς ὄψεις, μὲ τοῦ αἰθεροβάμονος ἀετοῦ τὸ βλέμμα, μὲ τὰ χάλκινα στήθη, οἱ κούφως καὶ γοργῶς βαίνοντες, οἱ κάθοπλοι μαχηταί; Ὡ Βαλιέτσι, στενὴ καὶ βραχὺδης κοιλὰς ὑπὸ βουνῶν ὑψηλῶν στρεφομένη, θὰ ἐξαρθῇ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ τιμὴ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ ἀγάπημα. Ἦγ· γέλθη εἰς τοὺς Τούρκους τοῦ χωρίου ἡ κατάληψις. Ἐνδύσατε μεταξίνην ἐσθῆτα τὸν κομίσαντα τὴν ἀγγελίαν τὴν χαρμόσυνον καὶ γεμίσατε χρυσῶν μαχμοντιέδων τὸν κόλπον αὐτοῦ. Πάλιν τὸ μωρόν, τὸ ἀσθενὲς θῦμα ἤλθε νὰ πέσῃ εἰς τὸ στόμα τοῦ πάνθηρος. Ἐν Τριπόλει ἄγουσι τῆς νίκης τὰ προεόρτια· οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Κεχαγιάμπεῦ τὴν νύκτα τὴν πρὸ τῆς μάχης χορεύουσι κατὰ τὰς ἀγνιάς πολεμικοὺς χοροὺς ὑποσχόμενοι διὰ σπάθης ἐξολοθρεπτικῆς τ' ἀφανίσωσι τοὺς χριστιανούς τῆς χώρας. Ἀλλὰ μὴ καταπονέσθε, γενναῖοι ὀρχησιν αἱ· αὐριον κατὰ τὸ Καλογεροβοῦνι καὶ τὸ Στατήρι, πρὸ τῆς Ὑψηλῆς Ῥάχης καὶ τοῦ Κούκκον, ὑπὸ τὴν μουσικὴν τῶν ἑλληνικῶν τουφεκίων θὰ χορεύσητε πτώματα βαρέα βροντῶντα κατὰ γῆς τὸν χορὸν τοῦ θανάτου. Ἐκεῖ σὰς ἀναμένουσιν πρὸ τοῦ Κούκκον ὁ Μητροπέτροβας, ὁ Κεφάλας καὶ ὁ δεκαεπταετὴς νιὸς τοῦ Πετρόμπεῦ Ἰωάννης, πρὸ τῶν Βράχων οἱ Φλεσσαῖοι καὶ ὁ Τυρκολέκκας, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ Βουραῖοι,

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΠΑΛΑΤΤΕ

ὁ Τσαλαφατῖνος καὶ ὁ Κατσανός, καὶ ἐπὶ τῆς Ὑψηλῆς Ῥάχης ὁ στρατηγὸς τὴν μάχην ταύτην Κυριακούλης, ὁ ἀδελφὸς καὶ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης, ὁ στεφανηφόρος ἥρως Ἡλίας.

Ὁ Κυριακούλης, ὑψηλός, λεόντειον ἔχων ὄφιν, μακροκόμης, μὲ τοὺς μακροτάτους μύστακας, μὲ τὰ λάσια στέρνα ὑπομυμνήσκει Κλέαρχον τὸν Λακεδαιμόνιον ὃχι μόνον διὰ τὸ πολεμικὸν τῆς νυχθὸς καὶ τὸ φιλοπόλεμον εἰς ἄκρον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀρχικὸν καὶ τὴν πρὸς τὴν τάξιν ἀγάπην· καὶ νομίζω δικαίαν τὴν γνώμην ὅτι «εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχηγία τῶν Μανιατῶν κυρίως ἀνῆκεν» (Blaquiere).

Οἱ Τοῦρκοι προβαίνουνσι, χεῖμαρρος σφοδρὸς καταρρηγνύμενος κατὰ τοῦ πρηνοῦς τοῦ ὄρους, ν' ἀφανίσωσιν ἀπειλοῦσι πᾶσαν ζωὴν. Ὁρνέων σαρκοβόρων στίφη καλύπτουσι τοὺς περιζωννύοντας τὸ Βαλτέτι ὑψηλοὺς βουνούς· κροτοῦσι τὰ σιδηρὰ αὐτῶν ῥάμφη χαρμυσύνως ἔτοιμα ἔχοντες διὰ τὸν σπαραγμόν. Αἶφνης βροντὴ τὴν γῆν ἐκ τῶν θεμελίων αὐτῆς σείουσα, γοργή, ἀκαμαντόπους, τὸν κεραυνὸν βάλλουσα διὰ τῆς ἀδαμάστου αὐτῆς χειρὸς ἐμφόβους καθιστᾷ καὶ φνυγάδας τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ Ἰσλάμ. Νίκη εἰς τοὺς χριστιανούς. Τῆς νίκης ταύτης πομποὶ καὶ μύσται ἦσαν οἱ ἔξωθεν βοηθήσαντες, ὁ Κολοκοιτρώνης, ὁ Πλαπούτας, ὁ Ἀντώνιος Μανρομυχάλης, ὁ Βαρβιτσιώτης καὶ λοιποί, οἱ δὲ ἱεροφάνται οἱ σεμνότετοι ἦσαν «οἱ ἐν τῷ χωρίῳ κλεισθέντες ὀλίγοι Ἕλληνες ἀπόφασιν λαβόντες νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν» (Τρικoupης). Καὶ τᾶριστιᾷ μὲν τῆς ἀνδρείας ἔλαβεν ὁ Ἡλίας, τὰ δὲ τῆς στρατηγικῆς φρονήσεως «μὲ τὸ νὰ ἔδειξε καὶ γενναϊότητα καὶ ἐπιδεξιότητα» ὁ Κυριακούλης (Γερμανὸς Π. Πατρῶν).

Μετ' ὀλίγον Τοῦρκος δὲν προφαίνεται ἀνὰ τὴν ὑπαιθρον Πελοπόννησον, ἀλλ' ἐγκλειστοὶ φυλάσσονται ἐν τοῖς φρουρίοις. Τότε ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Κυριακούλης, οἱ Διόσκουροι οἱ πολυάθλοι τῆς ἐλευθερίας, ὥρμησαν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν τῆς πολεμικῆς. Καὶ συνηγωνίσθησαν μὲν μετὰ τῶν Ἀθηναίων πολιορκούντων τὴν Ἀκρόπολιν, συνεκρούσθησαν δὲ νικηφόροι πρὸς τοὺς Τοῦρκους, τοῦ Μεχμέτ Κιοσσὲ κατὰ τὸ Κρικεοῦνκιον καὶ τὸν Ὅσιον Μελέτιον τῆς Μεγαρίδος· κατέπλευσαν δ' ἔπειτα εἰς Εὐβοίαν κληθέντος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νεοφύτου τοῦ Ἡλίου ὡς ἡγεμόνος τῆς ἐπὶ τὸν ὦμον ἀλλ' ἀνδρείον Ὁμέρ-βεῦν τῆς Καρύσιον στρατείας.

Ἐνταῦθα πάλιν τὸ ὑπέρθυμον κατεδείχθη τῶν ἡρωϊκῶν νικητῶν τοῦ Βαλτεσίου. Ὁ μεγάλοφρων υἱὸς τοῦ Πετρώπευ εὐρὼν ἐν Εὐβοίᾳ δευτέρον τῆς χώρας ἀρχηγόν, τὸν ἄγνωστον ἰοίε καὶ ἀσήμενον Βάσον, δὲν ἀπῆλθεν ἀγανακτήσας, δὲν ἐξήγησε ν' ἀ-

παλλαγῇ τοῦ συνάρχοντος, «ἀλλ' Ἑλλήν ὦν ἀληθῆς καὶ πρὸς μόνην τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος ἐμβλέπων, οὐ μόνον συναρχηγὸν ἐδέχθη τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐνηγκαλίσθη ὡς ἀδελφόν» (Φιλήμων).

Προβαίνουσιν εὐτολμοὶ κατὰ τῶν Τούρκων τῶν Καρυστηνῶν. Ἀλλὰ δὲν καταφρονεῖ τις ἀτιμωρητὶ τοῦ θανάτου. Ἐκεῖ ὅπου ὁ πολεμοκλόνος Ἄρης συγκρούει τὰς φάλαγγας, πρόμαχοι τῶν στρατῶν, ψυχαὶ ἀφόβητοι, ἔχετε τὴν χαρὰν ὅτι ἀποθνήσκετε ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας. Ὁ ἄτρωτος λοιπὸν ἐντὸς τοῦ κατακλισμοῦ τῶν σφαιρῶν ἐν Βαλτέσιῳ, ὃ διὰ μέσου τῶν στρατευμάτων τοῦ Κιοσσὲ διελθὼν καὶ διασκορπίσας αὐτὰ ἐν Ὀσίῳ Μελετίῳ, πίπτει, ὅτε διὰ τοῦ ξίφους ἐξηνέμιζε τοὺς ἀρηϊφίλους τῆς Καρυστίας μωαμεθανοὺς ὡς ὀλέθρου ἀρχάγγελος παρὰ τὴν ἄσημον Κοκκινόμυλον τῶν Στύρων. Ἀλλὰ τὸ ταπεινὸν τοῦτο κτίσμα βωμὸν ἀγέρωχον εἰς τὴν θεότητα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τιμῆς καθώστωσεν ὁ Ἥλιος. Χρυσοβόστρυχος ὁ ἥρως; ῥοδόχρους τὴν ὄψιν, λεῖον ἔχων ὡς στυλινὸν μάρμαρον τὸ ὑψηλὸν μέτωπον, εὐτολμον καὶ σεμνὸν ἅμα τὸ βλέμμα, τὸ βῆμα ὑπερήφανον καὶ ἀνδρικόν, εὖχαρις, γενναῖος καὶ φρόνιμος καὶ φιλόπατρις καὶ φιλότιμος εἰς ὑπερβολήν, μεγάλων πράξεων ἑραστής, εἶχε τοῦτο ἐκ πλείστων Ἑλλήνων τὸ ἐξαίρετον, χεῖρας ἀγνάς, ὃ ἐλληνικώτατος τὴν μορφήν καὶ τὴν ψυχὴν, ὃ δαφνοστεφής Ἀχιλλεὺς τοῦ Βαλτεσιίου.

Ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ ἐν Λιμενίῳ ἡγεμονικοῦ τοῦ Πειτρόμπεῦ οἴκου δὲν ἠκούσθη οἰμωγὴ πολύστονος· ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα μόνον ἀντήχησαν ὀδυρμοὶ διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἡρωϊκοῦ νεανίου. Ὁ πατήρ τῆς θείας θελήσεως τὸ ἔργον εὐλόγει, διότι μὲ τὸ αἷμα τῆς γενεᾶς τοῦ τὸ εὐγενὲς ἀρδευομένη ἡ πατρίς γῆ ἀγαλοὺς ἐμελλεν αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς ἐλευθερίας.

Καὶ ἰδοὺ πάλιν ὁ ἀριστόνικος τοῦ Βαλτεσιίου στρατηγὸς ἡγούμενος μικρᾶς ἀλλ' ἀτρωμήτου στρατιᾶς ἀποβιβάζεται παρὰ τοῦ Ἀχέροντος τὴν ἐκβολὴν καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Σπλάντζας τάσσεται ὁ Κυριακούλης, ὅπου τὸ χαρίεν ἐκκλησίδιον τῆς Ἀγίας Ἐλένης. Ἐφερε πολέμῳ ἐφόδια καὶ τροφὰς διὰ τοὺς λιμοκτονουμένους ὑπερασπιστὰς τῆς Κιάφας : τοῦ Ταῦγέτου ὁ αἰγυπιὸς ἔπη βοηθὸς πρὸς τοὺς ἀδαμάστους ἀετοὺς τῶν Κασσωπαίων ὀρέων.

Στριπνῶνται τοῦ Κυριακούλη, μάξατε τὰ τονφέκια ὑμῶν, εἰτούμους εἰς φόνον ἔχετε τὰς σπάθας· πληρώσατε τὸν νοῦν φρονήσεως πολεμικῆς, ἀταράχου θάρρους τὴν καρδίαν. Πανθήρων στίφος ὠμοφάγων ἔρχονται ὀκτακισχίλιοι μωαμεθανοί. Κλαγγὴ ἀρπακτικῶν ὀρνέων ἡ κραυγὴ αὐτῶν, βροντὴ μετὰ πατάγον διακλονοῦσα τὴν γῆν αἱ συμπτροκοροτήσεις, ἱεράκων ὀξεῖα ὀρμὴ ἡ δυσκάθε-

κτος ἐφοδός των. Ἄλλ' αἶρου ἀγέρωχος, χθαμαλὲ τῆς Ἀγίας Ἑλένης λόφε· νέφος μελανόφαιον περιβάλλει τὴν ὀφρύν σου φρικτῶς παταγοῦν ἐκ τῶν κεραυνῶν, τὸν θάνατον περὶ ἑαυτὸ σκορπίζον. Φεύγουσιν ἔμφοβοι οἱ θρασεῖς· τὸ εὐεπίβατον δ' ὑψώμα βουρὸς βραχύδης ἐγένετο ἀδάμαστα ὑψῶν τὰ σιδηρὰ αὐτοῦ στηθήη κατὰ τοῦ ὄμβρου, τῆς χαλάζης, τῶν κεραυνῶν.

Ἄλλ' ὑπὸ τῶν σκαυμάτων, τῶν ὕβρεων, τοῦ παροξυνθέντος ἐλαυνόμενοι φανατισμοῦ ἐπανερχονται οἱ μωαμεθανοί· τίγρις ὑπὸ βολῆς ἐρεθισθεῖσα μὲ ὀφθαλμοὺς ἐρυθρούς, μὲ χεῖλη ἐκ τῆς μαρτίας αἰμοσταγῇ, μὲ τὴν χαλυβδίνην οὐρὰν τῆς τὰ νῶτα τῆς πλήττουσα πηδᾷ κατὰ τοῦ θηρεντοῦ τοῦ εὐτόλμου. Ἄσειστοι οἱ ὀμνόμενοι· ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν ὄρθιος μὲ τὸ ἄτρομον καὶ ἀκτινοβόλον αὐτοῦ βλέμμα, μὲ τὸ ὑψηλὸν ὡς κέδρος αἰωνόβιος σῶματον, μὲ τὴν κρανίην του διανγῇ ὡς σάλπιγγος χαλκῆς κρατύνει αὐτῶν τὸ θάρρος. Πτώματα βαρβάρων καλύπτουσι τοῦ λόφου τὰς πλευράς, ἐρυθραίνεται ἡ γλῶττι καὶ γοερῶν στεναγμάτων τοῦ Ἀχέροντος πληροῦνται αἱ ὄχθαι. Ὁ φόβος διώκει αὐτοὺς ὀρμητικὸς· ἐκπιδῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ φονεύουσι τοὺς φεύγοντας μέχρι τῆς πεδιάδος. Ἄνω δ' ἐκεῖ πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τοῦ φωτιστεφοῦς Κοῦγκι καθήμεναι ἀγαλλόμεναι προσβλέπουσιν αὐτοὺς σκιαί μεγαλειόταται, ὁ Σαμουήλ, ὁ Λάμπρος Τζαβέλλας, ὁ Τζήμας Ζέρβας, ὁ Ἀἴμος Δράκος, ἡ Δέσπω Σέχον καὶ οἱ ἀθάνατοι συστρατιῶται αὐτῶν.

Καὶ ἄλλαι καὶ πολλαὶ καὶ τρομακτικαὶ ἐφοδοὶ κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς προχώματος τῶν Ἑλλήνων· αἶγλη περιβάλλει αὐτὸ ὡς τὴν Ἀκρόπολιν τὸ χρυσαυγὲς λυκόφως. Πάλιν ἐξορμῶσιν οἱ Ἕλληνες· ὁ Κυριακούλης πάλλων τὴν κυρτὴν ὡς νέα σελήνη σπάθην του ἐχοίμησεν διώκων ἔμπρός. Καταφρονεῖ τοὺς εὐτελεῖς στρατιώτας—θαμνῶδη φυτὰ ταπεινά, ὑπερπηδᾷ αὐτὰ τὸ θήραμα διώκει ὁ λέων—· κατὰ τῶν Πασσάδων φέρεται τοῦ Βαλτιτεσίον ὁ νικητής. Ἐξ ἔσχισεν ἐν μιᾷ μόνῃ ἐξόδῳ βέηδες καὶ τὸν δειλὸν φεύγοντα πασῶν διώκων «Στάσου, κρανιάζει, ραγιά τοῦ ῥαγιά» τρομερὸς, ἀκράτητος ὀρμῶν πρὸς τὴν πεδιάδα, αἰετὸς τανυπτέρου μὲ τὴν κλαγγὴν του μόνῃν τρομάζων τῶν δειλῶν πτηνῶν τὰς ἀγέλας. «Θαύματα διέπραττεν ἀνδρείας ὑπερακοντίζοντα τὸ ἀνθρώπινον θάρρος» (Πονκεβίλ)· ἀλλ' ἔχιδνα ἐνεδρεῖνονσα, τοῦρκος ἐλλοχεύων οὐτιδανὸς ἐπληξε τὸν γίγαντα εἰς τὴν μεγάλην αὐτοῦ καρδίαν, καὶ ἐκάλυψεν ὡς ἐλάτη κεραυνωθεῖσα τὴν ἡπειρωτικὴν ἀκτὴν ὁ συνεὶς στρατηγός, ὁ στεφανηφόρος μαχητής, «ὁ ἄφοβος, ὁ μεγίστης ἀνδρείας καὶ πάντοτε νικητής, ὁ περικλεὲς στρατηγός, ὁ γενναῖος καὶ ἥρως καὶ ὀρμητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ θαν-

μαστός καὶ ἀτρόμητος Κυριακούλης» (Τρικούπης, Γερμανὸς Παλ. Πατρῶν, Ἀραβαντινός, Πέτρος Γκιώνης, Οἰκονόμου, Ἀρχεῖον Ῥώμα, *Pierrri*, Πουκεβίλ, Γερβίνος κλπ). Ἡ Ἑλλάς δὲν «ἀπώλεσε μόνον ἓνα τῶν ἱκανωτέρων καὶ τὸν μᾶλλον ἀτρόμητον μαχητὴν» (Γόρδων), ἀλλὰ καὶ ἓνα τῶν ἀγνοτέρων καὶ θερμότερων ἅμα τῆς πατρίδος νύων, ὅποιοι ἦσαν ὁ Ἡλίας, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ῥαζηκότσικας. Ἐλευθέριος ἦτο, ἀλλ' οὐχὶ καὶ χρημάτων συγχρόνως δοῦλος καὶ ἄρπαξ, ἀρχικώτατος ἀλλ' οὐχὶ χάριν τῆς φιλαρχίας τῆς πατρίδος τὴν ὑπαρξιν εἰς κίνδυνον καθιστῶν, δόξης ἐραστὴς ἀλλὰ δὲν παρέπαιεν ἐκ δοξομανίας· ὅπον ἡ πατρίς ἐτασεν αὐτόν, ἐπορευέτο προθύμως καὶ ἀπροφασίστως. Ὀχλοκόπος δὲν ἦτο ἀλλ' εἰλικρινὴς καὶ βέβαιος τοῦ λαοῦ φίλος· ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ στέρνα αὐτοῦ ἀσπίδα σώτειραν προέβαλλε κατὰ τὰς ἀνδρείας ἑλληνικὰς παραδόσεις προκινδυνεύων καὶ τὴν ζωὴν εἰς αὐτὸν ἐχάρισεν. Φιλοστρατιώτης ἦτο, ἀλλὰ τὴν ἀκολασίαν ἐμίσει τὴν στρατιωτικὴν, τὸ ἐξοχώτατον δὲ παρέσχεν εὐκοσμίαις στρατευμάτων παράδειγμα τῆς Τριπόλεως πολιορκουμένης· οἱ Μανιάται αὐτοῦ ἀπρεπῶς καὶ ἀκόσμως ἐπώλουν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς· ὁ δὲ Κυριακούλης διέταξε καὶ ἐπυροβόλησαν ἐν μέσῳ τῶν συναλλασσομένων. Τοῦτο δὲ δικαίως, νομίζω, ὡς ὑπέρροχος πρᾶξις φιλοπατρίας καὶ στρατιωτικῆς ἀρετῆς ἐξήρθη ὑπὸ τῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἱστορικῶν (Βουτιέ, Γερβίνος, Γόρδων, Πουκεβίλ). Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἄξιος τοιοῦτου βίου ἐγένετο· ὁ ἥλιος δύει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Αἰγάλεω χρυσοφειγῆς ὡς ἡφαίστειον ἐκρηγνύμενον, χαρὰ καὶ ἡδονὴ εἰς τοὺς θεωμένους. Μακάριοι οἱ οὕτως ἀποθνήσκοντες· αὐτὸς δ' ἑαυτὸν μακάριον διὰ τοῦτο νομίζων «ἐδόξασε τὸν θεὸν ὅτι τοῦ ἐπεφύλαξεν ἑνδοξὸν θάνατον» (Πουκεβίλ). Μακάριος δὲ καὶ ὅτι δὲν κατησχύνθη ἡ κεφαλὴ του, ὅπως τοῦ λατρευτοῦ δι' αὐτὸν Ἡλίας, ἀλλὰ τὰ λείψανα αὐτοῦ τὰ τίμια ἀναπαύονται παρὰ τὸν μεγαλόφρονα, ὡς αὐτὸς Μάρκον, πλησίον τοῦ τίμβρου τῆς ἀθανάτου τοῦ Μεσολογγίου φρουρᾶς.

Ἡ λαίλαψ ἡ μαινομένη τοῦ ἀγῶνος δεύτερον τῆς ἀμφιλαφοῦς γενεᾶς ἀνῆρπασεν ἰσχυρὸν καὶ περικαλλῆ κλάδον. Μήπως φοβεῖται τις ὅτι σπαράττουσα ἐκ λύπης τὰς παρειὰς καὶ τὰ στήθη πλήττουσα ἐξ ὀδύνης ἀπесύρθη τοῦ ἀγῶνος λέγουσα «ικανὴ ἡ τῶν δύο τέκνων μου ὑπὲρ τῆς πατρίδος θυσία»· Μήτηρ Σπαρτιᾶτις ἀρχαία μαθοῦσα ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῆς ἀπέθανεν μαχόμενος εἶπεν· «ἄς λάβῃ τὴν θέσιν του ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ». Ἡ Ἑλλάς, ἡ πότνια μήτηρ, παρήγγειλεν «ἄν ἀπέθανεν ἐν τῇ παρατάξει ὁ θανμαστός Ἡλίας μου καὶ ὁ περίσεμνος Κυριακούλης, ἄς λάβωσι

τὴν θέσιν των οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν». Καὶ εὐθὺς αὐτὸς εὐπειθὴς ὁ σεπτός τῆς Μάνης ἡγεμὼν ἔδραμεν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἀγωνίᾳ ἐχομένου Μεσολογίου, εἰς τὸν μέγαν κίνδυνον ριπτόμενος ν' ἀποθάνῃ πρόθυμος ἐπὶ τῆς χθαμαλῆς ἐπάλξεως παρὰ τὸν τάφον τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἀφ' οὗ δὲ τῆς πόλεως ἐξησφαλίσθη ἡ σωτηρία, μετὰ τοῦ Τσόγκα ἐν Κατοχῇ συνέτριψε καὶ ἠφάνισε τοὺς ἐκεῖ Τούρκους.

Ταῦτα δ' εἰργάζετο, ἐν ᾧ ἔξ μῆνας πρότερον ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου κατὰ τῆς ἀκατασχέτου στρατιᾶς τοῦ Δράμλῃ ἀφρόντιδες οἱ Μανρομηχάλοι πάντες εἶχον ὁρμήσῃ εἰς τοὺς δεινοτάτους κινδύνους. Ἄλλ' ἂν προεκινδύνεον μετ' ἄλλων κατὰ τὸ Κοντισοπόδι ὁ Γεωργάκης, ὁ Ἰωάννης, ὁ Κατσάκος, ὁ Βοϊδῆς ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσβολῆς, τῆς ψυχῆς τὸ ἀτρόμητον τὴν καθοσίωσιν εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν οἱ αὐτοὶ ἐπέδειξαν μετ' ἄλλων συνεισελθόντες, καὶ τοῦ πάντοτε εἰς νέους ὑπὲρ τῆς πατρίδος κινδύνους ἀπροφασίστως ὁ πτομένου Ὑψηλάντου, εἰς τὴν κάκιστα πρὸς ἄμυναν παρεσκευασμένην τοῦ Ἀργονος ἀκρόπολιν. Φωλεὸς θηρίου· κρυερὸς φόβος παγάνει εἰς τὴν θέαν αὐτοῦ τοῦ δειλοῦ τὴν καρδίαν. Μέσα εἰσῆλθον οἱ τολμηταὶ καὶ ἔξωθεν ὁρμᾷ νὰ εἰσπέσῃ ἡ ὠμοφάγος πάρδαλις. Θεὲ τῶν χριστιανῶν, εὐμενὴς γενοῦ καὶ σωτὴρ τῶν ἀγωνιῶντων. Καὶ βεβαίως ἡ θεία χάρις, ἀφόβητον θάρρος εἰς τοὺς ἀποκλεισθέντας ἐμβολοῦσα καὶ προθυμίαν καὶ ἀνδρείαν ἀληθῆ εἰς τοὺς ἔξωθεν βοηθήσαντας, ἔωσεν αὐτούς. Καὶ ἐνῶ οἱ νεανίαί τοιαύτην πρὸς τὸν θάνατον καταφρόνησιν ἐπεδείκνυν, ἡγωνίζετο μὲν ὑπὲρ αὐτῶν ὁ θεῖος Ἀντώνιος, φραγμὸς δὲ χάλκεος ἐτάσσετο ὁ γεραίος Πετρόμπευς κατὰ τοὺς Μύλους κωλύων τὴν περαιτέρω εἰς Πελοπόννησον προέλασιν τοῦ ἀγερῶχου στρατάρχου τῆς Τουρκίας.

Ὁ κίνδυνος παρῆλθεν οὗτος. Ἄλλ' ἂν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ κατερχόμενοι Μωαμεθανοὶ σκροπίζονται ὡς κοῦφα νέφη ὑπὸ τοῦ βορρᾶ, ἀπὸ τῆς θαλάσσης κύμα καμπύλον, ἀφρίζον καὶ βρέμον δεινῶς δι' ἀφανισμοῦ ἠπείλησε τὴν πατρίδα, ὁ Ἰβραήμ. Ὁ στυγνὸς ἐγωϊσμὸς εἶχε διαστήσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ γένους· τοὺς ἀρίστους ἐν ταῖς βουλαῖς, τοὺς καλλινίκους στρατηγούς εἶχε τάξῃ κατ' ἀλλήλων καὶ σφαῖραι ἑλληνικαὶ εἶχον σχίσῃ τὰ σιγήθῃ τὰ προταθέντα κατὰ τοῦ Κεχαγιάμπεῦ, τοῦ Ἰουσοῦφ Σέρεζλη καὶ τοῦ Μαχμουτ πασᾶ τῆς Δράμας. Κατὰ τὸν πανδάρκυντον τοῦτον ἀγῶνα ὁ Πετρόμπευς καὶ ἡ γενεὰ αὐτοῦ ὀλίγον τῶν ἀκλεσιᾶτων πράξεων μετέσχον καὶ οἱ φιλοπόλεμοι Μανιάται δὲν ἔβαψαν τὰς χεῖρας εἰς τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν τὸ αἷμα. Ἄλλ' ὅτε ὁ Ἰμβραήμ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Πελοποννησιακῆς γῆς, τότε πάλιν τῶν ἀγῶνων μετέ-

χουσιν οἱ Μαυρομιχάλοι τῶν καλῶν καὶ τὰ σιδηρότενκτα αὐτῶν σώματα κατὰ τῶν ἀραβικῶν τάσσοντες λογχῶν πρωτόμαχοι ἡμύνοντο ἢ καὶ ἀπέθνησκον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς τιμῆς.

Καὶ αἰχμάλωτος μὲν περιπίπτει εἰς τῆς ἀφρικανικῆς τίγρεως τοὺς ὄνυχας παρὰ τὰς σπονδὰς ὁ Γεωργάκης ἐν Νεοκάστρῳ, συνεισέρχεται μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Μακρυγιάννη εἰς τὴν ταπεινὴν τῶν Μύλων μάνδραν καὶ σφάζει μετ' ἐκείνων τὸ Ναύπλιον ὁ Κωνσταντῖνος καὶ κατὰ τῆς Τριπόλεως μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ὁ αὐτὸς ὕστερον ἐπιχειρεῖ. Ἀλλὰ πλὴν τῶν κινδύνων τούτων καὶ τῶν δεινῶν ἐκάλυψε τοῦ Μανιακίου τὸν ἱερὸν λόφον μὲ τὸ εὐγενὲς σῶμα του στρατιώτης ἐν τῇ ὁρμῇ ἀκατάσχετος ὁ Πιέρρος Βοϊδῆς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Παπαφλέσσα. Καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ τοῦ Νεοκάστρου ἀμυνόμενος ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπευ ὁ Ἰωάννης, ὁ μαχητὴς τοῦ Βαλτεσίου, τοῦ Κοντοποδίου, τῆς Λαρίσης τοῦ Ἀργους, παιδίον εἰκοσι ἐνὸς ἐτῶν ἐκ νεότητος καὶ πόθων φιλοπατρίας ἀγνῶν εὐωδιάζον ὡς αἰγοκλίματος θύσανος. «Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον», εἶπεν ὁ ἀριστογόνος πατήρ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ ἀκούσας· διότι καὶ πάλιν δὲν ἀντήχησαν ἐξιόδουράτων τοῦ Ταινάρου αἱ χαράδραι αἱ δυσπρόσοδοι. Τὴν γνώμην ἔχων ὅτι τὸν υἱὸν «πᾶσιν Ἕλλησιν κοινὸν ἔτεκεν, οὐχὶ αὐτῷ μόνῳ», προεκάλεσε τὸν Ἰβραήμ, τὸν συντρίψαντα ὑπὸ τὰ πέλματα αὐτοῦ τὰ ἀπάνθρωπα πλεῖστον τῆς Ἑλληνίδος γῆς γράψας τοὺς θαρσαλέους λόγους «ἡμεῖς σὲ περιμένομεν μὲ ὅσας δυνάμεις θελήσης» νὰ ἐπέλθῃς. Καὶ ἔστρωσαν νεκρὰς μετ' ἄλλων τῆς Μάνης καπετάνιων κατὰ τὴν Βέργαν ὁ Γεωργάκης, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ἡλίας Κατσάκος τὰς αἰγυπτιακὰς στρατιάς καὶ ἐχόρτασαν ἐκ τῶν ἀκαθάρτων σαρκῶν οἱ λύκοι καὶ οἱ γῦπες τοῦ Ταῦγέτου, καθ' ὃν χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης καὶ ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν τοῦ Πετρόμπευ ὁ Δημήτριος ἔπνιγον μὲ τοὺς σιδηροῦς αὐτῶν δακτύλους μετ' ἀνδρῶν δλίγων καὶ τῶν ἀτρομήτων τῆς Μάνης γυναικῶν κατὰ τὸν Βηρὸν τὰ ἐπὶ τὴν Τζίμβαν βαδίζοντα τάγματα τῶν Φελάχων.

* *

* Ἡμέραι ἐπῆλθον μετὰ ταῦτα πάνδεινοι τὸν καλλίπυργον διὰ πένθους καλύψασαι οἶκον· ἐπῆλθε τοῦ Καποδιστρίου ἡ κυβέρνησις καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ. Καὶ δὲν θὰ γείνη μὲν ἡ βραχεῖα αὕτη πραγματεία βῆμα ἐλέγχον τῆς πολιτείας ἐκείνου οὔτε ὑπεραπολογίας τῶν ἀποκτεινάντων αὐτόν· ἀλλ' ὅμως τοῦτο μόνον λέγομεν ὅτι αἱ γενναῖαι αὐτῶν μορφαὶ δὲν παρέχουσι τὰς εἰκόνας κοινῶν

δολοφόνων. Διότι πλὴν τῆς ἐκδικήσεως διὰ τὴν ὕβριν πρὸς τὸν γηγραιὸν Πετρόμπευ—τὴν κάθειρξιν καὶ διατόμπουσιν αὐτοῦ—πίσιν εἶχον ἄσειστον ὅτι ἀπήλλασσον τὴν πατρίδα ἀπαισίον δεινοῦ. «Ὁ τύραννος δὲν ζῇ πλέον» ἐκραύγαζε μετὰ τὸν φόνον ὁ Γεωργάκης. Καὶ ὡς τυραννοκτόνοι, ὑπερήφανοι καὶ ἀτρόμητοι πρὸ τοῦ θανάτου ἐστάθησαν. Κατασπαραιτόμενος εἰς τὰ λιθόστρωτα ὁ Κωνσταντῖνος ἄκαμπτος φωνάζει. «μὴ μὲ λερώνετε, βρὲ παιδιά· μωρὲ δὲν εὐρίσκεται ἓνα παλληκάρι νὰ μὲ φονέψῃ μὲ μία πιστολιά;»

Καὶ ὁ Γεωργάκης πλήρης σφρίγγους καὶ ἀκμῆς, μὲ τὴν πολυθρόνητον χάριν καὶ τὴν ἀνθοῦσαν ρώμην αὐτοῦ, μὲ βῆμα ἀσφαλὲς προέβη εἰς τῆς καταδίκης τὸν τόπον. Ἀφήρесе τὸ μανδύλιον, δι' οὗ εἶχον δέσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του· ἀπέστειλε χαιρετισμούς εἰς τὸν βλέποντα τὸ σπαρακτικὸν θέαμα ἐκ τῆς φυλακῆς πατέρα του καὶ ἔρριψε τὰ βλέμματα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐλευθέρα τῆς πατρίδος βουνά. Ὁ ἄγνός αὐτῆς ἀῆρ περιέπνεε τὴν εὐγενῆ μορφήν τοῦ μαχητοῦ τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Κουτσοποδίου, τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους, τῆς Κλένιας, τοῦ Νεοκάστρου, τῆς Βέργας. «Οὐδεὶς ὀφθαλμὸς ἔμεινεν ἄδακρυς». Ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην συνεβούλει σεν, ἐστράφη πρὸς τοὺς στρατιώτας καὶ ἀτάραχος ἐκραύγασε πρὸς αὐτοὺς «πῦρ». (Μένδελσων).

Ὁ ἄλλοτε ἡγεμὼν τῆς Μάνης, ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου, κατέλεξεν εἰς τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοὺς νεκροὺς δεῦτερον ἀδελφὸν καὶ υἱὸν τρίτον.

* *

Ἐν χρόνῳ οὕτως οὐχὶ μακρῷ καὶ ἀναριθμήτῳ, ἀλλ' ἐπὶ εἰημόνον ἐξήκοντα ἢ γενεὰ περιδοξὸς ἐγένετο. Κατακιτητὴν θηριώδη πολεμοῦσα καὶ εἰς καλλινίκους ἀγῶνας καταβάλλουσα αὐτόν, ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων θαρσαλέα ἀμυνομένη, ἐλευθέρα φρονήματα ἐν τῇ ψυχῇ ἔχουσα καὶ πολυπόνους κινδύνους πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κινδυνεύουσα προφρόνως μετὰ τῆς ἡγεμονίας λαοῦ ἐλευθέρου τὸν ἀγιώτατον βωμὸν τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, μὲ τὸ καθαρὸν αἷμα ἔρrane τῶν υἱῶν της, σεμνῶν ἡρώων πολεμικῆς ἀρετῆς.

Ἴπποι χροσοφάλαροι πυρσότριχες ἔλκονσι τὸ ἀκτινοβόλον ἄρμα, ἐφ' οὗ ἡ Δικαιοσύνη διὰ τῆς θριαμβικῆς ἀψίδος τῶν θυσιῶν ἄγει τὴν γενεάν εἰς τὸ μαρμαῖρον ἄστρ τῆς δόξης.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΖΗΣΙΟΥ

ΟΙ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΟΥΝ ΤΗΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΝ

Ἐκ τῆς Βασιλικῆς Πινακοθήκης τοῦ Μονάχου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς τῶν γραμμάτων ἐκλειψάσης μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἤρξατο κατὰ τὴν μακροαίωνα δουλείαν τὰ σχηματίζεται τοιαύτη ἐξ οἰκογενειῶν διακριθεισῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἐπὶ ὑπηρεσίαις προσεγεχθείσαις εἰς τὸ δουλεῦον γένος. Καὶ ὅντως ἐκ τῶν σπλάγχχνων αὐτοῦ ἀνεφάνησαν ἄνδρες οἵτινες διὰ τῆς παιδείας τῶν ἐπεβλήθησαν εἰς τὸν κατακτητὴν, ἀνελθόντες εἰς τὰ ἀνώτατα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀξιώματα· ἄλλοι δὲ διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἀνδρείας ἐγένοντο οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, προσενεγκόντες εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος τὰ πάντα, μὴδ' αὐτῆς τῆς ζωῆς τῶν ἐξαιρουμένων.

Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων οἰκογενειῶν εἶνε καὶ ἡ τῶν Μαυρομιχαλῶν, ἐκ Μάνης, ἣτις, διὰ τῶν ἀγόνων καὶ θυσιῶν τῆς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει.

Περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης πολλὰ κατὰ καιροὺς ἐγράφησαν, οὐδεὶς ὅμως ἐγράψεν λεπτομερῶς περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς.

Μνεῖα περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης, κατὰ πρῶτον ἴσως, γίνεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς θαλάσσης τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας, Βενιέρ, τοῦ ἀποσταλέντος κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΖ'. ἑκατονταετηρίδος ὅπως διοικήσῃ

τὸ τότε ὑπὸ τῆς Ἑνετίας κατακτηθὲν βασίλειον τοῦ Μωρέως—Regno di Morea. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ γραφείσῃ ἐκ Πατρῶν τῇ 27 Ἀπριλίου 1690, ἀναφέρεται τὸ ὄνομα οἰκογενείας Μανρομιχάλη, μεταξὺ τῶν προεχουσῶν οἰκογενειῶν τῆς Μάνης, τῶν ὑπὸ τῆς ἐνετικῆς διοικήσεως συν-οικισθεισῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Κελεφᾶ. Ἐκ τούτου δὲ ἐξάγεται, ὅτι πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπῆρχε προέχουσα οἰκογένεια ἡ τῶν Μανρομιχαλῶν.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὅτε οἱ τοῦρκοι κατὰ πρῶτον διέβησαν εἰς Εὐρώπην διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, κατὰ τὸ 1340, καὶ κατέκτησαν τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, οἰκογένειά τις ἐκ τῆς πόλεως Καρδίας κατέφυγεν εἰς Μάνην, ἐκ τῆς οἰκογενείας δὲ ταύτης κατάγονται διάφοροι οἰκογένειαι, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Μανρομιχάλη.

Ὁ Ἰω. Φιλήμων, ἐν ὑποσημειώσει τοῦ «Δοκιμίου περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» γράφει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας Μανρομιχάλη.

Κατὰ τὸ Ταίναχρον ἀκρωτήριον κεῖται χωρίον ὀνομαζόμενον Ἀλικα. Παρ' αὐτῷ ἐλλιμενίσθη ποτὲ πλοῖον, μεταφέρον οἰκογενείας τινὰς ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τούτων ἔμειναν δύο ἐν τῷ Ἀλικα, ἅψ' ὧν κατὰγεται ἡ γενεὰ τῶν Μανρομιχαλῶν ἐκ τῆς μιᾶς, καὶ ἡ τῶν Γρηγοριάων ἡ τοῦ Ζα-νετάκη ἐκ τῆς ἄλλης. Ἡ δ' αὖξησης καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς τῶν Μανρομιχαλῶν ἐγένετο οὕτω.

Μετὰ συνεχεῖς ἐμφυλίους πολέμους ἐν τῷ Ἀλικα, διωχθεῖς ὁ τότε Μανρομιχάλης παρὰ τῶν ἰσχυροτέρων, μετώκισεν ἐν τῇ Ζίμοβα καὶ κοινότερον Τσίμοβα, τῇ ἀρχίᾳ **Χιμαύα**, κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἐκεῖ ἐγέννησεν υἱόν. Ἀντικρὺ τῆς Ζίμοβας ὑπῆρχε φρούριον μικρόν, οὗ σώζονταν ἔτι τὰ τεῖχη. Ἐν αὐτῷ κατώκουν ἑνετοὶ φρουροί, καὶ ὁ υἱὸς ἡλικιωθεὶς μετήρχετο τὸν κρεωπώλην. Νυμφευθεὶς δὲ ἐγέννησε τέσσαρας υἱοὺς Γεώργιον, Πιέρον, Ἰωάννην καὶ Κωνσταντῖνον, καὶ ἀπὸ τούτων αὖξηθεῖσα ἡ γενεὰ τῶν Μανρομιχαλῶν διεκλαδώθη καὶ εἰς Γιαννάους καὶ εἰς Πιέρους ἢ Πιεράκους καὶ εἰς Βοϊδῶδας. Εἰλον δὲ τὴν γραμμὴν ὁ μὲν Πιέτρος Μανρομιχάλης ἀπὸ τοῦ πρωτοτόκου Γεωργίου ὃν ἔσχε πάππον, οἱ δὲ Πιεράκοι ἀπὸ τοῦ δευτεροτόκου Πιέρου, οἱ δὲ Γιαννάκοι ἀπὸ τοῦ τριτοτόκου Ἰωάν-

νου καὶ οἱ Βοηθῆδες ἀπὸ τοῦ ὑστερογεννήτου Κωνσταντίνου.

Τὸν λιμένα τῆς Ζίμοθας ἐκυρίευσον καὶ ἐνέμοντο κατ' ἀρχάς· οἱ λεγόμενοι Ζαλαπιάνοι, ὡς ἡ ἰσχυροτέρα τῶν τῆς Ζίμοθας οἰκογένεια· πολλαπλασιασθεῖσα ὅμως ἡ τετρακτὺς τῶν Μαυρομιχαλῶν κατέβαλε ταύτην καὶ ἐγένετο κυρία αὐτοῦ, ὅπου καὶ τέσσαρας πρῶτη ἀνήγειρεν οἰκίας λόγῳ διακκοτοχῆς, καὶ πρῶτη κατόκησε τὸ λεγόμενον ἤδη Λιμένι. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης μέχρι τοῦ 1816 ἐκαρποῦτο αὕτη τὰ τελωνιακὰ καὶ τὰ ἄλλα δικαιώματα τοῦ λιμένος, ἐπὶ τέσσαρας καὶ ἵσας μερίζουσα πάντοτε ταῦτα μερίδας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὡσαύτως ἐκείνης οἱ Μαυρομιχάλοι ἐκτησαντο καὶ ὄνομα καὶ ὑπόληψιν γενικὴν, πρῶτον, διότι ἐγνωρίζοντο καὶ ἐσχετίζοντο μεθ' ὅλων τῶν Λακωνῶν, οὐς ἡ ἀνάγκη τοῦ λιμένος ὑπερέχει, ἵνα ἀπέρχωνται ἐκεῖ πρὸς ἀγορὰν τροφίμων ἢ πώλησιν προϊόντων· καὶ δεύτερον, διότι πληθυνομένη ἀνέδειξε πολέμιστάς ἀξίους καὶ ἰσχυροτέρας κατέστη ὅλων τῶν ἄλλων διαφερουσῶν οἰκογενειῶν τῆς Λακωνίας. Ἀπὸ δὲ τῆς 22 Ἰουνίου τοῦ 1816, καθ' ἣν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἔλαθε καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς, ἡ ἰσχὺς ἐν γένει μὲν τῆς Μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας ἀνεδείχθη ἀδικαφίλονείκτης, τοῦ δὲ πρῶτου κλάδου τῶν Μαυρομιχαλῶν ὑπέρρχος ἐπὶ τῶν τριῶν ἐτέρων.

ΙΩΑΝ. ΦΙΛΗΜΩΝΟΣ

Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Γ. σελ. 410.

Ὁ δὲ αἰοίδιμος Σαρίπολος ἐν τῷ ἐπικηδείῳ, ὃν ἐξεφώνησεν ἐν τῷ ναῷ τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Πετρούμπεη Ἀναστασίου Π. Μαυρομιχάλη, τὴν 31 Μαΐου 1870, τὰ ἐξῆς ἀναφέρει περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας Μαυρομιχάλη.

Ἐπὶ Ἑνετῶν, πρὸ δύο περιόπου αἰώνων, ἐν τινι τῆς Μάνης χωρίῳ, Ἄλικα καλούμενῳ, ὑπῆρχε πακιδίον ὄρφανόν γονέων Μιχαὴλ καλούμενον, κατὰ δὲ τὸ ἐν Μάνῃ ἐπικρατοῦν ἔθος τοῦ καλεῖν Μαῦρα τὰ ὄρφανά, ὥστε τινος μαύρης αὐτοῦς ἐπικλωσθείσης βιοτῆς ὑπὸ τῆς μοίρας, τὸ τῆς ὄρφανείας ἐπίθετον προσηρμύσθη τῷ κυρίῳ τοῦ Μιχαὴλ ὀνόματι καὶ τὸ ὄρφανόν ἐγνωρίσθη ὑπὸ τὸ σύνθετον ὄνομα Μαυρομιχάλης. Τίς δ' ἠδύνατο τότε προῖδειν

ὅτι τὸ ταπεινὸν τοῦτο ὄνομα, ὃ ὁ κοινὸς ἐζῶκεν οἶκτος εἰς τὸ ὀρφανὸν τῆς Μάνης, ἤθελε τοῦ χρόνου προϊόντος κατασταθῇ ἐν τῶν λαμπροτάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὀνομάτων ;

Τὸ ὀρφανὸν μεγαλυνθὲν ἀπώκησεν εἰς Οἰτυλον πόρον ἀνετώπερον βίου ζητοῦν. Ἐκεῖ ἐνυμφεύθη καὶ πολλῶν τέκνων, ἀρρένων μάλιστα, πατὴρ ἐγένετο.

Ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τῆς ὅλης καταδικωχθεῖσα Ἑλλάδος εἰς μόνους τοὺς ἀποκρημνους τῆς Μάνης βράχους καταφυγὴν εὗρεν· εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡν ἀδύνατον συντηρῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἄνευ τῶν ὅπλων, τὰ δ' ὅπλα πρὸς τὰς ἀνδρικὰς κερδαῖς, ἀλλὰ καρδαῖς ἀνδρικαῖς εἶχον καὶ τῆς Μάνης αἱ καλλιτοκοὶ γυναικες, ἀπῆτουν καὶ ἀνδρικοὺς βραχίονας, πᾶς οἶκος εἶχεν ἐπιρροὴν ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν ὧν εἶχεν ὀπλιτῶν· ἄρα καὶ ὁ τοῦ Μαυρομιχάλη οἶκος διεκρίνετο ἐπὶ τοῖς πολλοῖς υἱέσιν οὓς εἶχεν, ἰσχυρότερος αὐτὸς διὰ τὰς ἐπιγυμνῶσεις πρὸς ἄλλους οἴκους τῶν ἐπιφανῶν γενόμενος.

Εἰς τῶν υἱῶν τούτων τὸ ἱερατικὸν μετὰ τὸν γάμον αὐτοῦ λαβὼν σχῆμα εἰς Ἐξάρχον καθ' ὅλην τὴν Μάνην ὑπὸ τοῦ Οἰκουμένου πατριαρχικοῦ θρόνου προὔχειρίσθη.

Ὁ Ἐξάρχος δέκα εἶσεν υἱούς, ὀπλίτας γενναίους, ἐπιμελεῖς δὲ πλούτου καὶ δυνάμεως ἐργάτας.

Ὁ Ἐξάρχος παρὰ τὰς ὕλικὰς ταύτας πρὸς ὑπεροχὴν δυνάμεις εἶχε καὶ ἐπιρροὴν διὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, ἡ δὲ ἐπιρροὴ αὕτη ἦν μεγίστη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε ἡ Ἐκκλησία, τῆς λοιπῆς πολιτείας εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων ὑποκυψάσης, προσέλαβεν ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς, τὸν ἥθικόν ὅλον ἀνθρώπων. Ἡ Ἐκκλησία τότε ἦν αὕτη ἡ πατρίς.

Ὁ τοῦ Ἐξάρχου πρωτότοκος υἱὸς ἐκκληεῖτο Γεώργιος, σὺν αὐτῷ δὲ βλέπομεν προϊοῦσαν τὴν δυνάμειν καὶ τὴν ἐδῶξαν τοῦ Μαυρομιχαλείου οἴκου. Ὁ Γεώργιος οὗτος μεταβὰς εἰς Κορώνην διὰ στενῆς συνεδέθη ἐκεῖ φιλικῶς μετὰ τινος τῶν ἐπισήμων Ὀθωμανῶν, ὃν ἡ τύχη ὀλίγον ὕστερον, μεταβάντα εἰς Κωνσταντινούπολιν, προηγάγεν εἰς τὸ ὕπατον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀξίωμα, τὸ τοῦ μεγάλου Βεζύρου.

Ὁ μέγας Βεζύρης οὐκ ἐπελάθετο τοῦ φίλου τῆς Κορώνης, μεταπεμφόμενος δ' αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πολλὰς τιμὰς καὶ χρήμασι φιλοφρονησάμενος, προηγάγεν εἰς τὸ ἀξίωμα Καπετάνου τῆς Μάνης, ἐπιτρέψας αὐτῷ ἕνα καὶ πλοῖα ἐξοπλίσαι εἰς τὸν κατὰ τῶν λυμαινομένων τότε τὰ ὕδατα τῆς Μεσογείου περιαστῶν τῆς Βερβερίας πόλεμον.

Τὸ ἄξιωμα τοῦτο τοῦ Καπετάνου ἐμεγέθυνε καὶ τὴν καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον ἐπὶρροήν τοῦ Γεωργίου, οὐ μόνον παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, οὔτινες ἐν αὐτῷ ἰσχυρὸν εὗρισκον προστάτην, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς οὔτινες ἐπίφοβον ἐν αὐτῷ, διὰ τὴν παρὰ τῷ Μεγάλῳ Βεζύρη ἐπὶρροήν αὐτοῦ, εὗρισκον ἐλεγκτὴν τῶν πράξεων καὶ ἐν ἀνάγκῃ τιμωρὸν τῶν ἀθεμιτουργημάτων αὐτῶν.

Ν. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ

Ἐπιτάφιος εἰς Ἀναστ. Η. Μαυρομιχάλην

σελ. 3.

Ἡ Ἀρρενωπὴ καλλονὴ τῶν ἀπογόνων τοῦ Γεωργάκη Μαυρομιχάλη ἔδωκε λαβὴν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Μάνης, νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἡ σύζυγος τούτου ἦτο Νηρηΐς. Ὑπάρχει ἐρριζωμένη ἡ ἰδέα παρὰ τοῖς Μανιάταις, ὅτι ἡ Ἀνεράϊδα ἦτο ἡ προμήτωρ τοῦ ἀπὸ τοῦ Γεωργάκη κλάδου τῶν Μαυρομιχαλῶν.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης κατελθὼν ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν παραλίαν πρὸς Ἀλμειαν, εἶδε καθημένην ἐπὶ βράχου νεάνιδά τινα ἐκπάγλου καλλονῆς. Προσῆλθε παρ' αὐτῇ, τῇ ἀπέτεινε τὸν λόγον, ἀλλ' αὕτη διὰ σχημάτων τοῦ κατέστησε γνωστὸν ὅτι δὲν ὀμίλει. Παρέλαβε αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ μετὰ τινα χρόνον ἐνυμφεύθη αὐτήν. Εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει ἀπὸ ταύτης διάφορα τέκνα, χωρὶς ὅμως νὰ ἀκούσῃ ποτὲ τὴν φωνήν της. Τὸ τοιοῦτον ἐπέτεινε τὴν κοινὴν γνώμην, ὅτι ἦτο Ἀνεράϊδα. Ἡμέραν τινὰ ὅμως καθ' ἣν εἶχον ζημώσει καὶ καύσει τὸν κλίβανον, ἤρπασεν οὗτος τὸ μικρὸν τέκνον καὶ προσεποιήθη ὅτι θὰ τὸ ἐρριπιεν ἐντὸς τοῦ κλιβάνου, ὅτε ἡ σύζυγος ἐξέφερε κραυγὴν καὶ διὰ λόγων προσεπάθησε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ. Ἐκτοτε δὲ ὠμίλησε καὶ ἤρχισε νὰ ἐξοικειοῦται καὶ μὲ τὰς ἄλλας γυναῖκας.

Τίς ἡ γυνὴ αὕτη, ἣν ἡ παράδοσις ἐχαρακτήρισεν ὡς Νηρηίδα εἶνε μυστήριον. Διεσώθη φήμῃ ὅτι εὐρωπαϊκὸν πλοῖον ἀπεβίβασε αὐτήν εἰς τὰς ἀξένους ἀκτὰς τῆς Μάνης, καὶ εὗρεν αὐτήν ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης, μὴ

διστάσας νὰ τὴν καταστήσῃ κοινωνὸν τοῦ βίου του. Τίς οἶ-
δεν ὅποιον μυστήριον ἐνέκλειεν ἡ εἰς τὰς βραχύδης ἀκτὰς
τῆς Μάνης ἐγκατάλειψις τῆς νεάνιδος ταύτης. Λέγεται μά-
λιστα, ὅτι μετὰ παρέλευσιν χρόνου πολλοῦ, ἄλλο πλοῖον εὐ-
ρωπαϊκὸν κατέπλευσεν εἰς Λιμένιον, καὶ ἀπεβίβασε πολύ-
τιμα δῶρα τὰ ὅποια παρέδωκεν εἰς τὸν Γεωργάκην Μαυ-
ρομιχάλην, ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τούτων ἄρχεται ἡ εὐκλεία
καὶ εὐπορία τοῦ Μαυρομιχαλικοῦ οἴκου.

Ὁ Γεωργάκης ἔσχε δύο υἱοὺς τὸν Ἰωάννην, ὅστις διὰ
τὸ ἀτρόμητον αὐτοῦ ἀπεκαλεῖτο Σκυλόγιαννης, καὶ τὸν
Πιέρον, τὸν πατέρα τοῦ Πετρόμπεη, Κυριακούλη καὶ λοι-
πῶν ἀδελφῶν. Ὁ Σάθας ὅμως μνημονεύει καὶ τρίτον
υἱὸν καλουμένου Στεφάνου. Ἐξάγει δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι
τρεῖς υἱοὶ τοῦ Γεωργάκη ἐξεστράτευσαν εἰς Μεσσηνίαν
κατὰ τῶν Τούρκων, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1769

Τὸ ὅτι δὲ ὁ οἶκος ὁ Μαυρομιχαλικὸς ἦτο ὁ ἐπιφανέ-
στερος καὶ ἰσχυρότερος τῆς Μάνης κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΗ'.
ἐκατονταετηρίδος ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ
ἀπόστολοι τῆς Αὐτοκρατείας τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης Β.,
οἱ κατελθόντες εἰς Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ 1766 ἤδη, τὸν Γεωρ-
γάκην Μαυρομιχάλην ἀνεγνώρισαν ὡς τὸν κυριώτερον
παράγοντα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της, ἦτοι τῆς ἐπα-
ναστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τουρκίας. Περὶ τού-
του ὁ Σάθας γράφει τὰ ἑξῆς.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1765, ἐλθὼν ἐξ Ἑπείρου εἰς Ἀκαρνανίαν
ὁ Παπαζώλης μυστικῶς συνεννοήθη μετὰ τῶν ἐνταῦθα ἄρχι-
τῶν Χρήστου Γρίβα, Σταθὰ Γεροδήμου καὶ ἄλλων πολιτικῶν
προϋχόντων. Ἐπὶ τέλους δὲ μετὰβὰς εἰς Ἀργελοκάστρον, κατ-
ήχησε τὸν ἄρχιτῶν Λαχούρη καὶ τὸν ἐν Μεσολογγίῳ διδάσκα-
λον Παναγιώτην Παλαμά, καὶ ἐξαπέστειλεν ἀποστόλους εἰς

Ναυπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Μετὰ τοῦτο περάσας εἰς Πελοπόννησον ἀπεβιβάσθη εἰς Οἶτυλον πρὸς συνέντευξιν μετὰ τοῦ τότε παρὰ τοῖς Μανιάταις ἰσχύοντος ἐπλαρχηγοῦ Στεφάνου Μαυρομιχάλη. Ἐνταῦθα διέτριψε πολλοὺς μῆνας ἵνα σπουδάσῃ τὸ πνεῦμα τῶν κατοίκων, πρὸς οὓς δὲν ἔπαυε λέγων, «ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ὑποστηρίζει τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν· ὅτι ὅλα τὰ βασιλείαι τῆς Εὐρώπης συνεφώνησαν πρὸς καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ κράτους· καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς σᾶς (τοὺς Μανιάτας), τοὺς αἰετοπετὴν τὴν ἐλευθερίαν ὑπερασπισθέντας, ἀπόκειται νὰ δώσητε τὸ παράδειγμα καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, γινόμενοι οἱ πρῶτοι αὐτῆς ἐλευθερωταί.

Κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ διατριβὴν τοῦ ὁ Παπαζώλης μεταφράσας ἐκ τοῦ ρωσικοῦ τὸν στρατιωτικὸν κανονισμὸν ἐξετύπωσεν εἰς τὸ ἐν Ἑνετίᾳ τυπογραφεῖον τοῦ Ἡπειρώτου Δημ. Θεοδοσίου, λέγων ἐν τῇ πρὸς τὸν Γρηγ. Ὁρλώφ προσφωνήσει, ὅτι συνέθετο τὸ πόνημα χάριν τῶν δυστυχισμένων Ἑλλήνων, οἵτινες ἐξεμάχυναν πολλὰ ἀπὸ τῆν ἐπιστήμην τῆς πολεμικῆς. Ἀντίτυπα δὲ τοῦ συγγραμματος τούτου διανεμήθησαν εἰς τοὺς ἐν Σπερῶ μεμνημένους, πολλὰ δὲ καὶ ὁ ἴδιος διανοίρασεν εἰς τοὺς Μανιάτας παραινῶν ἵνα συμμορφωθῶσι τῇ τακτικῇ τῶν ἀναμενόμενων ἐλευθερωτῶν.

Οἱ ἀδελφοὶ Μαυρομιχάλη εἰλικρινῶς ἐξέθηκον εἰς τὸν Παπαζώλην τὴν ἀληθῆ κατὰστασιν τοῦ τόπου, τὸν πραγματικὸν ἀριθμὸν τῶν δυναμένων φέρειν ὅπλα, καὶ τὸ σπουδαιότερον, τὰς ἐξασθενούσας τὴν Μάνην προσωπικὰς διαιρέσεις. Οἱ Μανιάται, τῷ ἔλεγον, δὲν ἀρκοῦσι πρὸς καταπολέμησιν τῶν Τούρκων· αἱ δὲ ἐπικρατοῦσαι φατριαστικαὶ διχοστασίαι παρ' ἐμποδίζουσι πᾶσαν συνεννόησιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, ἐνὸς κοινῆς κίνδυνος δὲν ἀπείλει αὐτούς. Ὅθεν οἱ Ρῶσσοι ὑφείλουσιν οὐχὶ ἀπλῶς νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ νὰ τὴν κατακτήσωσιν.

Ἐπὶ τέλος, ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Ὁρλώφ μὴ ἔχων οὐδεμίαν ἐπιστολὴν ἢ τίτλον δυνάμενον νὰ καταπείσῃ τοὺς ἐνδοιάζοντας περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν λεγομένων του, ἐθεωρήθη ὡς ἀπλοῦς ἀπόστολος. Μετ' οὗ πολὺ συνήλθον καὶ οἱ λοιποὶ ἐπλαρχεγοὶ καὶ πρωτόγεροι τῆς Μάνης, καὶ γενικὴν συγκροτήσαντες συνέλευσιν ἡμοθυμῶς ἐπέδοκίμασαν τὴν ἀπάντησιν τῶν Μαυρομιχάλεων, λέγοντες αὐτῷ ὅτι· ἐὰν δὲν ἐμψανισθῶσιν οἱ Ρῶσσοι δὲν ἐπαναστατοῦσι.

ΣΑΘΑ

Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς

σελ. 460—462.

Ὁ δὲ Κων. Παπαρρηγόπουλος γράφει τὰ ἑξῆς :

«Αἱ πρῶται τῆς Αἰκατερίνης ἐπαναστατικαὶ ἐνέργειαι ἤρχισαν τῷ 1766 διὰ τοῦ ἐκ Πετροπολὲως εἰς τὴν Ἑλλάδα σταλέντος Γεωργίου Παπαζώλη, ὅστις γεννηθεὶς εἰς Σιάτιστα τῆς Μικερόνιας, εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας καὶ διετέλει τότε λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Παπαζώλης ἦλθε κατ' ἀρχὰς εἰς Ἡπειρον, ὅπου πάντες, κληρικοὶ, ἄρχατωλοὶ, προὔχοντες καὶ λαὸς ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς τὰς προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις αὐτοῦ. Ἐπειτα δὲ κατήλθεν εἰς Ἀκαρνανίαν, συνενόηθη μετὰ διαφόρων πολιτικῶν προυγόντων καὶ τῶν ἀρχατωλῶν Χρήστου Γρίβα καὶ Σταθᾶ Γεροδήμου, κατήχησεν ἐν Ἀγγελοκάστρῳ μὲν τὸν ἀρχατωλὸν Λαχούρη, ἐν Μεσολογγίῳ δὲ τὸν διδάσκαλον Παν. Παλαμᾶν καὶ ἐξέπεμπεῖν ἀποστόλους εἰς Νευπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Τότε διεπέρασεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἦλθε πρὸ πάντων εἰς Οἴτυλον ὅπου ὅμως οἱ Μανιάται, οἱ διὰ τῆς πείρας πολλῶν προηγούμενων ἐπαναστάσεων διακαθέντες, ἔθεντο ὡς ὅρον ἀπαράβατον τῆς κινήσεως αὐτῶν τὴν εἰς Πελοπόννησον ἄφιξιν παρχματικῆς τῶν Ρώσσιων ἐπικουρίας. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἀπεφασίσθη ἐν γενικῇ συνελεύσει τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ πρωτογέρων τῆς Μάνης, ὧν προΐσταντο οἱ ἀδελφοὶ Μανρομχάλοι.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἐθνους

Τομ. Ε'.

Ὁ Ἰταλὸς Λουῆζι Τοιαμπολίσι σύγχρονος τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος, συγγράφας καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον Storia del Risorgimento della Grecia, ὡς ἑξῆς ἐκθῆται τὰ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769.

«...Διάφοροι Ρῶσσοι πρῶτοι διετρέγον τότε τὴν Ἑλλάδα διεκείροντες τοὺς ἀρχατωλοὺς, τοὺς ὀρεσιβίους τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ τοὺς Σουλιώται. Τυχάραις τι καὶ Παπαδόπουλος τις ἢ Παπαζώγλου, κατὰ τὴν κουτσόβλαχικὴν διάλεκτον, ἀξιωματικοὶ εἰς ρωσσικὴν ὑπηρεσίαν, διήγειραν τὴν ψυχὴν τοῦ

ἀρχηγοῦ τῶν Μανιατῶν Μαυρομιχάλη, καὶ τινος Βενάκη προὔχοντος, ἔχοντος· μεγάλην ἰσχὺν καὶ μέγαν πλοῦτον ἐν Πελοποννήσῳ)....

LUIGI CIAMPOLINI
Storia del Risorgimento
della Grecia.

σελ. 20—21.

Ἀναμφισβήτητον τυγχάνει ὅτι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769, ὡς καὶ κατὰ τὴν τοῦ 1821, οἱ Μαυρομιχάλοι ἦσαν ὁ κύριος μοχλὸς ἀμφοτέρων τῶν ἐπαναστάσεων αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ προΐσταντο τῶν ἐκ Μάνης μαχητῶν, καθ' ἀπάσας τὰς πρὸς τοὺς Τούρκους συμπλοκάς των.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 τῶν Μανιατῶν ἤρχεν ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκυλόγιαννης, διὰ τὸ ἐν ταῖς μάχαις ἀτρόμητον αὐτοῦ. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ πρεσβυτέρου κλάδου τῶν Μαυρομιχαλῶν. Ὁ αὐτὸς προαισθόμενος τὴν ἀτυχή ἐξβασιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνεκα τῆς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ὁρλώφ καὶ τῶν ἀποστόλων τῆς Αἰκατερίνης Β'. κακῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων, ἦλθεν εἰς λόγους μετὰ τοῦ Θεοδώρου Ὁρλώφ, ὅτι, ἐνῶ περιῆλθε τὴν Ἑλλάδα μετὰ πομπωδῶν ὑποσχέσεων καὶ ἐνῶ ἐγένετο αἰτία ἐρημώσεως πλείστων Ἑλληνικῶν κωμῶν, ἡγνόει τὸν τρόπον τῆς ἀλώσεως ἢ καταστροφῆς φρουρίου. Ὁ Ὁρλώφ ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος μεγάλης καὶ κραταιᾶς δυνάμεως, ἀπῆντησε πρὸς τὸν Σκυλόγιαννην ὕβριστικῶς καὶ μετ' ἀλαζονείας· ἀλλ' ὁ ἀγέρωχος μαινάτης μετὰ μεγαλοπρεπείας καὶ παρρησίας ἀπῆντησεν εἰς τὸν Ὁρλώφ· «καὶ ἂν εἶχες ὑπὸ τὰς διαταγὰς σου ὅλους τοὺς στρατοὺς τῆς αὐτοκρατείας σου, δοῦλος πάντοτε θὰ εἶσαι, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι ἀρχηγὸς λαοῦ ἐλευθέρου».

Περὶ τοῦ ἡρωικοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Μαυρομιχάλη, ὁ Σάδης γράφει τὰ ἑξῆς·

....Κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην ὃ ἐν Τριπολιτσᾷ στρατοπεδεύων ἄλλοτενός Χρυσῆ Ὁσμάν, ἐπὶ κεφαλῆς ὀκτὼ χιτῶνων ἐξώρ-

μησε πρὸς τὴν Μεσσηνίαν. Ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης ἀποχω-
ρισθεὶς τῶν Ρώσων ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Ὀρλώφ συγγύσεως, διέ-
τριβε τότε ἐν Νησίῳ ἐπὶ κεφαλῇ τῶν Μανιατῶν. Ἀμα ὁ γε-
ναϊόφρων ἀνὴρ ἔμαθε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπέλευσιν τῶν πολέμιων,
εἰδοποίησε περὶ τοῦ κινδύνου τὸν Ὀρλώφ, ὑποσχόμενος, ὅτι θέλει
ἀναχαιτίσει τὴν ὁρμὴν τῶν πολέμιων ἐν τῇ κλεισούρᾳ, μέχρις ὅτου
ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ἐὰν ᾔθελεν, ἢ ἀναχωρήσει ἐὰν ἐφοβεῖτο.
Προσβληθείς ὑπὸ πέντε χιλιάδων τουρκαλβανῶν καὶ ἀπὸ οἰκίας
εἰς οἰκίαν διωκόμενος, ἀφοῦ εἶδε πάντας σχεδὸν τοὺς ἐταίρους
πεσόντας, συλληφθέντας ἢ καὶ φυγόντας, ὠχυρώθη ἐπὶ τέλους
μετὰ τῶν ἀπομεινάντων εἰκοσι τεσσάρων ὀπαδῶν ἐντὸς μιᾶς οἰ-
κίας, καὶ ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας γενναϊότατα ἡγωνίσθη. Ἐκ τῶν
ὀπαδῶν αὐτοῦ ἔπεσον κατὰ τὸν ἄνισον ἐκεῖνον ἀγῶνα εἰκοσι δύο,
ὅταν δὲ οἱ τῦρκοι ἔθηκον πῦρ καὶ εἰς τὸ τελευταῖον τοῦ Μαυρομι-
χάλη κατὰφυγιον, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ἐξερχομένους ἐκ μέσου
τῶν πυρικαύστων ἐρειπίων ἕνα γέροντα καὶ ἕνα νεανίαν, ἡμικε-
καυμένους ἐκ τοῦ πυρός, καὶ αἰμοφύρτους ἐκ τῶν πληγῶν. Ἦτο
ὁ Μαυρομιχάλης μετὰ τοῦ υἱοῦ του. Οἱ ἄγριοι νικηταὶ μὴ σεβα-
σθέντες τὸν ἡρώισμόν ἐφόνευσαν αὐτούς.

ΣΑΘΑ

Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς

σελ. 501—502.

*Ὁ δὲ Κων. Παπαρηγόπουλος ὡς ἐξῆς περιγράφει τὸν
θάνατον τοῦ Μαυρομιχάλη.*

.... Ἐν μόνῃ λοιπὸν τῇ Μεσσηνίᾳ ἐφαίνετο ἐπιμένουσα ἡ ἐπα-
νάστασις, καὶ ἐκεῖ ὤρμησεν ὁ ἀλβανὸς Χατση Ὀσμάν ἐκ Τριπό-
λεως μετὰ 8,000 ἀνδρῶν. Ὁ Μαυρομιχάλης ἐζητήσε ἀμέσως ἐπι-
κουρίαν παρὰ τοῦ Ὀρλώφ καὶ ἡτοιμάσθη νὰ ἀντισταθῇ. Ὁ δὲ
ρῶσσος στρατηγὸς εἶτε ἐνεκα προσωπικῆς δυσσυνεσχίας, εἶτε διότι
δὲν ἐπίστευε πλέον εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἐγκατέλιπε τὸν ἄνδρα.
Ὁ Μαυρομιχάλης ὁμῶς καὶ οὕτως ἔχων, ὅς ἐν ὑπεχώρησεν, ἀλλ'
ἀφοῦ εἶδε πάντας σχεδὸν τοὺς συντρόφους του πεσόντας, συλ-
ληφθέντας ἢ φυγόντας, ὠχυρώθη ἐπὶ τέλους μετὰ 23 ὀπαδῶν
ἐντὸς τοῦ Μελετιούργου καὶ ἐκράτησεν ἐκεῖ ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας

τὸν περιζώσαντα αὐτὸν ὁσμανικὸν στρατὸν, μέχρις οὗ βόμβα διαρ-
ραγεῖσκα πρὸ τοῦ πύργου ἐφόνευσε πάντας τοὺς ὑπερμάχους αὐτούς.

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ
Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους
Τόμ. Ε'. σελ. 652.

Ἄν Ῥαφενέλ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων
ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὴν συμμετοχὴν τῆς οἰκογενείας Μαυρο-
μιχάλη εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

«Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1769, ὁ Παπάζογλου εἰσε-
χώρησεν εἰς τὴν Μάνην ἐνθα οἱ ἀπόστολοι τοῦ εἰχον προηγήθη
αὐτοῦ. Ὁ Γκινακῆς Μαυρομιχάλης, ὁ ἐκ τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς
χώρας ταύτης ἔχων τὴν μεγαλειτέραν ἐπιρροήν, ὁ ὑπὸ τὸν τί-
τλον τοῦ βέη ἐνασκῶν ἐπὶ τῶν συναδελφῶν του εἰδοῖς ὑπεροχῆς,
ὑπεδέχθη τὸν πράκτορα τῆς Αἰχματερίνης· δυσπιστῶν ὅμως, δὲν
ἐθεώρησε πρέπον νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ὁριστικὴν ὑπόσχεσιν, τὴν
γνώμην του δὲ συνεμερίσθησιν καὶ οἱ συναδελφοὶ του συνεδριά-
ζοντες. Ὑπεσχέθησιν νὰ συνενωθῶσι μετὰ τῶν ρώσων, ἅμα ὡς
ἤθελον οὗτοι ἐμφανισθῇ μετ' ἐπιβλητικῶν δυνάμεων, καὶ γνωσθῶσιν
αἱ προθέσεις των. Οὕτως οἱ Μανιάται ἠρνήθησαν νὰ δώσωσι πί-
στιν εἰς ἄνδρα μὴ φέροντα ἐπίσημον χαρρακτῆρα, οἱ δὲ λόγοι
τοῦ Παπάζογλου δὲν μετέβαλον ποσῶς τὴν ἀπόφασίν των ταύτην.

.... Ἦδη ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ περιῆλθεν εἰς λόγους πρὸς τὸν
Μαυρομιχάλην, σπερθεῖς οὕτω τῆς ἰσχυρᾶς συνδρομῆς τῶν Μανια-
τῶν. Ἀναφέρειται ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀγροῦ τοῦτου δημο-
κρατικοῦ πρὸς τὸν μοσχοβίτην κύλικόν, ὅστις τοῦ ὠμίλει μετὰ
ὑπεροψίας προσηκούσης εἰς τοὺς ὑπηρέτας ἢ στρατιώτας του·
«ἂν ἔχῃς εἰς τὰς διαταγὰς σου πάσας τὰς στρατιάς τῆς αὐτο-
κρατείας σου, πάντοτε θὰ εἶσαι δοῦλος· ἐγὼ δέ, ἀρχηγὸς λαοῦ ἑλευ-
θέρου, καὶ ἂν ἡ τύχη μὲ καταστήσῃ μεταξὺ τῶν τελευταίων ἀν-
θρώπων, ἡ κεφαλὴ μου ἀξίζει περισσότερο τῆς ἰδικῆς σου». Μετὰ τὴν ρῆξιν ταύτην, τὴν ὅσον ἀσύμμετον τόσον καὶ ἀτυχή, εἰς
τοὺς ρώσους ὑπελείπετο νὰ ἐξεγείρωσι πάντας τοὺς Ἑλληνας
τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅπως συγκροτήσωσι πολυαριθμούς δυνάμεις καὶ
ἐπιβληθῶσιν, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος κατενόησεν, ἥδη, ὅτι ἡμυρώθη τὸ

γότητρόν του. Ἀπέστειλε 500 ἄνδρας κατὰ τῆς Μοθώνης, ἐλπίζων ὅτι ἡ λαμπρότης τῆς πολεμικῆς ταύτης ἐπιχειρήσεως ἤθελεν ἐπα-
ναφέρει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ πνεύματα τῶν Πελοποννησίων.

.... Ὁ Ὀρλώφ εἶχεν ἴσως τὴν ψυχραιμίαν καὶ τὴν ἀποφασιστικότητά συνωμοτοῦ, οὐδεμίαν ὅμως ἀρετὴν, ἀναδεικνύουσάν τὸν στρατηγόν. Ἄμα ὡς ἔμαθε τὰς ἀποτυχίας τοῦ Ψαρῶ, τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὴν προσέγγισιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, κατευθυνομένου εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον, ἀπώλεσε τὸ θάρρος του. Πρόκριτοί τινες Ἑλλήνες προσῆλθον παρ' αὐτῷ εἰς Νάβαρρινον, ἀλλὰ καὶ οὗτοι κατιδόντες τὴν ματαιώσιν τῶν ἐλπίδων τῶν προσεπάθσαν νὰ μεταπείσωσι τοὺς συμπολίτας τῶν καὶ συνεβούλευσαν αὐτοὺς νὰ φύγωσιν εἰς τὰ ὄρη καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς νήσους ἵνα μὴ πέσωσι θύματα τῆς ἐκδικήσεως τῶν βαρβάρων. Οἱ ῥώσοι πρὸ αὐτῶν εἶχον γυναικας καὶ παῖδια, ὀλιγαριθμούς Μανιάτας συμμερισθέντας τὴν τύχην τοῦ Μπενάκη, καὶ τὴν πλὴθύν τῶν πρακτόρων, ἀποστόλων καὶ πλυσμάτων οὐ· αἱ ραδιουργίαι τοῦ Παπάζογλου εἶχον πείσει ἢ διαφθείρει. Ἐν τῷ μεταξύ ναυτικὴ μοῖρα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πλοίαρχου Ἐλφιγστον ἦλθε πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ρωσσικοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ Ὀρλώφ εἶχεν ἤδη λάβει τὴν ἀπαισίαν ἀπόφασιν νὰ καταλίπῃ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐβιάζον κατὰ τῆς Κορώνης, τῆς πόλεως ἐκείνης τὴν ὁποίαν ὁ Θεόδωρος δὲν ἤδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ, ἀνεχάτις δὲ αὐτοὺς εἰς τὰ στενὰ τοῦ Νησίου ὁ γενναῖος Μαυρομιχάλης, ὅστις λησμονήσας τὰ κατὰ τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν παραπονὰ του, ἐπληροφόρησεν αὐτοὺς περὶ τῆς προελάσεως τοῦ ἐχθροῦ. «Ἐλθετε εἰς βοήθειάν μου ἐάν θέλετε, φύγετε ἐάν φοβεῖσθε», τοῖς εἶπε, θὰ ἀντιστῶ ἐπὶ πολὺ, ἵνα δυνηθῇτε νὰ πράξετε τὸ ἐν ἡ τὸ ἄλλο». Ἀπαντες οἱ Μανιάται τοῦ ἐφονεύθησαν, οὗτος ἡμύνθη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐντὸς κατερειπωμένης οἰκίας μετὰ εἰκοσι τριῶν μαχητῶν, ἐναντίον πεντακισχιλίων ἐχθρῶν. Τέλος ἐμείνε μόνος μετὰ τοῦ νεαροῦ τέκνου του, ὅτε οἱ Τούρκοι ἔθεσαν πῦρ καὶ εἰς τὸ τελευταῖον του καταφύγιον. Ἐξῆλθε τότε, οἱ δὲ ὀθωμανοὶ δὲν ἀπέκρυπτον τὸν θαυμασμόν των βλέποντες γέροντα τετραυματισμένον καὶ παῖδα οὔτινας τόσον πεισματωδῶς ἀντίστησαν κατ' αὐτῶν. Ὅποιαις ἐπιτυχίαις θὰ κατήγαγον μετ' ἀνδρῶν τοιοῦτου χαρακτήρος, ἐάν ὠδηγοῦντο ὑπ' ἄλλων ἀρχηγῶν καὶ οὐχὶ τῶν Ὀρλώφ!

C. D. RAFFENEL

Histoire des Grecs Modernes.

Ὁ ἄγγλος ιστοριογράφος James Emerson ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «*Ιστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος*» γράφει τὰ ἐξῆς·

Κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ὁ Παπαζογλὸς κατέγινε δραστηρίως καὶ ἐξεγείρη τοὺς Μανιάτας καὶ τοὺς ἄλλους κατοίκους τοῦ Μωρέως. Μετὰ τῶν πρώτων ἡ ἐπιτυχία του δὲν ἦτο κολλητική. Ἀπεβίβασθη κατὰ τὸ 1766 εἰς Οἶτυλον, πολίτην κειμένην βορειοδυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Τρινάρου, ἐδρην δὲ δύο ἐκ τῶν πολλῶν δικηκερμένων ἀρχηγῶν τῶν νεωτέρων Σπαρτιατῶν, τοῦ Μυρομιγῆ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου πρὸς τοὺς ὁποίους κατὰ πρότερον ἐφανερώσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του. Οὗτοι ἤκουσαν τὰς προτάσεις του μετ' ἐπιθυμίας, παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ δύναμις τῶν Μανιατῶν ἦτο μόνον ἀμυντική, καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο πολὺ μικρὸς ὥστε κατὰστροφή αὐτοῦς φοβερούς ἐν τῇ ἐπιθέσει, διεβεβαίωσαν αὐτὸν μετὰ παρηγοίας ὅτι, καίτοι οἱ συμπλοῖται τῶν ἡδυνάτο ἡρωϊκῶς καὶ ἀποκρούσασιν πᾶσαν προσβολὴν ἀπειλοῦσαν τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, διεχωρίζοντο μεγάλως ὑπὸ συγκρουσμένων συμφερόντων, ὥστε καὶ συνενωθῶσιν ἐγκαρδίως ὑπὲρ ἀμφοτέρου ὑποθέσεως. Ὑπέδειξαν αὐτῷ ταῦτοχρόνως τὴν πραγματικὴν ἀσθένειαν καὶ δειλίαν τῶν Ἑλλήνων, τὴν περὶ τὰ ὅπλα καὶ τὸν πόλεμον ἀπειρίαν τῶν ὡς καὶ τὸν ἐμυστοῦν αὐτοῖς τρόμον πρὸ τῶν τουρκικῶν δυνάμεων· παρέστησαν ἐπείγουσαν ἀνάγκην καὶ ἔλθωσιν οἱ ρώσσοι παρεκνευσμένοι, ὅπως μόνον τῶν διεξαγάγῃσι τὰ πράγματα καὶ καὶ μὴ ἐμπιστευθῶσιν εἰς τὸν πατριωτισμὸν ἢ τὰς ὑποσχέσεις τῶν μωραίων. Ταῦτοχρόνως ἐπληροφόρησαν αὐτόν, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι καὶ συμπράξωσιν εἰς πᾶσαν ἐλλογὸν ἐπιχείρησιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας, ἣν ἠθελον προστείνει εἰς αὐτοῦς προκίτορες παρέχοντες ἐμπιστοσύνην.

Ὁ Παπαζογλὸς ὅστις ἐπαιξε διπλοῦν πρόσωπον, καὶ ὑποχρέωσεν τὴν Τσαρῖν καὶ ἀναλάβῃ μετὰ ζήσεως τὸ ἐπιχειρήμα, ἐκθέτων εἰς αὐτὴν τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῶν Ἑλλήνων, καὶ καὶ διεγείρη τοὺς τελευταίους, ἐκθέτων εἰς αὐτοὺς τοὺς πόρους καὶ τὴν προθυμίαν τῆς Ρωσσίας, δὲν ἐβρίσθη ὑποσχέσεων, διαβεβαιώσεων καὶ ἐνθαρρύνσεων· κατέβηκε πᾶσαν προσπάθειαν, ἀλλ' ἰδὼν ὅτι δὲν ἡδυνάτο καὶ ἐπιτύχῃ πλείονων ὑποσχέσεων παρὰ τοῦ Μυρομιγῆ, ἀπέστειλε πομπὴν ἐκθεσιν περὶ τῆς ἐπιτυχίας του εἰς τὸν Ὀρλώφ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τὸν μυθὸν τοῦ κόλπου τῆς Κορώνης—Μεσσηνιακοῦ—ἐν τῇ πλουσιωτέρᾳ χώρᾳ τῆς Μεσσηνίας κεῖται πόλις καλουμένη Καλαμάτᾳ, ἣτις καίτοι πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας, ἥτο τότε ἀσημαντος, περιέχουσα ὀλίγους μόνον κατοίκους ζῶντας ἐκ τῆς καλλιέργειας καὶ βιομηχανίας τῆς μετᾶξής. Καθ' οὗς χρόνους γράφω ἦτο ἡ ἔδρα κοτσάμπασῆ τινος καλουμένου Μπενάκη, χαίροντος μεγάλῃν ἐπιρροὴν παρὰ τοῖς Τούρκοις. Τὰ πλούτη του ἦσαν μεγάλα, ὑπὸ τὴν πρόφασιν δὲ τοῦ ἀποκροῦειν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτονικῶν ληστῶν, ἐπετράπη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πασᾶ τῆς Πελοποννήσου νὰ ἐγείρῃ πύργον ἐν Καλαμάτᾳ, ἐν ᾧ διέμενεν, ὅταν ὁ Παπᾶζογλοῦς παρουσιάσθῃ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν του. Ὁ Μπενάκης ἦτο ἡδὴ λίαν προδεδηκὼς τὴν ἡλικίαν, ἡ μορφή του ἦτο εὐγενής καὶ ἐπιβάλλουσα, ἦτο εὐλικρινὴς καὶ ἐπαστικός, καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὴν κοινὴν συνήθειαν τῆς τάξεώς του, ἡ ἰσχὺς του παρὰ τῷ πασᾷ ἀπέδαινε πρὸς τὸ συμφέρον καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν συμπολιτῶν του. Ὁ ρῶστος πράκτωρ κατεῖδεν ἀμέσως, ὅτι ἡ ἀδυναμία τῶν Ἑλλήνων προεστώτων ἦτο ἡ φιλοδοξία, πρὸς τοῦτο δὲ ἐνέμενεν, ἐξογκῶν τὴν εὐρύτητα τῶν παρασκευῶν καὶ τῆς δυνάμεως τῆς Αἰκατερίνης, κατέδειξε τὸ ἀνυποβιβαστὸν τῆς ἐπιτυχίας καὶ διέθρυσε τὰς ἐλπίδας τοῦ Μπενάκη, ὅτι ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς αὐτοκρατείας ἡδύνατο ν' ἀποβῇ ὁ κυβερνήτης τῆς Πελοποννήσου, ἀπελευθερουμένης ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Πεισθεὶς ἐκ τῆς ἐπιθυμίας του μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς κρίσεώς του ὁ Μπενάκης, ἀπεδέχθη μετὰ ζήσεως καὶ πλήρους πίστεως τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ θεσσαλοῦ, ὑποσχθεὶς εἰς τὸν πανοῦργον πράκτορα ἀνάλογον συνδρομὴν τῶν Μωραϊτῶν. Οὕτως ἀλλήλοαπατῶμενοι, ὁ μὲν Παπᾶζογλοῦς ἔδωκε τὰς μᾶλλον παραδόξους ὑποσχέσεις ἐκ μέρους τῆς κυριάρχου του, ὁ δὲ Μπενάκης ἵνα ἐπισπεύσῃ τὰς παρασκευὰς τῶν ρώσων παρέσχεν ὁμοίως παραβόλους ἐλπίδας τῆς συμπράξεως καὶ τῆς δυνάμεως τῶν Ἑλλήνων. Τὰ λεχθέντα ἀμέσως διεδόθησαν, τὰς ὑποσχέσεις τοῦ κοτσάμπασῃ σιωπηλῶς ἀπεδέχθη ὁ λαός, τὰ δὲ διαβημένα τοῦ Παπᾶζογλοῦ μετ' ἀκριβείας παρεστάθησαν εἰς Πητροῦπολιν. Ὁ Μπενάκης ἐκάλεσεν εἰς συνέλευσιν τοὺς προκρίτους τῆς ἐπαρχίας του εἰς Καλαμάταν, μετὰ δὲ αὐτῶν ἦσαν καὶ τινες μανιάται, καὶ συγγενεῖς του. Συμφωνητικὸν συνετάχθη, τὸ ὅποιον ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν παρόντων, καὶ ἐν τῷ ὑποίῳ ἐπιλαστογραφηθῆσαν τὰ ὀνόματα τῶν ἀπόντων ἀρχηγῶν διὰ τοῦτου δὲ ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ στρατολογήσωσιν ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν, ἅμα ὡς ἡ ρωσικὴ ναυτικὴ μοῖρα ἤθελεν ἐμφανισθῇ εἰς τὰ παράλια τῶν μετ' ἐπαρ-

κοῦς ποσότητος ὕπλων καὶ ἀναλόγου στρατιωτικῷ σώματι....

...Δύο μῆνες παρήλθον ἀτυχῶς πρὸς πολιορκίαν τῆς ἀσῆμου ἀκροπόλεως τῆς Κορώνης, τοσοῦτον δὲ εἶχεν αὕτη ἀπορροφήση τὴν προσοχὴν τοῦ Ὀρλώφ, ὥστε εἰς τὰς αἰτήσεις τῶν Ἑλλήνων διὰ πολεμεινὰ ἀπὸ μόνον δι' ὑποσχέσεων καὶ μεγαλχυρῶν μάτην παρώρμησε τοὺς στρατιώτας του νὰ ἐπιχειρήσωσι γενικὴν ἐξοδόν, ἔλειπον τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενα, προσεπάρθησε νὰ καταλάβῃ αὐτὴν διὰ τῆς κατασκευῆς ὑπονόμου ὑπὸ τὰ τείχη, ὁ σκοπὸς του ἀπεκλύφθη καὶ ἐξοδὸς δὲ τῆς φρουρᾶς διεσκόρπισε τοὺς σκαπανεῖς του καὶ καθ' ὅλην κληρίαν κατέστρεψε τὰς ἐργασίας των. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τέλους, ἀπαυθίσαντες ἐκ τῶν ἀνὰβολῶν καὶ τῆς ἀσθενείας τῶν ἐλευθερωτῶν των ἐμέμψοντο αὐτοὺς φανερᾶ, ἐπὶ τῇ ἀνεπαρκείᾳ των, ἐξ οὗ προήλθον ἀμοιβαῖαι ἀντεγκλήσεις, οἱ ῥῶσσοι κατηγόρουν αὐτοὺς ὡς ἀπατηλῶς μεγαλοποιήσαντας τὰς δυνάμεις τῆς χώρας, οἱ δὲ Ἕλληνες ὠνεῖδιζον τοὺς ῥώσσους ὡς δολίως παρραστήσαντας τὴν εὐρύτητα τῶν παρρασχευῶν των. Ὁ Μχυρομιγάλης ἐπὶ τέλους, εἶπεν εἰς τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ εὐθαρσῶς, ὅτι κατέστρεψε μόνον τὰς οἰκίας τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἦτο ἄδαις τοῦ τρόπου τοῦ νὰ προσβάλῃ τὴν τουρκικὴν δύναμιν, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ οὐδεμίαν συμβουλὴν, καὶ ὅτι κατέστρεψε μόνον τοὺς Πελοποννησίους χωρὶς νὰ βλάβῃ τοὺς δυνάστας των. Ὁ ῥώσσος ἀπήντητε δι' ὕβρεων καὶ ὀνειδισμῶν. Ὁ δὲ Μχυρομιγάλης τοῦ ἀνταπάντησεν· «καὶ ἂν ἐχῃς ὑπὸ τὰς διαταγὰς σου ὅλας τὰς στρατιάς τῆς Τσαρίνας εἶσαι δοῦλος γυναικός. Ἐγὼ ὅμως εἶμαι ἀρχηγὸς λαοῦ ἐλευθέρου, καὶ ἂν εἶμαι ἐπὶ τέλους ὁ τελευταῖος τῆς φυλῆς μου, ἡ ζωὴ μου ἀξίζει περισσότερον τῆς ἰδικῆς σου»....

...Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Καπετὰν πασᾶ μακρὰν τῆς παρχίας ἦτο τὸ σύνθημα εἰς τοὺς Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς νὰ ἀρχίσωσι τὰς ὁμίτητας, ὁκτώ δὲ χιλιάδες ἐξ αὐτῶν κατῆλθον ἁμέσως εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κορώνης διὰ τῶν στενῶν τοῦ Νησιου. Στενὴ κλεισούρεια πλησίον τοῦ χωρίου τούτου κατεῖχετο ὑπὸ τετρακοσίων μανικῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰωάννου Μχυρομιγάλη ὅστις προηγουμένως εἶχε κατακλῖπει τὸν Ὀρλώφ ἐξ ἀηδίας. Ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ ὅμως ταύτῃ, ἡ φυσικὴ αὐτοῦ γενναϊότης ἐξημέρθη ὑπεράνω τοῦ αἰσθηματος τῆς ἀγχανακτήσεως· εἶδε σαφῶς ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν Ῥώσσω ἦτο ἄφρευκτος, ἐὰν ἤθελον ἀναμείνει τὴν προσέγγισιν τὸσον φοβερὰς δυνάμεως, καὶ ὑπολογίσας ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ δὲν θὰ ἔχανον καιρὸν νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τοῦ Νάβαρ-νου ἀπέστειλεν ἀγγελιαφόρον εἰς τὸν Ἀλεξίου, λέγων εἰς αὐτὸν ὅτι προσέφερε πάλιν τὰς ὑπηρεσίας του, καὶ ὅτι ἐπεθύμει εἶτε

αὐτοπροσώπως νὰ ἔλθῃ παρ' αὐτῷ κατὰ τὰς πικρύνσας δυσχερείαις, ἐὰν ἀπεφάσκει νὰ ἀντιστῇ εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ Σουλτάνου, ἢ νὰ μείνῃ ἐνθά ἦτο καὶ νὰ διαμφοισθητῇ τὴν διάνοισιν ἔνα δῶσθαι εἰς τοὺς Ρώσους χαίρον καὶ καταφύγων εἰς τὸν στόλον τῶν. Προτοῦ ἔλθῃ ἀπάντησις ἡ κλεισώρεια περιεκυκλώθη ὑπὸ πεντακισχιλίων Ἀλβανῶν. Οἱ μαχηταὶ τοῦ διεσκαροπισθήσαν ἡ κατακλύπησαν, αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων εἴκοσι τεσσάρων ὀπαδῶν του, ἐπολιορκήθη ἐντὸς οἰκίας εἰς τὴν ὡς εἰς καταφύγιον εἶχον ὑποχωρησεῖ. Ἐν αὐτῇ ἡμύνη ἐπὶ πρὸς ἡμέρας κατὰ πάσης ἐπιθέσεως, μέχρις οὗ οἱ συμπολεμισταὶ του ἐφονεύθησαν. "Οὔτε οἱ Τούρκοι ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον ἐκπληκτοὶ μόνον γέροντα τετραυρατισμένον καὶ παῖδα ἐξερχομένους τῶν ἐρειπίων τῆς, ἦσαν ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ υἱὸς του.

THOMAS EMERSON

History of modern Greece.

σελ. 311, 336 καὶ 346...

Ὁ φιλέλλην Raybaud, ὅστις συνέγραψεν «Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821» εἰς ἣν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος, ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῶν Ἀπομνημονευμάτων του αὐτῶν, γραφείῃ ὑπὸ τοῦ Adolphe Barbe γράφει τὰ ἐξῆς περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν Μαυρομυχαλῶν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1769.

...Δυὸ ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ τούτου—τῶν Μανιατῶν—ὁ Μαυρομυχαλῆς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ἄνδρες γενναῖότατοι καὶ νοσηρέστατοι, καὶ τοι τὸ πνεῦμα τῶν δὲν ἦτο μεμρῶμενον, μετὰ μεγίστης ἐπιθυμίας ὑπεδέχθησαν τὰς προτάσεις τοῦ Πλαζόγλου.

...Οἱ ἀδελφοὶ Μαυρομυχαλῆ, πρόκριτοι τῶν Μανιατῶν ἤλθον νὰ συσχεφθῶσι μετὰ τοῦ Θεοδώρου Ὀρλώφ, ὅτε οὗτος κατέπλευσεν εἰς Οἴτυλον. Ἀπῆτησαν ἐκ νέου, πρὸ πάσης ἐνεργείας, ὠρισμένα πράγματα καὶ σασεῖς ὄρους, πρὸ πάντων δὲ νὰ τοῖς παρυσιασῶσιν ἰδιοχείρην ἐγγράφον τῇ: Αὐτοκρατείᾳ.

Ὁ Θεόδωρος Ὀρλώφ ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἐπέβηλεν αὐτοῖς σιωπὴν, ἐὰν ἐδείκνυνεν αὐτοῖς ὑποσχετικόν, δι' οὗ ὑπέσχοντο νὰ ὑποστηρίξωσι τὰς κινήσεις τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων. Τὸ ἐγγράφον ὁμῶς τοῦτο ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο πλαστόν, καὶ δὲ ὑπογράφει πλα-

ΙΩΑΝΝΗΣ [Σκυλογιάννης] ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΠΕΣΩΝ ΗΡΩΪΚΩΣ ΕΝ ΜΕΛΙΠΥΡΓΩ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

ΤΩ: 1769.

στογεργαυμέναι, τὸ ὅλον δὲ αὐτοῦ ἐξηγμένον ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ χαρτοφυλακείου τοῦ Παπαζογλου. Ἐν τούτοις, μετὰ ζωηράς συζητήσεις, οἱ μηχανᾶται ὑπεσχεθήσαν τὴν συνδρομὴν των, ἐλπίζοντες νὰ πῶσι τουρκικὸν αἶμα, νὰ πληρωθῶσι λαφύρων, ἀφ' οὗ κατὰ πάσαν περίστασιν ἦσαν ἀσφαλεῖς, ὅτι θὰ ἡμύνοντο εἰς τὰ ὅρη των.

Ὁ Μυρομιχάλης ὁ ἀρχηγὸς των μηχανᾶτων ὁμιλεῖ προπάντων μετὰ ἀρρενωπῆς καὶ ἀγερώχου εὐλικρινείας. ἦν ὁ ρώσος στρατηγὸς ἠθέλησε νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ἀπειθεῖαν. Ἡ ὑβριστικὴ ἀλλοτριότης τοῦ ἐξηγρώσε τὸν ὁρσεϊδίου. «Λησμονεῖς, τοῦ εἶπεν, ὅτι ὅταν ἐγενόμην ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἥτις σὲ διατάττει, καὶ ὅτι καὶ ἂν εἶχες εἰς τὰς διαταγὰς σου ὅλκας τὰς στρατιὰς τῆς κυριαρχίας σου πάντοτε θὰ ἦσαι δοῦλος, ἐνῶ ἐγὼ ἀρχηγὸς λαοῦ ἐλευθέρου καὶ ἂν ἡ τύχη μὲ κατὰσχῇ τὸν τελευταῖον των ἀνθρώπων ἢ κεφαλὴ μου ἔξει πολὺ μεγαλειτέραν ἀξίαν τῆς ἰδικῆς σου». Εἰς τὰς λέξεις ταύτας ἀμφοτέρωθεν ἔφερον τὰς χεῖρας ἐπὶ των πιστολίων των, ἀλλ' ὁ μὲν ἐκρατήθη ἐκ περιφρονήσεως, ὁ δὲ ἐκ φόβου.

Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐστρατοπεδευμένοι ὑπὸ τὴν Τριπολίτιν, ἔμαθον ὅτι ὁ στόλος των ἀνεφάνη πρὸς ἀνατολὰς τῆς χερσονήσου. Ἐδράμουν τότε πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Κορώνης διὰ των στενῶν τοῦ Νησίου. Τὰ ἐπικαιρὰ ταῦτα στενὰ ἐφρουροῦντο ὑπὸ πετρακισίων Μανιατῶν. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ἰωάννης Μυρομιχάλης κατεῖχε τὴν κώμην ταύτην, ἀφ' οὗτοῦ δυσχερεστήθεις εἶχε κατὰλίπει τοὺς Ρώσους· ἡ δὲ ἀνχωρήσις του φαίνεται ὅτι εἶχε δι' αὐτοὺς πάντα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀκαιοδοξίας. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἔσχε τὴν γενναίωφροσύνην νὰ πληροφωρήσῃ τοὺς ρώσους στρατηγούς, ὅτι ἠδύναντο ν' ἀντιστῇ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, ὥστε νὰ προσέλθωσι νὰ συναγωνισθῶσιν, ἢ νὰ θέλωσιν, ἢ νὰ φύγωσιν ἢ νὰ ἐφοβοῦντο. Αἱ ἡρωϊκὰ πράξεις τοῦ ἀτρομήτου Μυρομιχάλη καὶ των συμμαχητῶν του ἀναπλοῦσι τὸν ἡρωϊσμὸν των ἀρχαίων χρόνων· οἱ πλείστοι τούτων ἔπесον μαχόμενοι, αὐτὸς δὲ ὁ Μυρομιχάλης μετὰ εἴκοσι δύο ἀνδρῶν ἡμύνθη ἐντὸς οἰκίας ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Καὶ οἱ εἴκοσι δύο συμμαχηταὶ του ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ τούρκοι ἐνέπηρσαν τὴν οἰκίαν, κατεπλάγησαν ὅμως ὅταν εἶδον ἐξερχομένους ἕνα γέροντα καὶ ἓν παιδίον.

RAYBAUD

Mémoires sur la Grèce.

Κατὰ τὰς παραδόσεις ἢ ἐπανόστιας τοῦ 1769 καὶ ἡ ἐν αὐτῇ συμμετοχὴ τῆς Μάνης καὶ τῆς οἰκογενείας Μαν-

ρομιχάλη, ἥτις κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν ἦτο τότε ἡ ἐπισημοτέρα οἰκογένεια τῆς Μάνης, ἔχει ὡς ἐξῆς·

« Ἀπὸ τοῦ 1763 κατῆλθον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, τὰς ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, διάφοροι πράκτορες Ἑλληγες τὸ γένος, διατελοῦντες ὅμως ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ρωσσίας, καὶ ὑπεκλίνουν τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τούτων Παπάζογλους ἢ Παπάζωλης καλούμενος, φέρον τὸν βαθμὲν τοῦ ταγματάρχου ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ, ἀφ' οὗ ἐπὶ τριετίαν διέτρεξε τὰς πρὸς βορρᾶν Ἑλληνικὰς χώρας ἦλθε καὶ εἰς Μάνην καὶ ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του εἰς τὸν τότε μέγα ἰσχύοντα Γεωργάκιον Μαυρομιχάλην, ὅστις μετὰ συνέσεως καὶ φιλοπατρίας ὠμίλησεν εἰς αὐτόν, παραστήσας, ὅτι οἱ Ἑλληγες εἶνε ἀπειροπόλεμοι, οἱ δὲ Μανῆται ἀκατάβλητοι μὲν ἐν ἀμύνῃ, ἀλλ' ἐνεκα τοῦ ὀλιγαρίθμου αὐτῶν, ἀνίσχυροι νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν τουρκικῶν στρατιῶν· οὐχ ἦτιον ὅμως προσέθεσεν εἰὰν κατέλθῃ ἰσχυρὰ ναυτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δύναμις ἐκ Ρωσσίας, ἢ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ, ἦτοι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, θὰ εἶνε ἀσφαλεστάτη.

Ἡ εἰλικρινὴς αὕτη ὁμολογία δὲν εὐηρέστησε τὸν Παπάζογλον, διότι δὲν συνεφώνει πρὸς τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ σχέδιά του. Δὲν ἀπηλπίσθη ὅμως καὶ καθ' ὁλοκληρίαν. Ἐν Καλάμαις μέγα ἴσχυε τότε παρὰ τοῖς Τούρκοις ὁ Μπενάκης, ὑπέρπλουτος καὶ φιλόδοξος ἀνὴρ, εἰς τοῦτον δὲ κατέφυγεν ὁ Παπάζογλος καὶ διὰ τῶν λόγων του τὸν κατέστησε ἐνθουσιωδέστατον ὁπαδὸν τῶν ἰδεῶν του. Ὁ Μπενάκης συγκαλέσας συνέλευσιν τῶν προκρίτων τῆς ἐπαρχίας του, καὶ τῶν πέριξ, ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέγα ἔργον τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β. τὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀνακοινώσας αὐτοῖς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζογλου, ὅτι κραταιοὶ στόλοι καὶ στρατοὶ θὰ κατήρχοντο ἐκ Ρωσσίας. Πάντες ἐνθουσιωδῶς παρεδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Μπενάκη, ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὴν μελετωμένην ἐπανάστασιν, καὶ συνέταξαν ἑγγραφον δι' οὗ ὑποσχοῦντο, ὅτι ἅμα τῷ κατάπλῳ τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ἑκατοντα-

κισχίλιοι Ἕλληνες θὰ ἡγοῦντο μετ' αὐτῶν. Τὸ ἐγγραφον τοῦτο ἀφοῦ τὸ ὑπέγραψαν πάντες, ἔθυσαν καὶ τὰς ὑπογραφάς τῶν ἀπόντων προκρίτων, ἐν αἷς καί τὴν τοῦ Γεωργάκη Μαυρομιχάλη καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Πιέρου καὶ Ἰωάννου.

Ὅτε οἱ ἀδελφοὶ Ὁρλώφ κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, φέροντες ὀλίγα τινα πολεμικὰ σκάφη καὶ εὐαρίθμους στρατιώτας ρώσους, ὁ Γ. Μαυρομιχάλης ἤλεγξεν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ἀπάτῃ, ἀλλ' οἱ Ὁρλώφ ἐπέδειξαν αὐτῷ τὸ ἐγγραφον τὸ φέρον τὴν ὑπογραφὴν του, καὶ δι' οὗ ὑπισχενέτο μετὰ τῶν ἄλλων νὰ ἔχωσιν ἐτοιμὴν δύναμιν ἑκατὸν χιλιάδων μαχητῶν. Ὁ Μαυρομιχάλης ἤλεγξε τοὺς πλαστογραφήσαντας τὴν ὑπογραφὴν του, καὶ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος, ἐρρίφθη εἰς τὸν ἀγῶνα, βαυκαλιζόμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ὅτι ἴσως βραδύτερον θὰ κατέλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ ἄλλος πολυαριθμότερος στόλος καὶ πολυάριθμοι στρατιαί.

Ριφθέντος τοῦ κύβου, τετρακισχίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καπετὰν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐνωθέντες μετ' ἄλλων Πελοποννησίων ἐκυρίευσαν τὸ Ναβαρῖνον καὶ ἐπολιόρκησαν τὰ φρούρια Μοθώνης καὶ Κορώνης, τὰ ὁποῖα ἐπὶ μακρὸν ἀντέσχον ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μέσων πρὸς ἐκπόρθησιν αὐτῶν, διότι ὁ ρωσικὸς στόλος, ὅστις ἐναυλόχει ἐν Πύλῳ ἐσπερεῖτο τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν.

Ἐνῶ δὲ οἱ ἀδελφοὶ Ὁρλώφ κατέτριβον τὸν χρόνον εἰς πολιορκίαν ἀσημάντων φρουρίων, εἶχον σχηματισθῇ δύο σώματα ἐξ Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῷ πομπωδέστερον ἀπεκλήθησαν, τὸ μὲν Ἀνατολικὴ Λεγεὼν, τὸ δὲ Δυτικὴ. Καὶ ἡ μὲν Ἀνατολικὴ λεγεὼν ἐν ἧ ὑπῆρχον τὸ ὅλον 12 ρῶσσοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐμπείρου ναυτικοῦ, τοῦ Μυζωνίου Ἀντωνίου Ψαροῦ, ἀφοῦ κατέλαβε τὸν Μισοθρᾶν ἐβάδισε κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἡ Δυτικὴ λεγεὼν περιλαμβάνουσα ἐβδομήκοντα ἐν ὅλῳ ρώσσοις ὀρμηθεῖσα ἐκ Καλαμῶν ἐβάδισε καὶ αὐτὴ κατὰ τῆς Τριπόλεως.

Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις συνελθοῦσα ἐκ τῆς πρώτης

καταπλήξεως, συνήθροισε πολυάριθμον στρατόν, ἡ δὲ ἐξ ἐξισλαμισθέντων Ἀλβανῶν, ὃν ἐξαπέστειλεν εἰς Πελοπόννησον, καὶ ἐντὸς βραχέως χρόνου κατέστειλε τὴν ἐπαναστασιν δι' ἀνηκούσιων σφαγῶν καὶ φρικαλεοτήτων, καταστρέψασα καὶ τὰς δύο λεγεῶνας.

Οἱ Μανιάται πληροφορηθέντες τῇ εἰσβολῇ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Μοδώνης καὶ Κορώνης, καὶ ἐκκενώσαντες τὴν Μεσσηνίαν, συνεκεντρώθησαν εἰς Ἀλμυρὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Μάνης. Τετρακόσιοι τούτων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Γεωργάκη Ἰωάννου, τοῦ ἐπικαλουμένου Σκυλόγιαννη, ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ κατέλαβον τὰ στενὰ τοῦ Νησίου ἐν Μεσσηνίᾳ, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀντέστησαν ἡρωικώτατα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀνερχομένων εἰς ἑπτακισχιλίους ἐμπειροπολέμους μαχητάς. Ἐξαντλήσαντες τὰ πολεμεφώδια τῶν, ἄλλοι μὲν ἔφυγον, εἰκοσιτέσσαρες δὲ ὑπὸ τὸν Σκυλόγιαννην κατέλαβον τὸν Μελίπυργον καὶ ἐκεῖ ἐξηκολούθησαν τὴν ἀντίστασιν ἐπὶ δύο ἡμέρας, ἐπενεγκόντες φοβερὰν θραῦσιν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν. Τέλος ἀπανδήσαντες καὶ ἐξαντλήσαντες καὶ τὸ τελευταῖον φυσίγγιον ἐξηλθὼν ξιφῆρεις καὶ εὖρον πάντες ἡρωικὸν θάνατον.

Τότε ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὥρμησε κατὰ τῶν ἐν Ἀλμυρῷ ἐστρατοπεδευμένων, καὶ μετὰ ὀκτώωρον μάχην φονικωτάτην, ἐξηνάγκασε τοὺς Μανιάτας νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἰδίᾳ ὅμως ὑπεχώρησαν οἱ Μανιάται, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὰς οἰκογενείας τῶν εἰς τὰ χροσφύγεια τοῦ Ταῦγέτου. Τριάκοντα ἔξ ὅμως Μανιάται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐτέρου υἱοῦ τοῦ Γεωργάκη, Πιέρον, πατρὸς τοῦ Πιερόμπεϊ κτλ. θεωρήσαντες ὄνειδος νὰ φύγωσι πρὸ τῶν Τούρκων, ἴσως καὶ ἵνα ἀπασχολήσωσιν αὐτοὺς, ἕως οὗ ἐξασφαλίσωσι τὰς ἐαυτῶν οἰκογενείας οἱ συμπολιταὶ τῶν, ὠχυρώθησαν ἐντὸς πύργου τινος παρὰ τὴν παραλίαν, ἔνθα νῦν κεῖνται οἱ μύλοι τῶν Χριστοδουλιάνων καὶ ἐκεῖ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀπέκρουσαν ἡρωικῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τῶν Τούρκων. Ἡ στέρησις ὅμως ὕδατος, καὶ ἡ ἐξάντλησις τῶν πολεμεφωδίων ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐξέλ-

θῶσι ξιφήρεις, καὶ ἄλλοι μὲν νᾶ τραπῶσι πρὸς τὰ ὄρη ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν ἀκτὴν. Πάντες, πληρὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Πιέρον καὶ ἐνὸς ἄλλον, εὖρον ἡρωϊκὸν θάνατον Ὁ Πιέρος φέρων ἐνδεκα πληγὰς ἔπεσε μετὰ τοῦ συναγωνιστοῦ του εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐξῆλθον κολυμβητὴ εἰς ἀσφαλὲς μέρος, καὶ ἀφίκοντο εἰς τὸ ἐν Πόρῳ στρατόπεδον τῶν μανιατῶν, ἀνακοινώσαντες εἰς αὐτοὺς τὰ συμβάντα.

Ὁ Χατοῦ Ὀσμὰν πασᾶς παρεσκευάζετο ἤδη νᾶ εἰσβαλὴ ἐξ Ἀλμυροῦ εἰς τὴν Μάνην, ἀλλ' οἱ μανιαῖται ἀφοῦ ἐξησφάλισαν τὰς οἰκογενείας τῶν ἐπανέκαμψαν εἰς τὸ ἐν Πόρῳ στρατόπεδον. Συμβουλίου γενομένου ἀπεφασίσθη νυκτερινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Τούρκων. Τὴν τειταγμένην ὥραν πλέον τῶν τετρακισχιλίων μανιατῶν κατελθόντες τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Ἀλμυροῦ ὄρος τῆς Σελίτσας ἀπαρτήρητοι, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν κοιμωμένων πολεμίων διὰ κραυγῶν καὶ πυροβολισμῶν. Οἱ τοῦρκοι πτοηθέντες ἐκ τῆς αἰφνιδίας καὶ ἀπροσδοκίτου ταύτης ἐπιθέσεως κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ καὶ μικρὸν ἀντιστάντες ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν μανιατῶν μέχρι Καλαμῶν, ἀφέντες δὲ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πλέον τῶν ἑπτακοσίων νεκρῶν.

Ἡ ἥττα αὕτη ἀντὶ νᾶ πείσῃ τὸν Τούρκον στρατηγὸν περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς καταλήψεως τῆς Μάνης, ἐξώργισεν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον. Συγκαλέσας συμβούλιον ἐκ τῶν ἐντοπίων βέηδων, ἡρώτησεν αὐτοὺς ἂν συμφέρῃ εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἐν Μάνῃ ἐλευθέρας γωνίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν ἀποφατικὴν αὐτῶν ἀπάντησιν, ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ εἰσβολὴ γείνη ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους, ὅπερ καὶ ὁμαλώτερον καὶ εὐαλωτότερον εἶνε.

Πρὸς τοῦτο συνεκεντρώθη παρὰ τὸν Μισθρὰν ἰσχυρὸς τουρκικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς δεκαεὺς χιλιάδας ἄνδρας, καὶ συγκείμενος ἐκ πεζικοῦ, ἵππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ. Μετὰ μικρὰν ἀνάπανσιν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χατοῦ Ὀσμὰν πασᾶ εἰσώρμησε κατὰ τῆς Μάνης καὶ εὐχερῶς κατέλαβεν ἅπαντα τὰ πεδινὰ μέρη τῶν σημερινῶν δήμων Μαλευρίου, Γυνθείου καὶ Καρυον-

πόλεως, στρατοπεδεύσας εἰς μικρὰν κοιλάδα πρὸς δυσμὰς τοῦ χωρίου Σκούταρι. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε πύργος κατεχόμενος ὑπὸ ἑβδομήκοντα μανιατῶν, οἵτινες ἐπὶ ὅλην ἑβδομάδα ἀντέστησαν κατὰ τόσον πολυαρίθμουν στρατοῦ, ἀποκρούσαντες τὰς ἀλλεπαλλήλους αὐτῶν ἐφόδους. Τέλος οἱ Τούρκοι δι' ὑπονόμου ἀνέτρεψαν τὸν πύργον, ταφέντων ὑπὸ τὰ ἑρείπια αὐτοῦ τῶν ἀνδρείων ὑπερασπιστῶν του.

Οἱ μανιάται εἶχον σχηματίσει στρατόπεδον εἰς τὸ Τρικεφάλλι, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, ἀνεμένον δὲ τοὺς Τούρκους αὐτόθι, ὅτε προσῆλθε πρεσβεία ἐκ μέρους τοῦ Ὁσμὰν πασᾶ καλοῦσα αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν. Ἐλεγον αὐτοῖς νὰ πέμψωσιν ἀπεσταλμένους οἵτινες νὰ συνομολογήσωσι τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης. Ἐν συμβουλίῳ εἶχεν ἤδη αποφασισθῇ ἡ ἀποστολὴ πληρεξουσίων, ὅτε οἱ λακεδαιμόνιοι βέηδες, ἵνα διατηρήσωσι τὴν μετὰ τῶν μανιατῶν φιλίαν των, παρήγγειλαν εἰς αὐτοὺς κρυφίως, ὅτι ὁ Ὁσμὰν πασᾶς οὐδέποτε θέλει συνομολογήσει εἰρήνην, ἄνευ ἔντελου ὑποταγῆς καὶ ὅτι οἱ πεμφθῆσόμενοι πληρεξούσιοι θέλουσι φονευθῇ πρὸς τιμωρίαν. Οὕτω οὐδεὶς ἔστεργε νὰ μεταβῇ ὡς πληρεξούσιος παρὰ τῷ Χατοῇ Ὁσμὰν πασᾶ. Τέλος δύο ὑπέργηροι ἱερεῖς καὶ γέρον Μαυιάτης προσεφέρθησαν νὰ μεταβῶσιν αὐτοὶ παρὰ τῷ τούρκῳ ἀρχηγῷ, ἐξορκίσαντες συγχρόνως τοὺς συμπολίτας των νὰ προτιμήσωσιν ἔνδοξον θάνατον παρὰ νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τοὺς τούρκους.

Προσελθόντες οἱ γέροντες οὗτοι παρὰ τῷ Τούρκῳ πασᾶ δὲν ἔκαμαν αὐτῷ τὸν συνήθη τεμενά, ὅπερ ἐξώργισε μεγάλως τοῦτον. Τοὺς ἠρώτησε λοιπὸν τίνας ἦσαν, ποῖοι τοὺς ἀπέστειλαν καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν. Οὗτοι θαρραλέως τοῦ ἀπήντησαν, ὅτι ἦσαν ἱερεῖς, ὅτι ἀπεσιάλησαν ὑπὸ τῶν καπετανέων τῆς Μάνης, ὅπως μάθωσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ τοῦ πασᾶ τί ζητεῖ παρὰ λαοῦ πτωχοῦ, οἷος εἶνε οἱ μανιάται. Ὁ Χατοῇ Ὁσμὰν πασᾶς μετ' ὀργῆς εἶπεν εἰς αὐτούς, «ἐπειδὴ οἱ καπετανεοὶ σας ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν μας ῥώσσωσιν καὶ ἐπαρυστάτησαν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, χύσαντες τουρκικὸν αἷμα, ἀπαιτῶ νὰ μοῦ παραδώσωσι πάντες

τὰ ὄπλα των, δέκα παιδιά τῶν πρώτων καπετανέων ὥς ὀμήρους, καὶ νὰ πληρώνωσιν κατ' ἕτος εἰς τὴν Πύλην χαράτοι. Οἱ ἱερεῖς θαρραλέως ἀπήντησαν, ὅτι οἱ μανιάται προτιμῶσι μᾶλλον τὸν θάνατον παρὰ νὰ παραδώσωσι τὰ ὄπλα καὶ τὰ τέκνα των, ὥς καὶ νὰ πληρώσωσι χαράτσι. Ἐκμανῆς ὁ Τοῦρκος πασᾶς διέταξε πάραντα τὴν ἀποκεφάλισιν τῶν ἱερέων καὶ τοῦ γέροντος Μανιάτη τὴν καθήλωσιν τῶν κεφαλῶν των ἐπὶ πασσάλων, καὶ τὴν τοποθέτησιν αὐτῶν ἐπὶ λόφου ὄρατοῦ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Μανιατῶν.

Οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἰς τὴν θέαν τῶν κεφαλῶν τῶν ἀπεσταλμένων των ἐξεμάνησαν καὶ ἠθέλησαν νὰ ἐφορμήσωσιν ἀμέσως κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' εὐτυχῶς ὑπερίσχυσεν ἡ σύνεσις. Ἐν συμβουλίῳ δὲ ἀπεφασίσθη ὅπως ἐκ τῶν πενταχιλίων μαχητῶν, οἵτινες εἶχον συγκεντρωθῇ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, οἱ μὲν τρισχίλιοι κατὰ τὸ μεσονύκτιον νὰ βαδίσωσι κατὰ τῶν Τούρκων, ἑξακόσιοι δὲ νὰ καταλάβωσιν ἀφ' ἑσπέρας τὸ βουνὸν τῆς Ξυνοκαβάλλας ὑπερκείμενον τοῦ μέρους ἐν ᾧ ἐστρατοπέδευον οἱ Τοῦρκοι, καὶ ταυτοχρόνως μετὰ τῶν τρισχιλίων οἵτινες θὰ ἐφώρμων ἐκ Τρικεφάλι, νὰ προσβάλωσι πλευρικῶς τὸν ἐχθρόν, χίλιοι δὲ πεντακόσιοι νὰ καταλάβωσι τοὺς λόφους Πεταλέας, Μαστρολέου καὶ Πασσαβᾶ, δεσπόζοντας τῶν στενῶν δι' ὧν οἱ τοῦρκοι θὰ διήρχοντο ὑποχωροῦντες.

Οὕτω διατεθέντων τῶν πραγμάτων, τὴν νύκτα κατήλθον οἱ τρισχίλιοι Μανιάται καὶ φθάσαντες μέχρι τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἐπέπεσαν ἐν ἀλαλαγμοῖς κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐξεγερθέντες ἔντρομοι ἐκ τοῦ ὕπνου κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ καὶ ἀλληλοφονεούμενοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, καταλιπόντες τὰ πολεμεφόδια καὶ τὰς ἀποσκευὰς των καὶ πετῶντες τὰ ὄπλα των ἵνα σωθῶσι. Τέλος τὴν πρωίαν ἐφθασαν εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα τοῦ Βαθέως καὶ ἐκεῖ ἤρχισαν νὰ ἀνασυντάσσωνται, ἀλλ' ἐνῶ εἰσῆλθον εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τῆς Τουρκοβρύσεως, τῆς δεσποζομένης ὑπὸ τῶν λόφων, Πεταλέας, Μαστρολέου καὶ Πασσαβᾶ, εὐρέθησαν περικεκλεισμένοι πανταχόθεν πυρο-

βολοῦντες καὶ πυροβολούμενοι ἀπεδεκατίζοντο ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς πυροβολούντων Μανιατῶν, φεύγοντες προτροπάδην. Τέλος ἀφήσαντες μέγαν ἀριθμὸν νεκρῶν, τραυματιῶν καὶ αἰχμαλώτων, ἔφθασαν εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς Μισθράν, μόλις τὸ ἥμισυ τῶν ἐκστρατευσάντων. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσον ὁ Χατοῦ Ὀσμὰν πασᾶς, πολνάριθμοι ἀξιωματικοί, βέηδες καὶ ἀγάδες, ἅπασαι δὲ αἱ ἀποσκευαί, τὰ πολεμεφόδια, καὶ τὰ ὄπλα τῶν Τούρκων περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν μανιατῶν.

Ἡ περιφανὴς αὕτη νίκη ἔσωσε τὴν Μάνην τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως. Δυστυχῶς ὁμως ἡ αὐξήσις τῆς ἐπιρροῆς καὶ δυνάμεως τῆς οἰκογενείας Μαυρομιχάλη προὔκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἄλλων, οὕτω δὲ ἡ Μάνη περιῆλθεν εἰς δυσχερεστάτην θέσιν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν καὶ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν. Τῆς περιστάσεως ταύτης ἐπωφεληθεῖσα ἡ Τουρκία, κατώρθωσε διὰ τοῦ τότε Ἑλληνοῦ Μαυρογένη, μεγάλου διερμηνέως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, νὰ φέρῃ εἰς ὑποταγὴν τὴν Μάνην διὰ τῆς συνομολογήσεως συνθήκης, καθ' ἣν διωρίζετο ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἡγεμὼν τῆς Μάνης, φέρων τὸν τίτλον τοῦ Μπέη, ἰθαγενῆς, καὶ ἀνεβιβάζετο ὁ φόρος τῆς ὑποτελείας εἰς 25,000 γρόσια ἐτησίως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Πρῶτος ἡγεμὼν τῆς Μάνης διωρίσθη ὁ Ζανέτος Κουτσήφαρης, ἀποκλεισθέντων τῶν Μαυρομιχαλαίων ὡς ἐχθρικῶς διακειμένων τῇ Πύλῃ. Μεθ' ὅλα ὁμως ταῦτα οἱ Μαυρομιχάλοι ἐξηκολοῦθον νὰ ἦνε ἡ πρωτεύουσα οἰκογένεια τῆς Μάνης καὶ νὰ ἀψηφῶσι καὶ τὴν Πύλην καὶ τὸν μπέην τῆς Μάνης.

Ὅτε κατὰ τὸ 1792 ἡ Πύλη διέταξε τὸν τότε Μπέην τῆς Μάνης Τσανήμπεη Γρηγοράκη νὰ συλλάβῃ τὸν ἐν

Ταινάρω ὀχυρωμένον ἦρωα Λάμπρον Κατσώνην, διετάρχη καὶ ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης νὰ πράξῃ τὸ αὐτό. Οὗτος ὅμως πρὸς οὐδὲν λογιζόμενος τὴν ὁργὴν τοῦ Σουλτάνου, ἀντὶ νὰ καταδιώξῃ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Λάμπρου Κατσώνη παρέσχε πρὸς αὐτοὺς πᾶσαν ὑπεράσπισιν καὶ περιποίησιν, ὥς ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς ἐγγράφον.

1792. Ἰουνίου 7 Τσίμοβα.

Τὴν σημερινὴν ἡμέραν δηλοποιούμεν ἐμεῖς ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι, ἀπὸ τὴν ὥραν ὅπου μᾶς ἐγράψαν Τουρκικὴ ἀρμάδα ἀνταρμῶ με τοὺς Φραντσέζους, ἤγουν δύο φεργάδες φραντσέζικες εὑρεθήκανε εἰς τὸν χαλασμό μας, καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν ἔφθασε ὁ καπετὰν Γεωργάκης Μαυρομιχάλης προστασμένοι ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴν πύρρα καὶ με τοῦ νὰ μὴν ἔγῃ τακάτι ἀπὸ τὸν φόβον τῆς Τουρκίας ἀλλέως νὰ πράξῃ, λαβαίνοντας ἐμεῖς αὐτὴ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπὸ τοὺρκους καὶ ἀπὸ φραντσέζους, ὁμοίως καὶ ἀπὸ Κκκχβούλια ὅπου μᾶς ἐγύδυσαν, ὥστε αὐτὸς νὰ μᾶς ἐπεριλάβῃ.

Καὶ περιλαβαίνοντας μας, ὅσοι εὑρεθήκανε ὁφφισιῶλοι, μαρνέροι, δὲν ἔλειψε καθοῦ ὁμόπιστός μας καὶ με τὸ νὰ πείθεται εἰς τὴν βασιλικὴν παντιέρα, μᾶς ἐτρέβηξε με τρόπον τινά· καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ χωρίον του, ἔχοντας μας φυλαγμένους ὥσάν το ἴδιον του κορμί, καὶ κυβερνισμένους ἀπὸ πᾶσα ἀναγκά. Λοιπὸν ἡ Τουρκία μαθαίνωντας, πῶς ἐμεῖς βρισκούμαστε εἰς τὴν Τσίμοβα εἰς τὰ χεῖρια τοῦ καπετὰν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, δὲν ἔχασεν καιρὸν ἡ Τουρκία, ἀλλ' ἀρμάτωσαν τρεῖς καΐκια δύο μπέηδες με ἀνθρώπους ἀρετοὺς καὶ προσταγὴ ἀπὸ τὸν πασᾶ, διὰ νὰ παραδώσῃ τοῦ Λάμπρου τοὺς ἀνθρώπους. "Ὅμως αὐτὸς δὲν ἐστάθη τρόπος· νὰ παραδώσῃ ἀπὸ ὅσους εὑρεθήκαμεν, μόνον ἐστάθη ἀντρέϊος, ἀποφασίζοντα· καὶ τὴν ἰδικὴν του ζωὴν, καὶ λέγει — ἐγὼ ἐρχομαι καὶ κρεμάστε με· μὰ ἀπὸ αὐτουνού· τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Λάμπρου τρόπος δὲν εἶνε νὰ σᾶ· παραδώσω μία τρεῖς ἀπὸ τὴν κεφαλή τους — Πλὴν ἐμείναμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον πολλὰ διαφεντευμένοι καὶ ἀπείραγοι· μάλιστα ἐφρόντισε καὶ διὰ τὸ ἐμπάρκο μας, ὥστε ὅπου νὰ μᾶς καταβοδῶσῃ εἰς τόπον σήκωρον. Δὲν ἔλειψεν ὁ ἄνθρωπος καταπῶς· ἐτρέβηξε ταῖς αὐταῖς φροντίδαῖς, νὰ μείνῃ καὶ ζωδιασμένοι πολλὰ λίγα. Καὶ με τὸ νὰ ἐμείναμεν ἐμεῖς εὐχαριστημένοι ἀπὸ αὐτὸν τὸν τιμημένον ἄνθρωπον, οὕτως διδόμεν τὸ παρὸν μας εἰς χεῖρας του.

Ἐγὼ δὲ Σταθάκης ὑπέγραψα διὰ ὄνομα τοῦ Μαγγιῶρ Κωνσταντῆ μὴ ἡξεύρωτας τὰ γράμμη.

Μαγγιῶρ Κωνσταντῆς Παταράκης βεβαιώνω.

Ματζῶρ Γιάννης Πασκάλης Μυκονιάτης.

Ματζῶρ Σωτήρης Πατζαματζής

Καπετάν Γιάννης Σαλονικαῖος.

Δρόσος τοῦ Χατση.

Κωπταντῆς Ψωρίλας.

Καπετάν Σταθάκης Κατσώνης βεβαιώνω.

ΙΩΑΝ. ΦΙΛΗΜΩΝΟΣ

Δοκίμιον Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Γ'. 411.

Ὁ ἄγγλος περιηγητὴς Leake περιηγηθεὶς τὴν Μάνην κατὰ τὸ 1804 γράφει τὰ ἐξῆς περὶ τῆς οἰκογενείας Μαυρομυχάλῃ.

Βεβαίωσamen εἰς Τσίμοθον, κώμην κειμένην ἡμισυ μίλιον μεσογείως ἀπὸ τῆς ἄκρας τῶν ὑψηλῶν κρημνῶν, τῶν συνιστῶντων ἄπασαν τὴν νότιον παραλίαν τοῦ λιμένος Οἰτύλου.

Ὁ Γρίκας Μαυρομυχάλης ρωμαλέος καὶ δραστήριος Μυκιάτης ἐξηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, εἶχεν ἔλθει εἰς Σκούταρι ἐκ Τσίμοθας ἐπὶ ἡμιόνου τὴν πρωΐαν, καὶ αὐθημέρον ἐπέστρεψε πεζός, συνοδούσας με εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔνθα αὐτῶς με ἐπισκέψθη ὁ Πέτρος Μαυρομυχάλης, κοινῶς καλούμενος κύρ Πετρούνης, κατοικῶν εἰς τὸν λιμένα τῆς Τσίμοθας, ἡμίσειαν ὥραν βορείως τῆς κώμης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Ὁ Πετρούνης καίτοι δὲν φέρει τὸν τίτλον τοῦ Καπετάνου, ἀπολαύει ἐπιροῆς Καπετάνου καθ' ἄπασαν τὴν μέσσην Μάνην.

Ἀπριλίον 15. Σήμερον τὴν πρωΐαν κατήλθον εἰς Λιμένι τὸ ἐπίνειον τῆς Τσίμοθας, αὐτῶν δὲ τὴν ἡμέραν παρὰ τῷ κύρ Πέτρῳ Μαυρομυχάλῃ κατὰ τὴν παραλίαν. Ἀνθρῶπος τις μὲν ἔφερε πρὸς πώλησιν ἐνυπόγραφον μαρμαρίνην πλάκην, εὐσεβεῖσαν

ἐν Σκοπῇ, ἥτις καίτοι δὲν ἔφερε τὸ ὄνομα πόλεως τινος, μόνον διότι εὐρέθη ἐκεῖ, εἶνε ἰσχυρὰ ἀπόδειξις, ὅτι τὰ Σκοπὰ ἐκείντο ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχικῆς Τευθρώνης. Ἡ ἐπιγραφὴ οὖσα ἐπὶ ἀπλοῦ τεμχίου, ἐν ἐξαιρέτῳ καταστάσει, φαίνεται, ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐλευθερολακωνικαὶ πόλεις ἤκμασαν κυρίως ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, οὐδὲν ὥς θαυμάσιον ἐάν εὐρίσκωμεν μόνον λείψανα τῆς περιόδου ταύτης ἐν Μάνῃ ἢ ἂν αἱ ἐπιγραφαὶ φέρουσι τὴν αὐτὴν χρονολογίαν. Τὸ Λιμένι συνίσταται ἐκ πέντε ἢ ἑξῆς καταστημάτων καὶ δύο πύργων· πρὸς βορρᾶν δὲ τοῦ ἐνὸς τούτων ἀνήκοντος εἰς τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην ὑπάρχει μοναστήριον μετὰ μικροῦ κήπου περὶ αὐτό. Περικτείνω πρὸς βορρᾶν ὁ λιμὴν ἐπεκτείνεται πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν ὑπορείων τοῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ ἐρειπιωμένον φρούριον τῆς Κελεφᾶς. Λέγεται ὅτι εἶνε ἐνετικῆς κατασκευῆς, πιθανότατα ὅμως νὰ εἶνε ἀνοικοδόμησις ἢ ἐπισκευὴ τοῦ ἀρχικοῦ φρουρίου, καθότι ἡ τε Κελεφά καὶ ἡ Ζάροντα ὑπῆρχον καὶ πρὸ τῆς ἐνετικῆς κατακτῆσεως, ἄλωθεῖσαι ὑπὸ τούτων κατὰ τὸ 1685 ἀπὸ τῶν Τούρκων.

Ὁ κύρ Πετρούνης ζωηρὸς ἀνὴρ 30 ἕως 40 ἐτῶν, φέρων φορεματὰ ἐκ παλαινοῦ βελούδου εἶνε ὁ εὐγενέστερος Μανιάτης, ἐξ ὧσων εἶδον. Μοὶ διηγήθη ὅτι ὁ πατήρ τοῦ ἔσωσε κατὰ τὸ 1792 ἀγγλικὸν πλοῖον διὰ τοῦ μᾶλλον ἀποφασιστικοῦ καὶ ριψοκινδύνου τρόπου. Τὸ πλοῖον ἀνῆκεν εἰς τοὺς Σμιθ καὶ Μπάρπ ἐκ Λονδίνου. Τὸ σκάφος τοῦτο εἶχεν ἐξωθηθῇ ἐκ τρικυμίας εἰς τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον, ὅταν δὲ ἐκόπασεν ἡ τρικυμία, φοβερὰ κύματα ἔφερον αὐτὸ πρὸς τὸν πύργον καὶ τὸ ἐξώθουν εἰς τὴν ζηράν. Τὸ πλήρωμα ἀπελπισθὲν ἀνέμενε νὰ συντριβῇ τὸ πλοῖον ἐπὶ τῶν βράχων, καὶ εἶχε πύσει πάντα χειρισμόν, ὅτε ὁ Μαυρομιχάλης ἐξέπλευσε τοῦ λιμένος Οἰτύλου ἐπιβάντων μικροῦ πλοίου πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ καὶ τὸ διηύθυνεν εἰς τὸν λιμένα. Οἱ μανιάται συνέρρευσαν ἀμέσως ὅπως λεηλατήσωσι τὸ πλοῖον, ἀλλ' ὁ Μαυρομιχάλης τάξας εἰς φρουρήσιν τοῦ πλοίου κατὰ τε ζηράν καὶ θάλασσαν μέγα σῶμα σπαθῶν του, ἐμπόδισε τὴν διαρπαγὴν. Τὸ πλοῖον διέμεινε δεκαεννέα ἡμέρας ἐν τῷ λιμένι, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Κυβερνήτου ἦτο Μπροουν.

Ὁ αὐτὸς Λήκ ἀναφέρει ὅτι τὴν ἐπιούσαν 16 Ἀπριλίου ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ λιμένος Οἰτύλου διὰ μικροῦ καΐκιου ἀνήκοντος εἰς τὸν κύρ Πετρούνην.

W. M. LEAKE
Travels in Morea.
Κεφ. Η'.

Τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης ὡς ἐξῆς περιγράφει ὁ Γούδας εἰς τοὺς παρακλήλους βίου του.

Τῷ δὲ 1814 ἐστάλη μετὰ στολίσκου εἰς Μάνην Σιουκιὺρ μπέης τις πρὸς παραστολὴν τῆς πειρατείας. Ἡ Μάνη τότε κατεσπαράσσετο δυστυχῶς ὑπὸ ἐγγυρίων διενέξεων καὶ πολλοὶ φθονοῦντες τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, ἀπέδιδον αὐτῷ ψευδῶς τὰ πλεῖστα τῶν κακῶν τοῦ τόπου τῶν καὶ ἡλπιζον, ὅτι συκοφαντοῦντες, ἤθελον ἐπιτύχη τὴν ἐξόντωσίν του. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν συνέβη τὸ ἀντίθετον. Ὁ μὲν Πέτρος Μαυρομιχάλης, πεπεισμένος εἰς τὴν ἀθωότητά του προσήλθεν αὐτόκλητος εἰς τὴν ναυαρχίδα, φέρων ὡς δῶρα κριοὺς τινας. Ὁ δὲ Σιουκιὺρ μπέης, παρὰβλέψας πάντας τοὺς λοιπούς, μόνον παρὰ τοῦ Μαυρομιχάλη ἐξήτησεν ἐν ἰδιαιτέρᾳ συνεντεύξει συμπράξιν καὶ συμβουλὴν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του. Οὗτος δὲ τῇ εὐλικρινεῖ συμπράξει τοῦ Μαυρομιχάλη ἐπιτεύχθη εἰς τοσοῦτον, ὥστε ὁ Σιουκιὺρ μπέης ὠρκήσθη ἐνώπιον πάντων τῶν ἀξιωματικῶν του, ὅτι, ἐπανερχόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν, θὰ ζητήσῃ ἀνάλογον ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Μαυρομιχάλη, ὃν τότε διώρισε τοποτηρητὴν τοῦ καθαιρεθέντος ἡγεμόνος Θεοδωρόμπεη καὶ ὃν πρὶν ἀπέλθῃ ἐπεσκέψθη κατ' οἶκον. Οἱ πάντες δὲ τότε ἐθαύμασαν δύο τινα. Πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ Σιουκιὺρ μπέης εἰσῆλθεν ἄνευ ὁδηγοῦ καὶ ὡς εἰδημῶν εἰς ἄπαντα τὰ λαβυρινθώδη δωμάτια τοῦ πύργου τοῦ Μαυρομιχάλη, δεύτερον, ὅτι μόλις ἰδὼν τὴν μητέρα τοῦτου ἤσπασθη μετὰ σεβασμοῦ τὴν δεξιάν της καὶ συνεκινεῖτο ἀκουσίως ὡσαύκις ἐβλεπε μέλος τῆς οικογενείας Μαυρομιχάλη.

Μετὰ παρέλευσιν μὲν διατίξας περίπου ὁ Σιουκιὺρ μπέης ἐπαγγέλθεν σὺν στολίσκῳ φέρων καὶ τὸν ἐπίσημον διορισμὸν τοῦ Πέτρου ὡς ἡγεμόνος ἢ μπέη τῆς Μάνης. Εἰς τοῦτο δὲ ὡς ἐμάχκαμεν, ὁ Σιουκιὺρ μπέης οὐδεμίαν ἀπέντησε δυσκολίαν διότι καὶ ὁ Γεώργιος Βούλγαρης, ὁ εἰς προγενεστέρᾳ ἐποχὴν, ὡς εἶδομεν, χρησιμεύσας πρὸς περιστολὴν τῆς πειρατείας ἐν Μάνῃ εἶχε συστήσει τὸν Μαυρομιχάλην ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν νὰ περιορίσῃ τὴν πειρατείαν. Μετὰ δὲ τὴν κοινοποίησιν τοῦ διορισμοῦ ὁ Σιουκιὺρ Μπέης φιλοδωρησάμενος γενναίως καὶ ἄπαντα τὰ μέλη τῆς οικογενείας ἔλαβεν ὡς ὑμῆρους ἀνθ' ἑνὸς δύο υἱοὺς τοῦ Πέτρου, τὸν Ἀναστασίον καὶ τὸν Γεώργιον· τοὺτους ἐπανακάμψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐξέπαίδευσεν κατ' οἶκον ἐπιμελῶς καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ των. Ἐπανακάμψαντος δὲ τοῦ Ἀναστασίου εἰς Μάνην ἔνεκα νόσου καὶ ἐξορίσθηντος εἰς Ρόδον τοῦ Σιουκιὺρ μπέη, οὗτος συνε-

βούλευσε τὸν Γεώργιον νὰ καταλύσῃ εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ νὰ μὴ παρεκτρέπεται οὔτε κερκίαν τῶν συμβουλῶν τοῦ πατριαρχοῦ Γρηγορίου. Ἀποστατήσαντο· βραδύτερον τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ὁ Σουλτανὸς ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ στολίσκον καὶ πρὸς τὸν διὰ θάλασσης αποκλεισμόν τοῦ ἀποστάτου. Καὶ ὁ μὲν στολίσκος προσήγγισεν εἰς Ρόδον, ὁ δὲ μοίραρχος ἐξῆλθε πρὸς χειρετισμὸν τοῦ Σιουκιούρ μπέη, εἰς ὃν ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἔχει δικταχὰς καὶ πρὸς τὸν μπέην τῆς Μάνης, ἵνα τῷ δώσῃ στρατόν. Ὁ μὲν Σιουκιούρ μπέη, μόλις ἀκούσας τοῦτο, συνέστησεν αὐτῷ θερμῶς συμπάσχειν τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχλῶν· ὁ δὲ Πετρόμπεης παρῆσχε τῷ ὄντι τριακοσίους Μανιάτας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Κυριακούλη, τοῦ Ἡλία καὶ τοῦ Ἀντωνίου, εἰς οὓς ἐπεδραφίλευσε πολλὰς φιλοφρονήσεις ὁ μοίραρχος· ἀλλ' ὁ Μαυρομιχάλης τοὺς μὲν δύο πρώτους ἠναγκάσθη νὰ ἀνακλέσῃ ταχέως· ὁ δὲ πρὸ μικροῦ ἀποβιώσας στρατηγὸς Ἀντώνιος διὰ τὴν φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν του εἰς τὰς μάχας τῆς Πρεβέζης εἴλκυσεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ὑπόληψιν τοῦ Ὀθωμανοῦ μοίραρχου, ὥστε μετὰ τὴν ἄναυδρον παράδοσιν τοῦ Βελή πασᾶ καὶ τὴν πτώσιν τῶν φρουρίων τῆς Πρεβέζης, ἐκεῖνος ἐδωρήσατο τῷ ἐπανακκάμψαντι εἰς Μάνην Ἀντωνίῳ ἱκανὴν ποσότητα πολεμοφοδίων, μεγάλως χρησιμευσάντων ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἀγῶνος. Ἡ θεία προνοία πρὸ πολλοῦ, φαίνεται, ἀοράτως καὶ διὰ διαφόρων τρόπων καθωδήγει τοὺς Ἕλληνας εἰς προπαρασκευὴν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου. Οὐδὲν δὲ παράδοξον καὶ πολλὰ τῶν δυσεξηγήτων κινήματων τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ πασᾶ, τοῦ ἔχοντος ἐν μεγάλῳ ἀξιώματι καὶ πολλῇ ὑπολήψει καὶ τὸν Σιουκιούρμπειν, οὐδὲν παράδοξον λέγομεν, πολλὰ τῶν δυσεξηγήτων ἐκείνων κινήματων τοῦ τουρκικοῦ στόλου τότε, νὰ προήρχοντο καὶ κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ κατὰ πολλὴν πιθανότητα ἑλληνικὴν κατὰρχωγὴν ἔχοντος τούτου ἀξιώματι.

Α. ΓΟΥΔΑ
Βίοι παράλληλοι
Τόμ. στ'. σελ. 121.

Οἱ τῆς φιλικῆς Ἑταιρείας κατέβαλον πᾶσαν ἐπιμέλειαν ὅπως προσοικειωθῶσι τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης Πετρόμπει, διότι ἐθεώρουν τὴν Μάνην ὡς τὸ ἐπικαιρότερον σημεῖον πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Πετρόμπεης

ἐμνήθη εἰς τὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρείας ἐν Κιτριάϊς κατὰ τὸ 1818 ὑπὸ τοῦ Χρυσοσπάθῃ, προσενεγκὼν χίλια γρόσια. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἀπεστάλη εἰς Μάνην ὁ Χρ. Περραιβός, διακεκριμένον μέλος τῶν φιλικῶν, γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τῶν Σουλιωτικῶν καὶ φέρων βαθμὸν ρώσσου συνταγματάρχου. Ἡ ἀποστολὴ του ὑπῆρξε λίαν ἐπιτυχής, διότι μεθ' ὅλην τὴν ἀνώμαλον καὶ ταραχώδη ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Μάνης, κατώρθωσεν οὗτος διὰ τῶν πατριωτικῶν παραινήσεων του νὰ ἐπιφέρῃ τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἀλληλομαχομένων τριῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῆς Μάνης, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὁποίων ὑπέγραψαν τὸ ἐξῆς συμφωνητικόν.

« Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἰδιοχειροῦπογεγραμμένου γράμματος ὑποσχόμεθα μεθ' ὅρκου τῆς ἀγιοτάτης καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστews καὶ μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ προμεροῦ ὅρκου, ὁποῦ αὐτοπροσχερῶς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Γένους μας ἐκάμικεν, ὅτι νὰ φυλάξωμεν τὰς ἀκολουθίας συνθήκας.

Α' Ἡμεῖς αἱ τρεῖς γενεαί, δηλαδή Μαυρομιχάλιδες, Γρηγοριάνοι καὶ Τρουπακήδες, ὡς δυνατώτεροι καὶ ἀξιώτεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς τῆς πατρίδος μας Σπάρτης, ὑποσχόμεθα μετὰ τὴν δύναμιν τῶν ρηθέντων φοβερῶν ὅρκων, νὰ βασιλεύῃ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὰ σώματά μας μία ψυχὴ, μία σύμπνοια, μία θέλησις καὶ νὰ μὴ δύναται ποτε κανένας ἐσωτερικὸν οὔτε ἐξωτερικὸν χῆτιον νὰ διασείσῃ ἢ νὰ ἀδυνατίσῃ ἓνα τοιοῦτον ἱερὸν δεσμόν.

Β'. Ὁ κύριος καὶ καθολικὸς μας σκοπὸς ἐνὸς τοιοῦτου δεσμοῦ εἶναι ἀποβλέπει οὔτε γίνεται δι' ἄλλό τι, εἰμὴ μόνον διὰ τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος μας ὠφέλειαν, καὶ διὰ νὰ εἴμεθα ἑτοιμοὶ συμφώνως καὶ προθύμως νὰ πράξωμεν, τὰ ὅσα ἡθελε προσταθῶμεν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἐγκρίτους τοῦ Γένους μας διὰ τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος, ὥσταν ὁποῦ εἴμεθα ὑπόχρεοι καὶ ἐνταυτῷ ὠρνωμένοι νὰ χύσωμεν καὶ τὴν ὑπερινήν ρανίδα τοῦ αἵματος μας ὑπὸ τὴν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ.

Γ'. Ἐπειδὴ καὶ τοιοῦτοι ἱεροὶ δεσμοὶ συμβαίνει ἀπὸ ποτε νὰ διασείωνται καὶ ἀνατρέπωνται ἀπὸ ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς καταδρομάς καὶ διχονοίας, καθὼς τινες πάσχουν νὰ ἀρπάξουν τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἄλλοι νὰ ταράττουν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν τῆς πατρίδος μας, παραινουμενοι ὑπὸ φυσικὴν τους κακίαν καὶ πλεονεξίαν διὰ τοῦτο ἡμεῖς συμφώνως θέλει ἐπιμελουμένθα νὰ κατ-

παύωμεν τὰ τοιαῦτα, ὅσον τὸ δυνατόν, μὲ τοὺς πλέον ἡσυχούς, ἐπιτηδεύουσι ἢ καὶ φοβεριστικούς τρόπους. Εἶδὲ ὅλα αὐτὰ ἤθελε φανούν ἀδύνατα, τότε ἐκ συμφώνου πρέπει μὲ τὰ ἄρματα εἰς χεῖρας νὰ ἐκκρίζωμεν τὰ τοιαῦτα, καὶ χρεῖας τυχύουσης καὶ εἰς τὴν ἰδίαν Αὐλήν νὰ ἀντισταθῶμεν, χωρὶς ποτὲ νὰ κλινώμεν εἰς καμίαν ἄλλην ἀλλαγὴν τῆς Ἡγεμονείας, ὅπου ἤθελεν ἀποφασίσαι ἡ Πόρις.

Δ'. Κάθε ἱερὸς δεσμός, καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ὅπου γίνεται ὑπὲρ Πίστewος, Πατρίδος καὶ Γένους, διὰ νὰ μείνῃ ἀκλόνητος καὶ ἄσβεστος, πρέπει νὰ βαλλῇ δι' ἀρχὴν καὶ θεμέλιον τὴν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην. "Ὅθεν ἡμεῖς ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν αὐτάς τὰς ἀρετάς ἀπαρσάλευτους, καὶ ὅποῖαι ὄχι μόνον τὰς εἰδικὰς μας γενεάς θέλει δοξάσουν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν μας πατρίδα θέλει εὐτυχήσουν καὶ στερεώσουν. Τέλος πάντων τὴν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν καὶ κέρδος καὶ ζημίαν τοῦ πλέον μικροτέρου συμπατριώτου μας, ἢ καὶ ὁμογενούς μας θέλει νὰ στοχάζομεθα ὡς ἰδια ἰδικὰ μας.

Ε'. "Ὅποια προσταγὴ ἤθελε μας παρυσιασθῇ ἡ Βασιλικὴ ἢ τοῦ Γένους μας, ὅπου νὰ ἀποβλέπῃ πρὸς ὄφελος τῆς κοινῆς πατρίδος, νὰ θεωρῇται καὶ ἐνεργῇται προθύμως καὶ θερμῶς ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, χωρὶς ὅμως νὰ ἀδικήσωμεν τινὰ ἀπὸ τοὺς ἀξίωματικούς τῆς πατρίδος μας, ὁπλοῦν τοὺς λεγομένους Καπετανέους, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ καθενὸς νὰ τὸν μεταχειρισθῶμεν, χωρὶς τινὰ φιλοπροσωπίαν καὶ πάθος· ἐξω μόνον μένουν ἀμέτοχοι, ἀπὸ ὅσα μυστικά θέλει ἐμπιστευθῶν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος. Ὅμοίως τὰ τοιαῦτα μυστικά θέλει εἶναι ἀγνωρίστα καὶ εἰς τὰ ἰδικὰ μας παῖδια καὶ ἀδελφούς καὶ ἐξοδέλους, ὅπου τὴν γνωρίζωμεν, ὅτι οὐκ εἶνε ἄξιοι καὶ ἱκανοὶ νὰ τὰ φυλάξουν.

ΣΤ'. Καθὼς μόνοι μας θέλει ἔχομεν ὅλον τὸ βάρος τῆς πατρίδος μας διὰ τὴν καλὴν τῆς κυβέρνησιν, ὁμοίως καὶ κάθε ἄλλην προσταγὴν ἀπὸ τοῦ Γένους μας θέλει τὴν δεχόμεθα καὶ ἐνεργούμεν ὡς χρεός μας ἀπαραιτήτων χωρὶς τινος δισταγμοῦ καὶ ἀντιστάσεως. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον πάλιν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι θέλει ἀνταποκρινόμεθα ἐκ μέρους ὅλης τῆς Σπάρτης μὲ τὸ Γένος μας διὰ κάθε μερικὸν τῆς πατρίδος μας ἢ καὶ γενικὸν τῆς Ἑλλάδος συμφέρον· ἐξω μόνον τὰς μικράς ὑποθέσεις καὶ διαφοράς τῆς πατρίδος καὶ τῶν γειτόνων θέλει τὰς θεωρεῖ καὶ διορθώνει ὁ ἴδιος Ἡγεμὼν.

Ζ'. Ἀρχὰς καὶ εἰς τὸ ἄλλο κοινὸν γράμμα περὶ τῆς πατρίδος μας ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν ἀπαρσάλευτα ὅλα τὰ

συμφωνηθέντα μολοντοῦτο ὑποπτευόμενοι εἰς τὴν μικρότητα τοῦ νοός μερικῶν, καὶ εἰς τὰ ξεχωριστὰ πάθη ὅπου τοὺς κυριεύουν καὶ κατατύρουν, διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν συμπερὸν καὶ ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ δόξαν τῆς πατρὶδος μας, καὶ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους μας καὶ αὐτοπροαιρέτου ὅρκου πρὸς τὴν γενικὴν πατριᾶν καὶ μητέρα ἡμῶν Ἑλλάδα, νὰ κάμωμεν τὴν παροῦσαν ξεχωριστὴν καὶ ἀδιαιρέτον ὁμοψυχίαν τῶν τριῶν ἡμῶν οἰκογενειῶν διὰ χαλινὸν καὶ παιδεύαν τῶν ἐνδεχομένων συμβεβηκότων.

II. Ὅθεν ἐν ἐνὶ στόματι, μιᾷ ψυχῇ καὶ μιᾷ συμπνοῇ καὶ ἀδικορέτῳ δεσμῷ ὑποσχομέσθα νὰ φυλάξωμεν τὰς ρηθείσας συμφωνίας ἀνελλιπαῖς καὶ ἀπαρσκαλευτούς. Ἐὰν δέ τις ἐξ ἡμῶν (τὸ ὅποιον εἴεν τὸ πιστεύομεν ποτέ!) ἤθελε φθάσει εἰς τόσον βαθμὸν παρανομίας καὶ ἀσεβείας, νὰ φανῇ παρὰβάτης καὶ ἐπίσκοπος τῶν τοιούτων ὡφελίμων πράξεων τῆς πατρὶδος μας, ἐκείνον τὸν παρὰδίδομεν πρῶτον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος, δευτέρου εἰς τὰς ἀράς τῆς ἐδικῆς μας πατρὶδος, τρίτον εἰς τοὺς δικαιοτάτους ἀπροσωπολήπτους νόμους τῆς γενικῆς ἡμῶν πατρὶδος Ἑλλάδος· τὸ δὲ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του νὰ μείνῃ αἰωνίως ἄτιμον, ὕβρισμένον, μισητὸν ἀπὸ ὅλην τὴν πατριᾶν καὶ γένος. Διὸ γίνονται τέσσαρα ὅμοιχα καὶ ἀπαρἀλλακτα γράμματα, ὑπογεγραμμένα ἰδιοχείρως καὶ ἐσφραγισμένα μὲ τὰς ἰδίας μας σφραγίδας, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ ἐν κρατεῖ ὁ ἐνδοξότατος Πετρόμπεης Μκυρομιχάλης, τὸ ἄλλο ὁ ἐνδοξότατος πρῶτην Ἀντώμπεης Γρηγοριάνος, τὸ τρίτον ὁ εὐγενὴς Καπετὰν Παναγιώτης Τρουπάκης τὸ δὲ τέταρτον ὁ Κύριος Χριστόφορος Περαϊβός διὰ ἀπόδειξιν καὶ παράστασιν πρὸς τὸ Γένος μας· τὰ ὅποια αὐτὰ θέλουν ἔχει ὅλον τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχύϊ ἀναμεταξύ ἡμῶν καὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀπροσωπολήπτων νόμων τοῦ Γένους μας.

Κιπριαῖς α' Ὀκτωβρίου 1819.

(ΤΣ Τουρκικοῖς γράμμασι) Π ε τ ρ ό μ π ε η ς Μ α υ ρ ο μ ι χ ά λ η ς β ε β α ι ό ν ω τ ά ἀ ν ω θ ε ν

(ΤΣ " ") Π ρ ώ η ν Ἀ ν τ ώ μ π ε η ς Γ ρ η γ ο ρ ά κ η ς ἐ π ι β ε β α ι ώ .

(ΤΣ Ἑλληνικοῖς ") Κ α π ε τ ά ν Π α ν α γ ι ώ τ η ς μ ε τ ό ν υ ι ό ν μ ο υ καὶ ἐ δικ ο ύ ς μ ο υ β ε β α ι ό ν ω τ ό ἀ ν ω θ ε ν .

Καβαλιέρ Δημήτριος Γρηγοράκης βεβαιώνω τὸ ἄνωθεν.

(ΤΣ Ἑλληνικοῖς γράμμασι) Μπάς Καπετάν Τζιζούριος Γρηγοράκης βεβαιώνω μὲ τὰ ἀδελφία μου τὰ ἄνωθεν.

Ὑπὸ τὸ συμφωνητικὸν τοῦτο ὁ Ἰωάν. Φιλήμων καταχωρίζει τὴν ἐξῆς σημείωσιν:

«Τὸ ἐγγράφον τοῦτο ἐγένετο, καθ' ὅσον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδουράκης, ἑσπандος ἐχθρὸς τῶν Μυρομιχλίων, ἔχων μεθ' ἐκείνου καὶ τινὰ Κηλίκηντῆν, λακωνικὰ ἐπίσης, ἐραδιούργει ἐν παντὶ τρόπῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπως ἀφαιρέσῃ τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ τοῦ Πέτρου Μυρομιχάλη, ὡς ἀντιπαύμενος αὐτότης. Ἀλλ' ὁ μὲν Κηλίκηντῆς ἐξωρίσθη τὸ 1819 παρὰ τοῦ Σουλτάνου εἰς τὸ Σχισμὸν Καλεσί (τὴν Ἀμισόν, πόλιν οὖσαν καὶ φρούριον παρθακλάσιον τοῦ Εὐξείνου Πόντου) ὁ δὲ Κουμουνδουράκης ἀπεκεφαλίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1821, ὁμοῦ καὶ ὁ ἐξαδελφὸς αὐτοῦ Πιέρος Ἀλουπάς, θεωρηθεὶς ὑποπτος ὡς καὶ πᾶς Ἕλλην.

Διὰ τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ τῶν ἰσχυροτέρων οἰκογενειῶν τῆς Λακωνικῆς μεγάλως ὠφελήθη τότε ἡ Ἑταιρεία. Σημειώτεον δέ, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἄνωτέρῳ ἐγγράφῳ ἀναφερομένη «Αὐλή» ἐννοεῖται ἡ σουλτανικὴ «Βασιλικὴ δὲ προσταγὴ» ἡ αὐτοκρατορικὴ τῆς Ρωσσίας. Τὸ δὲ ἐν τῷ ἄρθρῳ Ζ' διαλαμβανόμενον «κρίνον γράμμα» ἐστὶ τὸ προκαλεσθὲν παρὰ τοῦ ἐν Βαρλέτῃ τότε ὑπάρχοντος Μπενάκη, ὃν ὁ Καποδίστριας, διαβάντων ἐκείθεν τῷ 1818, προσέτρεψεν εἰς τοῦτο, ὡς μαθὼν ἐν Κερκύρῃ, ὅτι οἱ Τούρκοι, ἡ λαβόντες ὑπονοίας περὶ δικταρχίης τινος ἢ δι' ἄλλους συστηματούς λόγους, προσέτιθεντο ἵνα διεγείρῃσι διὰ χρημάτων ἐμφύλιον πόλεμον ἐν τῇ Λακωνίᾳ. Ἐπὶ τέλους δέ, οἱ ἐν τῷ ἄρθρῳ Γ' ὑπαινιγνόμενοι (ἀρχικατῆρες τῆς ἡγεμονίας) ἦσαν οἱ Κουμουνδουράκι, ὡς προεῖπομεν.

ΙΩΑΝ. ΦΙΛΗΜΩΝΟΣ

Δοκίμιον Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως.

Τόμ. Α'. σελ. 159.

Ὁ Πετρόμπεης Μυρομιχάλης γενόμενος ἐταῖρος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἠθέλησεν, ὡς πρακτικὸς ἄνθρωπος, νὰ

βεβαιωθῇ ἂν ἀληθεύωσιν αἱ μεγάλαι ἐπαγγελίαι περὶ ἀρωγῆς τῆς Ρωσσίας. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς Πετρούπολιν τὸν Κυριάκον Καμαρινόν, μετ' ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ὅστις ἀπέστειλε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν.

Πρὸς τὸν Πετρόμπεν ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιατῶν.

Ὁ πιστὸς σας δοῦλος κ. Καρακρητὸς ἐφθασεν ἐσχάτως ἐνταῦθα καὶ μοι ἐνεχείρισε τὰς ἐπιστολάς σας ὁποῖας μοι ἐλάματε τὴν τιμὴν νὰ μοι γράψετε τῇ 20 Νοεμβρίου 1818 καὶ τῇ 3 Αὐγούστου 1819.

Μοὶ ἐξέθηκε προσέτι τὴν κατὰστασιν τῆς γῶρας τὴν ὑποῖκιν διοικεῖτε, καὶ μοὶ ἐδήλωσε τὰ ἀγαθὰ σας σχέδια, τὰς ἐλπίδας τῶν συμπολιτῶν σας καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν.

Ἀρχομαι τῆς ἀπαντήσεως ἐκφράζων τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν καλὴν σας ἰδέαν, τὴν ὑποῖκιν ἔχετε περὶ τοῦ ζήλου μου πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῆς κοινῆς πατρίδος.

Ἡ γνώμη μου περὶ τούτου εἶνε σαφὴς καὶ ὀριστική. Τόσκις δὲ καὶ πρὸς τόσους ἐν διαφόροις γῶραις ἐπανέλαθον αὐτὴν καὶ προσφορικῶς καὶ ἐγγράφως, ὥστε θὰ ἦτο τοῦ λοιποῦ ἀδύνατον ν' ἀπατηθῇ τις περὶ τῶν συμβουλῶν, τὰς ὁποῖας δύνامي νὰ δώσω, καὶ περὶ τοῦ τί ἡμπορῶ νὰ κάμω πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι ἐπιθυμοῦσι νὰ φανῶσι χρήσιμοι τῇ πατρίδι.

Ὅχι ἥττον ἐπαναλαμβάνω τὸ θέμα τοῦτο, διότι εἶνε ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν συνεννοοῦμαι μεθ' ὑμῶν.

Βλέποντές με χαιρεντα τὴν εὐνοϊαν καὶ προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, ἐνόμισαν ὅτι εἶμαι τὸ ὄργανον τῆς πολιτικῆς του πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Τὴν ἀπᾶτην ταύτην καὶ κατέδειξα καὶ κατεπολέμησα. Ἡ Ρωσσία εἶνε τόσον μεγάλη καὶ ἰσχυρά, ὥστε δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ καταφύγῃ εἰς μέγα τόσον ἐπισηφελὴ καὶ μικρά, ἡ δὲ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου βασιζομένη ἐπὶ τῶν συντηρητικῶν του ἀρχῶν, ἀπορρίπτει πᾶσαν ἔμμεσον ἢ ἰδιωτικὴν ἐπιρροὴν μὴ στηριζομένην ἐπὶ τοῦ Δικαίου. Ἀλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς αἱ τοιαῦται ἐπιρροαὶ μόνον ἀξιοκαταφρόνητον ἐπιρροὴν κατώρθωσαν, τὸ δὲ πλῆθος καὶ τὸ ἔθνος καθόλου ὑπῆρξαν ἀτυχῆ θυμματα Ἡ Ρωσσία προστατεῖ τοὺς Ἑλληνας, εἶνε ὁμόθητος αὐτῶν καὶ αἱ συνθῆκαι τῇ παρέχουσι δικαίωμα τοιαύτης προστασίας. Ἀλλ' αἱ συνθῆκαι αὗται ἀκριβῶς καθιερῶνουν τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς τουρκικῆς κυ-

θερνήσεως, ὥστε οἱ Ἕλληνες δὲν δύνανται ν' ἀπολαμβάνωσι τὴν τὴν ὑψηλὴν ταύτην προστασίαν, εἰμὴ διακτηρουμένης τῆς ἐν Ἀνατολῇ εἰρήνης καὶ χάριν τῆς εἰρήνης.

Τὰς ἀληθείας ταύτας κατὰ βάθος ἐννοῶν προσεπλάθην νὰ πείσω περὶ αὐτῶν καὶ τοὺς Ἕλληνας ὅσοι ἀπειτάθησαν πρὸς με, διὰ νὰ τοὺς κάμω νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι, ἂν ἡ Α. Α. Μ. μοὶ ἐπιτρέψει ἐνίοτε νὰ φροντίζω περὶ αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς βοηθῶ εἰς τὰ νόμιμα συμφέροντά των, τοῦτο δὲν γίνεται διὰ νὰ σχηματισθῇ ρωσικὸν κόμμα ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ διὰ νὰ μ' ἀφῇται νὰ ἐκπληρώσω ἐντίμως καὶ δημοσίᾳ τὰ πρὸς τὴν γενέτειράν μου χώραν καθήκοντα.

Ἐὰν λοιπὸν ὑπὸ ταύτην καὶ μόνην τὴν ἐννοίαν σᾶς ὠμίλησαν περὶ τῶν προσπαθειῶν μου, τὰς ὑποίχας κάμνω, διὰ νὰ βοηθῶ τοὺς ἐν Εὐρώπῃ πτωχοὺς συμπατριώτας μου νὰ ἐκπαιδευθῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσιν ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς, καὶ διὰ νὰ ἐνθαρρύνω τὴν ἰδρυσιν προκαταρκτικῶν σχολῶν ἐν Ἑλλάδι, ὁρῶντες σᾶς εἶπον καὶ τίποτε δὲν ἐπιθυμῶ τόσον, ὅσον νὰ σᾶς ἀποδείξω, βοηθῶν τὰς προσπαθείας σας τὰς ὑποίχας κάμνετε ὑπὲρ τοῦ σωτηρίου τοῦτου ἔργου. Ἡ Σπάρτη ἔχει ἀνάγκην τοῦτου ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν. Ἐργαζόμενοι δὲ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ἑκκλησίας ὡς πρότετε, θὰ ἔχητε βεβιώως τὴν δοξάν νὰ ἐπιτύχητε.

Ἄλλ' ἂς συνεννοηθῶμεν καλῶς. Μὴ πιστεύητε ὅτι ἐνούμενοι διὰ τοιούτων καθιδρυμάτων μετ' ἄλλων ἐπαρχιῶν ἐχουσῶν παρόμοια θὰ γίνετε ἰσχυρότεροι πρὸς ἀντίπραξιν κατὰ τῆς δυνάμεως τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἢ ὅτι ἡ μικρὰ βοήθεια, ἥτις θὰ σᾶς δοθῇ πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς σας, θὰ ἦνε ἐγγύς μὲν μεγαλειτέρων ἐπικουριῶν, τὰς ὑποίχας θὰ ἠδύνασθε νὰ μετχειρισθῆτε κατὰ βούλησιν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀνεξαρτησίας διὰ τῶν ὀπλων.

Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ὠμίλησω καθαρὰ ὡς πρὸς τοῦτο, διότι αἱ ἐξηγήσεις τοῦ κ. Καμπερηνοῦ μὲ κάμνουν νὰ πιστεύω, ὅτι ραδιούργοι τινες σᾶς ἐπέβαλον ἐσφαλμέναις ἰδέαις περὶ τοῦτων πάντων. Ἐπειδὴ δ' εἴθε τόσον μακρὰν δὲν εἶνε δύσκολον, ὡς καὶ ὁ ἴδιος παρηγορεῖτε, νὰ σᾶς ἀπατήσωσιν.

Ἄν τὰ σχολεῖα εὐδοκίμωσι πολλὰ τοῦ Ἑλλάδος τοῦτο συμβαίνει, διότι εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἑκκλησίας, καὶ μόνον διὰ τοῦτο ἡ Πύλη τὰ σέβεται. Ὅταν ὅμως ὑποπτευθῇ ὅτι τὰ καθιδρύματα ταῦτα δύνανται νὰ γείνωσιν ἐστὶς ἐπικρατείας καὶ ἀχαρακτήσεων θὰ τὰ κατὰστρέψῃ καὶ οὐδὲν θὰ ἡδύνατο ν' ἀναγκασθῇ τοὺς κατὰδωγμούς. Θὰ εἴχε πληρέστατον

δικαιον, διότι καὶ δικαίωμα καὶ καθήκον πάσης κυβερνήσεως εἶναι νὰ ἐπαγρυπνῇ περὶ τῆς διατηρήσεώς της.

Ίδρυνοντες λοιπὸν τὴν σχολὴν σας ἔχετε πάντα ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἐξαρτήσατέ τὴν ὁλοτελῶς ἐκ τῶν Πατριρχείων, καὶ μεταχειρισθῆτε κηλοὺς διδασκάλους, ἵνα διδάξωσι τὴν ἐθνικὴν μας γλῶσσαν, τὰ θρησκευτικὰ, στοιχειώδη φυσικὴν καὶ ἱστορίαν. Ὁ κ. Περραιβός εἶνε λίαν ἀξιοσύστατος. Τὸν εἶδον ἐξασκῶντα μετ' ἐπιτυχίας τὸν διδασκαλὸν ἐν ταῖς δημοσίαις σχολαῖς Κερκύρας. Μὴ περιβάλλητε μηδεμίαν ἐπιδεικτικότητά τοῦ νέου τοῦτο καθήκον, ἀλλὰ θεωρήσατέ το ὡς παράρτημα τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι οἵτινες διὰ χρηματικῶν εἰσφορῶν συνέτειναν εἰς τὴν ἐμφύλῳσιν τῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι, συστήσαντες τὴν ἐταιρείαν τῶν φιλομαθῶν, οὐδέποτε παρουσίηντο νὰ ἰδρύνωσι μυστικὴν ἐταιρείαν, σκοποῦσαν τὴν ἀναστάτῳσιν τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦναντίον ἔδωκαν καὶ οἶδονσι βοηθήματα τινα: διὰ νὰ βελτιώσωσι τὴν ὑπάρχουσαν κατὰστασιν, βελτιώνοντες διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τὸ ἡθικὸν τῶν κατόικων. Ἐκν' οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ἐκ τῶν ὁποίων παρὰ κηλῶ νὰ μὲ θεωρῆτε, ἠδύναντο νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι ἡ κακοβουλία θὰ ἐπωφελεῖτο τὰς ἀρχαῖς προθέσεις των, ὅπως παρὰ σκευάσῃ λαθραίως νέας ταρχαῖς ἐν τῇ ἀτυχεῖ μας πατρίδι, πιστεύσατέ μοι ὅτι οὐ μόνον θὰ ἐπαινον νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν πτωχῶν καὶ περὶ σχολείων ἀλλὰ καὶ θὰ ἐλάβανον χύστηρά μέτρα, ὅπως γείνη γνωστὴ ἡ ἀλήθεια, οἱ δὲ ὑποβολαῖς ἀποκαλυφθῶσι καὶ τιμωρηθῶσι παρὰ δειγματοκῶς.

Πρέπει νὰ πεισθῶμεν ὅτι δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀνθρώπων νὰ δημιουργῶσιν ἔθνη διὰ λόγου, ἢ δι' ἁξιοματικῆς τιμῆς πράξεως, ἢ ν' ἀναγεννώσιν ἐκείνα, τὰ ὅποια δὲν εὕρισκοντα πλέον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ των λαμπρότητι. Τὰ μεγάλᾳ ταῦτα γεγονότα ἐξήρτηνται ἐκ τῆς θείας Προνοίας καὶ μόνῃς τούτης καὶ ἀποφάσεις δύνανται νὰ δημιουργήσωσιν αὐτά. Ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ἀλληλοδοθήμεθα μετ' ἀγάπης καὶ ἄνευ ὁπισθοβουλήας μὲ τὴν εἰλικρινῇ ἐπιθυμίαν ν' ἀποβῶμεν χρυσὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ καλλίτεροι πατριῶται.

Ἡ πατρίς εὕρισκεται ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν. Ἄπο ταύτην οἷς διατάσσει ὁ Θεὸς νὰ τὴν ὑπερετήσητε καὶ πρέπει νὰ ὑπακούσητε εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Ἰψίστου. Πᾶσα δ' ἄλλη ὑποβολή εἶνε ἀπατηλὴ καὶ τὸ σύνθημα ἐπικινδυνωτάτης ἐξάψεως παθῶν.

Σεῖς κύριε, ὡς ἡγεμόν λαοῦ ὁσεῖλετε νὰ προσυλαχθῆτε ἐπιμε-

λῶς ἀπὸ τοῦτο. Τοῦτου δ' ἐνεκα σὰς εὐχαριστῶ, διότι μοι πα-
ράσχετε ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήθῃ σαφῶς πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦτου.

Ὁ κ. Καμαρηνὸς θὰ συνάξῃ εἰσφορὰς ὑπὲρ τῆς σχολῆς σας.
Ἐλπίζω ὅτι θὰ συνηθῇτε νὰ τὴν ἰδρύσῃτε καὶ ὅτι θὰ εὐδοκιμήσῃ.
θὰ συντείνω προθύμως εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ οὖτως τὰ τοιαῦτα καθ-
ιδρύματα δὲν δύνανται διὰ μίαν ν' ἀναπτυχθῶσι, βελτιμαῖα βοή-
θηματα θὰ σὰς εἶνε χρησιμώτερα.

Πρὸ τὸν σκοπὸν τοῦτον χαίρω νὰ παράσχω ὑμῖν τὸ μέσον νὰ
μοι μεταδιδῇτε τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν σας, διὰ τῆς
ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικῆς πρεσβείας· θὰ μοι εἶνε πάντοτε
εὐχάριστον νὰ ἐνώνω μὲ τὰς ὑμετέρας καὶ τὰς ἰδικὰς μου προσ-
παθείας, ἀλλ' ἐπικινχλωμένω, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἡ σχολὴ σας
θὰ ἔχῃ μόνον σκοπὸν τὴν θρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐκπαί-
δυσιν τῶν νέων σας σπαρτιατῶν, καὶ ὅτι θὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν
αἰγίδα τοῦ Πατριάρχείου.

Δέχθητε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξόχου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Ἐν Περουπόλει τῇ 20 Φεβρουαρίου 1820.

Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ἔχων ὑπ' ὄφει τὴν κατὰ
τὸ 1769 ἐπανάστασιν καὶ τὰ ἐκ ταύτης δεινὰ, ἀπέστειλε
πρὸς τὴν Ἀρχὴν τὸ ἐξῆς ἔγγραφον, δι' οὗ ἐξέθετε τὰς
ιδέας του περὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐξήτει τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα
μέσα πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ.

Κύριοι.

Οἱ ἄρχαιοι Σπαρτιαῖται δὲν ἐντρέποντο διὰ τὴν πτωχείαν των,
ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἀποκατέστηνε τὴν δύναμιν των καὶ ἐβεβαίωσε
τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ κάτοικοι τῆς νέας Σπάρτης, ὡς ἀπόγο-
νοι τῶν πηλκιδῶν, κατὰ τρεγόμενοι ἀπὸ τοὺς κατακυριεύσαντας
τὸ λοιπὸν Γένος, ἐτραβήχθησαν εἰς μίαν πετρῶδη καὶ ὀλιγόκρη-
τον γωνίαν τῆς γῆς, καὶ οὕτω θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες ἐκληρο-
νόμησαν τὴν πτωχείαν τῶν προπατόρων των, ἡ ὁποία εἰς τὸ
μέσον τοῦ γενικοῦ ὀλέθρου τοὺς ἐφύλαξεν ἐλευθέρους. Ἀλλ' ἡ πο-
λιτικὴ τῶν τυράννων, μὴ δύναμένη μὲ τὰ ὄπλα νὰ κατορθώσῃ

τόν σκοπόν της, ἐπρόσφεζεν εἰς τὰ μηχανουργήματα, ἐσπείρε τὴν διχόνοιαν μεταξύ τῶν ἐγκρίτων μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἡγεμονείας, καὶ μὲ τὴν συνεχῆ ἀλλοτρίαν τῶν εἰς αὐτὴν ἔκαμε νὰ ἀνάψῃ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἐγένετο τόσον ὀλέθριος, ὅσον οἱ πολέμουνοιτες ἦτο πτωχοί, καί, διὰ νὰ τὸν ἐξακολουθήσωσι, μὴν ἔχοντες ἄλλους τρόπους, ἐδίδοντο εἰς τὴν πειρατικὴν, διὰ νὰ λαμβάνωσι τὰ μέσα· καὶ οὕτως ἐπέφερον εἰς τὴν δυστυχή πατριᾷ μας ὅλα τὰ κακά τῆς παντελοῦς ἐνδείας καὶ ἐλλείψεως καὶ αὐτῶν τῶν ἀφύκτων, προελθόντων ἀπὸ τὴν παραμέλησιν τῆς καλλιέργειας τῶν ὀλίγων προϊόντων τοῦ τόπου.

Εἰς τοιαύτην ἁθλίαν κατὰστασιν εὗρον τὸν τόπον, ὅταν ἔλαβον τὴν ἡγεμονείαν τοῦ πρὸς τριῶν ἐτῶν, καὶ ὁ πρῶτος μου συλλογισμός ἐστῶθῃ, ὅτι ἀποκατασταίνων τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀμυνὸν νὰ παύσῃ πᾶσα διχόνοια, νὰ δώσω ἀσφάλειαν εἰς ὅλους, διὰ νὰ ἀφιερωθῶσι εἰς τὰ ἐργασίας τῶν πρὸς εὐχολίαν τῶν ἀναγκαίων, καὶ οὕτω νὰ παύσῃ καὶ ἡ πειρατικὴ, διὰ νὰ ἐκταχθῇ καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριόν μας. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἡ πολιτικὴ τῶν κρατούντων ἐφικτάσθη τὸν τρόπον πάλιν νὰ εἰσάξῃ τὰς δυστυχίας, ἐπιφορτίζουσα ἐμὲ ὑπέρογκαν ὀσίσματα ὑπὸ διαφόρων σχημάτων, καὶ κάμνουσα νὰ ἐξοδεύω μὲ διαφόρους προστάσεις, καὶ οὕτω, διὰ νὰ ὑποφέρω τὰ τοιαῦτα, νὰ βάρυνω τὴν κοινότητα, ἐπιφέρων μὲ τοῦτο δυσχερέσκων καὶ ἐνδεῖαν, διὰ νὰ γεννηθῇ πάλιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ τὰ ἀκολουθῇ τοῦ κακά· μήτε στιγμὴν δὲν ἐστοργάσθην νὰ ἀποφασίσω· ἤθελε χάσω, ὅσους κόπους ἔκαμα μὲ τὴν οἰκογενειάν μου πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας· τὴν ὑποχρέωσιν τῶν συμπατριωτῶν μου, ἀνίσως ἤθελε βοηθήσω αὐτὴν τὴν ἐξολοθρευτικὴν πολιτικὴν, καὶ τὸ λοιπὸν Γένος ἄργά ἢ ὀφελίμως, ἤθελεν ἐξίχνιασθαι εἰς ἐμὲ οὐχὶ ἄνδρα ἄξιον νὰ διακίχη τοὺς δυστυχεῖς ἀπογόνους τῶν παλαιοῦν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' ἄνθρωπον ὅστις πρὸς ευχαρίστησιν τῶν κυριευόντων καὶ διὰ ἰδιαιτέρην τέλῃ ἐσβέσε καὶ τὸν ὕστερον σπειθῆται τῆς ἐλευθερίας, ὁ ὁποῖος ἐσώζετο εἰς ἓν ὀλοκλήρον τυραννόμενον ἔθνος, ἀλλ' ἐχρειάζετο νὰ εὗρῃ ἐν ἱατρικόν. Διὰ νὰ ἀπαντήσω τὰ κακά καὶ νὰ χορτάσω τὴν δίψαν τῶν διψούντων τὰ χρήματα, τὸ μόνον ἦτο νὰ ἐπιφορτισθῶ ὑπέρογκαν χρεὴ πρὸς αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι διὰ νὰ ἦνε βέβαιον, ὅτι δὲν θέλει τὰ χάσωσι, ἐχρειάσθην νὰ σταίλω δύο ἐκ τῶν υἱῶν μου ἐνέχυρον εἰς αὐτούς.

Τοιαύτη πάλιν ἦτο ἡ κατὰστασις τῆς ἡγεμονείας μου, ὅταν ἤκουσα τὴν γενναίαν ἀπόφασίν σας. Ἀμέσως ἐστοργάσθην ὅτι ἤθελε πρόνοιαν εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον περίστασιν καὶ ἀθεόκτιστη

τοῦ μέλλοντος μοί ἐστειλε τὴν φωνήν. Ἐπακούσθησα τᾶς ἐλπί-
δας μου εἰς αὐτήν, καὶ εἶμαι βέβαιος εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν
ἐλληνικῶν φρονημάτων σας. Πλὴν, διὰ τὸ στερεώσω καὶ εἰς τοὺς
λοιποὺς ἐγκρίτους ὑποπατρίους μου τὴν θέλησίν σας, ἐχρειάζετο
νὰ κάμω καὶ ἄλλας θυσίας, τᾶς ὑποίας δὲν εἶνε πρέπον νὰ εἰπῶ.
πλὴν πολλοὶ τῶν φίλων σας καὶ γνωρίζουσι καὶ εἶδον. Ὅθεν, διὰ
τὸ ἦναι ὠφέλιμος ἡ πατρὶς μου καὶ νὰ ἐλπίζομεν καρπὸν ἀπὸ αὐ-
τῆς, πρέπει νὰ γίνωσι μερικὰ προπαρκασκευαστικά, τὰ ὁποῖα σᾶς
προβάλλω, καὶ ἡ φιλογένειά σας ᾗς τὰ ἐγκρίνη.

Τὸ πρῶτον εἶνε ἡ ἐκτασίς τῆς μαθήσεως, καθὼς καὶ εἰς ἐκ τῶν
ὕψασπιστῶν τοῦ Γένους, τὸ ἐπρόβαλε μέσον φίλων.

Δεύτερον ἡ σύστασις ἐκτὸν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι χρονικῶς
ἤθελε στήσωσι περὶ τᾶς 40,000 γρόσια· καὶ

Τὸ μεγαλύτερον ἡ κατάθεσις ἐνὸς κεφαλαίου 500,000 γροσίων
ἢ καὶ ὀλιγώτερόν τι, διὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου.
Αὕτη ἡ ποσότης ἤθελεν εἶναι ὑπὸ τῆς ἰδιοκτησίας μου κυβερνήσεως. Αἱ
ὠφέλειαι, αἱ ὁποῖαι ἤθελε προέλθωσιν ἀπὸ τῆς κατάθεσιν τούτου τοῦ
κεφαλαίου, εἶνε μεγάλαι· καὶ πρώτη καὶ μεγαλύτερα εἶνε, ὅτι,
εὐκολυνόμενον τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον, ἐσπερώνατο ἡ ἐσωτερικὴ
ἡσύχια καὶ, συνάμενος ἐκ τοῦ προσερχομένου κέρους νὰ ἀπαντήσω
τὰ ὑπερογκὰ βάρη τῆς ἡγεμονείας ζητούμενα παρὰ τῶν κρατούν-
των, ἤθελεν ἐλαφρύνει περισσύτερον τὴν κοινότητά ἀπὸ τὰ συνήθη
δρασίματα, καὶ οὕτως ἤθελε τοὺς ἀποκαταστήσω πλέον προθυ-
μοὺς εἰς τὰς προσταγὰς μου, ὅταν ἐμέλλει νὰ ἐνεργήσω ἐν τι με-
γαλείτερον κατὰ τὴν θέλησίν σας. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου ἤθελε
κατασκευάσω τρεῖς ἢ τέσσαρα πλοῖα μετρίου μεγέθους, τὰ ὁποῖα
κυβερνούμενα παρὰ ἐντοπίων καὶ μετακινιζόντα τὰ τοῦ τόπου
προῖόντα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἤθελε μᾶς φέρωσιν ἐκείθεν εὐκόλως
καὶ ἀνυπόπτως, ὅ,τι εἶνε ἀναγκασίον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Προσέτι
εἰς αὐτὰ τὰ πλοῖα ἤθελεν εὖρωσι πολλοὶ πόρον ζωῆς.

Τοιαῦτα εἶνε τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα προβάλλω εἰς τὴν φι-
λογενῆ προκίρυσίν σας, ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὁποίων εἶνε ἀναγκαία.
Ἄλλ' ἀνίσως ἡ φρόνησίς σας δὲν ἤθελε τὰ εὖρη σύμφωνα με-
τοὺς γενικοὺς σκοποὺς σας, ᾗς ἐνεργήσῃ ἄλλα πλέον ἀνάλογα·
ὅμως πάντοτε ᾗς ἐγὼ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι χωρὶς θυσίας ἡ ἀσφα-
λεία τῆς νέας Σπάρτης εἶνε ἀνενέργητος. Παρκακλῶ χωρὶς ἀνα-
βολὴν νὰ μοί φανερώσητε, ὅτι κρίνετε ἀναγκασίον πρὸς διοργανί-
σμόν, διὰ νὰ εἶμαι σύμφωνος εἰς τὸ γενικόν, προσκρίνοντες ἐν
ταχυτῇ, καὶ μέσον τίνος ν' ἀκολουθῶ τὴν μεταξὺ μας ἀνταπό-
κρισιν μὲ περισσύτεραν ταχύτητα καὶ ἀσφάλειαν. Ἐπιβεβαιῶν

ἐκ δευτέρου, ὡς καὶ ἕλλοτε τὴν εἰς τὴν φιλογενῆ προαίρεσιν σας;
ἀφιέρωσίν μου, μὲ τὴν προσήκουσαν ὑπόληψιν μένω.

1819 Φεβρουαρίου 2 Κυριαῖς

Ἐτοιμότατος τῶν ἐπιταγῶν σας ἀδελφός

ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΙΩΑΝ. ΦΙΛΗΜΩΝΟΣ

Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Γ. σελ. 410.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην φαίνεται ὅτι δὲν ἀπὴντησε κατ' εὐθεΐαν ἡ Ἀρχή, αἱ ἀξιώσεις ὅμως τοῦ Πετρόμπεη καὶ ἡ παρὰ τούτου ἀποστολὴ τοῦ Καμαρηνοῦ εἰς Πετροῦπολιν, ἀνησύχησαν μεγάλως ταύτην ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως ἡ ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπαντήσῃ δι' ἐπισήμιον γράμματος τοῦ Πατριάρχου ὑπὸ τὸ κοινὸν ἑταιρικὸν σύνθημα τῆς συστάσεως Ἑλληνομουσείου. Τὸ ἐπίσημον τοῦτο γράμμα τοῦ Πατριάρχου ἔχει ὡς ἐξῆς.

Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ

Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως-Νέας Ρώμης

καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Εὐγενέστατε καὶ ἐνδοξότατε Ἀρχὼν τῆς Μῆνης κύριε Πετρόμπεη, καὶ τιμιώτατοι καπιτάνιοί τε καὶ πρόκριτοι, ἡμέτεροι κατὰ πνεῦμα υἱοὶ ἀγαπητοί, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Μαθόντες τὸν ἐνθερμὸν ζῆλον, ὃν ἐμπνεύσει Θεὸς ἀνελάβετε νῦν, καὶ τὴν ἀγαθὴν βουλὴν καὶ ἀπόφασιν, ἣν φιλαδέλφως ἐποιήσασθε πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ νὰ συγκροτήσητε κοινὸν Ἑλληνομουσεῖον αὐτόθι εἰς τὴν πατρίδα σας, ἀφ' ἧς διόλου ἐξέλιπε πρὸ χρόνων τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ τῶν μαθήσεων, ἐχάσθημεν καὶ ὑπερβολὴν καὶ κατεστέψαμεν παντὸς μὲ τὰς ἐγκραδίους ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας καὶ μὲ τοὺς προσήκοντάς ἐπαίνους καὶ εὐφημίας. "Ὅθεν καὶ κατὰ χρέος πατρικῆς προνοίας, γράφοντες διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς, ἐντελλόμεθα τῇ τε Ἐνδοξότητι Σας

προηγούμενως καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς τιμιωτάτοις Καπιτανίοις ἐπο-
 μένως, μένοντες ἐδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι ἀπὸ τὴν ἀξίεισιν
 αὐτὴν καὶ θεάρεστον ἀπόρασιν σας, νὰ συμπροθυμοποιηθῆτε εἰς
 τὴν σύστασιν τοῦ κοινοῦ σχολείου καὶ τὴν ἀποκατάστασιν ἐν
 αὐτῷ τῶν λόγων ἀξίων διδασκάλων, καὶ με κοινὴν ἐνώσιν κατὰ
 Χριστὸν καὶ ἀγάπην ἀδελφικὴν καὶ συμφωνίαν νὰ περιθάλπητε
 αὐτὴν καὶ νὰ διοικῆτε, φιλοτιμούμενοι εἰς τὸ νὰ δεῖξητε πραγ-
 ματικῶς τὸ φιλόπατρι καὶ φιλόμουσον, καὶ ὅτι ἐστὲ τῇ ἀληθείᾳ
 ἀπόγονοι τῶν σοφῶν καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν. Μόνον τὸ φῶς τῆς παι-
 δεύσεως οὐναται νὰ σᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὰ ψυχωφελεῖ καὶ σωτήρια,
 καὶ εἰς τὰ βιωφελεῖ καὶ περὶ τὸ ζῆν χρήσιμα, καὶ νὰ σᾶς ἀπο-
 δεῖξῃ ἐπικινετοὺς καὶ ἀριζήλους μετὰ τὴν ἀντιδοσιν καὶ τῶν θεόθεν
 ἀποκειμένων μισθῶν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις γνωρίζοντες, πόσον
 καὶ ἡμεῖς φιλοτιμούμεθα περὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ προνοοῦμεν καὶ
 προθυμοῦμεθα εἰς τὸ νὰ συνεισφέρωμεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας
 ἀντίληψιν καὶ προσσχάιν, μὴ διαλείπητε θαρρύντως γράφοντες
 ἡμῖν καὶ ἀναγγέλλοντες πᾶν, εἴτε πρὸς σύστασιν τοῦ θεαρέστου
 αὐτοῦ ἔργου ἀφορᾷ, ἢ νὰ λαμβάνῃ τὸ προσῆκον μέρος. Ἡ δὲ τοῦ
 Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μεθ' ὑμῶν !

αωυθ . Ἰουλίον λ'.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ εὐχέτης διάπυρος.
 Τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ ἐνδοξοτάτῳ ἀρχοντι τῆς Μάνης
 Κυρίῳ Πετρόμπεγῃ, καὶ τιμιωτάτοις Καπετανίοις τε καὶ
 προκρίτοις, ἡμετέροις κατὰ πνεῦμα υἱοῖς περιποθήτοις.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Πατριάρχου ἔπεισε τὸν Πετρόμ-
 πειν ὅτι τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, δὲν ἦτο ἔργον
 θερμοκεφάλων τινῶν, ἀφοῦ καὶ ἡ Ἀνωτάτη Ἐκκλησια-
 στικὴ ἀρχὴ τοῦ Γένους ἦτο ἐν γνώσει αὐτοῦ. Εἶδε λοιπὸν
 ἐαυτὸν ὑπεύθυνον καὶ ἐνώπιον ταύτης, διότι πλὴν τοῦ φό-
 βου τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑψίστη ἐπιρροὴ ἦν ἐξήσκει ἐπὶ τῶν οὐ-
 θοδόξων ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ τῶν Πατριαρχείων, ἀφῆρ-
 पासαν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ πνεῦμα καὶ τοῦ Πετρόμπεγ καὶ
 ὅλου τοῦ κλήρου καὶ ὅλων τῶν Ὀπλαρχηγῶν. Ἐκτοτε δὲ
 οἱ Μαυρομυχάλοι ἐπεδόθησαν ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν
 παρασκευὴν τοῦ ἀγῶνος.

Καὶ ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης ἔγραψε πρὸς τὸν Πετρόμπετην τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

Ἐνδοξότατε καὶ φιλογενέστατε Ἡγεμῶν τῆς Σπάρτης !

Ὁ παρὰ τῆς Ἐνδοξότητός σας ἀποσταλαῖς κύριος Κυριάκος Καμαρηνός μοι ἐπαρρησίασε κατ' αὐτὰς μίαν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν αὐτῆς, παρ' ἧς εὐαγγελισθεῖς τὴν ἐφετῇν μοι ἀγαθὴν ὑγίειαν τῆς ὑπερεχάρην. Εἶδον ἐπομένως καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζητήματα τῆς, τῶν ὑποίων ἢ ἐκτέλεσις ἢν ὀλίγον βραδύνη διὰ τὰς διαφοροὺς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀσχολίας τῶν Κυρίων... δὲν πρέπει μῆτε νὰ μικροψυχῇ διὰ τοῦτο μῆτε νὰ ἀπαιδεύξῃ ἀπὸ τοῦ νὰ κατὰχινεταὶ ὀλίγαις δυνάμεσι καὶ τοῦ λοιποῦ μὲς τὴν ἰδίαν ἐπιμέλειαν καὶ ἀκονίσαν εἰς τὸ νὰ προπαρascευάζῃ τὰ πάντα διὰ τὸν ὅσον οὕτω προσεγγίζοντα ἡμῖν ἱερὸν ἀγῶνα. Ἐγὼ, ἅμα ὅπου ἀνέγνων τὸ γράμμα τῆς, ἀμέσως ἐξέδωκα τὰς ἀναγκαστικὰς περὶ τούτου διαταγὰς, καὶ ἤν μὴ ἀμφιβόλλῃ ὅτι θέλει τῇ προσφθάσειν ἅπαντα τὰ ἀναγκαστικὰ μέσα πρὸς ἐξοικονομίαν τοῦ ἑαυτοῦ τῆς καὶ τῶν λοιπῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ κοινῶς ἡμῶν ἱεροῦ σκοποῦ. Κατ' αὐτὰς μέλλει νὰ φθάσῃ αὐτόσε ὁ κ. Χριστόφορος Περακιθός, ὅστις θέλει τῇ ἐγχειρήσει καὶ γράμμα, καὶ ἀπὸ στόματος ἐκ μέρους μου θέλει τῇ εἰπῇ ἰκανὰ πρὸς ἀναγκαστικὰ προσφυλακὴν καὶ προετοιμασίαν ἁπάντων τῶν τῇ κοινῇ ἡμῶν πατριᾷ συντεινόντων, ἅτινα καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ἀφοῦ ἀκουσθῇ μετὰ προσοχῆς τὰ ρηθέντα θέλει ἐξακολουθήσει, ὅσα καὶ τὰ πρὸς τὴν πατριᾶν χρέη τὴν ὑπαγορεύουσι, καὶ τὰ ἀθάνατα παρὰδείγματα τῶν προπατόρων μας τὴν διδάσκουσι. Κάθε εἶδος φόβου καὶ ὑποψίας ἃς ἀποβάλλῃ ἀπὸ τὴν καρδίαν τῆς ὡς ἀνάγκαστον εἰς ἓνα ἀπόγονον καὶ διάδοχον τοῦ θυμωστοῦ Λεωνίδα. Ὅταν ἐκεῖνος ὁ μέγας ἀνὴρ, ἡ σωτηρία καὶ τὸ κλέος ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἡρωϊκῶς ἀντετάττετο εἰς τὰ πλεθρὰ τοῦ βαρβάρου μετὰ τῶν τριακισίων Σπαρτιατῶν του, δὲν ἐνόμιζε βεβήκως, ὅτι θέλει ὑπερτερῆσαι τῶν ἐχθρῶν κατ' ἄλλο, εἰμὴ εἰς τὴν ἀρετὴν μόνον καὶ ἀνδραγαθίαν.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Ἡ Ἀρχὴ ὡς καὶ κατόπιν ὁ Ὑψηλάντης μεγίστην ἐπιμέλειαν κατέβαλον περὶ τῆς Μάνης, θεωροῦντες ταύτην ὡς τὴν ἀσφαλῆ βάσιν τοῦ τεκταινομένου κινήματος. Καὶ

τοὺς μὲν προϋσταμένους τῶν τριῶν οἰκογενειῶν αὐτῆς, ἐκήρυξε «μακαριστοὺς καὶ πιστοὺς ἀπογόνους τῶν Σπαρτιατῶν», δι' ἣν ἔδειξαν πατριωτικὴν ἀρετὴν ἐνωθέντες διὰ συνθήκης, καὶ προέτρεψεν, ἵνα συνδέσωσιν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἄλλας οἰκογενείας. Ἰδίως δὲ ὠδήγησε τὸν Μαυρομυχάλην, διὰ τῆς κάτωθι ἐπιστολῆς, ὅπως ἐνεργήσῃ τὴν εἰς Μάνην κάθοδον τῶν ἐν Κερκύρα διαμενόντων Σουλιωτῶν, καὶ πέμψῃ εἰς Ἡπειρον καπιτάνιον ἀρμόδιον νὰ συνδέσῃ τοὺς ἐκεῖ καπετανεῖους, καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺτους, ὅπου παρρησιαζομένου τοῦ Ὑψηλάντου, νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς ὁδηγίας του· ἢ ἂν ὁ ἴδιος δὲν παρουσιασθῇ νὰ τοὺς γράψῃ πάλιν ὁμοίως νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰ γραφόμενά του. Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή

Ἐνδοξότατε Πετρόμπεη!

Κρίνομεν εὐλογον διὰ τὴν περὶ σου δεξιὰν περίστασιν νὰ ἐκλέξῃς ἕνα Κεπετάνιον ἀπὸ τοὺς αὐτοῦ νεοφερμένους Σουλιώτας, καὶ νὰ τοὺς παρακινήσῃ ὅλους ὅσον τάχος νὰ μετακινήσῃσι πανοικί εἰς τὰ αὐτόθι, τοὺς ὁποίους ἐλθόντας θέλετε διαμερίσει εἰς τὰς Κεπετανίαις, καὶ ἡμεῖς, πρὶν φθάσωσι, θέλομεν στείλῃ τὰ ἀναγκαιὰ ἐξούδα.

Ὁ δὲ σκελεὶς Κεπετάνιος ἀμέσως ἀπὸ Κερκύρας νὰ μεταβῇ μυστικῶς τῷ τρόπῳ εἰς Ἡπειρον, νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς Κεπετανεῖους εἰς ἓν μὲ σύνδεσμον φιλικόν, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ, ὅπου, παρρησιαζομένου εἰς τὰ αὐτόθι τοῦ ἐκλαμπροτάτου Πειζαδῆ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς ὁδηγίας του· ἢ ἂν ὁ ἴδιος δὲν παρρησιασθῇ καὶ τοὺς γράψῃ, πάλιν ὁμοίως νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰ γραφόμενά του.

Αὐτὸ ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τὴν Ἐνδοξότητά σου νὰ τὸ ἐνεργήσῃς δραστηκῶς, φρόνιμα καὶ τάχιστα, ὅσον τὸ δυνατόν, ἐπειδὴ οὕτως ἀπαιτεῖ ὁ παρὼν καιρὸς· τὰ δὲ ἐξούδα διὰ τὴν μετακίνησιν τῶν μεταίχων γράφωμεν τῷ Κόμητι Βιάρῳ Κεποδίστρει· νὰ τοῖς προμηθεύσῃ τὰ ἀναγκαιὰ τῆς ὁδοπορίας. Ταῦτα δὲ πάντα πρέπει νὰ ἐνεργηθῶσι μὲ τρόπον φρόνιμον καὶ πολλὰ μυστικόν».

Ἡ τοιαύτη τῶν Σουλιωτῶν μετάβασις εἰς Μάνην δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι οἱ Σου-

λιῶται κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπολέμουν τὰ σουλτανικά στρατεύματα ὡς σύμμαχοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐἵνε δὲ λίαν παράδοξος ἡ περὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἄγνοια τῆς Ἀρχῆς, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Προσεγγιζούσης τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατούμενοι ὡς ὁμηροί, διὰ τὴν πρὸς τὴν Πύλην πίστιν τοῦ Πετρόμπεη, υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος καὶ ἀδελφὸς Ἀντώνιος, ἐδραπέτευσαν. Ὅπως καταστήσῃ εὐχερεστέραν τὴν φυγὴν των ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄. καὶ ὅπως ἀπαλλαγῇ πάσης εὐθύνης ἀπέναντι τῆς Πύλης, ἀπεμάκρυνεν αὐτοὺς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τῶν πατριαρχείων, γράψας εἰς τὴν Πύλην, ὅτι τὰ πατριαρχεῖα εἰσὶν οἰκητήριον κληρικῶν καὶ οὐχὶ λαϊκῶν. Ἡ δραπετεύσις τῶν ὁμήρων τούτων ἐπέτεινε τὰς ὑπονοίας τῆς Πύλης, περὶ τῆς τεκταινομένης ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 οὕτω καὶ κατὰ τὴν τοῦ 1821 ἡ Μάνη ἐθωρορήθη ὡς τὸ κυριώτερον ἔρεισμα καὶ ἡ βάσις τοῦ ἀρξομένου ἀγῶνος, διὰ τοῦτο καὶ μεγάλη κατεβλήθη προσοχὴ ὅπως ἡ Μάνη εὐρεθῇ ἑτοιμος. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου μετέβη εἰς Μάνην ὁ ἐνθρονισιῶδης Δικαῖος Παπαφλέσσας, καὶ ὑποκρινόμενος πρόσωπον ἀπεσταλμένου τοῦ Ὑψηλίντου, ἐβεβαίον τοῖς πᾶσιν ὅτι κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν πρὸς ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος ἡμέραν, θὰ πυρποληθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ τουρκικὸς στόλος, θὰ φονευθῇ ὁ σουλτάνος, θὰ κυριευθῇ αὐτὴ ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ ἐκραγῇ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, καὶ ἅμα κινηθῇ ἡ Ἑλλὰς θὰ καταφθάσωσιν ἔξωθεν στρατοὶ καὶ στόλοι ὡς καὶ ἅπαντα τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου.

Αἱ τοιαῦται τοῦ Παπαφλέσσα μεγαληγορίαι ἐπέφερον ἀποτελεσμα, διότι κατὰ τὰς δύο συσκέψεις, τῶν προημέ-

των τῆς Ἀχαΐας καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Μάνης ἀπεφασίσθη ἡ ἔναρξις τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν ἐν Μάνη μάλιστα σύσκεψιν οἱ Κυριακούλης καὶ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ἀναδεικνύονται θερμότατοι ὁπαδοὶ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας παρασύραντες εἰς τὸ μέρος των πάντας σχεδὸν τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Μάνης. Οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ ἐπανάστασις. Καὶ τὴν μὲν 22 Μαρτίου ἐπανέστη ἡ Μάνη, τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 ἀπεστάλησαν ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ οἱ θεῖοι τούτου Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος, μετὰ τῶν ἀναγκαιούντων ἐνόπλων εἰς Καλάμας καὶ μετὰ τῶν Καλαμιῶν καταλάβωσι μέρη τινα τῆς πόλεως, ἵνα ἀσφαλίσωσι τὴν εἴσοδον τῶν λοιπῶν μανιατῶν καὶ προλάβωσιν ἐνδεχομένης κακώσεως τῶν τούρκων κατὰ τῆς πόλεως. Εἰς δὲ τὸν βοεβόδαν Ἀρναούτογλουν ἔγραψεν ὁ Πετρόμπεης, ὅτι, ὑποπτεύων μήπως οἱ ἀναφαινόμενοι κλέπται ἐνοχλήσωσιν αὐτόν, πέμπει τὴν δύναμιν ταύτην διατεταγμένην τὴν προφύλαξιν καὶ ἐκείνου καὶ τῆς πόλεως ἐν πάσῃ ἐνδεχομένη περιστάσει. Ταυτοχρόνως ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης διηρθύνθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Λακωνίας, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Τσανετάκη Γρηγοράκη, καὶ τὴν φόβον ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν γειτόνων τούρκων τῆς Σπάρτης καὶ μάλιστα τῶν ἀληθῶς φοβερῶν Βαρδουνιωτῶν. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κυριακούλη ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Λακεδαίμονος καὶ τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηράς.

Τὴν 23 ἐξεστράτευσεν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, οὐχὶ πολιτικὸς ἤδη ἀλλὰ στρατιωτικὸς ἡγεμὼν, καὶ εἰς Καλάμας, πρῶτην τῆς Μεσσηνίας πόλιν, εἰσῆλθεν ἄγων δισχυλίους ἐνόπλους. Ἦνοῦντο δὲ μετ' αὐτοῦ ἅπασαι τῆς Λακωνίας αἱ στρατιωτικαὶ ἐπισημότητες, οἱ Τρουπάκαι—καὶ μετὰ τούτων ὁ Κολοκοτρώνης,—οἱ Καπετανάκαι, Χρησιταί, Κουμουνδουράκαι, Κυβέλλοι, καὶ μετ' αὐτῶν ὑποδεέστεροι πολλοὶ ἄλλοι. Ἀμέσως δὲ ἔδραμον πρὸς τοῦτον, εἰς μέσον ἐόντες καὶ φανεροὶ ἤδη ἐπαναστάται, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, Δικαῖος, Νικήτας καὶ Κεφάλας, ἵνα συσχεφθῶσι περὶ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου καὶ ὁδηγηθῶσι περὶ τῆς γραμμῆς, ἣν ἕκαστος ἔμελλεν ἀκολουθεῖν.

Μετὰ τὴν ἐνθουσιώδη ὅλως καὶ παρὰ πάντων εὐλογουμένην εἴσοδον τοῦ Μαυρομιχάλη, ἐτελέσθη τῇ ἐπιούσῃ παρὰ τὸν ἕξω τῆς πόλεως μικρὸν ποταμόν, τὸν ρέοντα διὰ τῶν συνόρων τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας, δοξολογία κοινὴ πρὸς τὸν Ὑψιστον καὶ δέησις ἢ περιπαθεσιτέρα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐκεῖ ἱερεῖς καὶ ἱερομόναχοι, τὴν ἱερὰν περιβεβλημένοι στολὴν, ἔφερον τὰς εἰκόνας τῶν Ἀγίων, δι' αὐτῶν δὲ ὑψολογήθησαν αἱ σημαῖαι, καὶ οἶονεὶ ὠρκίσθησαν πάντες, ὁ μὲν Μαυρομιχάλης, ἵνα «ἀμύνη τὴν πατρίδα καὶ μόνος μετὰ πάντων, καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμῇ», οἱ δὲ στρατιῶται ἵνα «μὴ κατασχύνωσι τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ, οὔτε ἐγκαταλείψωσι τὸν παραστάτην, ὅτῳ ἂν στοιχήσωσιν». Ἐνδόμυχος ἀγαλλίασις, ἣν ἐμπνέει τοῖς δούλοις ἢ ὥρα τῆς ἐλευθερίας, ἀνέλαμπεν ἐπὶ τοῦ προσώπου ὅλων πάσης τάξεως, ἡλικίας καὶ γένους· ἡ δὲ δόξα τοῦ Μαυρομιχάλη, ἀρχιστρατήγου κηρυχθέντος τῶν λακωνικῶν ὅπλων, ἦτο ἤδη ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ δυνατοῦ, ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες.

Ταῦτα βλέπων ὁ βοεβόδας Ἀγραούτογλους, ἀπέστειλε τὸν μπουλούκμπασην αὐτοῦ—μοίραρχον—Κοκκίνην πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην ἐρωτῶν, ὥς καὶ πρότερον, τοὺς Καλαμίους. «Τί εἶνε τοῦτο;» Ἡ πρὸς αὐτὸν ἀπάντησις ἐδόθη φανερὰ πλέον καὶ οὐχὶ κεκαλλυμένη· ἐκεῖνος δὲ ἀπελπισθεὶς παρεδόθη αὐθημερὸν τῷ Μαυρομιχάλει μετ' ἐτέρων ἑκατὸν πεντήκοντα τούρκων, καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν ἔλαβον οἱ στεροῦμενοι τοιούτων Ἕλληνες· ἐκ τούτων δὲ τοὺς μὲν ἐπισημοτέρους ἐκράτησεν ὁ Μαυρομιχάλης ἐν Καλάμαις, οἱ δὲ ἄλλοι διεσπάρησαν κακοτύχως ἔν τε τῇ Λακωνίᾳ καὶ τῇ Μεσσηνίᾳ.

Ἡ Λακωνία ἄλλην εἶχεν ὑψηλοτέραν καὶ γενικωτέραν ἀποστολὴν παρὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἀρκαδίαν. Αὗται περιεσπῶντο ἐσωτερικῶς ἢ μὲν Ἀχαΐα ἀπὸ τοῦ Ρίου καὶ τῆς ἀκροπόλεως Πατρῶν, ἢ δὲ Ἀρκαδία ἀπὸ τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Λάλα· ἡ Λακωνία ὁμῶς, ὥς μὴ ἔχουσα ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς προώριται, ἵνα βοηθῇ ἐξωτερικῶς, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐκάλει. Ὡμοίαζεν ἄρα ἡφαίστειον, ἐκχέον πυρῶδη

πηλὸν κατὰ τῶν πέριξ καὶ πόρρω πολεμίων. Ὅλως δ' εἰπεῖν, οἱ τρεῖς οὗτοι νομοὶ ἴδιον ἔφερον χαρακτηῖρα καὶ προσόν, διακρινομένης τῆς μὲν Ἀχαΐας ὡς τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος, τῆς δὲ Ἀρκαδίας ὡς τοῦ πολεμικοῦ νοός, τῆς δὲ Λακωνίας ὡς τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἀκολουθοῦντα οὕτω τὸν προορισμὸν αὐτῶν διεμερίσθησαν τὰ λακωνικά ὄπλα κινήσαντα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μαυρομιχάλην κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην καὶ ἑτερα ὑπὸ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην διὰ τὰ ἔνδον τῆς Πελοποννήσου· ὁ δὲ γέρων Μαυρομιχάλης ἔμεινεν ἐν ταῖς Καλάμαις ὡς διεύθυνσις. Ἐν τῷ γενομένῳ πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε τὴν κίνησιν τῶν λακωνίων ὅλων ἡνωμένων κατὰ τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου, ἐπουσιώδη θεωρῶν τὰ ἄκρα καὶ ἐπαρκοῦντα μόνον τὰ ὄπλα τῆς Μεσσηνίας κατὰ τῶν φρουρίων ταύτης· ἀλλ' οἱ Μεσσηνιοὶ ἀνθυπεστήριξαν τὴν μεγάλην ἀνάγκην, ἣν ἔχουσιν αἱ ἐπαρχαὶ Κορώνης καὶ Μοδώνης, ὡς αἱ ἀσθενέστεραι, ὅπως βοηθῶσι μὲν αὐταὶ εὐθύς, προληφθῇ δ' οὕτω ἡ ἐπικειμένη σφαγὴ τῶν κατοίκων παρὰ τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τούρκων. Ὁ Μαυρομιχάλης συνεφώνησε μετὰ τῶν δευτέρων καὶ ἐντεῦθεν ὁ Κολοκοτρώνης παρεκάλεσε τοῦτον, ἵνα παραχωρήσῃ αὐτῷ, κινουμένῳ εἰς τὰ ἐνδότερα, τὸν Ἡλίαν τοῦλάχιστον.

Μεγάλῃ ἀληθῶς ἡ ἀλλοίωσις αὕτη τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου! Ἡγεμὼν ἐν Μολδανία, ὁ Μιχαὴλ Σουῦτσος, λόγον προκειμένον περὶ πατρίδος, ἀπεκδύεται τὸν παλαιὸν τῆς τουρκικῆς ὑπηρεσίας ἄνθρωπον, ἀπορρίπτει ὡς ῥάκος πεπαλαιωμένον τὴν χλαμύδα, ἀποξενοῦται τοῦ σκήπτρου, καὶ ἐνδυνάμενος τὸν νέον παραχωρεῖ τὰ πάντα καὶ ἐξουσίαν καὶ τόπον, τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡγεμὼν ἐν Λακωνία, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἀπεκδύεται ὡσαύτως, λόγον προκειμένον περὶ πατρίδος, τὸν παλαιὸν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἄνθρωπον, ἐμπτύει ὡς ἐμβλήματα δουλείας καὶ ἀτιμίας τὰς διπλοῖδας, καὶ ἐνδυνάμενος τὸν νέον προτιμᾷ

τὴν κοινὴν σωτηρίαν ἀντὶ τῆς μερικῆς τοῦ ὀμηγεύοντος ἐν Τριπόλει υἱοῦ αὐτοῦ καὶ ἑναὶ ἀναφαίνεται τῶν δραστηριωτέρων ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀρχιστράτηγος πλέον Ἕλληνα, ἀντὶ ἡγεμόνος δούλου ἐξουσίας ξένης, τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ τῆς Ὁρθοδοξίας φέρει κηρύσσων. «Ἕλληνας τράχηλος ζυγὸν δὲν ὑποφέρει», ἐμψυχώνει δὲ τὰ πλήθη, ὀγκοποιεῖ τὴν ἐπανάστασιν, συγκροτεῖ ἐξ ἐτοιμοῦ Μεσσηνιακὴν Σύγκλητον, προσφέρεται τοῖς πᾶσιν ὑπὲρ τῶν ὅλων, καὶ πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην ἀποτείνεται ἐκθέτων ἐν συνόψει τὰ δίκαια τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Πελοποννησίων ἐπικαλούμενος ὑπὲρ αὐτῆς τὰς συμπαθείας καὶ τὴν συνδρομὴν «ὅλων τῶν ἐξευγενισμένων γενῶν», ὡς ἀκολούθως.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλὰς.

Ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν Σπαρτιατικῶν στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ τῆς Μεσσηνιακῆς Γερουσίας τῆς ἐν Καλαμάτᾳ.

Ὁ ἀνυπόφορος ζυγὸς τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίης εἰς τὸ διάστημα ἐνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος κατήντησεν εἰς μίαν ἀκμὴν, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ ἄλλο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Πελοποννησίους Γραικοὺς, εἰμὴ μόνον φωνή, καὶ αὐτὴ, διὰ νὰ ὤθῃ κυρίως τοὺς ἐγκκεδῖους ἀναστεναγμούς των. Εἰς τοιαύτην ὄντες ἀθλίαν κατὰστασιν, στερημένοι ἀπὸ ὅλα τὰ δίκαιά μας, μὲ μίαν γνώμην ἡμοφώνως ἀπεφασίσσαμεν νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐρμήσωμεν κατὰ τῶν τυράνων. Πᾶσα πρὸς ἀλλήλους φιλία καὶ διγύνοια, ὡς καρποὶ τῆς τυραννίης, ἀπερρίσθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λήθης, καὶ ἀπάντες πνέομεν πνοὴν ἐλευθερίας. Αἱ χεῖρες μας, αἵτινες ἦσαν δεδωμένοι μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς ἀλύσσεως τῆς βαρβαρικῆς τυραννίης, ἐλύθησαν ἤδη καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράνων. Οἱ πόδες μας οἱ περιπατοῦντες ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ εἰς τὰς ἐναγχαρεύσεις τῆς ἀσπλαγχνίης, τρέχουν εἰς ἀπόκτησιν τῶν δικαιοῦν των μας. Ἡ κεφαλὴ μας, ἡ κλίνουσα τὸν αὐχένᾳ ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγόν, τὸν ἀπετεινάζει ἤδη καὶ ἄλλο δὲν ὁρνεῖ

εἰμὴ τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Ἡ γλῶσσα μας, ἡ ἀδυνατούσα εἰς τὸ νὰ προσφέρῃ λόγον ἐκτός τῶν ἀνωφελῶν παρκαλλήσεων πρὸς ἐξίλει-
ωσιν τῶν τυράννων, κρᾶζει τόσα μεγαλοφυῶς καὶ κάμνει ν'
ἀντηχῇ ὁ ἀήρ τὸ γλυκύτατον ὄνομα τῆς ἐλευθερίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ
ἀπερχοίσασμεν ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν.

Διὸ παρκαλλοῦμεν τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν ἐξευγενισμένων
ευρωπαϊκῶν γενῶν. Ὡστε νὰ ἐννηθῶμεν νὰ ἐθάρσωμεν ταχύτερον
εἰς τὸν ἱερόν καὶ δίκαιον σκοπὸν μας, καὶ νὰ λάβωμεν τὰ εἰ-
καιᾶ μας, καὶ νὰ ἀναστήσωμεν τὸ παλαιωρημένον Ἑλληνικὸν
Γένος μας. Δικαίῳ τῷ λόγῳ ἡ μετῆρμας Ἑλλὰς, ἐκ τῆς ὁποίας
καὶ σεῖς ἐφωτίσθητε, ἀπαιτεῖ ὅσον τάχιστα τὴν φιάνθρωπον
συνδρομὴν σας, καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ ὀπλῶν καὶ διὰ συμβου-
λῶν, τῶν ὁποίων εἰμεθα εὐέλπιδες, ὅτι θέλει ἀξιωθῶμεν, καὶ
ἡμεῖς θέλομεν σὰς ὑμῶν λογεῖ ἡμεῖς ὑποχρέωσιν καὶ ἐν καιρῷ θέ-
λομεν δεῖξῃ καὶ παραγκλιτικῶς τὴν ὑπὲρ τὴν συνδρομὴν σας εὐγνω-
μοσύνην μας.

Ἐν τῷ Σπαρτιατικῷ στρατοπέδῳ τῆς Καλαμίας τῇ 25 Μαρτίου 1821.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Ἡγεμὼν καὶ ἀρχιστράτηγος
καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία ἐν Καλαμάτῃ

ΙΩΑΝ. ΦΙΛΗΜΩΝΟΣ

Δοκίμιον Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Γ'. 27—29.

Ὁ δὲ Σπ. Τρικούπης ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἑναρξιν
τοῦ ἀγῶνος.

.... Ἡ Μάνη, ἐξ αἰτίαις τῆς ὁρεινῆς θέσεως καὶ τῆς ἀκαρπίας
τῆς γῆς, δὲν ἐπέσεν εἰς τὰς αὐτὰς πολιτικὰς περιπετείας οὔτε
διηγήσει τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν τῶν δορυκτετόρων,
ὡς ἡ λοιπὴ Πελοπόννησος. Ὁ λαὸς τῆς πτωχῆς ὡς ὁ τόπος ὃν
κατοικεῖ, ἀφιλέμπορος, ἀβιομήχανος, ἄμικτος, καὶ ζῶν ἐν σκλη-
ραγωγίαις καὶ τῇ χρήσει τῶν ὀπλῶν, ἐθήρρευε πολλὰκις τὰ πρὸς
τὸ ζῆν δι' ἀρπαγῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οὔτε ἀρχὴν
τουρκικὴν, οὔτε κατσίκους τούρκους εἶχε ποτε ἡ Μάνη· ἀπελάμ-

βανε δὲ πλήρη αὐτονομίαν ὑπὸ τὴν κυριερχίαν τοῦ κατὰ καιροῦ καπητάν πασχ ἐπὶ ἐτησίῳ φόρῳ, σπανίῳ καὶ αὐτῷ ἀποδιδόμενῳ, τεσσάρων μὲν χιλιάδων γροσίῳ κατ' ἀρχάς, δεκαπέντε δὲ μετὰ ταῦτα. Εἶπεν ἐπτά ἀρχιερεῖς καὶ ἀρχῆθεν μὲν διηρείτο εἰς ὅκτω καπιτάνάτα, ἔπειτα δὲ εἰς ἑνδεκα· πᾶς δὲ καπιτάνος ἦτο σχεδὸν ἀνεξάρτητος καὶ διεδέχετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἀξίαν του ὁ κληρονόμος του· ἀνδεικνύετο δὲ εἰς ἕξ αὐτῶν ἀνώτερος τῶν ἄλλων, παρ' αὐτῶν μὲν κατ' ἀρχάς, φέρων τὸν τίτλον Μπά· καπητάνος, μετὰ δὲ τὸ 1770 παρὰ τοῦ κατὰ καιροῦ καπητάν πασχ ὑπὸ τὸν τίτλον Μπά· μπογούε, ἀλλ' ἔκτοτε κοινῶς προσ-αγορευόμενος «Μανιάτμπης», δικαίως· ὅς ἐθεωρεῖτο ὁ τόπος διὰ τὰ πλεονεκτήματά του πολεμικὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου· ἐπρόκειτο δὲ νὰ κινήθωσιν οἱ κάτοικοί του πρὸ τῶν ἄλλων, διότι εἰς ἐκείνους ἀπέδλεπαν κυρίως οἱ λοιποὶ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου διὰ τὴν φήμην τῆς ἀνδρείας τῶν. Ἄλλ' ἢ Ἀρχὴ τῆς Ἐταιρείας καὶτοι θεωροῦσιν καὶ αὕτη τὸν τόπον τοῦτον ἐστίαν τῆς ἐπαναστάσεως, οὔτε ὅπλα οὔτε τροφὰς οὔτε πολεμικὰ, οὔτε χρήματα ἐναπεταμίευσεν, ἀλλ' ἔστειλε μόνον κατηχητάς καὶ ἐδωκεν ὑποσχέσεις. (α)

.... Ὁ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, καὶ καταφυγὼν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Ἐπτανήσον, ἦλθε τὴν 6 Ἰανουαρίου εἰς τὴν Μάνην τὴν γενναίῳ καὶ φιλοφρονεῖ τοὺς καταδιωκόμενους ὁμογενεῖς καὶ ὁμοπίστους ἀείποτε δεχομένην. Ἡ εἰδησις τοῦ ἐρχομοῦ του κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας ἐφάνη τρανὸν προμήνυμα ταραχῶν, καὶ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἠρώτησε τὸν Μαυρομιχάλην περὶ αὐτοῦ καὶ τὸν παρεκίνησε νὰ τὸν συλλάβῃ ἢ ἀποδιώξῃ ὡς κακεντρέχῃ καὶ ἐπικίνδυνον, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καθήμενος ἐκεῖ ἀφοδὸς μέχρις οὗ ἐξεργάγῃ ἡ ἐπαναστάσις δὲν ἐπυχεν ἀνταποκρινόμενος μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ οἰκείων του, καὶ προδι-θέτων αὐτοῦς εἰς τὸ νὰ ὀραῶσιν τὰ ὅπλα τὴν 25 Μαρτίου, καθ' ἣν ὡς προσεχευδαίσθη, θὰ ἐκινεῖτο ἡ Μάνη πρὸ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου εἰς ἐμψύχωσιν καὶ παράδειγμα αὐτῶν. Ἄλλ' ὅσον πάρήρχοντο αἱ ἡμέραι, τόσον τὸ πᾶν ἐγίνετο σπουδαί-τερον· δὲν ἐλείπαν οὐ καὶ περιστάσεις εἰς αὐξήσιν τῶν ὑποψιῶν τῶν Τούρκων.

(α) Ὁ Σπ. Τρικούπη· ἐν σημειώσει γράφει τὰ ἑξῆς· Πολλοὶ πολλάκις εἶπαν, ὅτι ὁ Πειρόμπης ἔλαβε σημαντικὰ ποσότητας χρημάτων εἰς προετοιμασίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἐρωτήσα· αὐτὸν περὶ τούτου ἤκουσα, ὅτι ἑκατὸν μαχμουδιέδα· ἔλαβεν ἀπ᾽ οὗ διὰ χειρὸς τοῦ Περραιβοῦ καὶ πλεον οὐδέν.

... Ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ὁσάκις συνελάμβανε πολιτικὰς ὑποψίας, συνείθιζε ν' ἀσφαλιζέται λαμβάνουσα ὁμήρους· ἐν τῇ παρούσῃ ὁμως περιστάσει φοβηθεῖσα τὴν παρακοῇν τῶν χριστιανῶν ἠρκέσθη εἰς τὴν ὑπ' ἄλλην πρόφασιν κλῆσιν εἰς Τριπολιτιανὴν ἐν πρώτοις μὲν τῶν προσεστώτων, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἀρχιερέων προσκαλουμένων συνήθως ὁσάκις ἡ πόλεμος ἐξωτερικὸς ἐπέκειτο ἢ ἐσωτερικαί ταραχαὶ ἀνεφύοντο. Σκοπὸς δὲ τῆς ἐξουσίας ἦτο μηδενὸς νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξοδὸν καὶ νὰ ματαιώσῃ τοιοῦτοτρόπως ὅ,τι ἐτεκταίνετο. Ἡ συγχάσεις αὕτη κατεθορύβησεν ὅλους συνειδότες τὴν ἐνοχλήν καὶ εἰκαζοντας τὴν αἰτίαν. Μέχρι τινὸς ἀμφέβαλλον περὶ τοῦ πρακτέου· εἶχαν ὑπ' ὅσιν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Βοστίτῃ συνελεύσεως τοῦ νὰ μὴ ὑπάγωσιν εἰς Τριπολιτὶσάν προφασιζόμενοι ἄλλ' ἄντ' ἄλλων· ἄλλ' ἐσυλλογίζοντο ἐν ταύτῳ ὅτι, ἂν παρήκουαν, ἐσχίζαν τὸ προσωπεῖον, καὶ ὥφειλαν νὰ ὁπλισθῶσιν ἀμυνόμενοι, καίτοι ἀνέτοιμοι, ἀνεφοδίστοι, διεσκορπισμένοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μῆτε κἂν νὰ συνεννοηθῶσι δυνάμενοι διὰ τοὺς εἰς σύλληψιν ἀποστόλων ἢ γραμμάτων παραφυλάττοντας τούρκους, διὰ τοῦτο νομίσαντες ἀδύνατον ἢ ὀλεθρίαν τὴν ἀντίστασιν, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπακούσωσιν, ἐλπίζοντες διὰ τοῦ ἐμφανισμοῦ τῶν νὰ ἐμπνεύσωσι θάρρος καὶ διασκεδάσωσι τὰς ὑποψίας. Ἡγγίξε δὲ καὶ τὸ Πάσχα, καθ' ὃ ἐπανήρχοντο συνήθως εἰς τὰ ἴδια, ὥστε ἡλπίζαν καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν νὰ μὴ μείνωσιν ἐν Τριπολιτῇ εἰμὴ ὀλίγας ἡμέρας. Οἱ τούρκοι ἠθέλησαν νὰ λάβωσι τὰ πιστὰ καὶ παρὰ τῆς Μάνης, ἣν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐπαρχίαν ὑπώπτευαν, ἀλλ' ἡ Μάνη δὲν ἐκρέματο ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς ἀρχῆς τῆς Πελοποννήσου· διὰ τοῦτο ὁ Πετρόμπεης παρηγγέλθη περιπορητικῶ τῷ τρόπῳ νὰ ἀναβῇ καὶ αὐτὸς ὡς πιστὸς ὑπῆκοος εἰς Τριπολιτὶσάν πρὸς διασκέδασιν διὰ τῆς παρουσίας του τῶν πρὸς βλάβην αὐτοῦ καὶ τοῦ τόπου του φημιζομένων. Ὁ Πετρόμπεης ἀπεποιήθη εὐσχήμως ν' ἀπέλθῃ, ἀλλ' ἔστειλε λήγοντος τοῦ Φεβρουαρίου ἓνα τῶν υἱῶν του, τὸν Ἀναστάσιον, καὶ ἓνα τῶν ἀνεψιῶν του, τὸν Πανάγον Πικουλάκην, ὧν ἡ ἐν Τριπολιτῇ παρουσία ἐνέπνευσε μέγα θάρρος. Τὸ θάρρος τοῦτο ἠῤῃσεν ἔτι μάλλον ἢ κατόπιν ἀλληλοδιάδοχος εἰσοδὸς ἀρχιερέων καὶ προσεστώτων, ὑποκρινομένων ὅλων ὅτι τὰ πάντα ἦσαν βαδιουργίαι τοῦ Καρᾶ-Ἀλή,

... Ἄν καὶ ἀπέτυχε τὸ ἐν Πάτραις πρῶτον τοῦτο ἐπαναστατικὸν κίνημα, ἡ ἐπανάστασις διεδόθη ἀπὸ ἄκρον εἰς ἄκρον τῆς Πελοποννήσου. Πρώτῃ ἡ Μάνη, μαθοῦσα τὰ συμβάντα ταῦτα, ἐχύθη τὴν 23 Μαρτίου εἰς Καλαμάταν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡγεμό-

νος της Πετρόμπεη, ἀνδρὸς ἀξιοσεβάστου διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς του, καὶ τὴν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος χρῆσιν τῆς ἡγεμονίας του. Ἐξεπλάγησαν οἱ ἐν Καλαμάτᾳ Τοῦρκοι ἰδόντες ἐν τῇ πόλει τόσα πλήθη ἐνόπλων, καὶ μαθόντες τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας, παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ τὰ πράγματά των, παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς καὶ δὲν ἐκακοπάθησαν. Τοῦτου δὲ γενομένου, ἐψάλλη πάνδημος δοξολογία ἐπὶ τὸν παραρρέοντα ποταμόν, καὶ ἔγεινε δέησις πρὸς τὸν Κύριον τῶν Δυνάμεων ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος ἀγωνιζομένων. Διεσπάρησαν δ' ἐκείθεν διάφοροι ὁπλαρχηγοὶ εἰς διάφορα μέρη. Ὁ δὲ Πετρόμπεης θεωρούμενος ὡς γενικὸς ἀρχηγός, ἐκάθησεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ὅπου ἐσυστήθη τοπικὴ διοίκησις—Γερουσία,—ἣτις συνεδρίασε κατὰ πρώτην φορὰν τὴν 28 καθ' ἣν ἐξέδωκε κήρυγμα πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἐν ᾧ ἐξέθετε τὰ αἴτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς ἐπὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Εὐρώπης ἐλπίδας τῆς ἀναδεχθείσης τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος.

ΣΠ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

σελ. 40—54.

Ὁ μητροπολίτης Π. Πατρῶν Γερμανός, εἰς τὰ ἑαυτοῦ «Ὑπομνήματα τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος» περιγράφων τὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος γράφει τὰ ἑξῆς.

Ἐν τοσοῦτῳ ἔμβαινον εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ ἱσθμοῦ ὀλίγα Ὀθωμανικὰ στρατεύματα καὶ ὁ Καϊμακάμης ἀπεφάσισε νὰ προσκαλέσῃ εἰς τὴν Τριπολιτσάν τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ Προεστῶτας, ἐπὶ λόγῳ, ὅτι εἶνε ἀναγκαῖαι ὑποθέσεις νὰ θεωρηθῶσι. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπροσκάλεσε τοὺς προεστῶτας οἱ ὅποιοι εὐθὺς ἄρχισαν νὰ ἐμβαινουν εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Ἐζητήθη καὶ ἀπὸ μέρους τοῦ Πετρόμπεη ἕνας ἀνθρωπος καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱόν του Ἀναστάσιον.

... Καὶ ἐπειδὴ πλέον ἡ σκηνὴ ἀνεώχθη, ἔγραψαν εὐθὺς οἱ ἀρχηγοὶ τῆς τῶν Πατρῶν πολιρκίας, ἀποστείλαντες καὶ ἀνθρώπους εἰς τὸν Πετρόμπεην, εἰς τοὺς Δελιγιανναίους, εἰς τὴν Γαστούνην καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου, δίδοντες τὴν εἰδοῖσιν τῶν συμβεβηκότων καὶ παρακινοῦντες τοὺς νὰ μὴ ἀναβάλουν τὸν καιρόν, ὅτι πλέον ἄλλη θεραπεία δὲν εἶνε. Ὅτι πρῶτοι οἱ Μανιά-

ται μετὰ τοῦ Πετρόμπετη ἐμβῆκαν εἰς τὴν Καλαμάταν καὶ ἡγχε-
λώτησαν τὸν ἐκεῖ βοεβόδον Ἀρχαυτογλου καὶ ἄλλους τινας
τούρκους εὐρεθέντας ἐκεῖ.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ
᾿Υπομνήματα τῆς ᾿Επαναστάσεως
τῆς ᾿Ελλάδος.

σελ. 12—18.

᾿Ο ἐν ᾿Ελλάδι ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Βασιλείου ἐγκα-
τασταθεὶς ἄγγλος Γεώρ. Φίνλεϋ, γνωστὸς ἀρχαιολόγος καὶ
ιστορικός ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστά-
σεως ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ Λακωνίᾳ.

« Ὅριστικώτεροι ἐργασίαι ἐγένοντο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν
Μεσσηνίᾳ. Ὁ Πετρόμπετης τῆς Μάνης, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρῶ-
νης καὶ ὁ Νικήτας ἦσαν οἱ αὐτουργοὶ τῶν γεγονότων τούτων.
Οἱ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ Ἀνγκωνσταρχας, ἀμφοτέρω διὰ-
σημοὶ ἀρχηγοὶ κλεφτῶν, εἶχον ἐπανελθεῖν κρύφα εἰς Πελοπόννησον,
ὅπως παρσκευάσωσι τὴν γενικὴν ἐξέγερσιν. Αἱ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ
μαθούσαι ὅτι ἐκρύπτοντο ἐν Μάνῃ, ἀπέστειλαν διάγγελμα πρὸς τὸν
Πέτρον Μυρσομιχαήλην, τὸν βέην, ἀπειτούσαι τὴν σύλληψιν αὐ-
τῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μάνη ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ κα-
πετὰν πασά, ὁ δὲ βέης ἐνήργει ὡς ἀντιπρόσωπός του, ὁ πασας
τοῦ Μωρείου, οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ζητήσῃ τὴν
σύμφορὴν τοῦ Πετρόμπετη εἰς τὰ μέτρα τὰ ὅποια ἀπεφασίσθη
νὰ παραδεγθῇ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως μετὰ τῶν χριστιανῶν.
Οἱ Τούρκοι οὐδόλως ἀμφέβαλον περὶ τῆς πίστεως τοῦ Πετρόμπετη.
Τὸ ἄξιωμα του ὑπετίθετο ὅτι ἡγνυατο τὴν πρὸς τὴν σουλτανικὴν
ἐξουσίαν προσήλωσιν του, ἅψ' ἡ καὶ ἐξηρτάτο ἥτο δὲ καὶ γνω-
στὸν ὅτι εἰς τῶν ἀδελφῶν του εἶχεν ἀσπασθῇ τὸν μαωμεθανισμόν
καὶ ἀνέλθει εἰς τὸ ἄξιωμα τοῦ πασά.

Ὁ Πετρόμπετης ἐνωρίς ἤδη εἶχε μνηθῇ εἰς τὰ τῆς Ἐταιρείας.
Ἦτο φιλοτάραχος, κειβόδος, τολμηρὸς καὶ ἀλκίμων, πολυέμπη-
νος δι' ὃ ἐπεζήτησε μεταβολὰς ἐνεκα διαρκυῶς ἐλλείψεως χρημά-
των. Ἐμεινέναι κατὰ τὴν ἐκαστότητα, ἀλλ' ἦτο ἐπιτηδευόμε-
νος νὰ συλλαμβάνῃ γενναίαι ἀποτάξεις πλείστων συμπολιτῶν

του τῆς ἀνωτάτης τάξεως. Ἡ εἰλικρινὴς καὶ εὐχαρὶς διαθέσεις του, καὶ ἡ πολυάριθμος οἰκογένεια τέκνων, ἀδελφῶν καὶ ἀνεψιῶν, οἵτινες ἦσαν δραστήριοι καὶ εὐτολμοὶ ἄνδρες, παρεῖχον αὐτῷ μεγάλην προσωπικὴν ἐπιρροήν. Ἀπέστειλεν ἕνα τῶν υἱῶν του εἰς Τριπολιτῶν ὅπως διασκεδάσῃ πᾶσαν ὑποψίαν τοῦ καὶ μακάρι· ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ προστατεύῃ τοὺς Κολοκοτρῶνην καὶ Ἀναγνωσταρᾶν, καὶ νὰ βοηθῇ τὰς μηχανορραφίας τῶν Ἐταχιστῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἕτερος υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη ἦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶθα διέμενεν ὡς ὁμηρὸς διὰ τὴν πίστιν τοῦ πατρὸς του, κατὰ τὸ παρὰ τούρκους ἔθος. Ἀμφότεροι ἐδραπέτευσαν εἰς Μάνην εἴτε ἕνεκα τῆς ἀμελείας, εἴτε ἕνεκα τῆς συνέσεως ἡ φιλανθρωπίας τῶν φυλάκων των. Ἐὰν ὁ Πετρόμπεη ἦτο ἀνὴρ ἱκανός, θὰ ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῇ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ θὰ ἀπέβαινεν εἴτε πρόεδρος ἑλληνικῆς δημοκρατίας εἴτε ἡγεμὼν Ἑλληνικοῦ κράτους· ἀλλ' αἱ ἐξεις του τοῦ ὀλιγορεῖν τὰ πάντα ὥθουν αὐτὸν νὰ θυσιάσῃ τὸ μέλλον διὰ τὸ παρόν. Ἡμέλησε τοῦ νὰ κάμῃ χρῆσιν πολιτικὴν τῆς μεγάλης αὐτοῦ προσωπικῆς ἐπιρροῆς, καὶ τῆς ἐπισήμου ἐξουσίας ἣν κατεῖχε παρὰ τοῖς φιλοπολέμοις κατοίκους τῆς Μάνης.

Οἱ Ἐταρισταὶ εἶχον ἀποταμιεύσῃ πολεμικάδια εἰς τὰ κρυπτήγεα τοῦ Ταχγέτου. Ὁ βοεβόδας τῆς Καλαμάτας μαθὼν ὅτι στίφη ἐνόπλων ἑλλήνων συνηθροίζοντο εἰς τὰς κλιτύας τοῦ ὄρους, τὰς πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ ὅτι μακραὶ σείραι ὑπόζυγιων ἐπέστρεφον μετὰ βρατίων φορτίων ἐκ τῆς παραλίης τῆς Μάνης εἰς τὰ χωρία τὰ γειτονικά του, ἐσκέφθη ὅτι ἦτο ἡ παρκαμὴ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκάλεσε τοὺς τούρκους κατοίκους καὶ ἀπεξάσισαν νὰ ἀποσυρθῶσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς Τριπολιτῶν. Ἀλλ' ἦτο ἤδη ὄργᾳ.

Ὁ Μουράτ, μουσουλμάνος διατηρῶν φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν χριστιανῶν, πρῶτος ἀνεχώρησε μεθ' ἀπάσης τῆς οἰκογενείας του. Ἀνεχαιτίσθη κατ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ Νικήτα καὶ ἐκονεύθη. Ἡ γῆρα καὶ τὰ τέκνα του ἐπανεῆλθον εἰς Καλαμάταν. Τὸ τοιοῦτον συνέβη τὴν 2 Ἀπριλίου ε.ν. καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς συνθημα γυνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανῶν τῆς Μεσσηνίας. Ἐντὸς ὥρων τινων πολὺ καὶ τουρκικὰ οἰκογένεια συνελήφθησαν καὶ ἐθανατώθησαν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπιούσης ἡ Καλαμάτα ἐπολιορκηθῆ ὑπὸ δισχιλίων Ἑλλήνων, ὁδηγουμένων ὑπὸ τοῦ Πετρόμπεη καὶ Μουρτσίνου, ἄλλου μαριῶτου ἀρχηγοῦ, καὶ συνοδευομένων ὑπὸ τῶν Ἀναγνωσταρᾶ, Κολοκοτρῶνη καὶ Νικήτα. Τὴν 4ην ἡ πόλις ἐσυνθηκολόγησεν. Εἰς τοὺς τούρκους ἐδόθη ἐπίσημος ἐπέσχεσις

ὅτι θὰ προστατευθῇ ἡ ζωὴ των, ἀλλ' αἱ ὑποσχέσεις αὗται ἐδίδοντο ὡς δέλεαρ ἵνα ἐμποδίζονται ἀπέλπιδες ἄνδρες νὰ ἀντιτάττωσι πεισματώδη ἀντίστασιν. Οἱ χιμᾶλωτοι ἀμέσως διενεμήθησαν μεταξύ τῶν αἰχμαλωτισθέντων αὐτοὺς ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπηρέται εἰς τὰς οἰκίας των· πρὶν ὅμως παρέλθωσιν μῆνες πάντες οἱ ἄνδρες ἐσφάγησαν. Ὁ Φραντσῆς κληρικός καὶ ἐταιριστής, εἰς ὅμως τῶν φιλαλληθεστάτων ἱστορικῶν τῆς πρώτης ταύτης περιόδου τῆς ἐπαναστάσεως, ὁμολογεῖ δι' ἐκφραστικῆς παροιμίας τῆς Ἑλλάδος, ὅτι τοὺς ἔφαγε τὸ φεγγάρι.

Τὴν 5 Ἀπριλίου ε. ν. 1821, ἡ πρώτη ἐπίσημος δοξολογία ὑπὲρ εὐδοώσεως τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων ἐτελέσθη εἰς τὰς ὄχθας τοῦ χειμάρρου τοῦ διαρρέοντος τὴν Καλαμάταν. Ἐχοροστάτου ἐἰκοσι τέσσαρες ἱερεῖς περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ πεντακισχιλίων ἐνόπλων. Οὐδέποτε δοξολογία ἐτελέσθη μετὰ μείζονος θερμότητος, οὐδέποτε καρδίαι ὑπερεξεχείλισαν εὐλικρινεστέρως λατρείας πρὸς τὸν Οὐρανόν, οὐδὲ μετὰ θερμοτέρως εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν καὶ τὸν Θεόν των. Πατριωτικὰ δᾶκρυα κατήρχοντο τῶν παρειῶν τῶν ἀγροίκων, καὶ οἱ ὠμότεροι λησταὶ ἔκλαιον ὡς παιδία. Οἱ παρεστώτες ᾔσθάνοντο ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο ἀπετέλει σταθμὸν ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἱστορίᾳ, ὅταν ὅς ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς παραγάγῃ ἱστορικούς, καλλιτέχνας καὶ ποιητάς ἡ σκηνὴ αὕτη θέλει τύχει γωνίας τινος ἐν τῷ ναῷ τῆς φήμης.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην τελετὴν, ὁ Πετρόμπεης ὡς ἀρχιστράτηγος τοῦ πρώτου ἐν ἐκστρατεία ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἐξέδωκε προκήρυξιν ἐκ συμφώνου μετ' ὀλίγων προϋχόντων, οἵτινες ἀνέλαβον τὸν τίτλον τῆς Μεσσηνιακῆς Γερουσίας. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη εἰς πάντα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη διεκήρυττεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀποσείσωσι τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, καὶ ἐπέκαλουν τὴν συνδρομὴν τῆς χριστιανικῆς ὁπῆς ὥσθι ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πάσχοντας χριστιανούς.

G. FINLEY

History of the Greek Revolution

σελ. 182.

Ὁ ἄγγλος ἱστορικός Edward Blaquière, ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι *The Greek Revolution* ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει τὸν Πετρόμπεην.

του τῆς ἀνωτάτης τάξεως. Ἡ εἰλικρινὴς καὶ εὐχαρὶς διαθέσεις του, καὶ ἡ πολυάριθμος οἰκογένεια τέκνων, ἀδελφῶν καὶ ἀνεψιῶν, οἵτινες ἦσαν ὁραστήριοι καὶ εὐτολμοὶ ἄνδρες, παρῆγον αὐτῷ μεγάλην προσωπικὴν ἐπιρροήν. Ἀπέστειλεν ἕνα τῶν υἱῶν του εἰς Τριπολιτσάν ὅπως διασκεδάσῃ πᾶσαν ὑποψίαν τοῦ καὶ μακάμῃ· ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ προστατεύῃ τοὺς Κολοκοτρῶνην καὶ Ἀναγνωσταρᾶν, καὶ νὰ βοηθῇ τὰς μηχανορραφίας τῶν Ἐταιριστῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἕτερος υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη ἦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα διέμενεν ὡς ὁμηρος διὰ τὴν πίστιν τοῦ πατρὸς του, κατὰ τὸ παρὰ τοὺρκους ἔθος. Ἀμφότεροι ἐδραπέτευσαν εἰς Μάνην εἴτε ἐνεκα τῆς ἀμελείας, εἴτε ἐνεκα τῆς συνέσεως ἢ φιλικῶς τῶν φυλάκων τῶν. Ἐάν ὁ Πετρόμπεης ἦτο ἀνὴρ ἱκανός, θὰ ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ θὰ ἀπέβαινεν εἴτε πρόεδρος ἑλληνικῆς δημοκρατίας εἴτε ἡγεμὼν Ἑλληνικοῦ κράτους· ἀλλ' αἱ ἐξείς του τοῦ ὀλιγωρεῖν τὰ πάντα ὥθουν αὐτὸν νὰ θυσιάσῃ τὸ μέλλον διὰ τὸ παρόν. Ἡμέλησε τοῦ νὰ κάμῃ χρῆσιν πολιτικὴν τῆς μεγάλης αὐτοῦ προσωπικῆς ἐπιρροῆς, καὶ τῆς ἐπισήμου ἐξουσίας ἣν κατεῖχε παρὰ τοῖς φιλοπολέμοις κατοικοῖς τῆς Μάνης.

Οἱ Ἐταιρισταὶ εἶχον ἀποταμιεύσῃ πολεμευδία εἰς τὰ κρυπτήματα τοῦ Ταυγέτου. Ὁ βοεβόδας τῆς Καλαμάτας μαθὼν ὅτι στίφη ἐνόπλων ἑλλήνων συνηθροίζοντο εἰς τὰς κλιτύας τοῦ ὄρους, τὰς πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ ὅτι μαχαρὰ σείραι ὑποζυγίων ἐπέστρεφον μετὰ βαρέων φορτίων ἐκ τῆς παραλίης τῆς Μάνης εἰς τὰ χωρία τὰ γειτονικά του, ἐσκέφθη ὅτι ἦτο ἡ παρὰ μὲν τῆς ἐκείσεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκάλεσε τοὺς τοὺρκους κατοικοὺς καὶ ἀπερᾶσσαν νὰ ἀποσυρθῶσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν εἰς Τριπολιτσάν. Ἀλλ' ἦτο ἤδη ἄργα.

Ὁ Μουράτ, μουσουλμάνος διατηρῶν φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν χριστιανῶν, πρῶτος ἀνεχώρησε μεθ' ἀπάσης τῆς οἰκογενείας του.

Ἀνεγκιτίσθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ Νικήτα καὶ ἐρονεύθη. Ἡ γῆρας καὶ τὰ τέκνα του ἐπανῆλθον εἰς Καλαμάταν. Τὸ ποιοῦτον συνέβη τὴν 2 Ἀπριλίου ε.ν. καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς σύνθημα γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανῶν τῆς Μεσσηνίας. Ἐντὸς ὧρων τινῶν πολλὰι τουρκικαὶ οἰκογένειαι συνελήφθησαν καὶ ἐθναποθήτησαν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπιούσης ἡ Καλαμάτα ἐπολιορκήθη ὑπὸ δισχιλίων Ἑλλήνων, ὁδηγουμένων ὑπὸ τοῦ Πετρόμπεη καὶ Μουρτσίνου, ἄλλου μηχανάτου ἀρχηγοῦ, καὶ συνοδευσμένων ὑπὸ τῶν Ἀναγνωσταρᾶν, Κολοκοτρῶνη καὶ Νικήτα. Τὴν ἡμέραν ἡ πόλις ἐσυνθηκολόγησεν. Εἰς τοὺς τοὺρκους ἐδόθη ἐπίσημος ὑπόσχεσις

26. Οκτωβρίου 1924

Επίσημ. Α. Παλαιό.

200 λίτρα ελαιόλαδο αλμυρό
και βουτυρό καυχήσαν. Δύο πι-
ράκι. Δύο ελαιόλαδο ελαιόλαδο
οικονομική και πωλήσιον αλμυρό.
Βεβαίως δι' ηδονήσαν και ούτως
ουκ ούτως ελαιόλαδο και δύο
καυχήσαν ούτως και πωλήσιον
και 150 λίτρα και 3 πι-
ράκι. Επίσης πωλήσιον και ούτως
Επίσης και ελαιόλαδο και ούτως
και ούτως και ούτως.

Επίσης και ούτως.

Επίσης και ούτως.

Καυχήσαν.

Επίσης και ούτως.

Εὐχόμενοι εἰς τὴν ἰδίαν
πρὸς καὶ τοῦ ἐν ὁσέτι προ-
σώματι. Ἐξ ἡμῶν ἔπα-
γα καὶ τοῦ Κ. Μαρτυρίου.

Ἐποταρραφείναι καὶ
ἀλλὰ καὶ ἑποταρραφείναι πρὸς ἀρ-
γῶν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ἀδελφὴν
καὶ τὸν πρὸς με ἐνδύσμον
καὶ ἀγαπῶν

Βασιλεῦς πρὸς ἑαυτοῦ καὶ
ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ.

Ἐν τῷ 20^ῳ εἰς τὸν
Ἰωάννην. Ἐπὶ τῶν
ἑαυτοῦ.

Ἐπὶ τῶν

ὅτι θὰ προστατευθῇ ἡ ζωὴ των, ἀλλ' αἱ ὑποσχέσεις αὐται ἐδί-
δοντο ὡς ἐλεαροῦ ἵνα ἐμποδίζονται ἀπέλπιδες ἄνδρες νὰ ἀντιτά-
τῳσι πεισματοῶν ἀντίστασιν. Οἱ αἰχμαλῶτοι ἀμέσως διενεμήθη-
σαν μετὰ τῶν αἰχμαλωτισάντων αὐτοὺς ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς
ὑπηρεταὶ εἰς τὰς οἰκίας των· πρὶν ὅμως παρέλθωσιν μῆνες πάντες
οἱ ἄνδρες ἐσφάγησαν. Ὁ Φραντσῆς κληρικός καὶ ἐταιριστής, εἰς
ὅμως τῶν φιλαλληθεστάτων ἱστορικῶν τῆς πρώτης ταύτης περιό-
δου τῆς ἐπαναστάσεως, ὁμολογεῖ δι' ἐκφραστικῆς παροιμίας τῆς
Ἑλλάδος, ὅτι τοὺς ἔφαγε τὸ φεγγάρι.

Τὴν 5 Ἀπριλίου ε. ν. 1821, ἡ πρώτη ἐπίσημος δοξολογία ὑπὲρ
εὐνοῶσεως τῶν ἑλληνικῶν ὀπλῶν ἐτελέσθη εἰς τὰς ὄχθας τοῦ
χειμάρρου τοῦ διαρρέοντος τὴν Καλαμάταν. Ἐχοροστάτουν εἰ-
κοσι τέσσαρες ἱερεῖς περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ πεντακισχιλίων ἐν-
όπλων. Οὐδέποτε δοξολογία ἐτελέσθη μετὰ μείζονος θερμότητος,
οὐδέποτε καρδοὶ ὑπερῆξευλίσαν εὐλικρινεστέρως λατρείας πρὸς
τὸν Οὐρανόν, οὐδὲ μετὰ θερμότερας εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ἐκ-
κλησίαν τῶν καὶ τὸν Θεὸν των. Πατριωτικὰ δάκρυα κατῆρχοντο
τῶν παρειῶν τῶν ἀγροίκων, καὶ οἱ ὠμότεροι λησταὶ ἔκλαιον ὡς
παιδία. Οἱ παρυστώτες ἡσθάνοντο ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο ἀπετέλει
σταθμὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ὅταν δὲ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς πα-
ραγάγῃ ἱστορικοὺς, καλλιτέχνας καὶ ποιητὰς ἡ σκηνὴ αὕτη θέλει
τύχει γωνίας τινας ἐν τῷ νῶ τῆς φήμης.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην τελετὴν, ὁ
Πετρόμπεης ὡς ἀρχιστράτηγος τοῦ πρώτου ἐν ἐκστρατεία ἑλλη-
νικοῦ στρατοῦ, ἐξέδωκε προκήρυξιν ἐκ συμφώνου μετ' ὀλίγων
προϋχόντων, οἵτινες ἀνέλαβον τὸν τίτλον τῆς Μεσσηνιακῆς Γε-
ρουσίας. Τὸ ἐγγράφον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη εἰς πάντα τὰ
χριστιανικὰ ἔθνη διεκήρυττεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀπο-
σείσωσι τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν συνδρομὴν τῆς
χριστιανωσύνης ὅπως δώσῃ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πάσχοντας χρι-
στιανούς.

G. FINLEY

History of the Greek Revolution

σελ. 182.

Ὁ ἄγγλος ἱστορικός Edward Blaquière, ἐν τῷ ἑαυτοῦ
συγγραμμάτι The Greek Revolution ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει
τὸν Πετρόμπεην.

Ὁ δὲ Μπέης τῆς Μάνης Μαυρομιχάλης καί τοι ἡδημόνει νὰ ἔδῃ τὴν πατρίδα του ἐλευθέραν, ὡς πλεῖστοι ἄλλοι, εἶδε τὴν περίοδον τῆς ἐκτουῦ δράσεως καὶ ἐνεργείας παρερχομένην· πρὸς τούτοις δὲ ἐστερεῖτο τῶν πνευματικῶν ἐκείνων χαρισμάτων, τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τοὺς προωρισμένους νὰ λάβωσι προσῆαρχον μέρος· εἰς τοιαύτην ἐπανάστασιν. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κυριακούλης, ὃν ἡ ἀρχηγία τῶν Μανιατῶν φαίνεται ὅτι κυρίως ἀνήκεν, ἔδωκε δείγματα γενναιότητος καὶ τόλμης· ὁ δὲ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱὸς Ἡλίας ἦτο νεανίας μετὰ εὐρέος μέλλοντος γοητευτικοῦ παραστήματος, ἀξιεράστων τρόπων καὶ μεγάλης φιλοπατρίας. Ἀμφότεροι εὗρον ἡρώϊκον θάνατον κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1822, ὃ μὲν φονευθεὶς εἰς τὰ παρὰ τὴν Ἡπείρου, ὁ δὲ περικυκλωθεὶς παρὰ τὴν Κάρυστον, ἐν Εὐβοίᾳ, ὑπὸ πολυαρίθμων ἐχθρῶν, ἀφοῦ εἶδε πάντας τοὺς συμπολεμιστάς του φονευθέντας παρὰ τὸ πλευρόν του, προὔτιμησε νὰ βυθίσῃ ἐγγχειρίδιον εἰς τὴν καρχαίαν του παρὰ νὰ περιέλθῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων.

EDWARD BLAQUIERE

The Greek Revolution

σελ. 123.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καλαμάτας καὶ τὴν σύστασιν ἐπαναστατικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, κέντρον, οἱ Μαυρομιχάλοι ἡγούμενοι τῶν Μανιατῶν ἐξεστράτευσαν κατ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Πελοποννήσου ὅπως ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους. Οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη Ἡλίας ἐξεστράτευσεν εἰς Καρύταιναν, ὅπως βοηθήσῃ τὸν Θ. Κολοκοιτρώνην πρὸς κατάληψιν ταύτης. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κυριακούλης εἰς Λακεδαίμονα πρὸς ἀποδίωξιν τῶν Μπαρδουνιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων τούρκων ἐκ ταύτης. Ὁ ἕτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ὁ ἐπιλεγόμενος Κατοῆς ἐξεστράτευσεν πρὸς πολιορκίαν τῆς Μοθώνης καὶ Κορώνης. Πάντες δὲ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ λοιποὶ συγγενεῖς ἐξεστράτευσαν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ σημεῖα τῆς Πελοποννήσου πρὸς ἀποδίωξιν τῶν Τούρκων. Οὕτω δὲ ἅπανα ἡ ἰσχυρὰ καὶ πολυμελὲς οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλῶν ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀποφασισθείσης τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτιᾶς, τῆς πρωτευούσης τοῦ Μωρέως, εἰς ἣν εἶχον

καταφύγει οἱ πλείστοι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τούρκων, οἱ Μανιάται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαυρομιχαλῶν κατέστησαν τὰ ἰσχυρότερα στρατόπεδα καὶ ἀντιτάχθησαν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐκ τῶν συγκροτηθεισῶν μαχῶν, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσιᾶς, ἡ σπουδαιότερα, ὡς ἐπιδράσασα ἐπὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐπαναστάσεως, εἶνε ἡ τοῦ Βαλιετιοῦ. Ἡ μάχη αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔργον τῶν Μανιατῶν, διότι οἱ Μανιάται ὑπέστησαν τὸ πρῶτον πῦρ τῶν τούρκων, καὶ ἀντέστησαν καρτερικῶς· καὶ αὕτη δὲ ἡ διάταξις τῆς μάχης καὶ τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης εἶνε ἀποκλειστικὸν ἔργον τοῦ Κυριακούλη Μαυρομυχάλη.

Τὴν συμμετοχὴν τῶν Μαυρομιχαλῶν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα ἅμα τῇ ἐνάρξει αὐτοῦ ὁ Σπ. Τρικούνης περιγράφει ὡς ἑξῆς·

«Προχωρήσας (ὁ Κολοκοτρώνης) ἐκεῖθεν, διεγείρων παντοῦ τὸν λαόν, θαρρύνων αὐτὸν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ στρατολογῶν ἐκ τῶν συμπατριωτῶν του Καρυτινῶν, ἔφθασε τὴν ἐπαύριον εἰς Τετέμπετη, χωρίον μετὰξὺ Λεονταρίου καὶ Καρυταίνης, ὅπου τῷ ἐδόθη γράμμα εὐρεθὲν παρὰ τινι πεζῷ στελλομένῳ παρὰ τῶν Φαναριτῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Καρυτινοὺς καὶ συλληφθέντι. Τὸ γράμμα τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οἱ Φαναριῖται θὰ διέβαιναν τὴν ἐπαύριον διὰ τῆς Καρυταίνης, καὶ ὅτι ἤλπιζαν νὰ εὕρωσιν ἐτοιμοὺς καὶ τοὺς ἐκεῖ Τούρκους πρὸς ἀσφαλῆ συμπορείαν εἰς Τριπολιτσάν, διότι ὁ Κολοκοτρώνης ἐστράτευσε μετὰ πολλῶν χιλιάδων Μανιατῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς κτυπήσῃ καθ' ὁδόν. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Κολοκοτρώνης κατέλαβε τὴν ἐπιούσαν τὴν διόδον· ἀλλὰ μὴ φανέντων τῶν ἐχθρῶν, ἐπορεύθη πρὸς τὴν Καρύταιναν, ἐξ ἧς οἱ ἐναπομείναντες ὀλίγοι Τοῦρκοι, ἰδόντες αὐτὸν ἐρχόμενον, ἐφυγαν ἡσυχῶς καὶ ἐκλείσθησαν καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ των.

Τὴν δὲ ἐπαύριον ὁ Κολοκοτρώνης ἀφήσας ὀλίγους συντρόφους του ἐν τῇ κώμῃ, μετέβη τὰ χαράγματα εἰς τὸ πρὸς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον στενόν, παρὰφυλάττων τοὺς ἀναμενομένους ἐχθροὺς. Οἱ ἐχθροὶ ἐφάνησαν μετ' ὀλίγον ἐρχόμενοι καὶ ἀποτελοῦντες μακρὰν γραμμὴν ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν φορτωμάτων καὶ τῆς στενοτοπίας. Ἰδόντες δὲ μακρόθεν ὅτι οἱ Ἕλληνες προκατέλαβαν

τὴν δίοδον, ἤλθαν ἔμπροσθεν ὅλοι οἱ ἔνοπλοι καὶ πλησιάσαντες ἐμάχοντο ἐξ ὥρας. Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη ἐν τάξει μάχη τῆς πελοποννησιακῆς ἐπαναστάσεως μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, καὶ συνεκροτήθη κατὰ τύχην ὑπὸ τὸν πολέμαρχον τῆς Πελοποννήσου Κολοκοτρώνην. Οἱ Τούρκοι ἐπολέμησαν γενναίως εἰς σωτηρίαν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ εἰς διαφύλαξιν τῆς περιουσίας των. Οἱ Μανιάται διέπρεψαν ἐπίσης πολεμοῦντες ὀλίγοι πρὸς πολλούς· μέχρι δὲ τῆς μεσημβρίας ἐσκοτώθησαν 15 Τούρκοι καὶ 6 Μανιάται· ἐπληγώθησαν καὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν ὁ Βοϊδῆς (Μαυρομιχάλης), καὶ ὁ Δουράκης. Οἱ Μανιάται καταναλώσαντες περὶ τὴν μεσημβρίαν τὰ φυσέκια των, ἀφῆκον ἥν ἕως τότε κατεῖχον θέσιν καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τι παρακείμενον πετρώδες ὕψωμα παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ· τινὲς δὲ αὐτῶν ἀνεχώρησαν συνοδεύοντες τοὺς πληγωθέντας εἰς τὰ ἴδια. Οἱ Τούρκοι διέβησαν τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν, καὶ συναχθέντες ὅλοι εἰς τὸ Κομμένον Τσαμί, ἐπροχώρουν εἰς τὴν γέφυραν ἄλλ' οἱ ἐπὶ τοῦ ὕψωματος ὀλίγοι Ἕλληνες, προμηθευθέντες πολεμοφοδίων δὲν τοὺς ἀφῆκον νὰ περάσουν τουφεκίζόντες τους. Τότε οἱ Τούρκοι ὠπισθεδρόμησαν, ἐπανῆλθον εἰς τὸ Κομμένον Τσαμί, ἐπὶ σκοπῷ νὰ περάσωσι διὰ τοῦ πρὸς τοῦ Χαλοῦλουγα καλοκαιρινοῦ πόρου· ἄλλ' ἐφθασαν οἱ ἀδελφοὶ Πλαπούτας, Γεωργάκης καὶ Δημήτρης, μετὰ 400 καὶ τοὺς ἐκτύπησαν· τοὺς ἐκτύπησαν τότε ἐνωθέντες μετὰ τῶν περὶ τοὺς Πλαπούτας ἀναφανδὸν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ζαφειρόπουλον καὶ Τσανέτον Χριστόπουλον Φαναρίται, συνακολουθοῦντες ἐξ ἀρχῆς μακρόθεν τοὺς συμπατριώτας των Τούρκους ὑπὸ πρόσχημα οἰλων κατ' αἵτησιν αὐτῶν δι' ἀσφάλειάν των ἐπὶ τῆς πορείας. Ἐπειδὴ δὲ μόνη σωτηρίας ὁδὸς ἦτο ἡ ποταμοπορία, ἐρρίφθησαν εἰς τὸν πόρον ἐν πρώτοις ὅλοι οἱ ἄοπλοι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία, ἄλλοι ἐφιπποὶ καὶ ἄλλοι πεζοί· ἐρρίφθησαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν φορτηγῶν ζῶων, οἱ δὲ ὀπλοφόροι ἔμειναν ὀπίσθεν μαχόμενοι καὶ ὑπερασπιζόντες τὴν περαιώσιν. Ἐν ᾧ δὲ ἐποταμοπόρουν τουφεκίζόμενοι καὶ φονευόμενοι, κατέβησαν οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι ἄνωθεν τοῦ παλαιοφρουρίου, ἀπεδίωξαν τοὺς ἀπομείναντας ἐν τῇ κώμῃ ὀλίγους Ἕλληνας, καὶ ἤλθον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ προστατεύοντες τοὺς συναδέλφους των. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις διέπερασαν οἱ δυστυχεῖς Φαναρίται τὸν Ρουφιάν. Ἐκατὸν σχεδὸν ἐσκοτώθησαν, πλείοτεροι ἐπνίγησαν, μάλιστα γυναῖκες, παιδία καὶ γέροντες, καὶ πολλὰ ζῶα ἐζωγρήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν τοὺς ἐχώρει ὅλους τὸ παλαιοφρούριον, διέμειναν οἱ πλεῖστοι ἐξω συσσωρευτοί.

Τὸ δὲ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐφθασεν ὁ Ἡλίας Μαυρομιχαλῆς μετὰ διακοσίων· ἐφθασε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ Κωνέλλος Δηλητιάδης μετ' ἄλλων τούτων· ἐφθασαν κατόπιν αὐτῶν καὶ ἄλλοι καὶ πλήθη χωρικῶν. Ὡστε τὴν 29 ἦσαν ἐξώθεν τῆς Κερυαίνης ἐξακισγίλιοι ὁπλοφόροι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν. Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι φοβούμενοι νὰ μείνωσι πλέον ἐν τῇ κώμῃ, κατέφυγαν ὅλοι περὶ τὸ πικλιοφρούριον, ὅπου οὔτε τροφή, οὔτε πόσις σχεδὸν ἦτον· οἱ δὲ Ἕλληνες κυκλώσαντες αὐτοὺς ἀνέμεναν ὥρα τῇ ὥρα τὴν παράδοσίν των.

Τόσον δὲ τοὺς ἐστενοχώρησαν καὶ τοὺς ἀπῆλπισαν, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐλθωσιν εἰς συνθηκολογίαν.

ΣΠ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Επαναστάσεως

Τόμ. Α. σελ. 58.

Ὁ Φιλήμων ἀφηγούμενος τὰ τῶν πολιορκιῶν τῶν μεσηριακῶν φρουριῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος γράφει τὰ ἐξῆς.

« Ἦ δὲ τῆς Κορώνης συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μαυρομιχαλὴ καὶ Γεώργιον Δαρειώτην κατὰ πρῶτον, διελύθη παραδόξως ἄμα ἐμφανισθείσης μιᾶς ἀφρικανικῆς νηὸς. Οἱ κορωνάιοι τότε, συλλαβόντες τὸν Δαρειώτην μεθ' ἐτέρων δύο, μετήνεγκον εἰς τὴν κώμην Γαμπριά, ὅπως ἐν περιπτώσει παραδώσωσιν αὐτὸν τοῖς Τούρκοις, ὡς μόνον ὑπεύθυνον. Ἀλλὰ εφάσαντο μετὰ δύο ἡμέρας τοῦ τε Ἡλία Κατσάκου Μαυρομιχαλῆ καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ Δαρειώτου μετὰ ἱκανῶν στρατιωτῶν, ἣ πολιορκία ἐπανέληθη. Ταύτην δὲ ἐσχμάτισε πλήρη κατὰ γῆν ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχαλῆς κατόπιν ἐλθὼν ἐπὶ κεφαλῇς ἰσχυροῦ σώματος Λακῶνων μεθ' ὧν ἠνέθησαν καὶ τριακόσιοι πεντήκοντα κορωνάιοι ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Κεράπουλον. Οἱ πολιορκοῦντες ἀπέιχον τοῦ φρουρίου μέχρι μιᾶς ὥρας, καὶ καθ' ὅλως τὰς ἐξόδους τῶν τούρκων, συνεχεῖς γινομένης, πάντοτε ὑπερέτεινον. Οἱ κορωνάιοι ταχέως ἐγυμνάσθησαν τὴν χρῆσιν τοῦ ὅπλου ὑπὸ τοῦς Λάκωνας· τοῦτο δ' ἔφερεν εἰς ἀπορίαν τοὺς Τούρκους, γνωρίζοντας, ὅπως ὁ ὑπάρχων πρότερον ἄπειροι οὗτοι.

Τῆς δὲ Μοθῶνης καὶ Πύλου καὶ πολιορκίαι ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπισκόπου Μοθῶνης Γρηγορίου ἐνοῦνται σχεδόν, ὡς

δαίγον ἀφιστάμεναι ἢ μίαν τῆς ἄλλης. Ἡ τῆς πρώτης ἀνεπτύχθη σπουδασιώτερη κατὰ μεσοῦντα Μαῖον.

Τὴν 29 Μαρτίου κινήσαντες ἐκ τῶν Φιλικτρῶν οἱ τριφυλίοι πρὸς ἀποκλεισμόν τῆς Πύλου καὶ Μεθώνης, ἀπῆντησαν πρὸ τοῦ φρουρίου τῆς πρώτης καὶ ἐν ἀποστάσει μιᾶς ὥρας περὶ τοὺς τετρακοσίους ἀρχαίους Τούρκους, ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Κυπρισσίαν, καθ' ὃ εἶχον σχέδιον. Ἐνόπλους καθ' ἑαυτῶν καὶ ὑπὸ σημαίας ἀναπεπταμένους βλέπουσιν ἤδη οἱ Τούρκοι ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν, ὡς πιστῶν ὑπολαμβανόμενων ραγιαῶν, ἀπέλυσαν καὶ ἐν γράσσῳ καθ' ἣν ἀνεχώρουν ἡμέραν ἐκ τῆς Κυπρισσίας. Ἀλλὰ νομίζοντες καὶ πάλιν, ὅτι ἀπατῆ καὶ παρκαρὰ ὄθησαν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς χθές ταπεινοὺς δούλους ἑαυτῶν, ἡ ὑποκριόμενοι καὶ δοκιμαζόντες, διότι ἐβλεπον αὐτοὺς πολυκριθμοτέρους, ἀπέτειναν ἡγεμονικῶ τῷ τρόπῳ τὰς ἀκολούθους λέξεις: «Βρὲ ραγιαῶες, γυρίστε πίσω σ' τὰ σπίτια σας, καὶ μὴ σὰς σῆκωσέ ὁ Θεὸς τὸν νοῦ. Ποῦ εἶνε οἱ Κιρὰλίδες καὶ ἡ φραγκιὰ τοῦ πολεμῆνε γιὰ σὰς ξηρὰς καὶ πελάγους; Ἐμεῖς δὲν τοὺς βλέπουμε. Καὶ σεῖς μοι ἄχαι θὰ φάτε τὰ κεράλια σας δόλιμι θὰ χαθῆτε καὶ σὰς λυπόμαστε». Ἀποκριθέντων ὁμῶς τῶν Τριφυλίων διὰ τῶν πυροβόλων καὶ διὰ τῶν ὕδρεων τῶν κῦθαρεστέρων, ἀπεσύρθησαν μετὰ τινα ἀκροβολισμόν, ὃν ἐπεχείρησαν ὡς δοκίμιον μάλλον τοῦ θάρρους τῶς Ἑλληνῶν ἢ τῆς τύχης τῶν ὀπλων ἑαυτῶν.

Καταστάσῃ οὕτω τῆς διπλῆς πολιορκίας ἐκ δισηλίων περὶ που, ἤρξαντο ἀδιάκοποι οἱ μεταξὺ πολιορκούντων καὶ πολιορκουμένων ἀκροβολισμοί, καθ' οὓς οἱ πρῶτοι, ἀθήεις πρὶν, συνείθισαν τάχιστα περιφρονούντες ἐτι καὶ τὰ πυροβόλα καὶ τὰς βόμβας τῶν δευτέρων. Ἐλείπετο ὁμῶς ἡ κατὰ θαλάσσαν πολιορκία, καὶ ἡ ἐλλειψίς αὕτη ματαίως ἐδείκνυε τὰς γινομένας κατὰ γῆν προσπαθείας ἐτι δὲ πλέον ἢ περιπτώσεις αὕτη οὐχὶ μικρὰν διέσπειρεν ἐπὶ ἡμέρας τιτὰς τὴν ἀπελπισίαν, ἣν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ διὰ πικρὸς τρόπου καὶ διὰ ψευδῶν ἐκάστοτε πλассομένων ἀγγελιῶν διεσκιδνάζον. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἡγγίζεν ἤδη καὶ ἡ 10 τοῦ Ἀπριλίου, εἰ ἦν οἱ χωρικοὶ στρατιῶται ἤρξαντο ἐπανακάμπτοντες εἰς τὰ ἴδια, θεωροῦντες ἀσεβοῦντας ἑαυτοὺς ἐὰν μὴ ἐορτάσωσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν τὸ Πάσχα. Ἐντεῦθεν κατήντησαν ἀπολειψθέντες οἱ ἀρχηγοὶ ἐν μὲν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Πύλου μετὰ μόνον 85 ἐντοπίων, ἐν δὲ τῇ τῆς Μεθώνης μετὰ πεντήκοντα ἐξ καὶ μόνον ἄκέραιον ἔμελλε τὸ μικρὸν Ἴονιον σῶμα. Ἦσαν ἐπομένως οὗτοι πάντες οὐχὶ στρατὸς ἤδη πολιορκῶν, ἀλλὰ προσυλαχὴ τις ἀπλουστάτη. Ἐξ αὐτῆς δὲ ὠφελοῦμενοι τῆς περι-

στάσεως οἱ ἐν Πύλῳ τοῦρκοι ἐξῆλθον ὑπὲρ τοὺς 600 μετὰ τὴν πρωΐαν τῆς 11 καὶ ἰσχυροὶ ἐπέπεσον ὅπως ἀφανίσωσι τοὺς ὀλίγους καὶ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν. Χάρις δὲ μεγίστη εἰς τὴν ἀπόφασιν ἦν ἐλάβον καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ Ἰόνιοι ἀντιστάντες μετὰ σταθερότητος· χάρις ὡσαύτως εἰς τὸν Δούφαν ἄνδρα ευκίνητον καὶ ὀρηκτικόν, ὃς ἔδραμε βοηθὸς ἐκ τοῦ Μεσοχωρίου, καὶ δις πυροβολήσας καθ' ὁδὸν ἐνετύπωσε τοῖς ἐχθροῖς τὴν ἰδέαν περὶ ἰσχυρὰς ἐπερχομένης βοηθείας. Οἱ Τοῦρκοι ἀπελπισθέντες οὕτως ἀπὸ πάσης ἐπιτυχίας, ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὀπίσω, μικρὰ ζημιωθέντες. Οἱ ὀλίγοι οὕτως ἐσώθησαν, ἡ δὲ πολιορκία συνετηρήθη παραδόξως καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐσχάτην ἔλλειψιν πολεμεφοδίων.

Τὸ γεγονός τοῦτο, καὶ τοι λόγου μικροῦ ἴδιον, ἐμεγάλυναν ἀπὸ σκοποῦ πρὸς ἐμψύχωσιν κοινὴν οἷ τε ἀρχηγοὶ καὶ ἔφοροι, κατορθώσαντες οὕτω ταχυτάτην τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐνόπλων. Οὕτω τῆν 31 Ἀπριλίου τὸ στρατόπεδον συνεπληρώθη καὶ προσέτι ἐνισχύθη διὰ πολυαρίθμων Μανιατῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαυρομιχλῶν. Ἐκτοτε δὲ ἡ πολιορκία ἀπέβη στενωτέρα οἱ δὲ Τοῦρκοι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐξέρχωνται πέραν τοῦ προαστείου.

Τὴν ἐν Καλάμαις ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἐξῆς περιγράφει ὁ πρωτοσύγκελος Ἀμβρόσιος Φραντζῆς ἐν τῇ ἑαυτοῦ «Ἐπιτομῇ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος».

Τὴν 18 Μαρτίου διαμένοντες εἰς Μαρῶναι ὁ Ἀναγνωσταρὰς μετὰ τοῦ Νικηταρᾶ καὶ εἰδοποιηθέντες ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν Σκαρδαμουῖαν τῆς Μάνης ἐν πλοῖον μὲ πολεμεφόδια ἀποσταλὲν (τῷ ὄντι) ἀπὸ τοὺς ἐν Σμύρνῃ ἑταίρους, ὁ Νικηταρὰς μετὰ τὴν βεβαίαν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἐλλιμενισμοῦ τοῦ πλοίου αὐτοῦ, ἐσύναξεν εὐθὺς 250 ὀπλοφόρους καὶ 200 φορτηγὰ ζῶα καὶ διὰ νυκτὸς κατέβησαν μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ ἀπὸ τὸ Μαρῶναι, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Σκαρδαμουῖαν ὁμοῦ μὲ τοὺς ὀπλοφόρους καὶ μὲ τὰ ζῶα ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ μεταφέρωσι τὰ πολεμεφόδια εἰς Μαρῶναι ὡς εἰς θέσιν ὀρεινὴν καὶ ὄχυράν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπρότειναν τὸν σκοπὸν τῶν αὐτῶν εἰς τὸν Ἰωάννην Μαυρομιχάλην Κατσην, τὸν αὐτάδεελφον τοῦ Π. Μαυρομιχάλη, αὐτὸς δὲν ἀπεδέχθη τὴν πρό-

ταςιν αὐτήν, ἐξαιτήσας παρ' αὐτῶν ἐγγραφον ἄδειαν παρὰ τοῦ αὐταδέλφου του Μπέη, διαμένοντος τότε εἰς Κυτριάς, καὶ ἐπὶ τῇ ἀδείᾳ αὐτῇ νὰ δώσῃ μέρος πολεμεφοδίων· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸ ἦτο δύσκολον νὰ γίνη, κατέπεισαν τελευταῖον τὸν Κατσῆν διὰ νὰ τοὺς δώσῃ ὁ ἴδιος ἓνα ἀπλῶν τεσκερὲν (ἐγγραφον), ὥστε δυνάμει αὐτοῦ νὰ λάβωσιν ἀπὸ τὸ πλοῖον ἐν μικρὸν μέρος βαρούτης καὶ μολύβδου, ὅσον ἐξήρκει νὰ γεμίσῃ τὰς πυριτοθήκας των, καὶ διὰ νυκτὸς πάλιν νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω μὲ τὴν πληθὺν τῶν ὁποίων εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ὀπλοφόρων καὶ τῶν ζώων, πρὶν ἢ φθάσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ τοὺς ἰδῶσιν οἱ ἐν Καλαμάτᾳ ὀθωμανοὶ περῶντας ἀπὸ τὰ ὄρια των.

Ἄφ' οὗ δὲ ἔλαβεν ὁ Νικήτας τὸν τεσκερὲν παρὰ τοῦ Κατσῆ διὰ νὰ λάβῃ μικρὸν μέρος πολεμοφοδίων, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ 50 ἐκ τῶν 200 ὀπλοφόρων, εἰσῆλθεν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον· καὶ ἐπειδὴ οἱ τηροῦντες τὸ πλοῖον μανιᾶται, ὄντες ἀπὸ τοὺς πλέον βαθεῖς τῆς Μάνης, δὲν ἐγνώριζον γράμματα, οἱ εἰσελθόντες μετὰ τοῦ Νικηταρᾶ νυκτὸς οὔσης, καὶ μὲ τρόπον πλαγίας βίας χωρὶς ν' ἀφίσουν αὐτοὺς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ πλοῖον, οὔτε νὰ ἐξέλθῃ κανεὶς ἐκ τῶν τηρούντων αὐτό, ἐξήγαγον ἀπὸ τὸ πλοῖον μὲ τὴν πλέον εὐγενῇ αὐτὴν βίαν τόσῃν ποσότητι βαρούτης καὶ μολύβδου, ὥστε καὶ τὰ 200 ζῶα ἐφόρτωσαν, καὶ οἱ ὀπλοφόροι ἀκόμη ἔλαβον ἕκαστος ἐπὶ τῶν ὤμων των ὁ μὲν βαρούτην, ὁ δὲ μολύβδον, καὶ μὲ ταχύτητα σύραντες τὰ φορτηγὰ ζῶα, ἀνεχώρησαν· καὶ ἕως οὗ ὁ Κατσῆς ἐφθασε νὰ λάβῃ τὴν ἀνέλπιστον τεχνικὴν καὶ ἡσυχον παραλαβὴν αὐτὴν τῶν πολεμεφοδίων, αὐτοὶ ἦσαν πλέον μεμακρυσμένοι, (μ' ὅλον ὅτι ἔμεινεν εἰς τὸ πλοῖον τετραπλασία ποσότης ἀκόμη ἀφ' ὅσων παρέλαβον οἱ περὶ τὸν Νικηταρᾶν), οἵτινες τρέχοντες ὁρομαῖοι διὰ νὰ φθάσωσι νὰ διαβῶσι νυκτὸς ἀπὸ τὰ περίξ τῆς Καλαμάτας, δὲν ἐδυνήθησαν, καθότι κατέλαβεν αὐτοὺς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἄνωθεν τῆς Καλαμάτας ἡμισείας ὥρας ἀπόστασιν ἔχοντας.

Ὁ βοεβόδας τῆς Καλαμάτας ἰδὼν τοσοῦτους ὀπλοφόρους, καὶ τόσα φορτηγὰ ζῶα, ἔμεινεν ἐκστατικὸς καὶ ἔντρομος· ἠρώτησε δ' εὐθύς τί ζῶα εἶνε; καὶ τίνες, καὶ διατί οἱ μετ' αὐτῶν τόσοι ὀπλοφόροι; τῷ ἀπήντησαν δὲ ὅτι εἶνε χωρικοὶ ἔχοντες ἔλαιον φορτωμένον ἐπὶ τῶν ζώων των, ὁ δὲ εἶπεν· ἀλλὰ διατί καὶ ἐνοπιοι; «διότι (τῷ ἀπεκρίθησαν) φοβοῦνται εἰς τὸν δρόμον». «Δὲν ὁμοιάζει αὐτὸ» εἶπεν ὁ βοεβόδας, καὶ ἐσυλλογίσθη πάρα πολὺ. Ἐν τοσούτῳ τὰ πολεμεφοδία ἐφθασαν ἀσφαλῶς μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα εἰς τὸ Μαρδάκι.

Ἄλλ' ὁ βοεβοδάς ὑποψιασθεὶς ἐκ τῶν ὅσων εἶδεν ὀπλοφόρων, ἔλαβεν μέτρον ν' ἀναχωρήσῃ πλέον ἀπὸ τὴν Καλαμάταν μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ὁθωμανοῦ, κελῶς ἀκόμῃ καὶ ὅλοι ὅσοι εὐρέθησαν αὐτόθι Ὁθωμανοί, (ἐκ τῶν τῶν ὀλίγων κατὰ-κων Ὁθωμανῶν τῇ Καλαμάτῃ) τοῦτο μαθόντες οἱ Ἑλλήνες, εἰδοποίησαν τὸν Νικηταρὰν διὰ νὰ παραβυλάττῃ ἔμπροσθεν τῇ Καλαμάτῃ, καὶ ἢ νὰ συλλάβῃ αὐτοὺς ζῶντας, ἢ νὰ τοὺς φονεύσῃ ἐπὶ τούτῳ δὲ συμπαραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Νικηταρὰς 200 ὀπλοφόρους, προκατέλαβε τὴν πλησιεστέραν καὶ στενοτέραν θέσιν τῇ εἰς Τριπολιτσάν ἀπαγωγῆς ἐκείνης ὁδοῦ. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀνήσυχοι ὄντες καὶ τεταραγμένοι ὡς πρὸς τὴν κατὰστασίν των οἱ Ὁθωμανοί, ἰδόντες ὅτι προκατελήφθησαν ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνα· αἱ ἔμπροσθεν αἱ θέσεις εἰδοποίησαν τοῦτ' αὐτὸ τὸν βοεβοδά, ὅστις ἐκπληχεὶς διέταξεν εὐθύς, ν' ἀποπεμφθῶσιν ὅσα ζῶα εἶχε μισθώσει μὲ ἀνώγειον διὰ νὰ λάβῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ὁδοπορίαν, διαμεινας εἰς τὴν Καλαμάταν, μέχρις ὅτου ἤθελεν ἐπιτύχει εὐκολίαν εἰς τὴν διόδον του. Μουράτης δὲ τις ὀνόματι Ὁθωμανὸς πάροικος εἰς Καλαμάταν πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἔχων σχέσιν μετὰ τῶν πλειοτέρων Ἑλλήνων θαρρῶν ἐπὶ τούτῳ καὶ φανταζόμενος ὅτι δὲν θέλουν τὸ ἐμποῦν οἱ ἐνεδρεῦνόντες Ἑλληνες, παραλαβὼν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, ἀνεχώρησε διὰ ν' ἀπέλθῃ εἰς Τριπολιτσάν. Ὅτε δὲ ἐφθασεν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἦτον ἡ ρηθεῖσα ἐνεδρα, τῷ εἶπεν ὁ Νικηταρὰς· «Βρὲ Τούρκο! ἄφησε τ' ἄρματα σου κι' ἔλα εἰλῶ»· ὁ Μουράτης νομίσας τοῦ λόγου αὐτοῦ· ὡς ἀστείμον, παρακούσας ὧδε, παρρυτὰ δὲ ὁ Νικηταρὰς διέταξε καὶ δι' ἐνός πυροβόλου ἐφόνευσεν αὐτόν. Ἡ δὲ γυναῖκα τοῦ Μουράτη ὁμοῦ μὲ τὰ τέκνα τῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καλαμάταν ὁδυρομένη. Ταῦτα ἰδὼν καὶ ἀκούσας ὁ βοεβοδάς, καὶ ἀπελπισθεὶς, τὴν 21 Μαρτίου ὠχυρώθη μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ὁθωμανῶν καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, ὅσοι τότε εὐρέθησαν ἔχοντες χισμέτια (δημοσίαις ὑπηρεσίαις) καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἐσύναζον τὰ χαράτζια (τὸν ἐτήσιον κεφαλικὸν φόρον) ὠχυρώθησαν δὲ ἅπαντες οὗτοι εἰς τὰ πλέον ὀχυρὰ οἰκήματα τῇ Καλαμάτῃ.

Τὴν δὲ ἐπισύσαν (22 Μαρτίου) ἀφ' οὗ μετὰ διαφόρους ἐν Μάνη συνελθούσας ἐνεκρίθη τέλος πάντων νὰ γίνῃ ἡ ἐνρῆξις τῇ ἀποστασίᾳ τὴν 25 Μαρτίου, τὴν αὐτὴν ἡμέραν (22 Μαρτίου) ἐφθασαν εἰς τὴν Καλαμάταν ὁ Μουρτζίνος, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρὰς ὁ Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ Π. Κεφάλας, οἱ υἱοὶ τοῦ Π. Μαυρομιχάλη ὁμοῦ μὲ τὸν Κατζῆν καὶ μετὰ τοὺς λοιπούς

προαρίτους τῆς Μάχης 2000 περίπου ὀπλοφόροι, ἐλθόντες σὺν αὐτοῖς καὶ τοῦ Νικηταρχᾶ μετὰ τῶν ἐν τῇ ἐνέδρᾳ ὀπλοφόρων· συνήχθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν Καλαμάρταν μετὰ τῆς 22 καὶ τῆς 23 Μαρτίου περισσότεροι τῶν 5000 Μανιάται, μετὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ Καπιτανέων αὐτῶν, οἵτινες ἦσαν ὁ Πανχαγουλέας, ὁ Γαλιάνης καὶ Ἀθνακσούλης Κουμουνδουράκιδες, ὁ Ἀθνακσούλης Καπεκινάκης, ὁ Πανχαγιώτης Καπετασιάκης, ὁ Δημήτριος Καλκμάς, ὁ Ἀνδρέας Κουμουντουράκης, ὁ Ἀντώνιος Μιχαήλ Τρουπάκης, ὁ Δημήτριος Κωτσταντινέας, οἱ Σταυριανὸς καὶ Γεώργιος Καπετανάκιδες, ὁ Χριστέας, ὁ Κυθέλις, οἱ Κοτρωναῖοι, ὁ Δημήτριος Πολυκάκος, ὁ Λαζαρος Τζολάκης, ὁ Θεόδωρος Μισίκλης, οἱ Σασκαριανοί, ὁ Δημήτριος Καρακίτσος, ὁ Θεόδωρος Κρενίδης καὶ ὁ Πανχαγιώτης Ἐκινθός· οἱ Μεσσήνιοι, οἱ Ἀνδρουσιανοί, οἱ Γκρατζαῖτι, μετὰ τοῦ Μ. Πέτροβα, καὶ Οἰκονομοπούλου, καὶ Ἐμμανουὴλ Δαρειώτου, οἱ Ποινοχωρεῖται καὶ Σαρπαζιώται ἐκ τῆς ἐπαρχίας Λεονταρίου.

Τὴν δὲ 23 Μαρτίου ἰδὼν ὁ Βοεβόδας τὴν πληθύν τῶν συναθροισθέντων ἐν Καλαμάρτᾳ ὀπλοφόρων, καὶ ἀπελπισθέντες, διέταξε τὸν Μπελούκ μπασίν του (Πολιτάρχην τῆς διοικήσεώς του) Κοκκίνην τὸ ἐπίβητον (ἐνὰ ὄντα τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ ἐστιάδων αὐθαριέτων κακοποιῶν), ὅστις ἀπελθὼν εἰς τὸ κατὰστημα, ὅπου ἦσαν συνηγμένοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὀπλοφόρων Ἑλλήνων, ὁ Π. Μυρομιγᾶλης, καὶ λοιποὶ, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὸν χαιρετισμὸν κατὰ τὸν συνήθη Ὀθωμανικὸν ἀγέρωγον τρόπον· καθήσας δὲ εἰς ἐν ἀπλοῦν σακμνίον, πλησίον τοῦ Νικηταρχᾶ, καὶ ἀποτακθεὶς πρὸς τὸν Π. Μυρομιγᾶλη καὶ λοιπούς, εἶπεν ὡς παρὰ τοῦ Βοεβόδα ἀποσταλαίς· «ὁ ἀγὰς σας χαιρετᾷ, καὶ ἐρωτᾷ ἵα τὸν εἰπῆτε, τί πράγματα εἶνε αὐτοῦνα ὅπου κάνετε, καὶ τί κλεφτοδουλιαῖς, ὅπου μ' αὐταῖς θὰ χάσετε τὸν βαγχιᾶ τοῦ Βασιλιᾶ, καὶ στήν ἀφεντιά σας ἐτοῦτα τὰ πράγματα ἐν θὰ εὔρουν σὲ καλός» ὁ Νικηταρχᾶς ἀκούσας τοὺς λόγους αὐτοὺς (παρχαχέντος τοῦ ἐγκεφάλου του), ἤρχησεν εὐθὺς ἵα ἐτοιμάζειν τὸ ὅποιον ἐφίρει εἰς τὴν ζώνην του πιστόλι, διὰ νὰ τὸ ἀνάψῃ καθήμενος κατὰ τοῦ ἀπεσταλμένου Μπελούκμπαση, νὰ τὸν φονεύσῃ· ἀλλ' ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ἐνόησας τὴν προετοιμασίαν τοῦ Νικηταρχᾶ καὶ θεωρήσας ὡς ἀτοπον τὴν πράξιν αὐτοῦ, κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν προλαβὼν μὲ ὅρμη, εἶπεν εἰς τὸν Ὀθωμανόν.

«Μπελούκμπαση! ἔλα ἐδῶ κοντὰ μας νὰ ἀκούσωμεν τί λέγεις»· καὶ εὐθὺς μὲ τὸν λόγον αὐτὸν τῷ ἡτοιμασέν ἐν ἀτλοῦν θρακίον, ὅπου ὁ Ὀθωμανὸς ἐγερθεὶς, ἐκάθησε πλησίον τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη

ΠΕΤΡΟΜΠΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΗΓΕΜΩΝ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ — ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ — ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ Γ'. ΕΘΝΙΚΗΣ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ — ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ — ΓΕΡΟΥΣΙΑ·
ΣΤΗΣ ΑΠΟΘΑΝΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ 17 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1848

Εκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας

ὁ δὲ Π. Μαυρομιχάλης λαβὼν πρῶτος τὸν λόγον εἶπε πρὸς τὸν Ὁθωμανόν· « Ἀκούσαμεν ὅσα μᾶς εἶπες ἐκ μέρους τοῦ Ἀγᾶ σου, καὶ ὅσα βλέπετε ὅτι εἶνε κλεφτοδουλικαίς, εἶνε πράγματα στερεὰ, καὶ ὅτι εἶνε μοναχὰ ἐδικὰ μας, εἶνε τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν βασιλέων· διότι οἱ Ἕλληνες ἕως τώρα ὑπέφεραν τὰς τυραννίας καὶ τὰ βασανιστήριά σας τόσα χρόνια, διὰ τοῦτο ἡμεῖς δὲν εἴμαστε ὡσὰν ἐσᾶ· τύραννοι καὶ διώκται τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μήτε θέλει καταδεχθῶμεν νὰ σᾶς πειράζωμεν εἰς τὸ παραμικρόν· ἀλλὰ καὶ ἐσεῖς νὰ μένετε εἰς τὰ ὁπίσθια σας καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα σας ἀνενοχλητοί, καὶ θὰ διδότες δύο φλουριά ἢ κάθε φαμήλια (οἰκονομία) τὸν χρόνον, καὶ κρούς ἄερας νὰ μὴ σᾶς βαρύνῃ».

Ἐγερθεῖς δὲ καὶ ὁ Ἀναγνωσταράς, καὶ στὰς ἐν τῷ μέσῳ πάντων, εἶπε· «Μπελούκμπαστ! κανένα βοήθον δὲν ἔχομε, ἢ τοῦ Ἀγᾶ σου, καὶ μήτε μᾶς χρειάζεται ἀπὸ κανένα μέρος βοήθεια· τὸ δικαίον μᾶς θὰ τὸ πάρωμεν μετὰ τὸ χέρι μας, διότι ἐσεῖς δὲν μᾶς ἀψήσατε τόσα χρόνια μήτε σκούφιαν εἰς τὸ κεφάλι μας. Εἰς τὸ ἐξῆς δὲν σᾶς ὑποφέρομεν οὔτε σᾶς χωνεύομεν πλέον, καὶ ὅ,τι σᾶς περάσῃ μὴν τὸ ἀψήσετε πίσω· πῆγαινε εἰς τὸν Ἀγᾶ σου, καὶ πές του αὐτὰ ὅπου σου εἶπαμε, καὶ θέλομεν σὲ τρεῖς ὥρας νὰ μᾶς παραδώσετε τὰ ῥαβμάτὰ σας, διότι ἂν παρακούσετε, θὰ σᾶς περάσωμεν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί, καὶ τὸ κρῖμα ᾧ εἶνε ἰδικόν σας· εἴτα ἐγερθέντες ἅπαντες εἶπον πρὸς τὸν Ὁθωμανόν ὡς ἐξ ἐνός στόματος· «ἄκουσε καλὰ αὐτὰ ὅπου σοῦ εἶπαμε, διὰ νὰ μὴ μᾶς βιάσετε καὶ σᾶς περάσωμεν ὅλους ἐν στόματι μαχαίρας».

Ὁ Ὁθωμανός, Μπελούκμπασης, ἀκούσας ταῦτα πάντα, ἀνεχώρησεν ἑντρομος μετὰ πρόσωπον κατηλλοιωμένον, διαπορούμενος εἰς τὴν τοιαύτην ταχεῖαν καὶ ἀνέλπιστον μεταβολὴν τῶν Ἑλλήνων, χθὲς ὄντων ὑπηκόων, καὶ ἐν ἀκαρεῖ παρουσιαζομένων αὐτονόμων ἀνωτέρων, κτλ. παρουσιασθεῖς δὲ ἐνώπιον τοῦ Βοεβόδα, ἀνήγγειλεν ὅσα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἤκουσε· τὸσον δὲ ὁ Βοεβόδας, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ Ὁθωμανοὶ οἱ παρευρεθέντες εἰς τὸ αὐτὸ κατὰστημα, ἔμειναν ἅπαντες ὡς νεκροὶ ἐπὶ τῇ ταχεῖᾳ αὐτῇ μεταβολῇ τῶν Ἑλλήνων, γενομένων ἐντὸς μιᾶς στιγμῆς αὐτονόμων, ὑπερυψωθέντων ἀνθ' ὑπηκόων τεταπεινωμένων καὶ τεθλιμμένων· σκεφθέντες δὲ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, ἄφ' οὗ εἶδον ὅτι ὅσα καὶ ἂν ἤθελον φαντασθῇ ἦσαν ὅλα μάταια, τελευταῖον κλίναντες τὸν αὐχένα, μετὰ τρεῖς ὥρας ἐμήνυσαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι, παρὰδοῦνται εἰς τὴν τιμὴν των, εἰς τὸ αἶνυ (λατρεῖαν των), καὶ εἰς τὴν παλληκαριάν των.

Οἱ δὲ Ἕλληνες διώρισαν εὐθὺς μίαν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐξ

ὁκτὼ ὑποκειμένων καὶ δύο γραμματέων, οἵτινες παρέλαβον τὰ ὅπλα ὅλων τῶν Ὀθωμανῶν μὲ καταγραφὴν καθαρὰν καθὼς καὶ τὰ ἐπιπλά των· καὶ τὰ μὲν ὅπλα διένειμαν εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας· Ἕλληνας, τοὺς δὲ Ὀθωμανοὺς διεμοίρασαν εἰς τέσσαρα οἰκήματα χρησιμοποιῦντες εἰς πάντας μὲ ἀσφίλειαν καὶ ἀφθονίαν τὰ πρὸς τροφήν αὐτῶν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας διὰ καθῆ ἐνδεχομένην ὑποψίαν διεμοίρασαν ἐξ αὐτῶν ἄλλους εἰς τὴν Μάνην, καὶ ἄλλους εἰς ἄλλας κώμας τῆς Μεσσηνίας, τοὺς ὁποίους ὁμοῦ μὲ τοὺς ἐν Καλαμάτᾳ κατοικοῦς ὀλίγους Ὀθωμανοὺς ἐκ διαλειμμάτων κατέφραγε τὸ φεγγάρι.

Ἀφ' οὗ διετάχεν τὴν παραλαβὴν τῶν ὁπλων ἀπὸ τοὺς ῥηθεί-
ται Ὀθωμανοὺς οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ταυτοχρόνως διετάχεν νὰ σφραγίσωσιν ὅλας τὰς ἀποθήκας τῶν γεννημάτων (καρπῶν ὀρυζιανῶν) καὶ τὰς λεγομένας γούβας (ὑψηλοῦς σιτοθήκας) ὅσοι εἶχον τοιαύτας, διὰ νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τροφήν τῶν στρατευμάτων· τοῦ ὁποίου τούτου γενομένου, ἐν μέρει τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐχρησίμευσεν τῷ ὄντι διὰ τροφάς, τὸ δὲ ἐπίλοιπον κατηνάλωθη παρὰ τῶν Μανιατῶν, ἐπιστατοῦντος τοῦ Ἰωάννου Κατζῆ Μυυρομυχάλη.

Ἀφοπλίσαντες δὲ τοὺς ἐν Καλαμάτᾳ Ὀθωμανοὺς ὅπως διόλου οἱ Ἕλληνες καὶ τὸν Βασβόδαν αὐτῆς Σουλεϊμάν Ἀγᾶ Ἀρναούτ ὀγλοῦν, καὶ διανείμαντες αὐτοὺς εἰς τὰ ἀρμόδια οἰκήματα, ὡς εἴρηται, μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας (24 Μαρτίου), εἰδοποίησαν κατὰ πρόσκλησιν τῶν ἀρχηγῶν Ἑλλήνων τὸν ἐν Καλαμάτᾳ εὐρεθέντα κληρὸν συγκείμενον ἀπὸ εἰκοσιτέσσαρας ἱερεῖς καὶ ἱερομονάχους, οἵτινες ἐνδεδυμένοι τὰς ἱερατικὰς στολὰς, φέροντες καὶ τὰς ἀγίας εἰκόνας, συνήλθον εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ τῆς πόλεως, ὅπου συνηθροίσθησαν καὶ ἄπαντες οἱ Ἕλληνες, πλεον τῶν 6 χιλιάδων στρατιωτικοί, πολιτικοί, ἔμποροι, καὶ λοιποὶ, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες· εὐθὺς δ' ἐψάλη ἡ πρὸς τὸν Ἰψίστον δοξολογία καὶ παράκλησις διὰ τὴν ἐννοχίαν τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνος μὲ δάκρυα χροᾶς καὶ ἀγγελλιάσεως εἰς τοὺς ὀρθοκλμούς πάντων. Μετὰ τὴν τελετὴν αὐτὴν ἀφ' οὗ ἐπροσέκρινον, ἀσπασάμενοι τὰς ἀγίας εἰκόνας ἄπαντες μετ' εὐλαθείας, ὁ μὲν Θ. Κολοκοτρώνης παραλαβὼν 300 Μανιάτας μετ' ἑαυτοῦ, διανυκτερεύσας τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὴν Σκάλην (κώμην τῆς ἐπαρχίας Μεσσηνίας) κἀκεῖθεν τὴν ἐπιοῦσαν (25 Μαρτίου) μετέβη διὰ τὸ Λεοντάρι καὶ τὴν Καρύταιναν. Ὁ δὲ Νικηταρᾶς ἀνέβη εἰς τὰ ὀνομαζόμενα Πισινὰ χωρία καὶ Σαμβάζικα, ὅθεν παραλαβὼν μετ' ἑαυτοῦ 300 ὀπλοφόρους, κατέβη εἰς Λεοντάρι, ν' ἀντι-

κρύβη τοὺς Λεονταρίτας Ὁθωμανούς, περὶ τῶν ὑποίων διεδόθη φήμη ὅτι ἐκ τῶν ἀπελθόντων ν' ἀποκλεισθῶσιν εἰς Τριπολιτσάν Λεονταριτῶν Ὁθωμανῶν ἐπέστρεψαν ὅπισω εἰς τὸ Λεοντάρι 80 ἱππεῖς διὰ τὰ διατηρήσωσι τὰς οἰκίας των ἀπὸ τὰς διαβροχὰς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μαθόντες τὴν εἰς Δεδέμπεην (Κώμην τῆς ἐπαρχίας Λεονταρίου ἀπέχουσιν ἀπ' αὐτοῦ 1 καὶ ἡμίσειαν ὥραν) ἀφίξιν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν Τριπολιτσάν.

Οἱ δὲ Ἡλίας Μυρομιχάλης, Ἀναγνωσταρᾶς, Γρηγ. Δικαῖος, Π. Κεράλας, Πέτροβας καὶ Οἰκονομόπουλος ἐκ Γαργάντας, Σταυρικὸς Καπετανιάκης, Κουμουνδουράκης καὶ ἄλλοι ἐκ Μάνης, ὁ Δ. Παπᾶ Τζόνης, Ἐμμανουὴλ Δαρειώτης καὶ ἄλλοι (τὴν 25 Μαρτίου) ὁμοῦ μὲ 2500 περίπου ἐνόπλους, Μανιάτας, Μεσσηνίους, καὶ Ἀιθρουσινοὺς, ἐξεστράτευσαν διὰ τὴν Τριπολιτσάν, τοὺς ὁποίους ἀπαντήσας ὁ Πρωτοσύγκελλος Δ. Φραντζῆς, ἐκ Κυπαρισσίας ἐρχόμενος, εἰς Σκάλιν (Κώμην) ἐπέστρεψεν εὐθὺς εἰς τὴν Ἀρχαίαν.

ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ

Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος

Τόμ. Α', σελ. 328.

Ἐξ ἀνεκδότου βιογραφίας τοῦ Γεωργίου Π. Μανρομιχάλη, συγγραφείσης ὑπὸ τοῦ ἱατροφιλοσόφου Δ. Π. Θεοδωροπούλου, ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαρυσίας.

Ἀπὸ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, αὐτὸς ἐνδύθει εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα, ἐπλευσε κρυφίως διὰ τὴν Σπάρτην, μὲ σκοπὸν τὰ βιάσθαι τὸν πατέρα του Πετρόμπεην καὶ σὺν αὐτῇ μίαν ὥραν ταχύτερον εἰς ἐπαχάστασιν. Εἰς μάτην οἱ Τούρκοι τὸν ἐξήτουν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως· εἰς μάτην ἐφυλάκισαν καὶ τὸν πιστότατόν του δοῦλον Κυριακόν, διότι οἱ ἄξιοι Σπαρτιάται μυστικῶς δυσκόλως παρεκίδουσι.

Πρὸς τὰς 12 τοῦ 1821 Μαρτίου ἔτους, κατευδωθείς ὁ παῖς ζαῖς εἰς Κιτραιᾶς τῆς Σπάρτης μὲ πλοῖον κερκιλονίτικον τοῦ

Κουβαλιᾷ λεγομένου, ἐξῆλθε τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἐξιστόρησε τὰ τρέχοντα πάντα πρὸς τὸν πατέρα του καὶ ἀδελφούς, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐπανάστασις ἤθελε γίνῃ ἀφελκτικῶς, πλὴν νὰ εἶνε αὐτοὶ οἱ πρῶτιστοι εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν διὰ νὰ παρακινήθουν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνας εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα. Μόλις ὠμίλησε τὴν νύκτα ἐκείνην τὰ δεόντα μετὰ τὸν πατέρα του, θείου καὶ ἀδελφούς, καὶ εὐθὺς μετὰ δύο ἡμέρας πέμπεται εἰς Ὑδραν νησον, διὰ νὰ παρακινήσῃ καὶ τοὺς ἐκεῖ κατοίκους, νὰ κινήσουν τὰ πλοῖα των εἰς πόλεμον. Ἐκεῖ δὲ καθίσας ὀλίγας ἡμέρας καὶ ὁμίλησας τὰ δεόντα μετὰ τοὺς εὐγενεῖς Τομπάζηδες. Καπετὰν Ἀντώνην καὶ λοιποὺς ἐγκρίτους τῆς Ὑδρας, τοὺς ἄφησε νὰ βάλλουν αὐτοὶ εἰς πρᾶξιν τὰ κινήματά των, καὶ οὕτως ἐπλευσεν εἰς Πέτσαν· οἱ Πετσιῶται τότε ὄντες προειδεσμένοι τῆς ὑποθέσεως, μόλις εἶδον τὸν πεῖζαδὲ Γεώργιον καὶ ἀμέσως ἐσηκώθησαν εἰς τὰ πανιά καὶ πλεύσαντες ὁμοῦ ἐπολιόρκησαν διὰ θαλάσσης τὴν δυσάλωτον Μονεμβασίαν τῆς Λακωνίας, τὴν ἀρχαίαν Λιμηράν Ἐπίδαυρον. Ἡ παρουσία τοῦ πεζαῖδὲ εἰς τὴν Μονεμβασίαν ἐπροξένησε μεγάλον ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ καὶ πρὸ ἡμερῶν τινων, ὁ θεῖος του Δημήτριος, ὁ ἐπικληθεὶς Τσιγγουράκος, μετὰ χιλίους περίπου στρατιώτας προσθάσας ἐπολέμει τὸ φρούριον· οἱ ἐκεῖ Τοῦρκοι τότε στενωχωρηθέντες ἀπὸ τὴν πεῖζαν ἐξήτησαν νὰ παραδοθῶν μετὰ συνθήκην, καὶ ἐλθόντος τοῦ Κητακουζήνου ἐκεῖ, ὁ πεῖζαδὲς ἀνεχώρησε διὰ Μακραθονήσιον καὶ Καρβελάν, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τοὺς συγγενεῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ· ἐκείθεν σηκωθείς ἐπῆγεν εἰς Λιμένι διὰ νὰ ἰδῇ καὶ νὰ καθίσῃ μερικὰς ἡμέρας μετὰ τὴν μητέρα του καὶ λοιποὺς συγγενεῖς του.

‘Ο G. Gervinus, ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι *Insurrection et Régénération de la Grèce*, ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει τὸν *Πετρόμπεην*.

... Ἦλθεν (ὁ Κολοκοτρώνης) εἰς Μάνην, εἰς τὰ τραχεῖα καὶ ἀπότομα ὄρη τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα, τὰ ὁποῖα πάντες θεωροῦσιν ὡς τὸν προμαχῶνα τῆς ἐλευθερίας τῆς Πελοποννήσου, τὸν δὲ μπεῖην τῶν Μανιατῶν ὡς τὸ κύριον καὶ ἐκ προνοίας κέντρον καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐάν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, μετὰ τῶν ἰσχυρῶν αὐτοῦ συγγενῶν καὶ τῆς ὑποληψείας ἣν ἔχαιρε παρὰ τοῖς ἐταιρικοῖς, μετὰ τῆς ἀφοσιώσεώς του ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος του, εἰς τὴν ὑπόεικον

ἐθυσιάσθη ἅπανα σχεδὸν ἡ οἰκογένειά του, κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐάν, λέγομεν, ὁ Μαυρομυιχάλης ἐνεφορεῖτο μεῖζονος φιλοδοξίας, ἐπὶ μακρὸν θὰ κατεῖχε τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Ὁ χαρακτηρ του ὅμως ἦτο ὅλως διάφορος, ὠραῖος ἀνὴρ, μεγαλοπρεπής, μειλίχιος καὶ ἡρεμὸς, ἦτο προσωρισμένος μᾶλλον νὰ κυβερνᾷ Κράτος καλῶς συντεταγμένον καὶ διατελοῦν ἐν εὐρίῃ, ἐν ᾧ ἅπαντες τὴν μέριμναν αὐτοῦ θὰ κατεβαλλεν ὅπως ἀνυψώσῃ τοὺς πτωχοὺς Μανιάτας του, ἀνοίγων εἰς αὐτοὺς νέους ὁρίζοντας ὅπως ἀποκτήσωσι παιδείαν καὶ εὐημερίαν διὰ τῆς ἐργασίας. Ἀγαπῶν τὴν εὐμάρειαν καὶ κρατῶν πάντοτε τὸ βαλλάντιόν του ἀνοικτόν, ἐδείκνυε τὴν μηχανικὴν φύσιν του καὶ τὴν τοῦ κλέφτου ὅταν προὔκειτο περὶ ἐπιδρομῆς καὶ λεηλασίας. Ὅπως τηρήσῃ ὅμως τὴν προσέχουσαν θέσιν του, δύναται τις εἰπεῖν βεβαίως, ὥσπερ νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν σεβασμὸν εἰς τὸ στρατιωτικὸν κόμμα των κλεφτῶν καὶ εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς ἀρχηγούς του, διὰ στρατιωτικῶν προτερημάτων, οὕτω δὲ θὰ εἶχε θέσιν ἐπίσης στερεάν εἰς τὰ δύο κυριώτερα κόμματα, τὰ σχηματισθέντα ἐν Πελοποννήσῳ. Διότι ἡ φύσις του, κλίνασα μᾶλλον πρὸς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις, θὰ τοῦ ἐξησφάλιζε πάντοτε σημαντικὴν ἐπιρροὴν παρὰ τῷ πολιτικῷ κόμματι, τὸ ὅποιον μεγάλως ἐσέβετο τοὺς νόμους καὶ τὴν τάξιν.

G. G. GERVINUS

Insurrection et Régénération de la Grèce

σελ. 228.

Ὁ δὲ Θωμᾶς Γόρδων ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει ἐν τῇ ἑαυτοῦ «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως» τὸν Πετρόμπεην Μαυρομυιχάλην.

«Κατὰ τὸ 1821 τὸ ἀξίωμα τοῦ Μπέη τῆς Μάνης, κατεῖχετο ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μαυρομυιχάλη γνωστοῦ ἐντὸς τοῦ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Πετρόμπεης. Οὗτος δὲν ἐδίσπατο νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τοι ὁ εἰς τῶν υἱῶν του ἐκρατεῖτο ὁμηρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὁ ἄλλος ἐν Τριπολιτσᾷ· ἀλλ' ὁ πρῶτος κατώρθωσε νὰ ἀρραπτεύσῃ καὶ ἐφθάσεν εἰς Μάνην σώος. Ἐάν ὁ Πετρόμπεης ἦτο ἀνὴρ ἰσχυρός,

πεπρωκισμένοι· διὰ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν χαρισμάτων, ὅα ἀπέκτα ὑπέροχον ἐπιρροὴν ἐν Πελοποννήσῳ, ἀλλὰ τὸ ἦθος αὐτοῦ ἦτο μαλακόν. Ἀρχηγὸς οἰκογενεῖας διακρινομένης ἐπὶ καλλιστῆ καὶ ἀνδρείας, αὐτὸς δὲ ὠραϊότατος ἀνὴρ, τοῦ τρόπου εὐπροσήγορος, ἀγαπῶν τὴν εὐμάρειαν καὶ τὴν σπατάλην, ὧς ἐκ τούτου δὲ πάντοτε εὐρισκόμενος εἰς ἀπορίαν χρημάτων, ὁ Μυρμιχάλης ἦτο προωρισμένος ἐκ φύσεως νὰ διάγῃ ἡσυχον βίον παρὰ νὰ μετὰγῃ ἐπαναστατικῆς τρικυμίας. Ὅταν ἐπανεστᾷ- τῃς κατὰ τῆς Τουρκίας, ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀπέβη σφεδὸν κατ' ὄνομα, ἀναγνωρίζομένη ἀπλῶς ἕνεκα τοῦ ἡπίου χαρα- κτηρὸς τοῦ καὶ τοῦ ἰσχυροῦ συγγενολογίου τοῦ. Κατ' ἐπιφάνειαν πράγματι αὐτὸς διώκει τὰ στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς Μάνης, αὐταὶ ὁμῶς γενικῶς διωκοῦντο εἰς τὰ μάχας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυριακούλη, πεπειραμένου στρατιώτου, καὶ τοῦ πρεσβυτέ- ρου υἱοῦ τοῦ Ἠλίξ νοημονεστάτου καὶ φιλοπάτριδος νεανίου.

Ὁ αὐτὸς G. G. Gervinus ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἑναρ- ξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ πραγματικὴ ἑναρξίς τοῦ πολέμου τῆς παλιγενεσίας χρο- νολογείται πρὸ τῆς 23 Μαρτίου, ἐν Πάτραις, αὐτὴν δὲ ἐγένετο ἡ πρώτη κίνησις τῶν Μανιατῶν, οἵτινες ὑπὸ τῆς διαταγῆς τοῦ Πετρόμπεη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰσέβαλον εἰς Καλαμάταν, τὰς ἀρχαίας Φαράς, πρωτεύουσιν τῆς Μεσσηνίας, ἔνθα οἱ Τούρκοι παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ τὴν περιουσίαν τῶν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νὰ φεισθῶσι τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς των. Ὁ Πετρόμπεης συνέ- στησεν αὐθωρεῖ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τοπικὸν συμβούλιον, κληθὲν Συμβούλιον τῆς Μεσσηνίας, τὸ ὁποῖον βραδύτερον παρεχώρησε τὴν θέσιν τοῦ εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν· διὰ τοῦ συμβουλίου τούτου ὁ Πετρόμπεης ἐξέβηκεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ αἶτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ συνδρομῆς αὐ- τῆς. Ὁμοῦμενοι εἴτε ἐκ φιλοδοξίας καὶ κλίσεως· πρὸ τοῦ πολέ- μων, εἴτε ἐκ φιλοπατρίας καὶ ἔρωτος· πρὸ τὴν ἐλευθερίαν, εἴτε ἐξ ἀγάπης· πρὸ λεηλασίαν καὶ ἀρπαγῆν, ὁπλαρχηγοὶ καὶ μαχη- τὰι ἀνεχώρησαν ἐκ Καλαμάτας καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ πεδία καὶ τὰς κοιλάδας· δώσαντες τὸ σύνθημα τῆς ἐξώσεως τῶν Τούρκων.

Εἰς τὴν Στεγνίτσαν ὁ Κολοκοτρώνης κατάρθωσε νὰ συνχρoίση περὶ ἑαυτοῦ τριακοσίους ἀνδράς, μετὰ τῶν ὁποίων ἐλόγιζε νὰ παρκαλώσῃ τὴν διάβασιν τῶν ἐπανερχομένων Τούρκων. Φθάσας

ὁμως εἰς Χρυσοβίτσι ἐμάθεν ὅτι οὗτοι διέβησαν ἤδη ἐρημώσαντες τὴν χώραν. Τότε πάντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ διεσκορπίσθησαν ὅπως προσβῶσιν εἰς νέας στρατολογίας ἐν Λεονταρίῳ καὶ Μεσσηνίᾳ. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἠθέλησε νὰ καταλίπη τὰ ὄρη ταῦτα καὶ διηυθύνθη συνοδευόμενος ὑφ' ἐνὸς μόνου Μανιάτου εἰς Πιάναν, ἐνθα συνήντησε τὸν ἐξάδελφόν του Ἀντώνιον μετὰ ἐπτακοσίων ἀνδρῶν. Τότε ἦσαν, ὡς γράφει ὁ ἴδιος, ἐννέα καὶ μετὰ τοῦ ἵππου του δέκα. Εἰς Πιάναν, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Βαρθουσίνα βορειοδυτικῶς τῆς Τριπολιτσᾶς συνήθροισεν ἐκ νέου τριακοσίους ἄνδρας περὶ ἑαυτόν, ἐνῶ πολυαριθμότερος στρατὸς προερχόμενος ἐκ Λακωνίας ἐστρατοπέδευσε πρὸς νότον τῆς Τριπολιτσᾶς ἐν τῷ ὄχυρῳ χωρίῳ Βέρβαινα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Σαράντα, τρίτον δὲ σῶμα ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, ἀδελφόν τοῦ Πετρόμπεη ἐστρατοπέδευεν οὐχὶ μακρὰν εἰς Βλαχοκερσιάν. Ἡ κατὰληψις τῶν θέσεων τούτων ἐσκόπειν τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἐπιθέσεως καὶ τὴν περικύκλωσιν τῶν ὁρέων τῆς Τριπολιτσᾶς. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως ἐπιχειρήσαντες ἐξοδοῦν ἐκ τῆς πρωτευούσης (Τριπολιτσᾶς) διεσκόρπισαν τοὺς ἄνδρας τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐνέπρησαν τὴν Πιάναν καὶ Ἀλωνίσταιναν, ἐνθα ἀποχωρισθεὶς τῶν ἄλλων εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ καταφύγῃ, καὶ ἀμέσως ἀπεσιώζαν τὴν φρουράν τῆς Βλαχοκερσιᾶς, ἣν ἐνέπρησαν. Ἐν τοιαύτῃ κρίσειμῳ ὥρᾳ, οἱ ὁπλαρχηγοὶ συνήλθον εἰς Μαργάρια ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Φραγκόβρυσης, ὅπως συσχεθῶσι, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διορίσωσι τὸν Πετρόμπεην ἀρχιστράτηγον, ἵνα σχηματίσῃ, τῇ συνδρομῇ τῶν Μανιατῶν, πυρῆνα στρατευμάτων, νὰ διευκολύνῃ τὰς στρατολογίας καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν φυγὴν δυσκολωτέραν. Εἴτα ὁ Πετρόμπεης ἐπεφορτίσθη τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀπαιτουμένων μέτρων πρὸς πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἐπὶ πέντε διαφόρων σημείων, ἀποκλειόντων πρὸς βορρᾶν, δυσμὰς καὶ νότον τὴν διὰ τοῦ ὄρους διάβασιν, συνεκεντρώθησαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἱκανῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ ἐσχημάτισαν εὐρὺ ἡμικύκλιον περὶ τὴν Τριπολιτσάν, εἰς τρόπον ὥστε πάντες ἦσαν πλησίον ἀλλήλων ἵνα δύνανται νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως.

G. G. GERVINUS
Insurrection et Régénération de la Grèce.

Τόμ. Α', σελ. 227.

Ὁ W. Alison Phillips, ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Καλάμαις, ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι «The war of Greek Independence».

Ἐνῶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προὔχοντες ὑψωνον οὕτω τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ βορείῳ Πελοποννήσῳ, αἰμεισημέναι ἐπαρχίαι ἔλαβον τὰ ὅπλα ὑφ' ὅλῳς διαφόρους ἀρχηγούς. Εἰς Μεσσηνίαν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, κοινῶς γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα Πετρόμπεης, ἡγεμὼν τῆς Μάνης, τραχείας καὶ ὄρεινῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν μεσημβρινὴν ἤκραν τῆς Λακωνίας, οἰκουμένης ὑπὸ φιλοπολέμων καὶ φιλαρπάγων φυλῶν καυχωμένων ὅτι κατὰγονται ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, ἐξεστράτευσεν ἡγούμενος τῶν Μανιατῶν του.

Ὁ πόλεμος ἐξ ὑπαρχῆς διεξήγετο ἄνευ ὀργανισμοῦ ἢ σχεδίου. Ἄπασα ἡ ὑπαίθρος χώρα ταχέως περιτλήθεν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν. Οἱ Τοῦρκοι εὐρέθησαν περικυκλισμένοι εἰς τὰς πόλεις ὑπὸ ἀγρίων ὀρεῶν χωρικῶν καὶ ὀρεσιβίων, ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία παρασκευὴ ὀπλων καὶ πολεμεφοδίων εἶχε γίνεσθαι, ἡ ὑποταγὴ αὐτῶν εἰς πλείστας περιστάσεις ἦτο ζήτημα ἡμερῶν. Ἡ Καλαμάτα πολιορκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πετρόμπεη καὶ τῶν Μανιατῶν του ἔπεσε πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐκ τῶν ὀθωμανῶν κατοίκων οἱ ἄνδρες ἐφονεύθησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παῖδια ἐξήνδραποδίσθησαν· ἐπὶ δὲ τῶν ὀχθῶν τοῦ ἀγρίου ὀρεινοῦ χεῖμαρρου τοῦ ρέοντος παρὰ τὴν πόλιν εἴκοσι τέσσαρες πολυτελεῶς ἐνδεδυμένοι ἱερεῖς περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ πεντακισχιλίων μαχητῶν ἐβύαλλον ἐπίσημον δοξολογίαν, διὰ τὴν πρώτην νίκην τοῦ πολέμου.

W. ALISON PHILLIPS

The war of Greek Independence

σελ. 50—51.

Μάχην Βλαχοκερασίᾳς.

Δύο ἐν τῇ Πελοποννήσῳ διεκρίνοντο αἱ οὐσιωδέστεραι καὶ κρισιμώτεραι πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἡ κατὰ τῆς Τριπολιέως ὡς κεντρικῆς καὶ ἡ κατὰ τῶν Πατρῶν ὡς τοῦ σημείου τῶν ἀπὸ τῆς δυτικῆς Στερεᾶς ἐχθρικών διαπορθμεύσεων. Ὁ περὶ τὴν Τρίπολιν ὁμῶς ἄγων ὑπῆρχε πολλῶ ἀνώτερος ἐσωτερικῶς, ἐν ᾧ ὁ τῶν Πατρῶν καθίστατο ἐξωτερικῶς μεγαλύτερος καὶ δεινότερος ἢ ὁ, τι

ητο. Οὐ μόνον ἡ ἔκτασις καὶ ἡ θέσις τῆς Τριπόλεως, ὡς ἐπὶ ὀροπεδίου κειμένης, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτῇ πολεμίων ἀπῆλθον καὶ τὴν κατὰληψιν πολλῶν θέσεων καὶ τὴν ἰσχυροποίησιν τούτων διὰ πολλῆς δυνάμεως. Τὸ περιτείχισμα αὐτῆς ἔφερεν ἀντὶ μιᾶς πέντε πύλας διαφόρων διευθύνσεων, ἐκάστην φερωνυμουμένην ὡς ἐκ τῆς ἐπαρχίας εἰς ἣν ἦγε τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἐξερχομένους. Ὡς ἄρα οἱ Τούρκοι ἠπειλοῦν ἀπ' εὐθείας ὅλην τῆς Πελοποννήσου τὴν μεσόγειον, δυνάμενοι κινεῖσθαι ἐκάστοτε ἡ μόνον κατ' αὐτῆς ἡ ἐκείνης ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἡ καθ' ὅλων συγχρόνως· οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες ἠναγκάζοντο ὅπως ἔχουσιν ἐξησφαλισμένους ὅλας τὰς διευθύνσεις ταύτας διὰ σωμάτων ἀναλόγων ὅπως δῆποτε, εἰ καὶ οἱ μὲν Τούρκοι εἶχον τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἐπιτίθεσθαι ἐν ὅλῳ σώματι κατὰ μόνου τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, οἱ δ' Ἕλληνες ὡς διηρημένοι κατ' ἀνάγκην, ἀδύνατοι ἦσαν πρὸς ἀντίθεσιν διὰ συνάμειως ἐκασταχοῦ ἰσοπάλου.

Ἀπὸ τοῦ ἐν Βερβαίνοις στρατοπέδου ἀποσπασθέντες μετὰ πεντακοσίων ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῇ Βλαχοκερρασίᾳ ὁ Κυριακούλης Μκυρομιχάλης καὶ Ἀντώνιος Νικολόπουλος. Τότε ὁ Κυριακούλης ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Τριπόλει ἀγάδες ἀπαιτῶν ἵνα ἀποστείλωσιν αὐτῷ τὸν Ἀναστασίον Μκυρομιχάλην μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ὡς ἐφορμήσων ἄλλως κατὰ τῆς πόλεως, μεθ' οὗ φέρεται στρατοῦ δεκατετραχιλιῶν.

Καὶ ἀρχὴ καὶ ἰδιῶται, οἱ ἐν Τριπόλει Τούρκοι ἤρξαντο σκέπτεσθαι κατὰ πρῶτον, τὸ μέγα τοῦ Κυριακούλη βλέποντες θάρρος καὶ τὰς ἄλλας ἐν Παπάρι, Λεβιδίῳ καὶ Βερβαίνοις μανθάνοντες πολυχρήμους συγκεντρώσεις. Πονηρευόμενοι δὲ ἐμέθυσαν τὸν χωρικὸν γραμματικοκομιστὴν τοῦ Κυριακούλη καὶ οὕτω βεβαιωθέντες παρ' αὐτοῦ τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῆς Βλαχοκερρασίας εὐθὺς ἐξεστράτευσαν περὶ τοὺς τρισχιλίους, ἅμα διέφρασεν ἡ ἡμέρα τῆς 10 Ἀπριλίου. Καὶ αὐτοί, ὡς καὶ οἱ ἐν Ναυπλίᾳ καὶ ἐν Πύλῳ Τούρκοι, ἐγνώριζον, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ Ἕλληνες ἐπιδίδονται πρῶτον εἰς τὰ θρησκευτικὰ κατήκοντα αὐτῶν καὶ ἔπειτα οἱ κοῖνοι ἐκ τούτων τρέπονται εἰς τὴν οἰνοποσίαν. Ἡ Βλαχοκερρασία ἐστὶ κώμη τῆς Τριπόλεως. Ταύτης κατεῖχον τὸ μὲν ἐν τμήμα ὁ Κυριακούλης μετὰ τριακοσίων ὡς ἔγρησται, τὸ δὲ ἕτερον ὁ Νικολόπουλος μετὰ διακοσίων περίπου. Ἀλλ' οἱ σκοποὶ αὐτῶν, ἐντόπιον ὄντες, ἔφυγον δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἅμα εἶδον μακρόθεν ἐπερχομένους τοὺς Τούρκους. Ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Νικολόπουλος ἠγνόουν τοῦτο. Αἰφνης δ' ἐμφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν οἱ πλείους τῶν περὶ τὸν Κυριακούλην ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν ἔχου-

τῶν καὶ εἰς τὸ ὄρειον ἐπράπησαν μέρος· οἱ δὲ περὶ τὸν Νικολό-
 πουλον πάντες ὡς καὶ ὁ ὑποπλαρχηγὸς τοῦ Κυριακούλη, Πανα-
 γιώτης Βενετσιανάκος μετ' ὀλίγων, οὐδόλως μετεκινήθησαν. Ἡ
 προσβολὴ ἤρξατο καὶ ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἔλαβεν κρίσιν, ἐπιτε-
 θέντων τῶν τριχιλιῶν ἐν ὅλῳ σώματι. Ἐξ αὐτῶν πίπτει ὁ πε-
 ρισφημος Χασὰν Αλστιώτης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων πίπτουσιν
 καὶ ὁ Βενετσιανάκος καὶ ὁ Νικολόπουλος· τῶν δύο δὲ τούτων
 ἡ ἀπώλεια ἐπήνεγκε τὴν ὅλην διάλυσιν, οἷοτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν
 μαχομένων ἑλλήνων στρατιωτῶν ἔλειψαν οὕτω. Νικηταὶ ἦσαν οἱ
 Τούρκοι καὶ κύριοι ἑλληνικῶν τινῶν σημαίων, διαρπαζοῦσι τὴν
 κώμην, κατακκίουσιν αὐτὴν καὶ τεμόντες τὰς κεφαλὰς τοῦ τε
 Νικολοπούλου καὶ Βενετσιανάκου καὶ ἐνδεκα ἄλλων ἑλλήνων στρα-
 τιωτῶν ἐπιδεικνύουσιν, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς τρο-
 πικὰ τῆς νίκης ἣν ἐκτήσαντο.

Μεγάλην ἐνεποίησαν τοῖς συλλογιζομένοις τῶν Τούρκων ἐντύ-
 πωσιν καὶ ἀπορίαν τὰ ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν σημειῶν κεφαλαίων
 γράμματα ΙΧ. ΝΚ. τὸ σύμβολον τοῦ φοίνικος καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ
 «ἐκ τῆς στάκτης μου ἀναγεννώμαι — Ἐλευθερία ἢ Θάνατος.» Ἀλλ'
 ὥσῃ ἐχάρησαν πληροφορηθέντες ἐκ τῆς συλληφθείσης ἀλληλογρα-
 φίας τοῦ Κυριακούλη τὴν ὑπάρχουσαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔλλει-
 ψιν πολεμοφοδίων, τόσῃ ἐλυπήθησαν ἰδόντες καὶ ἐπιστολὴν τινὰ
 τοῦ Πέτρου Μυρομιχάλη, συμβουλευόντος τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ
 τῶν ἀρχηγῶν, τὸ ἀδελφικὸν πολίτευμα αὐτῶν πρὸς τοὺς στρα-
 τιώτας καὶ τὴν φιλανθρωπίαν πρὸς τοὺς αἰχμαλωτιζομένους ἢ
 αὐτομολοῦντας Τούρκους. Οὔτε ἤρεσκοντο ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, οὔτε
 ἤλπιζον μέχρι τοῦδε καθαρὸν ἐπαναστάτην τὸν Μανιάττην.

Αἱ συχναὶ αὐταὶ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων καὶ διαλύσεις τῶν ἑλ-
 ληνικῶν στρατοπέδων ἐξηνάγκασαν τοὺς διαφόρους ὀπλαρχηγοὺς
 νὰ συσχεφθῶσι περὶ τῶν ληπτέων μέτρων. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ
 ὁ Κανέλλος Δηλιγιάννης συνεκάλεσαν ἐν τῷ ἐν Παπάρει στρατο-
 τοπέδῳ τοὺς διαφόρους ὀπλαρχηγοὺς καὶ μετὰ πολλὰς διασκε-
 ψεῖς ἀπεφάσισαν τὴν ἐκ Κελαμῶν πρόσκλησιν τοῦ Πέτρου Μυ-
 ρομιχάλη ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Πελοποννήσου.
 Ἐν ταῖς δεινοτέραις τῶν περιστάσεων πολλὴν τὰ ὀνόματα ἡθικὴν
 ἐπιρροὴν ἔχουσι, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀντιζητοῦσιν αὐτάς ἐπὶ
 πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον. Ἐντεῦθεν παρεκλήθη κοινῶς ὁ Μυρομι-
 χάλης, ὅπως ἀναβῇ τάχιον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν μεθ' ὅσων δυνατῇ
 πλειοτέρων Λακῶνων, ὧν ὑπισχνοῦντο οἱ Πελοποννήσιοι τὴν τρο-
 φὴν καὶ μισθοδοσίαν. Τὴν ἀρχιστρατηγίαν αὐτὴν τοῦ Μυρομι-
 χάλη ἐτοίμως ὑπέγραψαν καὶ οἱ Ἀρχαῖοι. Ἡ τοιαύτη τοῦ Μυρο-

μεγάλη θέσις ὑπείσχεϊτο, οὐχὶ εὐκίνησίαν καὶ προσωπικὴν διεύθυν-
σιν ἐνεργόν, ἀλλὰ δύο τινά, ὧν οἱ Πελοπονησίοι εἶχον πρωτί-
στην ἀνάγκην· πρῶτον μεγάλην ἐμψύχωσιν ἡθικὴν καὶ δεύτερον
μᾶλλον ἐλπιζομένην τὴν διατήρησιν τῶν στρατοπέδων διὰ τῆς πο-
λυπροσώπου οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῶν λακῶνων μισθοφορου-
μένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΕΝ ΒΑΛΤΕΤΣΙΩ ΜΑΧΗ

Ὁ Ἰωάννης Φιλίμων ἐν τῷ ἑαυτοῦ «Δοκιμίῳ τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Ἐπαναστάσεως» ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν μάχην τοῦ
Βαλτεσίου.

... Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βερβένων γενομένης συσκέψεως
περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, ἐνεκρίθη ἡ κατάληψις τῆς θέσεως Ζε-
λίου, καὶ πρὸς τοῦτο ἐκινήθη ὁ Κυριακούλης μετὰ τοῦ Σαλαφα-
τίνου. Καθ' ὁδὸν ἀπαντᾷ οὗτος ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Βερβίτης τὸν
Ἠλίαν μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα Λακῶνων καὶ 250 Μεσσηνίων ὑπὸ
τὸν Κεφάλαν καὶ Παπατσώνην. Ἐκεῖ ἔλαβον ἀμφοτέροις γράμμα
τοῦ Κολοκοτρώνη, δι' οὗ ὠδηγοῦντο, ἵνα ἐπανεέλθωσιν εἰς τὸ Βαλ-
τέσιον ὡς τὴν μόνην κατάλληλον θέσιν διὰ τὴν προσεχῆ γενικὴν
μάχην. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἀπέκρουσεν ὁ Κυριακούλης παρατη-
ρῶν ὅτι οὐδὲν συμφέρει ἡ ἐκ νέου τοποθέτησις τῶν Ἑλλήνων
ἐκεῖ, ὅπου ἐνικήθησαν πρὸ ὀλίγου· ὁ Ἠλίας ἐξ ἐναντίας πα-
ρεδέχθη ταύτην ὡς τὴν ἀρίστην· ἀπὸ λόγου δ' εἰς λόγον προε-
χώρησεν θεῖοις καὶ ἀδελφιδού· μέχρι διενέσεως φερτικῆς, καὶ ὁ
Ἠλίας ἄκοντος τοῦ Κυριακούλη, μετέβη εἰς τὸ Βαλτέσιον, ὅπου
ῥῆξαιτο εὐθὺς τῆς ἀνέγερσεως ἐνδὸς δι' ἑαυτὸν προμαχῶνος. Κα-
τόπιν δὲ τούτου ἀπῆλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Κυριακούλης, ὡς μὴ ἐγ-
καταλιμπάνων μόνον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, δι' οὗ ἔλλοπε θέ-
λοις εἰπεῖν λόγους· καὶ οὕτω παρὰδεχθέντος κοινῶς τοῦ σχε-
διοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, συνεκεντρώθησαν εὐθὺς μετ' αὐτῶν καὶ
ὁ Πετρόβας, Κεφάλας, Παπατσώνης, Νικήτας Φλέσσας ἀδελ-
φός τοῦ Δικαίου, Ἰωάν. Μαυρομυγᾶλης — 17ετής ὢν — Βου-
ραῖοι, Ἀντ. Τουρκολέκας, Ἰωάν. Κατσάνος (ἀδελφός τοῦ Σα-
λαφατίνου), Ἀθ. Σώρης καὶ Κυριακός. Ἡ δύναμις αὐτῶν συνί-
στατο ἐξ 845, ἡγεῖτο δὲ πάντων ὁ Κυριακούλης.

Ἀπελθὼν τότε ἐκ τοῦ Χρυσοβιστίου ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ
Βαλτέσιον, προέτεινεν ἐν στρατιωτικῷ συμβουλίῳ τὴν κατα-

σκευήν κλειστῶν προμαχώνων, προσέτι δὲ τὴν εἰς προμαχῶνα μεταποίησιν τῆς στέγης τῆς ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐκκλησίας καὶ τέλος τὴν κατάρτησιν τῶν τριῶν περὶ τὸ χωρίον λόφων ὡς ὑπερασπιζόντων αὐτό. Ἐκείντο δὲ οἱ μὲν δύο τούτων δυτικοδορεῖως λεγόμενοι, ὁ μὲν ὁ καὶ λιθώδης Δουβρελέικα, ὁ δὲ Κατσικίικα, ὁ δὲ τρίτος ἀνατολικὸς λεγόμενος Χωματσεθούνη ἢ λόφος τοῦ Παπαγεώργη, ἡ δὲ ἐκκλησία ἐν τῷ κέντρῳ σχεδὸν τοῦ χωρίου. Ἀλλὰ παρετήρησαν τινές, ὡς ἀρμοδιώτερον, ἵνα κλεισθῶσιν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀγανακτῶν ἀντιπαρετήρησε· «Κάλλιο νὰ χωθῇτε μεσ' ἐς τὰ πηγάδια. Γιατί ταῖς προάλλαις εἰ Τοῦρκοι ἐπῆραν σ' τὸ φτερό τοὺς Ἕλληνας, — ἐνθυμίζων τὸ συμβάν τῆς 24 Ἀπριλίου—γιατί δὲν εἶχαν κλειστὰ ταμπουρία. Ἐκείνο νὰ μὰς γένῃ μάθημα τώρα. Ἄν κλεισθῇτε στὰ σπίτια, τὸ στρατεῦμα κομματιάζεται καὶ ἀδυνατίζει, γιατί τὰ σπίτια εἶνε πολλά. Καὶ ὅταν εἰ Τοῦρκοι τριγυρῶσιν τὸ χωριὸ καὶ πιάσουν τὰ καταρράχια [τοὺς λόφους], σεῖς τί θὰ κάμετε τότε μέσθ' ἐς τὰ σπίτια; Σὲ λέγω λοιπόν, νὰ πιάσετε τὰ καταρράχια καὶ νὰ δυναμώσετε τὴν ἐκκλησίαν, γιατί ἀλλέως γανόμεσθε. Ἐγὼ τότε σὰς ἔρχομαι ἀπέξω ἱμῶν, καὶ μὴ φοβώσασθε, σὰς πέρνω σ' τὸ λαμό μου.»

Εὐτυχῶς συνεφώνησαν ἐπὶ τῇ διατάξει ταύτῃ τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ τε Ἡλίας καὶ Κυριακούλης καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ λοιποὶ πάντες, καὶ οὕτως ἤρξαντο δραστηρίως ἐγείρειν τοὺς κλειστοὺς προμαχῶνας ἐκ λίθων. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἀεικίνητος ὢν καὶ ἀνάματος, ἐν μὲν τῷ Βαλτετσίῳ ἐκοιμήτο, ἐν δὲ τῇ Πιάνᾳ προεγεύετο καὶ ἐν τῷ Χρυσοβιτσίῳ ἐδείπνει.

Οἱ στρατιῶται τοῦ Βαλτετσίου ἦσαν ὡς πεντεπολὺ μὲν Μεσσηνιοί, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον Λάκωνες καὶ κατὰ τρίτον Μεγαλοπολιταὶ καὶ Ὀλύμπιοι· ἄλλ' ἡ κυριώτερά βᾶσις ὑπῆρχον οἱ Λάκωνες, ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται, ὑπὲρ τοῦς 200 ἀριθμούμενοι. Ἐκ δὲ τῶν ὀπλαρχηγῶν κατέλαβον, ὁ μὲν Κυριακούλης καὶ Ἡλίας Μυρομιχάλης τὸν πρῶτον καὶ κυριώτερον προμαχῶνα, ὃς ἦν ὁ τοῦ Χωματσεθουνίου· ὁ δὲ Κεφάλας, Πέτροβας, Παπατσώνης, Ἰωάν. Μυρομιχάλης καὶ Κυριακὸς τὸν δεύτερον ἐπὶ τοῦ ἄλλου λόφου δυτικῶς, ὁ δὲ Φλέσσας — καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἡλίας — ὁ Σῶρης, Τουρκολέκας καὶ ἄλλοι ὅλοι Μεγαλοπολιταὶ καὶ Ὀλύμπιοι τὸν τρίτον· οἱ δὲ Βουραῖοι, Σαλαφατῖνος καὶ Κατσανὸς ἀξιωματικοὶ ὄντες τῶν Μυρομιχάλῶν τὴν ἐκκλησίαν. Κατὰ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἑκτασιν τοῦ προμαχῶνος προσδιωρίσθησαν πλείονες ἢ ὀλιγώτεροι στρατιῶται.

Ἀφ' ἐτέρου ὁ Κεχαγιάμπεης ἐσχεδίασεν ἵνα κινηθῇ κατὰ τοῦ Βαλτετσίου αὐτοῦ καὶ καταστρέψῃ τὸ ἐκεῖ συγκεντρωθὲν ἐκ νέου ἐλληνικὸν σῶμα· μεταβαίνων δὲ ἀκολούθως εἰς τὰς Κελάμας, πρῶτον νὰ ἐκθιάσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Λακωνίας διὰ τοῦ πυρὸς καὶ διὰ παρὰχωρήσεων· συνεπῆ δ' οὕτω θεωρῶν τὴν ὑποταγὴν τῆς ὅλης Πελοποννήσου, ἅμα ὑποταγείσης τῆς Λακωνίας, προσέθετο, ἵνα ἐπανεέλθῃ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, κατασκηνώσῃ ἐν τῷ Σινάνῳ καὶ περατώσῃ ἐκεῖ τὰ πάντα κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ 1769. Ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσιν ἠκονοῖζον τὰ ξίφη καὶ τὰς μαχαίρας αὐτῶν οἱ Τούρκοι· ὡς ὅργανα δὲ παρὰ τῷ Κεχαγιάμπεη, οἱ ἦν εἶχον ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνεκρίθησαν ὅ τε Κιαμῆλ βέης τῆς Κορίνθου, ὁ Ἀχμέτ βέης τῆς Κορώνης καὶ ἄλλοι διάσχημοι μᾶλλον ἢ ἥττον ἀγάδες· ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἦν βέβαιος περὶ τῆς ἐπιτυχίας ὁ Κεχαγιάμπεης, ἐφ' ὅσον ἐκστρατεύων ἔφερε μεθ' αὐτοῦ καὶ ἐξ ταχυδρόμους, ἵνα ἀποστείλῃ ἐτοιμῶς τοὺς μὲν διὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Χουρσίτ πασᾶν εἰς Ἰωάννινα, τοὺς δὲ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὸν Κιοσσὲ Μεχμέτ πασᾶν εἰς Βοιωτίαν, κομίσοντάς τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς τελείας ὑποταγῆς τῆς Πελοποννήσου.

Τὴν πρωίαν τῆς 12 Μαΐου ἡμέρας Παρασκευῆς, ἡ ἐπὶ τῆς Ἐπάνω Χρέπας σκοπιὰ ἐσήμκνε τὴν ἔξοδον καὶ διεύθυνσιν τῶν Τούρκων εἰς τὸ Βαλτέτσι. Ἀμέσως ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε μετὰ ὀκτακοσίων ἐκ Χρυσοβιτισίου τυχῶν ἐκεῖ τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ τὸν ἐν Πιάνα Πλαπούταν εἰδοποίησεν ὅπως ταχυπορήσῃ. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς συνίστατο ἐξ 6,500 πεζῶν 1,500 ἵππῶν καὶ 2 πυροβόλων. Τοῦτον ὁ Κεχαγιάμπεης διήρесеσεν ὡς ἀκολούθως, ἵνα προκαταλάβῃ τοὺς Ἑλληνας. Εἰς μὲν τὸ Καλογεροβοῦνι, συγκεντρούμενον μετὰ τοῦ Βαλτετσίου διὰ σειρᾶς λόφων καὶ ἀπέχον αὐτοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν ὡς ἐγγίστα, διηύθυνε 1,500 πεζοὺς, ὅπως διακόψῃ τὴν ἐκ Βερβένων ἐνδοχομένην βοήθειαν· ὀπισθεν δὲ τοῦ Βαλτετσίου, ἤτοι μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ χωρίου Ἀρχαμιτῶν δυτικῶς 1,000 ἵππεις ὑπὸ τὸν διπλοῦν σκοπόν, ἡ ὅπως ἀπελπίσῃ τοὺς ἐν Βαλτέτσι ὡς πανταχόθεν ἀποκλεισμένους, καὶ βιάσῃ οὕτω τὴν παράδοσιν ἢ διάλυσιν αὐτῶν, ἡ ἐξαφανίσῃ διὰ τῆς μαχαίρας τοὺτους, ἅμα ἐσθησομένους εἰς φυγὴν· τὸν δὲ Ρουμπὴν Βαρδουνχωρίτην ἐξάδελφον καὶ διάδοχον τοῦ ποτὲ περιφήμου Μουσᾶ Βαρδουνιώτου περιώνυμον ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ μετὰ 3,500, ὅπως καταλάβῃ τὴν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν τοῦ Βαλτετσίου ράχιν κατὰ πάσης ἐνδεχομένης βοήθειας ἐκ Χρυσοβίτσι καὶ Πιάνας, καὶ

συγχρονως πολεμήρη τὸν τρίτον προμαχώνα τοῦ Φλέσσα καὶ λοιπῶν· αὐτὸς δὲ μετὰ 500 ἵππεων 1.500 πεζῶν καὶ τῶν πυροβόλων ὠδεύσε κατὰ τοῦ πρώτου καὶ γενικωτέρου προμαχώνος τῶν Μαυρομιχαλῶν.

Ὅταν ὁ Κυριακούλης εἶδε τοὺς πολεμίους ἐπεσχομένους ἰσχυροὺς καὶ μάλιστα διὰ τοσοῦτου ἱππικοῦ καὶ πυροβόλων, εἶπεν ἑχάθημεν, ὅταν δὲ ἐπειτα παρετήρησεν αὐτοὺς περικυκλώσαντας πανταχόθεν τὸ Βαλτέσιον, ἐφώνησεν ἐνικῆσαμεν.

Ὅταν ὁ Ρουμπῆς ἐπλησίασε πρὸς τὸν τρίτον προμαχῶνα, ἐβόησε, κατὰ τὴν πρὸ τῆς μάχης συνήθειαν· «Βρὲ Ρωμαῖοι, μὰ τὸ καλὸ ποῦ σᾶς θέλω, ρίψατε τᾶρματὰ καὶ ἐδῶστε νὰ προσκυνησέτε», ὠρκίζετο δὲ ἐν ταύτῳ περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν. «Μὰ τοῦ Ρουμπῆ τὸνομα! καὶ μὰ τὰ τέσσαρα κιτάπια τοῦ παντοδυνάμου! καὶ μὰ τοῦ βασιλεῖς μας τὸ κεφάλι! ἡ τριγὰ σας δὲν θὰ περαχθῇ, γιατί τὸ ξέρουμε, πῶς σᾶς γελάσανε καὶ δὲν εἶνε ἀπὸ λόγου σας.» Ἄν σᾶς λέγω ψεύματα, ἀπὸ τὸ φράγκικο σπαθί νὰ μὴ γλυτώσω.» Κραυγαὶ τότε διάφοροι, προσέπιπτον παρὰ τῶν Ἑλλήνων. «Αἰ βρὲ Τοῦρκοι! πᾶνε κεῖνα ποῦ ξέρατε. Ἄν θέλετε νὰ σᾶς χαρίσωμε τὴν ζωὴν, καὶ νὰ πάτε ὅθι θέλετε, κάμετε καλὰ νὰ μᾶς δώστε τᾶρματά σας τόρα, γιατί θὰ μᾶς παρακλᾷτε ὕστερὰ καὶ δὲν θ' ἀκούμε.»

Μετὰ τὰς τοιαύτας προσφωνήσεις καὶ ἀντιφωνήσεις, δι' ἱκανῶν ἐπὶ τέλους ἀρτυθείσας ὕδρεων βαρεῶν, ὁ Ρουμπῆς, ὥρα δευτέρᾳ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὤρμησεν ἀποφασιστικῶς κατὰ τοῦ προμαχώνος καὶ συγχρόνως ἠγωνίσθη, ἵνα καταλάβῃ τὴν ράχιν, ἣν ὁ Κολοκοτρώνης προέλαβε φθάσας ταχύτερον διὰ τῶν παρόδων, ἃς ἐγνώριζε. Τὴν πρώτην ὁρμὴν αὐτοῦ γενναίως ἐδέχθησαν οἱ Ἕλληνες, τῶν προμαχῶνων ἀλληλοδοθοῦμένων, καὶ ἐκτός ἄλλων, πολλοὺς τῶν σηματοφόρων τούτου νεκροὺς ἐρριψαν. Ὁ Ρουμπῆς ἐπανελάβε καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐφοδόν, ἀλλ' ἐπίσης ἀτυχεῖς. Ἐν ᾧ δὲ ἐπολεμεῖτο καὶ παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐφθάσε μετὰ 400 καὶ ὁ Πλαπούτας κατορθώσας ὅπως διακόψῃ εὐθὺς τὴν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεῖη. Τότε ἐπετίθη καὶ τὸ σῶμα 500 ἱππέων καὶ 1,500 πεζῶν τοῦ κέντρου κατὰ τοῦ προμαχώνος τῶν Μαυρομιχαλῶν· τότε τὸ πῦρ γενικὸν πανταχόθεν ἤναψεν, ἡ δὲ μάχη γενικὴ καὶ συνεχὴς, σφοδρότερα κατέστη. Ὅποιοι οἱ ἀλαχχυμοὶ τῶν διαμαχομένων μερῶν! Ὁ πρῶτος προμαχῶν ἐδέχθη τὴν ἐφοδὸν ἀδιάσειστος ἐπίσης, καὶ τοὺς στοίχους τῶν ἐπιπεσόντων ἠρξάμεν ἐπιεισθητῶς, ὅτε καὶ τὰ τηλεβόλα αὐτῶν οὐδὲν ἐξή-

μίουν τοὺς Ἕλληνας ἕνεκα τῆς θέσεως τοῦ προμαχώνος καὶ τῆς ἀνικανότητος τῶν τηλεβολιστῶν· διότι διὰ τῆς ὑψώσεως ἡ καταβιβάσεως τοῦ τηλεβόλου αἰ σφαίραι ἢ διεπέρων ἀνώθεν τοῦ προμαχώνος, προσβάλλουσαι μάλιστα τοὺς περὶ τὸν Ρουμπῆν, ἢ ἐπιπτον κατάθεν τοῦ προμαχώνος, χωνευόμεναι ἐν τῇ γῇ.

Τότε ὁ Κεχαγιάβης, ἀπολέσας πᾶσαν περὶ τῆς διαλύσεως τῶν προμαχόνων ἐλπίδα, καὶ ἠναγκασμένος ὅπως ἐνισχύσῃ τὸ κέντρον, ἐν ᾧ ὁ Ρουμπῆς οὐδετεροῦτο παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα, μετεπέμψατο εὐθὺς τὰ δύο κατὰ τὸ Καλογεροβοῦνι καὶ τοὺς Ἀρχαγιάδας σώματα, καὶ τὴν μάχην ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς νυκτός, καθ' ἣν οἱ τε Ἕλληνες καὶ Τούρκοι ἔμμενον ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν, ἀμοιβαίως ἐλπίζοντες οἱ μὲν τὴν ἀναχώρησιν τῶν δέ. Πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ὁ Κολοκοτρώνης ὑδοποιησάμενος ἑαυτῷ διὰ τῶν πολεμίων, εἰσῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸ Βαλτέτσι, περιχυθεὶς τοῖς πᾶσι διαχουμένη τῇ καρδίᾳ καὶ ἔτι μέγα ἐμπνεύσας τὸ θάρρος περὶ τῆς βεβαίως ἡττης τῶν Τούρκων. Ἐρωτηθέντες τότε οἱ ἔσω ἐὰν ἔχωσιν ἀνάγκην στρατιωτῶν. «Σεῖς, ἀπεκρίθησαν, βαστάτε ἔξω καλὰ, καὶ αἱ ἡμεῖς μὴ σὰς μέλη.» Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασεν ἐκ τῶν Βερβαίνων ὁ Ἀντ. Μαυρομιχάλης μετὰ τοῦ Πέτρου Βαρβιτσιώτου, Ἀντ. Κουμουστιώτου, Πουλικάκου καὶ Σακελλαρίου Καλοτριωνιώτου ἐπὶ καρφαλῆς 300 καὶ τοὺς Τούρκους κατέπληξε διὰ πυροβολισμοῦ ἐκ τοῦ πλησίον. Ἐξ αὐτῶν ὁ Βαρβιτσιώτης καὶ Πουλικάκος μεθ' ἑτέρων 17 τεληρῶν εἰσῆλθον εἰς τὸ Βαλτέσιον καὶ θάρρος ἐνέπνευσαν πλειότερον βερβαίνων σάντες τὸ κατόπιν φθάσιμον καὶ ἑτέρας ἐκ τῶν Βερβαίνων ἐπικουρίας. Πραγματικῶς δὲ τῆς ἡμέρας ἄρτι ἐπιφωσκούσης, ἀφικνεῖται καὶ δευτέρα ἐκ Βερβαίνων βοήθεια, ὁ Ἰατράκος μετὰ 400, ἡ δὲ μάχη ἐπανελήφθη ζωηρὰ πανταχόθεν. Τότε δὲ ἐκινδύνευσεν ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης, ὡς μὴ καλῶς ὠχυρωμένος, καὶ τοῦτο ἰδόντες ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Ἡλίας ἔσπευσαν ἀποστείλαντες τὴν ἀναγκαίαν ὑπὲρ αὐτοῦ βοήθειαν.

Μετὰ τετράωρον καὶ ἡδὴ μάχην ὁ Ρουμπῆς ἔλαυσε ποσότητά τινα πυρίτιδος, καὶ διὰ τοῦ συνθήματος τούτου εἰδοποίησε τῷ Κεχαγιάβῃ, τὸ ἀδύνατον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως καὶ τὸν παντελῆ κίνδυνον ὃν διέτρεχεν. Αὐτὸ τὸ σημεῖον ἰδὼν ὁ Κεχαγιάβης καὶ οὐχ ἡττον ἀπηλπισμένος ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπελθουσῶν ἐπικουριῶν, ἐδῆλωσε τὴν ἀνάκλησιν δι' ἑτέρου σημείου καπνοῦ. Ἐκ τούτων ὁ ὁρμώμενος τῶν σημείων ὁ Κολοκοτρώνης, παρετήρησε διὰ τηλεσκοπίου, καὶ νοήσας ἐτοιμοὺς

πρὸς φυγὴν τοὺς Τούρκους, ἐφώνησε μεγαλοφώνως· « Ἀπάνω τους Ἕλληνες! », τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν καὶ τὸν Πλαπούταν διέταξεν ὅπως ὁρμήσωσιν. Ὅτε δὲ ὁ Ρουμπῆς ὠπισθοδρόμησεν ἀνὰ μέσον τῶν προμαχόνων καὶ τῶν Γορτυνίων, ὡς μὴ ἔχων ἄλλην διέξοδον, εὐθύς ἐξώρμησεν καὶ οἱ ἐντὸς αὐτῶν Ἕλληνες καὶ οὗτοι πίπτει ἐξ ἀνάγκης εἰς ἓν ρεῦμα, προσβαλλόμενος παρὰ τούτων μὲν ἔμπροσθεν καὶ πλαγίως, παρὰ δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα ὀπισθεν καὶ πλησίον. Ἐκεῖ ἐσωρεύθησαν νεκροὶ πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν, τὴν δὲ μεγαλειτέραν θραῦσιν ἐπήνεγκε τοῦ Πλαπούτα τὸ σῶμα. Οὕτως ἡ καταδίωξις προσέχωρησε γενικῇ παρ' ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ καθ' ὅλων τῶν Τούρκων μέχρι τῆς πεδιάδος, ὅτε οἱ περὶ τὸν Ρουμπῆν ἔρριπτον τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ ὅπλα αὐτῶν, ὅπως σωθῶσι τοῦ κινδύνου, ἐπιδοιόμενων τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν λαφυραγωγίαν. Ἐὰν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἵππικόν, ἡ αὐτὴ ζημία τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τὴν πεδιάδα ἔμελλε γενέσθαι.

Τότε ἐφάνη πλησιάζουσιν καὶ ἑτέρα βοήθεια ὑπὸ τὸν Νικήταν, Κωνστ. Μαυρομιχάλην, Ἰωάν. Θ. Κολοκοτρώνην, Ἰερόθεον Ἀθανασόπουλον ἀρχιμανδρίτην, Σακελλάριον Παπαζώτου καὶ λοιποὺς. Οὗτοι, ἐν ᾧ συνώδευσον τὸν ἐκ τοῦ Ἀργους μόλυβδον, ἤκουσαν, γένόμενοι εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Δολιανῶν, τὸν κρότον τῆς ἐν Βαλτετσίῳ μάχης· ταχύνυντες δὲ εἰς τὰ Βέρβεια, παρέλαβον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐκεῖ στρατιωτῶν περὶ τοὺς 500 Κυνourieῖς καὶ Τριπολίτας ὑπὸ τὸν Λάμπρον Ριζιώτην καὶ ἄλλους, ἤρπασαν ἐπὶ ποδὸς ὀλίγον ἄρτον καὶ νυκτὸς οὔσης ἑδραμον· περὶ τὴν νύγην εὐρέθησαν κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζέλε καὶ Καπαρέλι, καὶ ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ἔπεσον ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τάκας, ὅπου ἀπῆντησαν στρατιώτας τινὰς ἐκ τοῦ Βαλτετσίου πολλὰ ἔχοντας λάφυρα· ἐκεῖ μαθόντες τὴν ἦταν τῶν Τούρκων, προσέχωρησαν ταχυτάτῳ βήματι, ἵνα καταλάβωσι τὰ νῶτα αὐτῶν ἐν τῇ Βολέττῃ, πρὶν δὲ ἡ τοποθετηθῶσιν ὁ Κεχαγιάθης, προλαβὼν ἀπεσύρθη βιαίως μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Τρίπολιν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κινήσαντες καὶ ἐκ τοῦ Λεβιδίου μετὰ χιλίων ὁ Ζαήμης, Κανακάρης, Χαραλάμπης καὶ Πετμεζαῖοι ἐφθασαν ἐν τῇ Πιάνῃ· ἄλλ' ἔμειναν ἐκεῖ, μαθόντες τετελεσμένα τὰ τοῦ Βαλτετσίου. Διήρκεσεν αὕτη ἡ μάχη ἀδιάλειπτος ἐπὶ εἴκοσι τρεῖς ὥρας. Οἱ μὲν Ἕλληνες ἐζημιώθησαν ὀλίγους πεσόντας καὶ δεκαεπτὰ πληγωθέντας, οἱ δὲ Τούρκοι περὶ τοὺς τριακοσίους φονευθέντας καὶ πλείονας

πληρωθέντας, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἐξεμέτρησαν τὸ ζῆν ἐν Τριπόλει.

Τῆς μεγάλης ταύτης καὶ περιωνύμου μάχης τοῦ Βαλτετσίου πνεῦμα ὑπῆρξεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἤρως ὁ Ἡλίας Μυρομιχάλης.

ΙΩΑΝ. ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ

Δοκίμιον Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Μέρους Γ'. Κεφ. Η'.

Ὁ δὲ Βαρθόλδν Μένδελσον ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὡς ἐξῆς περιγράφει αὐτήν.

... Ὁ Μουσταφᾶς ἀπεφάσισε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς εὐνοϊκῆς στιγμῆς, ἐπιχειρῶν γενικὴν προσβολὴν κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ τεταγμένων Ἑλλήνων. Τὴν 25 δὲ Μαΐου ἀνῆγγειλαν διὰ σημείων οἱ ἐπὶ τῶν ἀκρωρείων τεταγμένοι Ἕλληνες σκοποὶ, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐβάδιζον πρὸς τὸ Βαλτέτσι. Προσῆγγιζον οὗτοι εἰς πέντε σώματα διηρημένοι, ὧν τὴν ὀλικὴν δύναμιν ἀναριθμοῦσιν ὁ Ἰ. Κολοκοτρώνης, ὁ Φωτᾶκος καὶ ὁ Γόρδων εἰς 13,000 περίπου, ἐνθ' ὁ Φινλέϋ ἀναφέρει 5,000 μόνον Τούρκους καὶ 3.000 Ἕλληνας. Ἐπειδὴ ὅμως πᾶσα ἡ τῆς Τριπόλεως φρουρὰ μετεῖχε τῆς ἐξόδου ταύτης, ὁ ἀριθμὸς 5,000 βεβαίως εἶνε μικρὸς. Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Κολοκοτρώνη εὐρίσκειτο τότε εἰς Χρυσοβίτσι, ὅθεν συνειθίζεν οὗτος νὰ μεταβαίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν εἰς τὸ 2 $\frac{1}{2}$ ὥρας ἀπέχον Βαλτέτσι, ὅπως ἐνθαρρύνῃ δι' ἐντόνων προσλαλιῶν τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους στρατιώτας καὶ τιμωρῇ εἰς παραδειγματισμὸν τοὺς κοιμωμένους τυχόν φρουροὺς, τοὺς λιποτάκτας ἢ προδότες. Ἦσαν δὲ ἐν Βαλτετσίῳ χίλιοι ἄνδρες, οἵτινες, ὅπου τὸ ἔδαφος ἦν ἐπιτήδειον εἰς ἄμυναν, εἶχον ἀνεγείρει διὰ λίθων καὶ κορυμῶν δένδρων τέσσαρα ἐκ τῶν ἡμισελήνοειδῶν ἐκείνων ὀχυρωμάτων, ἅτινα καλοῦσι ταμπούρια οἱ Ἕλληνες. Ὁ ναὸς τοῦ χωρίου ἐχρησίμευσεν αὐτοῖς ὡς ἀποθήκη τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ ἀμέσως ἔκειτο τὸ τέταρτον ἑλληνικὸν ὀχύρωμα. Ὁ Μουσταφᾶς κατεῖδεν ἅμα προσεγγίσας, ὅτι τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἅλτὰ τοιαύτης θέσεως, καὶ προαπέστειλε διὰ τοῦτο ὑπὸ τὸν Βαρδουνιώτην Ρουμπῆν τὸ ἡσχημέ-

νον εἰς τὸν ὁρεινὸν πόλεμον ἀλβανικὸν πεζικόν. Οἱ ἀλβανοὶ ἀνεργιγλήθησαν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν ταμπουριῶν ἐπιστεφομένους βράχους, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες Μανιάται τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰλίου καὶ Κυριακούλη Μαυρομιχαλῶν, ἀντέστησαν, καὶ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς κατεπυροβόλησαν ὥστε τῶν λιθίνων αὐτῶν ὀχυρωμάτων, ὥστε οἱ προσβολαῖς ὑπεχώρησαν ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Ρουμπῆς ἐξαπέστειλε καὶ ἄλλα σώματα ἐκλεκτά, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε νὰ προσεγγίσῃ τοσοῦτον, ὥστε νὰ προβῇ εἰς ἐφοδόν. Πεισθέντες οὕτως οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ ἀλβανοὶ δὲν ἦσαν ἀνίκητοι, ἐπυροβόλουν ἐτι ἰσχυρότερον καὶ παρέσχον δειγμάτων σπανίας ἀφοβίας. Ὁ Κολοκοτρώνης ἅμα κατανύσσας τὴν πρόθεσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἔσπευσε πάραυτα εἰς ἐπικουρίαν ἀπὸ τοῦ Χρυσοβιτισίου μετὰ 700 ἀνδρῶν. Καθ' ὁδὸν λαγωὶ τινες παρέδραμον πρό τῶν στρατιωτῶν· ἦν δὲ τοῦτο κακὸς οἰωνὸς διὰ τὴν δεσιδαίμονα αὐτῶν διάνοιαν· ἀλλ' ὁ πρωτοκλέφτης ὅμως δὲν ἐταράχθη καὶ ἀνέκραξεν ἐτοιμῶς: «Καλὸν σημεῖον στρατιῶται· τοιοῦτοτρόπως θὰ πιάσωμεν καὶ τοὺς τούρκους ζωντανούς· ψήσατε τοὺς λαγούς, θέλω καὶ ἐγὼ νὰ φάγω ἀπὸ τὸ κρέας των.» Τρεῖς ἤδη ὥρας διήρκει ἡ ἐν Βαλτετσίῳ μάχη, ὅτε ἐφάνη ἀπὸ βορρᾶ τὸ ἐπικουρικὸν σῶμα τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὰ πλάγια τοῦ ἐχθροῦ. Δραμῶν οὗτος εἰς τὴν κορυφὴν βράχου, καλουμένου σήμερον ἐτι «βουνὸν τοῦ Κολοκοτρώνη», ἐδόθησε διὰ τῆς στενωπέου αὐτοῦ φωνῆς πρὸς τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ μαχομένους, ὅτι εὐρίσκεται ἐκεῖ μετὰ 10,000 ἀνδρῶν, καὶ ὅτι ἐπήρχετο εἰς βοήθειαν ὁ Πετρόμπεης μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν Μανιατῶν. Καὶ δὲν ἐταράχθησαν μὲν οἱ τούρκοι ἐκ τῆς ἐμφανίσεώς του, οὔτε ἀπετράπησαν τῆς κατὰ τοῦ Βαλτετσίου προσβολῆς αὐτῶν· ἀλλ' ὅτε καὶ ὁ Πλαπούτας, ὅστις ἀπατηθεὶς διὰ ψευδῶν σημείων εἶχε πλανηθῇ ἱκανὸν διάστημα ἀπὸ τῆς Πιάνας, ἐπέπεσε κατὰ τῶν προσβολέων ἐκ πλαγίου μετὰ 800 ἀνδρῶν, ἤρχισεν ἐξασθενούσα ἡ τουρκικὴ προσβολή. Τότε προσήγγισεν αὐτὸς ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν φοβεράν τοῦ Βαλτετσίου θέσιν καὶ ἤρξατο πυροβολῶν διὰ τῶν δύο αὐτοῦ τηλεβόλων κατὰ τῶν ἐλληνικῶν ὀχυρωμάτων· ἀλλ' οὐδὲν αὐτὰ κατώρθωσαν· ἐνεκα τῆς ἀδεξιότητος τῶν πυροβολητῶν καὶ τῆς δυσχερείας τοῦ ἐδάφους· ὁ δὲ τούρκος στρατηγὸς κατενόησεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καταπυροβολήσῃ οὔτε νὰ κρημνίσῃ βράχους· καὶ ὅτι οἱ καταφρονούμενοι Ἕλληνες ἦσαν ἀκατάβλητοι· ἐχθρὸς ὁπισθεν τῶν λιθίνων αὐτῶν ὀχυρωμάτων. Ἐξηκολούθησε μὲν τὸν πρὸ τοῦ

Βαλτετσίου ἄγων, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ εἰς τὴν μάχην καὶ τοὺς ἐπιτάκτους του, ὡς καὶ ἐπιτηρητικόν τι σῶμα, ὅπερ εἶχε τοποθετήσῃ κατὰ τῶν ἐν Βερβαίνοις εὐρισκόμενων Ἑλλήνων. Ὅτε ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ἦν εὐχαριστημένος ὅτι κατεῖχε τὰς θέσεις αὐτοῦ, καὶ ἤλπιζεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἴσως ἐκσυσιῶς κενώσῃ τὸ Βαλτέσι. Τοιαύτην ὁμως ἀνάνδρον παρὰίτησιν δὲν διελογίζετο ὁ Κολοκοτρώνης. Αὐξήθεις διαρκούσης τῆς νυκτός τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Βαλτετσίου διὰ προσελεύσεων ἐκ Βερβένων, ἀνέλαθον οὗτοι τὴν μάχην τὴν πρωΐαν, καὶ οἱ εἰς χεῖρας ἀμυνόμενοι μετεβλήθησαν σήμερον εἰς προσβάλλοντας. Ἐντὸς ὀλίγου τοσοῦτον ἐστενοχωρήθη πανταχόθεν τὸ προκεχωρηκὸς σῶμα τοῦ Ρουμπῆ, ὥστε ἐν ἡδυνήθη νὰ ἀντιστῇ ἐπὶ πλέον· αἱ τάξεις αὐτοῦ διεσπάρσθησαν καὶ προτροπᾶν ὥρμησαν φεύγοντες οἱ ἄλθωνοὶ πρὸς τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος, ὀπισθοχωροῦντες πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Τριπόλεως, ἵνα συμπαροῦρσιν καὶ τοῦ Μουσταφᾶ τὰς ἡδὴ κλονουμένας τάξεις. Ὁ Κολοκοτρώνης ὁμως εἶχε προῖδει τὴν τοιαύτην τροπὴν, καὶ διέταξεν οὕτως τὰ πράγματα, ὥστε καὶ ἀπισκευαὶ καὶ σιταγωγὰ ὑπεζύγια καὶ τηλεβόλα ἀπεχωρίσθησαν καὶ διηρηπάγησαν. Εἰς ἀκράτητον φυγὴν μετεβλήθη ἐντὸς ὀλίγου ἡ ὑποχώρησις τοῦ σώματος τοῦ Μουσταφᾶ· αὐτὸς οὗτος ἀπώλεσε τὸν ἵππον του, πολλοὶ δὲ τῶν φευγόντων ἔρριπτον χαμαὶ τὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἀπαστράπτοντα πλούσια ὅπλα των ὅπως ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμὴν τῆς ἐλληνικῆς καταδιώξεως. Ἐν τούτοις ἡγεῖραν οἱ Ἕλληνες ἐν Βαλτεσίῳ τρόπαιον ἐκ 400 τευρκικῶν κεφαλῶν, αἱ ἀπώλειαι δ' αὐτῶν ἦσαν ἀσήμαντοι, ἀναλόγως τῆς εἰκοσαῶρου μάχης. Ἴσως ὁ Τρικούπης ἀνὰ βιβλίων εἰς 600 τοὺς πεσόντας καὶ πληρωθέντας τούρκους· καὶ τέσσαρας μόνον Ἕλληνας νεκροὺς καὶ 17 πληρωθέντας ὁμολογῶν, ἡλπίστωσε καὶ πως τοὺς ἀριθμοὺς τούτους ἐν τῷ πατριωτικῷ αὐτοῦ ζήλῳ· ἀλλ' ὅπως εἴη ποτε, ἐπειδὴ καὶ ἡ διάθεσις τοῦ ἐδάφους ἐδοκίμησε σπουδαίως τοὺς Ἕλληνας, δὲν ὑπερέβη βεβαίως τοὺς 150 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπομαχῶν αὐτῶν.

ΜΕΝΔΕΛΣΟΝ

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος

τόμ. Α'. Σελ. 271

Ὁ δὲ Σπ. Τρικούπης ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἱστορίᾳ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως γράφει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς ἐν Βαλτεσίῳ μάχης.

... Οἱ δὲ μεταβάλλοντες εἰς Λεοντάρι καὶ Μεσσηνίαν ὁπλάρχη-
γοί, στρατολογήσαντες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὅπου ἕκαστος ἔσχευεν,
συνεννοήθησαν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκ-
 νέου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη ἐν Βαλ-
 τεσίῳ, ὅπου φοβούμενοι μὴ πάθωσιν ὅσα ἄλλοτε ὠχυρώθησαν ἐν-
 τὸς τεσσαρῶν λιθοκτίστων προμαχόνων ὑπεράνω τοῦ χωρίου καὶ
 ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐντὸς μὲν τοῦ ἐνὸς ἐκλείσθησαν ὁ ἀρχηγὸς
 Μαυρομιχάλης μετὰ 120, ἐντὸς δὲ τοῦ ἐτέρου ὁ ἀνεψιὸς του
 Ἥλίας, οἱ ἀδελφοὶ Φλέσαι, ὁ Σιόρης καὶ ὁ Εὐμορφόπουλος μετὰ
 250, κατέλαβον δὲ τοὺς δύο ἄλλους τὸν μὲν ὁ Ἰωάννης Μαυρο-
 μιχάλης, ὁ Πικπατσώνης, ὁ Παναγιώτης Κεφάλαις, ὁ Μητροπέτρο-
 βας μετὰ 350· τὸν δὲ ὁ Ἰσααφατῖνος μετὰ 80· ἐπὶ δὲ τῆς ἐκ-
 κλησίας ὠχυρώθη ὁ Κατσάνος καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Μπουραῖοι μετὰ
 80, ὥστε οἱ ἐν Βαλτεσίῳ ἦσαν ὅλοι 880. Ἐκτὸς δὲ τοῦ στρα-
 τοπέδου τούτου ὑπῆρχον, ὡς εἴρηται, ὅχι μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς
 καὶ τρία ἄλλα μικρά, τὸ μὲν ἐν Χρυσεβίτισίῳ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν
 Παπαδαμαντόπουλον, τὸ δὲ ἐν Πιάνα ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, καὶ
 τὸ τρίτον ἐν Βερβαίνῳ ὑπὸ τὸν Γιατράκον, ἦσαν δὲ καὶ τὰ τέσ-
 σαρα πλησίον τὸ ἐν τοῦ ἄλλου εἰς συμβοήθειαν ἐν καιρῷ ἀνάγκης·
 εἶχον δὲ μεταβῆ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ 350 ὑπὸ τὸν Νι-
 κήταν, τὸν Γιάννην Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Κων. Μαυρομιχάλην
 εἰς Ἄργος, ὅπου ἐσφύζοντο δύο δημόσια κτίρια μολυβδοσκεπῇ ἐπὶ
 μεταφορᾷ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβαίνων μέρους τῆς πολέμι-
 κῆς ἐκείνης ὕλης, ἧς τὸ στρατόπεδον ἔπασχε μεγάλην ἔλλειψιν.

Ὁ δὲ Κεχαγιᾶς, φθάσας εἰς Τριπολιτσάν, διέσπειρε διαφόρους
 ἀποστόλους του χριστιανικοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου,
 κηρύττοντας μετάνοιαν καὶ φέροντας ἀμνηστήρια καὶ προτρεπτικά
 εἰς ὑποταγὴν γραμματα τῶν ἐγκλείστων ἀρχιερέων καὶ προεστώ-
 των· παρήγγειλε δὲ καὶ ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς τῆς Πελοποννήσου,
 ὅπου εἰσρχοῦντο αἱ διαταγαὶ του, ἀνοχὴν καὶ φιланθρωπίαν πρὸς
 τὸν ραγιά· ἀλλὰ δὲν ἐκέρδησε διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἰμὴ τοὺς
 κατοίκους τινῶν τῶν περὶ τῆς Τριπολιτσᾶς χωρίων. Τὴν δὲ 12
 ἀνῆγγειλαν αἱ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἑλληνικαὶ σκοπιαὶ διὰ σημείων,
 ὅτι οἱ ἔχθροὶ ἐκινεῦντο πρὸς τὸ Βαλτεσί.

Οὕτε τόσοι πληθεὺς ἐχθρῶν συνεξεστράτευσεν ἐν Πελοποννήσῳ

ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος μέχρι τοῦδε, οὔτε τοιοῦτον πολεμικόν σχέδιον ἐσχεδιάσθη. Ὁ Κεχαγιᾶς διήρесе τὸν στρατὸν τοῦ εἰς τίσσχαρ' χιλίους ἔστειλεν εἰς τὸ Καλογεροβοῦνι ἵνα ἐμποδίσῃ δι' αὐτῶν τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβαίνων τοῦ νὰ βοηθήσῃ τὸ τοῦ Βαλτετσίου μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης· ἐξακοσίους ἔστειλεν ὅπισθεν τοῦ Βαλτετσίου εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ ὄλεθρον τῶν ἐλλήνων φευγόντων, βέβαιος ὢν ἐκ τῶν προηγουμένων περὶ τῆς φυγῆς των φανέντος τοῦ ἐχθροῦ· ἔστειλε καὶ τὸν γνωστὸν ἐπὶ ἀνδρεία καὶ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ Ρουμπῆν Μπαρδουνιώτην μετὰ 3.500 ἐπὶ τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ· αὐτὸς δὲ ἔχων 1.500 ἵππεϊ· προσεφέρευσεν. Ὁ Ρουμπῆς ὥρμησεν ὡς μαινόμενος ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας τὴν β' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, οἱ δὲ σηματοφόροι ἐχύθησαν πρῶτοι, ἀλλὰ 14 ἔπесον διὰ μιᾶς. Οἱ Ἕλληνες παρὰ τὴν συνθήειάν των καὶ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐχθρῶν ὄχι μόνον δὲν ἐλιποτάκτησαν, ἀλλὰ καὶ γενναίως ἀντέστησαν, ἀποκρούοντες ἐπιτυχῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ συνενισχυόμενοι. Μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐφθασαν ἐπικουροὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας, ἔχοντες ἀμφότεροι 1.200 καὶ ἐποποθετήθησαν ὅπισθεν τοῦ ἐχθροῦ κόψαντες τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν. Ὁ Κεχαγιᾶς βλέπων τὴν ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν τῶν ἐν Βαλτετσίῳ καὶ τὴν ἐπελθούσαν ἐπικουρίαν ἐπλησίασεν ὅπου ἡ μάχη, ἔλκων δύο κανόνια καὶ ἤρρισε νὰ κανονιοβολῇ· ἀλλ' ὁ κανονιοβολισμὸς ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως τῶν κανονίων καὶ τῆς ἀπειρίας τῶν κανονιοβολούντων δὲν ἐβλαπτε τοὺς Ἕλληνας· ἤλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὅλον τὸ εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ ὄλεθρον τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃς φυγῇ των σταλὲν ἐχθρικὸν σῶμα· ἤλθε καὶ τὸ σῶμα τὸ προκαταλαβὼν τὸ Καλογεροβοῦνι, καὶ ὁ πόλεμος διήρκει σφοδρὸς ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτός εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας εἰς ἐμψύχωσιν τῶν μαχομένων, ἀλλ' ἐπανεῆλθον ὅπου καὶ πρότερον· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἤλπιζον ὅτι οἱ Τούρκοι ἀποτυχόντες θ' ἀνεχώρουν, οἱ δὲ τούρκοι ὅτι οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντες ἄλλον τρόπον σωτηρίας θὰ ἐφευγον· ἀλλὰ διετήρησαν ἀμφότεροι τὰς θέσεις των πολεμοῦντες καὶ τὴν νύκτα ὡς ἐπολέμησαν τὴν ἡμέραν. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπεσοῦντο τοὺς Ἕλληνας περίπου 600 ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βερβαίνων ὑπὸ τὸν Ἀντ. Μαυρομιχάλην, τὸν Π. Μπαρμπιτσιώτην καὶ τὸν Σκαελλάριον Καλογωνιώτην, καὶ ἐφύθισαν τοὺς ἐχθροὺς τρυφερίζοντές τους ἀπροσδοκῆτως ὅπισθεν· δὲ Μπαρμπιτσιώτης, ἀναλογιζόμενος ὅτι οἱ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ συνάξελθοι του ἦσαν ἀπηυδῆμένοι πολεμοῦντες ἀκαταπαύστως

ἐπὶ 16 ὥρας, ἤρξε 17 στρατιώτας ἀνδρείους ὡς αὐτόν, διέσχισε ξιφήρης τοὺς μεταξὺ σωροὺς τῶν ἐχθρῶν, εἰσῆλθεν ἀβλαβῆς μετὰ τῶν περὶ αὐτόν εἰς τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ ἐνδιέμεινε μαχόμενος. Περὶ δὲ τὰ χαράγματα ἦλθεν ἄλλη ἐπικουρία ἐκ Βερβαινίων ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ ἡ μάχη ἐξήφθη ἐπὶ μάλλον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσεν, ὁ Κεχαγιάς παρετήρησεν, ὅτι ὁ Ρουμπῆς ἦτο παντρχόθεν κατεστενοχωρημένος καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἐλπίδα νίκης εἶχε, διὰ τοῦτο ἐσήμανε περὶ τὴν α' ὥραν τῆς ἡμέρας τὴν ἀνάκλησιν καὶ ὁ Ρουμπῆς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὤρμησαν νᾶ φύγῃσι διὰ μέσου τῶν ἐλλήνων. Τοῦτο βλέποντες οἱ ἐγκλειστοὶ ἐρείφθησαν ὅλοι ἐξωτῶν προμαχόνων ἐπὶ τοὺς φεύγοντας κτυποῦντες αὐτοὺς ὅπισθεν, ἐν ᾧ τοὺς ἐκτύπουν οἱ ἄλλοι ἔμπροσθεν. Οἱ ἐχθροὶ ἐπιπτον σωρηδόν καὶ, ἐπ' ἐλπίδι νᾶ μὴ καταδιώκωνται φεύγοντες, ἐρριπτον ἔμπροσθεν τῶν ἐλλήνων τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ τῶν ὄπλα εἰς ἀρπαγὴν. Τὸ τέχνασμα τοῦτο εὐδοκίμησεν ἐν μέρει, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔπαθον οἱ φεύγοντες ὅσῃν φθορὰν ἄλλως θὰ ἐπάθαινον. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ ἐχθροὶ κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα, ἐφάνησαν ἐρχόμενοι πρὸς τὸ πεδίον τῆς μάχης οἱ ἐπὶ μετακομίσει τοῦ μελύθδου προκαταβάντες εἰς Ἄργος Ἕλληνας, οἵτινες φθάσαντες τὴν προτεραίαν περὶ τὴν δῦσιν τοῦ ἡλίου εἰς Δελιανά, ἔμαθον καὶ ἤκουσαν τὴν ἐν Βαλτεταίῳ μάχην, καὶ μηδὲ ὅλως ἀναπαυθέντες ἔτρεξαν ἐκεῖ νυκτοποροῦντες, ἀλλ' ὑστέρησαν. Ἡ μάχη διήρκεσεν 23 ὥρας, 600 ὑπελογίσθησαν οἱ σκοτωθέντες καὶ πληγωθέντες τοῦρκοι, 4 δὲ οἱ σκοτωθέντες καὶ 17 οἱ πληγωθέντες Ἕλληνες· ἔπεσον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν καὶ 5 σημαῖαι. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἔφυγαν οἱ τοῦρκοι, ἔρθασαν εἰς τὴν Πιάναν ὁ Ζαήμης, ὁ Κανακάρης, ὁ Χαραλάμης καὶ οἱ Πετμεζάδες μετὰ 1,000 ἐκ Λεβιδίου, ὅπου ἐστρατοπέδευον εἰς φύλαξιν ἐκείνης· καὶ ἂν δὲν ἀνεχώρουν οἱ ἐχθροὶ, ὁ παντελής ἀφανισμὸς τῶν ἦτο ἄφενκτος. Περαιτωθείσης τῆς νίκης, ἐσημηγόρησεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ παρήγγειλε νᾶ νηστεύσασιν ὅλοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην Πικρασκευὴν, δοξολογοῦντες καὶ εὐχαριστοῦντες τὸν δοτῆρα τῆς νίκης Θεόν.

Εἶδομεν τοὺς Ἕλληνας ἕως γῆς διασκορπιζομένους καὶ φεύγοντας ἀπέμπροσθεν τῶν ἐχθρῶν ὁσάκις καὶ ὅπου τοὺς συνήντων· ἐπὶ δὲ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης βλέπομεν αὐτοὺς τούτους νικῶντας διὰ τῆς ἐπιμονῆς τῶν καὶ γενναιότητος· καὶ τὸ παραδοξότερον, τοὺς βλέπομεν νικῶντας ἀφ' οὗ 3,000 ἐκλεκτοὶ Ἀλβανοὶ ἐπεδυνάμωσαν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐνῷ πρῶτην φορὰν

ἐγένετο πόλεμος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἀρχηγοῦ ἐμπείρου καὶ δυναμένου ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεως τοῦ νὰ βραβεύσῃ τοὺς νικητάς. Ἡ παραδόξος αὕτη μεταβολὴ δὲν προῆλθεν ἐξ ἐλλείψεως τῶν τουρκικῶν, ὧν τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἦτο ὀρθόν καὶ ἡ γενναιότης μεγάλη· ἀλλ' ὁφείλεται ὅλη εἰς τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ ὀλίγων ἐλλήνων νὰ νικήσωσιν, ἢ νὰ ἀποθάνωσιν, εἰς τὴν θερμὴν συνδρομὴν τῶν ἐξωθεν ἐπιβοηθησάντων, καὶ εἰς τὸ ἐκ τῆς εὐχῆς συναντήσεως τῶν ἐχθρῶν γεννώμενον κατ' ὀλίγον θάρος. Ἡ νίκη αὕτη ἐνίσχυσε τὸν κλονιζόμενον ἀγῶνα.

ΣΠ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Ἱστορία τῆς Ἑλ.λ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Α', σελ. 58.

Ὁ δὲ G. G. Gervinus, ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἐν Βαλτετιῳ μάχην.

... Ἀμέσως ὁ Κεχαγιᾶς παρεσκευάσθη νὰ προσβάλῃ δι' ὅλων τῶν τουρκικῶν δυνάμεων τὴν παρὰ τὸ Βαλτέτσι θέσιν τῶν ἐλλήνων. Πρώτην ἡδὴ φορὰν μέγα σῶμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐνισχυθὲν δι' ἐμπειροπολέμων Ἀλβανίων, προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας ἐν παρατάξει καὶ συνεταγμένον ἐν τάξει μάχης. Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πείρας, ἡ καταστροφὴ τῶν ἐπαναστατῶν ἐθεωρεῖτο ἀσφαλής. Ὁ Μουσταφᾶς εἶχε τοποθετήσῃ 1,000 ἄνδρας ἀπέναντι τῶν ἐν Βερβαίνιοις ἐλλήνων, ὅπως τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ ἐπιβοηθήσωσιν. Ἡ κατὰ τοῦ Βαλτετιοῦ κυρία προσβολή, εἰς τὸ ὅποιον εἶχε καταλάβῃ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὀχυρὰν θέσιν ὑπερασπιζομένην διὰ τεσσάρων ὀχυρωμάτων καὶ ὀπισθεν τῆς ἐκκλησίας, ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ Βαχδουινιώτου Ρουμπῆ ἔχοντος 3,500 ἄνδρας οἵτινες μετὰ μανίας ὤρμησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν, δύο ὥρας μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Παρὰ τὸ σύνθηες ὅμως καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοῦ ἐχθροῦ, οἱ Ἕλληνες τὴν φορὰν ταύτην ἀντέστησαν, μετὰ ἀπεινωσμένου θάρρους, εἰς τὴν προσβολὴν ταύτην ὡς καὶ εἰς δύο ἀκολουθοῦς. Πρῶτος ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας κατόπιν προσέδραμον μετὰ 1,200 ἀνδρῶν εἰς βοήθειαν τῶν συμπατριωτῶν τῶν, προσέβαλον τὸ ἔκτρον τῶν πολεμίων καὶ διέκυψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν μετὰ αὐτῶν. Τότε ἐφθασεν ὁ Μουσταφᾶς ὁδηγῶν αὐτο-

προσώπως 1,500 ἰππεῖς καὶ δύο πυροβόλα. Ἐνεκα ὅμως ἀνωμαλιῶν τοῦ ἐδάφους τὸ ἰππικὸν δὲν ἐβλάψε τοὺς Ἕλληνας, ὡς καὶ τὰ πυροβόλα ἔνεκα ἀπειρίας τῶν πυροβολητῶν. Ἐδέησε γὰρ προσέλθῃ ἡ ἐφεδρεία τῶν τούρκων, ἡτις ἤτο παρατεταγμένη εἰς δευτέραν γραμμὴν πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐγθροῦ, καὶ κατόπιν ἐκλήθησαν οἱ χίλιοι ἄνδρες οἵτινες ἐπετήρουν τοὺς ἐν Βερβοίνοις. Ὁλόκληρος ἡ ἡμέρα διήλθε διὰ τῶν πεισματωδῶν τούτων ἐπιθέσεων· κατὰ τὴν νύκτα, ἕκαστος τῶν διαμαχομένων ἠλπίζεν ὅτι ὁ ἀντίπαλός του θὰ ὑπεχώρει, ἀμφοτέρω ὅμως ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των. Περὶ τὸ μεσονύκτιον οἱ Ἕλληνες τῶν Βερβοίνων ἤλθον πρὸς βοήθειαν τῶν συμπατριωτῶν των. Περιεκύκλωσαν καθ' ὁλοκληρίαν τὸ ὑπὸ τῆς διαταγῆς τοῦ Ρουμπῆ σῶμα, ὅστις ἠναγκάσθη γὰρ ἀνοίξῃ δίοδον διὰ μέσου τῶν ἑλλήνων, ἀλλ' ὁ Μουσταφᾶς ἀπὸ πρωΐας ἤδη ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ὑποχωρήσεως. Ἐν τῇ μάχῃ ταυτῇ τῇ εἰκοσιτρίῳ εἰ τοῦρκοι ἀπώλεσαν περὶ τοὺς ἐξακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας. Ἡ ἡττα δὲ θὰ ἀπέβαινε καταστρεπτικὴ εἰς αὐτοὺς, ἐὰν οἱ ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ Χαραλάμπην δισχιλίοι ἄνδρες, οἱ ἐκ Λεβιδίου, ἀφικνοῦντο ἐγκαίρως τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς μάχης.

G. G. GERVINUS

Insurrection et Régénération de la Grèce.

Ὁ δὲ Μητροπολίτης Π. Πατρῶν Γερμανὸς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Ὑπομνήμασι περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὰ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετίου.

... Ὁ δὲ Πετρόμπεης, διατρίβων εἰς Καλαμάταν, ἔγραψεν εἰς ὅλους τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ συνέλθωσιν εἰς ἐν τῶν μεσογείων μερῶν καὶ νὰ συσχεθῶσι τίνι τρόπῳ νὰ βάλωσι τὰ πράγματα εἰς ὥπως οὖν εὐταξίαν, καὶ νὰ οἰκονομηθῶσι χρήματα διὰ μισθοῦ τῶν Μανιατῶν, οἵτινες δὲν ἤθελον κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐκστρατεύωσιν ἄνευ χρημάτων. Ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ ὑπάγουν τινὲς τῶν προκρίτων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τοσούτῳ εἶχεν ἔμβη ὁ Κερχαγιᾶς εἰς τὴν Τριπολιτσάν, καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐγθρῶν ἠῤῥησε, καὶ φοβοῦντο οἱ τὴν Τρι-

πολιτσάν πολιορκούντες, μήπως ἐκστρατεύσωσιν οἱ ἐχθροὶ παν-
στρατιᾷ εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας, οἱ δὲ Ἕλληνες, κατέχοντες πολ-
λὰς θέσεις, ἦσαν διεσκορπισμένοι, ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ ἀνθί-
ξωσιν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, εἰς ὑποιονδῆποτε μέρος ἤθελον
ὁρμήσει, διὰ τοῦτο ἐπροσκόλλεσαν ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς Πε-
λοποννήσου νὰ ὑπάγουν ἐκεῖ καὶ νὰ ἐνδυναμώσουν τὰς θέσεις.
"Ὅθεν ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαήμης μετὰ τῶν στρατιωτῶν
του ἐκεῖ, καὶ ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Σωτήρου Χαραλάμπους καὶ
Σωτήρου Θεοχαραπούλου καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὸ στρατόπεδον
τῶν Καρυτηνῶν, ὅτε κατὰ τὰς 12 Μαΐου ἐξῆλθεν ὁ Κεχαγιᾶς
καὶ ὁ Κιαμύλιμπης μὲ ἐξ ἑκατὸν περὶπου στρατιώται, καὶ
διητυνῶθη εἰς τὸ Βαλτέτσι, ὅπου ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ὁ
Κυριακούλης καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπετη Ἡλίας μὲ μερικοὺς
Μανιάτας καὶ τινες καπετανάιοι ἐκ τῆς ἐπαρχίας Τριπολιτσᾶς
καὶ Λεονταρίου μὲ τοὺς στρατιώτας τῶν, συμποσούμενοι ὅλοι
περὶ τοὺς χιλιούς. Ἐκεῖ λοιπὸν τοὺς περιεκύκλωσαν πανταχό-
θεν οἱ ἐχθροί· ὁ δὲ Κεχαγιᾶς ἔστησε τὸ τσατῆρι του καὶ ἐτο-
ποθέτησε τὰ κανόνια του ἐναντίον τῶν ἑλλήνων, μὲ ἀπόφασιν
νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς ἐπαρ-
χίας νὰ διαλύσῃ ὅλας τὰς πολιορκίας καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πε-
λοπόννησον. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, καίτοι πανταχόθεν περικυκλω-
μένοι, ἀντέστησαν γενναίως, καὶ διήρκεσεν ὁ πόλεμος δύο ἡ-
μέρας καὶ μίαν νύκτα. Ἐπρόφθασεν ἐγκαίρως βοήθεια εἰς τοὺς
Ἕλληνας ὅ,τε Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Δημήτριος Κολιό-
πουλος μὲ τοὺς Καρυτηνοὺς στρατιώται, ἐκτύπησαν πλαγίως
τοὺς ἐχθροὺς καὶ τέλος πάντων τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ἐξαι-
σιον, ὥστε ἔσκησαν ἐκεῖ τὰ τσατῆρια καὶ τὰ κανόνια καὶ ὅλας
τῶν τὰς ἀποσκευάς, τὰ ὅποια ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες
τοὺς κατεδίωξαν ἕως πλησίον τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ ἐφόνευσαν
ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς δισκοσίους, ἐκ δὲ τῶν ἑλλήνων ὀλίγοι ἐ-
φονεύθησαν. Ἡρίστευσεν εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον ὁ Καπετάν
Κυριακούλης, μὲ τὸ νὰ ἐδειξέ καὶ γενναϊότητα καὶ ἐπιδεξιό-
τητα. Οὗτος ὁ πόλεμος ἐνεψύχωσε τοὺς Ἕλληνας κατὰ πολλὰ
καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πλησιάσουν εἰς τὴν Τριπολιτσάν, καὶ νὰ
κἀμουν στενωτέραν τὴν πολιορκίαν.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ
Ὑπομνήματα τῆς Ἐπαναστάσεως
τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν ἐν Βαλτεσίῳ μάχην ὡς ἐξῆς περιγράφει ὁ Edward Blaguière ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι The Greek Revolution.

... Ἐν Βαλτεσίῳ ἐδιχογνώμησαν οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ Κολοκοτρώνης, Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Μπέης τῆς Μάνης, ἐὰν ἦτο συμφορώτερον νὰ ἀναμείνωσι τὸν ὀθωμανικὸν στρατόν, ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ἢ νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ Κολοκοτρώνης προὔτεινε τὸ τελευταῖον, ὑπεχώρησεν ὅμως εἰς τὴν γνῶμην τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, ὅστις παρέστησεν ὅτι ἡ ὑποχώρησις τῶν ἠθελεν ἐκθέσει ὀλοκλήρον τὴν χώραν εἰς τὴν ἐρήμωσιν. Τὴν ἑβν Ἰουνίου (ε. ν) προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Κεχαγιᾶ αὐτοπροσώπως, ἡγουμένου πασῶν τῶν διαθεσίμων στρατιωτικῶν του δυνάμεων. Ἐκ τῶν προτέρων ἐθεώρει εὐκόλον τὴν νίκην, καὶ κατὰ τὴν νύκτα προτοῦ ἐξέλθωσι τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐχορεύθησαν εἰς τὰς ἀγυῖας πολεμικοὶ χοροὶ ὑπὸ τῶν ἀλβανῶν του, οἵτινες ὑπέσχεοντο αὐτῷ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τοὺς χριστιανοὺς ἐπαναστάτας. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ἀπέβη ὅλως διάφορον. Τὸ ὀθωμανικὸν ἱππικὸν ἐνῶ ἐν τῇ πεδιάδι ἠλύνετο ἀναμφιβόλως νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς ἀντιπάλους, εὗρίσκετο ἐν ἀμηχανίᾳ καὶ ἦτο ἀνίκανον νὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ στενοῦ καὶ βραχέως ἐδάφους, οὕτω ὥς περιῆλθεν εἰς ἀτάξίαν ἐκ τοῦ πυρός τῶν ἑλλήνων μαχητῶν. Οἱ Μανιάται διὰ ἰσχυρᾶς πλευρικῆς ἐπιθέσεως συνεπλήρωσαν τὴν ἡττάν του, καὶ ἐτρέψαν αὐτὸ εἰς φυγὴν. Ἐφρονεύθησαν διακόσιοι ἄπιστοι, οἱ ὧς λοιποὶ κατάρθωσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἐν μεγίστῃ συγχύσει, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἀπώλεσαν τὰ ὅπλα καὶ τὰς σκευὰς τῶν. Εἶνε γεγονός, ὅτι ἡ μάχη αὕτη, ἥτις ὀνομάζεται νὰ λεχθῇ ὅτι ἀπεφάσισε κυρίως τὴν τύχην τῆς Πελοποννήσου, συνεπέσε μετὰ τὴν ἡτταν τοῦ Ἰψηλάντου ἐν Δραγατσανίῳ.

EDWARD BLAQUIERE

The Greek Revolution.

Ὁ Θωμᾶς Γόρδων ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἐν Βαλτεσίῳ μάχην.

... Ἡ ἄφιξις αὐτοῦ (τοῦ Κεχαγιαῦ μπέη) εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου μετὰ σώματος παλαιμάχων στρατιωτῶν, ὡς καὶ ὁ ἱσχυρὸς αὐτοῦ χαρακτήρ κατετάραξαν τοὺς ἐπαναστάτας τῆς Ἀρκαδίας καὶ Λακωνίας, διότι διεθρυλείτο μεταξύ αὐτῶν ὅτι ὁ Ἀχμέτ μπεης (ὁ Κεχαγιαῦ), συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπολιτσᾶς, εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τοῦλάχιστον 14.000 ἐνόπλους τούρκους. Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ συγκροτήσαντες πολεμικὸν συμβούλιον ἐν Λεονταρίῳ, πρὸς λῆψιν τῶν ἐραστηριωτέρων μέσων πρὸς ἀντίστασιν κατ' αὐτοῦ, ἀπεφάσισαν κατὰ πλειονοψησίαν νὰ μὴ διακινδυνεύσωσιν εἰς μάχην, ἀλλ' ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἐξέφερε θαρραλεωτέραν γνώμην, παραστῆσας ὅτι ἀποδειλιῶντες θὰ ἐκθίσωσιν ὀλόκληρον τὴν χώραν εἰς τὴν ἐρήμωσιν, οὕτω δὲ ἀπεφασίσθη νὰ καταλάβωσι τὸ Βαλτέτσιον, χωρίον τρεῖς ὥρας ἀπέχον τῆς Τριπολιτσᾶς, νοτιοδυτικῶς ταύτης, ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως μεταξύ τῶν λόφων τοῦ Μαιναλοῦ. Κατ' ἀκλουσίαν ὁ μπεηζαδὲς Ἡλίας, υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης, ὁ θεῖος αὐτοῦ Κυριακούλης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ καπετὰν Κεφαλάς ὠχυρώθησαν μετὰ 700 ἀνδρῶν ἐπὶ τεσσάρων βραχυῶν ὑψωμάτων, δεσποζόντων τοῦ χωρίου, οἱ δὲ Κολοκοτρώνης καὶ Κολιόπευλος ὡς καὶ εἰ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἔμειναν εἰς τὰ ὑψηλότερα ὄρη, ἔτοιμοι νὰ ἐπιβοηθήσωσιν. Ὁ Κεχαγιαῦς ἐξῆλθε τῆς Τριπολιτσᾶς τὴν πρωίαν τῆς 12ης Μαΐου ἡγουμένος 5,000 στρατιωτῶν διηρημένων εἰς τρεῖς φαλαγγας καὶ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Βαλτετσίου διὰ τῶν διαφόρων φαράγγων, αὐτοπροσώπως διοικῶν τὸ ἱππικόν, καὶ σχεδὸν περιεκύκλωσε τοὺς Ἕλληνας, κατασκευάσας προχώματα ἀπέναντι τῶν ἑλληνικῶν καὶ τοποθετήσας κανονιστοιχίαν ἐκ τριῶν πυροβόλων μεγάλου διαμετρήματος. Τὴν προτερείαν ἐσπέραν οἱ ἄλθανοὶ εἶχον στήσει στρατιωτικὸς χορὸς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Τριπολιτσᾶς, αὐτὸς δὲ εἶχε συλλάβει χρηστάς ἐλπίδας περὶ νίκης, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν κατώρθου νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν ἐξ ἐφόδου, διότι αἱ πηγαὶ τοῦ Βαλτετσίου ἦσαν μακρὰν τοῦ χωρίου, οἱ δὲ Ἕλληνες εἶχον προμῆθειαν ὕδατος ἐν ἀγγεῖοις μονον ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρας ὥρας. Κατήρξατο τῆς μάχης διὰ κανονιοβολισμοῦ, ἀλλὰ αἱ βολαὶ διήρχοντο ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐχθρῶν πίπτουσαι ἐν τῷ μέσῳ τῶν εἰς τὸ ἀπέναντι μέσον στρατευμάτων του, οἱ δὲ ἄλθανοὶ ἀπεκρούσθησαν εἰς τρεῖς ἀλληλοδιαδόχους ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ χωρίου, ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὴν ἐκκλησίαν. Ταυτοχρόνως δὲ κατῆλθεν αἰφνιδίως καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ 1,500 ἀνδρῶν καὶ προσέβαλε τὴν δεξιὰν πλευ-

ρὰν τῶν τούρκων. Οὕτως συνεκρούοντο ἐπὶ ἐδάφους ἐφ' οὗ τὸ ὀθωμανικὸν ἱππικὸν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ, ἀμφοτέρωθεν δὲ τὰ μέρη διετήρησαν τὸ πῦρ μέχρι νυκτός. Ἐκαστος ἀνέμενεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ ὑπεχώρει ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός, ἀλλ' ἡ πρωΐα τῆς 13 Μαΐου εὗρεν αὐτοὺς εἰς τὴν θέσιν των. Οὕτως ἡ μάχη ἀνενεώθη, διαρκέσασα ἐπὶ πέντε ὥρας, ὅτε ὁ Κεχαγιᾶς ἐδῶκε τὸ σημεῖον τῆς ὑποχωρήσεως, ἀναγκασθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τε τῆς κοπώσεως τῶν στρατευμάτων του καὶ ἐκ τῆς ἀπροσδοκίτου ἐμφανίσεως τοῦ Νικητᾶ, ὅστις ἐπιστρέφων δι' ἐσπευσμένης πορείας ἐξ Ἀργου μετὰ 800 ἀνδρῶν, ἐθεάθη διασχίζων τὴν πεδιάδα καὶ ἀπειλῶν νὰ διακόψῃ τὴν μετὰ τῆς Τριπολιτσᾶς συγκοινωνίαν. Ὡς γενικῶς συμβαίνει εἰς τοὺς ἀτάκτους στρατοὺς, ἡ ὑποχώρησις ταχίως μετετρέπη εἰς γενικὴν τροπὴν. Ὁ Κεχαγιᾶμπεης ἀπώλεσε τὸν ἵππον του, οἱ δὲ Ἕλληνες καταδιώξαντες γενναίως αὐτοὺς, κατέλαβον δύο πυροβόλα καὶ ἤγειραν ἐν Βαλτετίῳ τρόπαιον ἐκ 400 μωαμεθνικῶν κεφαλῶν. Οἱ ἐπαναστάται μέχρι τοῦ γελοίου ἐλαττοῦσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων καὶ πληρωθέντων, φάνεται ὅμως ὅτι ἔσχον 150 ἄνδρας ἐκτὸς μάχης. Ἡ μάχη αὕτη, εἰς τὴν οἱ νικηταὶ ἀποδίδουσι τὸν πύμπῳδον τίτλον τῆς μάχης τοῦ Βαλτετίου, εἶνε ἀξιοσημείωτος διὰ τὰς ἠθικὰς αὐτῆς συνεπειάς, διότι ἐξήγειρε τὸ θάρρος τῶν ἑλλήνων καὶ κατέβαλε τὸ τῶν ἐναντίων των. Ἐν αὐτῇ βεβαίως ἐκρίθη ἡ τύχη τῆς Πελοποννήσου, ὥς καὶ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως, διότι, ἐὰν ἐν αὐτῇ ἡττώντο οἱ Ἕλληνες, αἱ συνέπειαι αὐτῆς θὰ ἦσαν ὀλέθριαι καὶ εἰς τὰς νοτίους ἐπαρχίας, ὡς ἡ ἡττα τοῦ Δραγατσανίου ἦτο τοιαύτη διὰ τὰς βορείους.

THOMAS GORDON

History of the Greek Revolution

Τόμ. Α'. σελ. 159.

Ὁ πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος Φραντζῆς ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἐν Βαλτετίῳ μάχην.

... Σκέψεως γενομένης ἐν Δημητσάνᾳ, ἐνεκρίθη νὰ μὴ λείψῃ ἡ πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς, τὸ δὲ Βαλτέτσι ὡς θέσις οὕσα ὀχυρὰ καὶ πλησιάζουσα εἰς τὴν Τριπολιτσάν νὰ ᾔη κέντρον στρατοπέδου· ὅθεν καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁ Θ. Κολκοτρώνης ἐγραψεν ἀπὸ τὴν

Δημητσάνην πρὸς τοὺς λοιποὺς προεξηθέντας ἀρχηγούς οὕτως.

« Ἀδελφοί, κρίνομεν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν ἀναγκάειαν τῆν θέσιν τοῦ Βαλτετσίου νὰ μὴ τὴν ἀφήσωμεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν ὡς θέσιν ὀχυρὰν καὶ πλησίον οὖσαν μετὰ τὴν Τριπολιτσάν· ἀλλὰ νὰ φυλαχθῇ ἡ θέσις διὰ κάθε ἄλλην ἐχθρικήν τῶν Τούρκων ἐξοδόν, νὰ γείνουσι ταμπούρια κλειστὰ καὶ δυνατὰ καὶ νὰ φυλάττωνται μετὰ σταθερότητα ἀπὸ ἄνδρας γενναίους, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ μένωμεν ἐξωθεν τῶν πλησιεστέρων θέσεων καὶ νὰ προφυλάττωμεν τὴν ἀπὸ τῆς Τριπολιτσαῆς ἐξοδόν τῶν ἐχθρῶν».

Λαθόντες τὸ γράμμα τοῦτο οἱ Κυριακούλης, Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Π. Ἰατράκος συνήλθον εἰς Πάπαρι, καὶ σκερθέντες ἐπὶ τῶν γραφομένων παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέριψαν ὅσα ἄλλα προσεχρῶν διὰ τὰς εἰς ἄλλα μέρη συστάσεις πολιτορκιῶν διὰ τὴν Τριπολιτσάν, καὶ ἐγκρίναντες τὴν γνώμην τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, συνεννοηθέντες δὲ μετ' ἀλλήλων εἰσῆλθον εἰς τὸ Βαλτέσι, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κατασκευασθῶσι πέντε ταμπούρια κτιστὰ καὶ κλειστὰ, τὰ ὑποίκα καὶ ἄνευ ἀνθολῆς ἀπεπερατωθήσονται κατὰ τὸ προμελετηθὲν σχέδιον εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας τοῦ Βαλτετσίου θέσεις· 1. εἰς τὸν λόφον τοῦ Πα-Γεωργίου κατὰ ἀνατολάς, 1. εἰς τὸν λιθώδη λόφον εἰς τὰς Ντουβρυλίτσα κατὰ βορρᾶν, 1. εἰς τὸν λόφον Κατσικίτσα ὁμοίως, 1. εἰς τὸν λόφον τοῦ Κούκου κατὰ δυσμὰς, καὶ 1. εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ μεσημβρίαν ἀποπερατωθέντα κατὰ τὸ σχέδιον.

Μετὰ δὲ τὴν κατασκευὴν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος, πέντε προμαχῶνων ἀπεφάσισαν εὐχαρίστως ν' ἀσφαλισθῶσιν ὡς ἀρχηγοὶ ὁ Κυριακούλης, ὁ Ἡλίας, καὶ Ἰω. Μαυρομυχήληδες, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸν γενναῖον Ἡλίαν Τζαλαφατίνον, ὁ Ἡλίας Φλέσας, ὁ Μητροπέτροβας, ὁ Ἀθανάσιος Σιόρης, ὁ Ἀναγνώστης Οἰκονομόπουλος, ὁ Π. Κεφάλας, ὁ Διονύσιος Εὐμορφόπουλος Ἰθακήσιος, ὁ Κωνσταντῖνος Μπεῦρος, καὶ ὁ Δ. Παπα-Τζώνης, μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν γενναίων ἐκείνων Ἑλλήνων, Μανιατῶν, Ἀνδρουσιῶν, Λεονταριτῶν, καὶ ἄλλων Μεσηνίων 1150 τῶν ἀριθμῶν καὶ οἱ μὲν ἀποφασισθέντες νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τοὺς προμαχῶνας ἔμειναν εἰς τὸ Βαλτέτσι, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Πιάναν, εἰς τὸ Χρυσοβίτζι, καὶ εἰς τὰ Βέρβινα· ἐπὶ τούτῳ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἐκινόνισε καὶ σημεῖα τηλεγραφικὰ διὰ νὰ γνωρίζουν τὰ ἐκτὸς τοῦ Βαλτετζίου διακείμεναι σώματα, ὥστε ἐν καιρῷ ἀνάγκης, ὅταν δηλαδὴ οἱ ἐχθροὶ ἀμουν ἐξοδόν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσαν εἰς ὅποιον δῆποτε μέρος, ἡ ἐν τῇ ἐπαύῳ Χρέπη φυλάττουσα ἑλληνικὴ φρουρὰ νὰ εἰδῇ εἰς τὰς εἰρησιν εἰς τὰ λοιπὰ σώματα.

τά δὲ τηλεγραφικὰ τοῦ Κολοκοτρῶνι σημεῖα εἶχον οὕτω : πρεῖς φωτιαὶ καὶ καπνοὶ φαινόμενοι εἰς τὴν ἐπάνω Χρέπαν ἦσαν ση-
 ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐκστρατεύουν διὰ τὰ Βέρβαινα, καὶ νὰ τρέξουν ὅλοι
 οἱ λοιποὶ πρὸς βοήθειαν. Δύο φωτιαὶ ἢ καπνοὶ ἦσαν σημεῖον
 ἐκστρατείας τῶν ἐχθρῶν κατὰ τοῦ Βαλτετσίου, μία δὲ φωτιά ἦτο
 σημεῖον τῆς ἐκστρατείας τῶν ἐχθρῶν κατὰ τῆς Πιάνας, ὥστε φυ-
 λαττομένων ἀκριβῶς τῶν σημείων αὐτῶν, ὅπου ἂν ἤθελον βαδίσει
 οἱ ἐχθροὶ, οἱ λοιποὶ Ἕλληνες νὰ τρέξωσι εἰς βοήθειαν ἐκείνων, κατὰ
 τῶν ὑποίων οἱ ἐχθροὶ ὑπήγαινον συσσωματωμένοι.

Τὴν δὲ 12 Μαΐου μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου κατὰ τὰς
 συνθήκας τῶν ρηθέντων σημείων ἐφάνησαν δύο καπνοὶ, καὶ κατ'
 αὐτὴν τὴν στιγμὴν φθάσας καὶ εἰς ἐκ τῶν τῆς κατὰ τὴν ἐπάνω
 Χρέπαν φρουρᾶς, εἰδοποίησε τοὺς ἐν Βαλτετζίῳ ὅτι πλῆθος Τούρ-
 κων ἐξήρχοντο ἀπὸ τὴν Τριπολιτσάν· εἰδοποιήθησαν δὲ καὶ τὰ
 ἐκτὸς τοῦ Βαλτετσίου εἰς τὰ ἄλλα μέρη στρατοπεδευμένα σώματα,
 τὰ ὅποια εὐθὺς ἠτοιμασθησαν ἅπαντα. Οἱ δὲ ἐκ τῆς Τριπολιτσᾶς
 ἐξελθόντες Ὀθωμανοὶ διμερίσθησαν εἰς 4 σώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν
 συγκείμενον ἐκ 1,500 κατέλαβε τὴν θέσιν καλουμένην Ἀρχα-
 μήτας, τὸ δὲ τοῦ Κεχαγιάμπη συγκείμενον ἐκ 2,000 κατέλαβε
 τὴν θέσιν Καντρέβα, τὸ ἄλλο συγκείμενον ἐκ 1,500 κατέσχε τὴν
 θέσιν τοῦ Καλογεροδουνίου διὰ νὰ μὴ ὑπάγῃ βοήθεια εἰς τὸ Βαλ-
 τέτσι ἀπὸ τοῦ ἐλληνικῶν τῶν Βερβαίνων στρατόπεδον, τὸ δὲ με-
 γαλείτερον ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ρουμπὴν ἐκ Μπαρδουνίας καὶ
 τὸν Μπουραμπούτην ἐκ Κυπαρισσίας, τὸν μὲν α' ὡς μπίμπασιν
 (χιλίαρχον) τὸν δὲν β' ὑποχιλίαρχον, ἐφθασε κατὰ μέτωπον εἰς
 τὸ Βαλτέτσι 4 ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας, τὸ ὅποῖον ἦτο τὸ
 ἐπιλεκτότερον τῶν ἄλλων τριῶν σωμάτων, συγκείμενον ἐκ 4,500
 ἐπιλέκτων ὀθωμανῶν, οἵτινες καταλαβόντες τὸ Βαλτέτσι ἐφώ-
 ναζον εἰς τοὺς Ἕλληνας· «Βρὲ ρωμαῖοι, βρὲ ρωμαῖοι, μὰ τὸ καλὸν
 ὁποῦ σὰς θέλομεν, ρίψατε τὰ ἄρματα, ἐλᾶτε νὰ προσκυνήσητε,
 καὶ μὰ τοῦ Ραμπῆ (τοῦ Θεοῦ) τὸ ὄνομα καὶ τοῦ μεγάλου
 προφήτου (ἐννοοῦντες τὸν Μωαμέτην τῶν) καὶ μὰ τὰ τέσσαρα
 κιτάρια τοῦ Θεοῦ, καὶ μὰ τοῦ βασιλιᾶ μας τὸ κεφάλι, δὲν ἔχ
 πειραχθῇ ἡ τρίχα σας, γιατί τὸ ξέρουμε ὁποῦ σὰς ἐγέλασανε
 καὶ δὲν εἶνε ἀπὸ λόγου σας· εἰ ὅλα αὐτὰ ἐπειδὴ τὰ γνωρί-
 ζουμε, βαλλαχί, ταλλαχί (μὰ τὸν Θεόν) καὶ ἀπὸ φραγκικο
 σπαθί νὰ μὴ γλυτώσουμε· ἐμεῖς εἴμαστε γειτόνοι, ὁ Ρουμπῆς
 ἀπὸ τὰ Μπαρδουνία καὶ ὁ Μπουραμπούτης ἀπὸ τὴν Ἀρχαία,
 καὶ νὰ μὴ χαροῦμε τὴν παλληκαριά μας καὶ τὰ νιάτά μας,

ἂν θέλουμε νὰ σὰς γελάσουμε· μόνον ἀκούσετε τῆς ὁρμήνικας μας (συμβουλᾶς.)»

Οἱ Ἕλληνες χωρὶς νὰ ριψωσιν ἐκ τῶν ταμπουριῶν κανέν τουφέκι, ἀκούσαντες μὲ προσοχὴν τοὺς λόγους τῶν ὀθωμανῶν, κατὰ πρῶτον ἐκρότησαν ἕνα γέλωτα, καὶ ἔπειτα ἀπήντησαν οὕτω· «Βρὲ τοῦρκοι, μὰ τὸ καλὸ ὑποῦ σὰς θέλουμε· κάνετε πολὺ καλὰ νὰ μᾶς δώσετε τὰ ἄρματα σας, νὰ σὰς χαρίσουμε τὴν ζωὴν καὶ νὰ σὰς στείλουμε ὅθι θέλετε· διότι θὰ μᾶς παρακαλῇτε ὕστερα καὶ δὲν θὰ σὰς ἀκούωμεν, ἐπειδὴ πᾶνε ἐκεῖνα ὑποῦ ἡξεύρατε.» ἐπὶ τούτοις τοῖς λόγοις τῶν ἐλλήνων, χωρὶς νὰ ἀκούσωσιν ἄλλου, περαιτέρω ἤνοιξαν τὸ στάδιον τῆς μάχης· μὲ τὴν πλέον σταθερωτέραν ἀπόφασιν· οἱ δὲ σηματοφόροι τῶν ὀθωμανῶν, ὥρμησαν μὲ τὰς σημαίας εἰς τὰς χεῖρας· διὰ νὰ προσεγγίσωσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ ταμπουρία, ἐλπίζοντες· διὰ νὰ τὰς πηξῶσι πλησίον τῶν ἑλληνικῶν ταμπουριῶν κατὰ τὴν συνθήειαν· εὐθὺς δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐφονεύθησαν παρὰ τῶν ἐλλήνων 14 σηματοφόροι, ὁ φόνος τῶν ὀπείων ἡρέθισε τοὺς ὀθωμανοὺς καθ' ὑπερβολὴν, καὶ εὐθὺς ἔστειλαν εἰδῆσιν εἰς τὸν Κεχαγιάμπεην διὰ νὰ προφθάσῃ μὲ τὸ μετ' αὐτοῦ σῶμα τῶν 2,000 καὶ μὲ τὰ κανόνια· ὁ δὲ Κεχαγιάμπεης διέταξεν εὐθὺς· νὰ προφθάσῃ ἐκεῖ καὶ τὸ εἰς τὴν θέσιν τῶν Ἀραχαμητῶν παραφυλάττον σῶμα τῶν 1,500 καὶ αὐτὸς μὲν ἐφθασεν εἰς τὸ Βαλτέτσι μίαν ὥραν πρὸ μεσημβρίας μὲ τὰς 2,000 καὶ μὲ 3 κανόνια, οἱ δὲ τὴν θέσιν τῶν Ἀραχαμητῶν κατέχοντες 1,500 ἐφθασαν 2 ὥρας μ. μ. Ὁ Κεχαγιάμπεης ὡς ἐλθὼν πρὸ αὐτῶν ἐτοποθέτησε τὰ κανόνια, καὶ ἤρχισεν ὁ κανονιοβολισμὸς κατὰ τῶν ἐλλήνων· ἀλλ' ἡ θέσις ἐφ' ἧς ἔθηκε τὰ κανόνια, δὲν ἦτο κατάλληλος καὶ βοηθητικὴ διὰ τοὺς ὀθωμανοὺς, καθότι ἐὰν ὑψωναν τὰ κανόνια ὀλίγον, ὑψοῦντο καὶ σφαῖραι χωρὶς νὰ κτυποῦν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐὰν ἄλλιν ἐλαττωθῶσιν αὐτὰ ὀλίγον, αἱ σφαῖραι ἐκτύπουν τοὺς ἰδίους ὀθωμανοὺς· τὰ κανόνια ἦσαν σχεδὸν ἄχρηστα.

Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν εἶχε φθάσει ὁ Κεχαγιάμπεης, ἐφθασε καὶ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἐξωθεν μὲ 1,400 Καρυτηνοὺς, ὁ δὲ Δ. Πλαπούτας μὲ 400, οἵτινες κατέλαβον τὰ ὀπίσθια τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ὅταν ἐφθασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ὅλοι οἱ ἐξωθεν Ἕλληνες, ὦ Θεεῖ!! ὅλα τὰ ὅρη ἐκεῖνα ἐκλονίζοντο ἀπὸ τὸν ταχὺν κρότον τῶν κανονίων καὶ τῆς πληθύος τῶν τύσων πυροβολῶν ὀπλων, ὥστε οἱ εἰς τὰ πλησιέστερα τοῦ Βαλτετσίου ἱσταμένοι Ἕλληνες καὶ Ἕλληνιδες ἀκούοντες τὸν κλονισμὸν ἐ-

κείνων τῶν ὁρέων καὶ τὴν τρομερὰν ἀντίχρσιν, προσηύχοντο θαυμάζοντες καὶ ἐπικαλοῦμενοι τὸν "Υψιστον τοῦ παντός διὰ τὴν χορηγήσῃ τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἤλπίζον ποτέ, ὅτι εἰ Ἕλληνες θὰ λάθουν τὴν νίκην διὰ τὴν τῶν σθωμακῶν πληθύν, καὶ διὰ τὸ ἀπειροπόλεμον τῶν ἑλλήνων.

Ἐν τσοῦτω ἡ μάχη ἐπροχώρει ὅλον ἐν χωρὶς τῆς παραμικρᾶς διακοπῆς παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἕως οὗ κατέλαθεν αὐτοὺς ἡ ἐσπέρα. Οἱ δὲ ἐντὸς τῶν προμαχώνων ὄντες Ἕλληνες ἐμήνυσαν εἰς τοὺς ἔξω, εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ λοιποὺς ἀρχηγούς διὰ τὴν ἐκβάλῃσι πολεμεφύδια, ὕδωρ καὶ ἄρτους· μ' ὅλον ὅτι οἱ ἔχθροί εἶχον πανταχόθεν περικυκλωμένον τὸ Βαλτέτσι ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ συλλάβῃσι ζῶντας τοὺς ὅσοι ἦσαν ἐντὸς τῶν προμαχώνων ὠχυρωμένοι, μ' ὅλα ταῦτα ὁ Θ. Κολοκοτρώνης μὲ 800 Ἕλληνας κτυπήσας ἀπὸ τὸ δυτικοδὸρειον μέρος τὸ ἀπὸ τὴν θέσιν τῶν Ἀραχαμητῶν ἔλθον σῶμα τῶν 1,500 ἔχθρῶν, καὶ τρέψας αὐτὸ εἰς ὀπισθοδρόμην, εἰσῆλθεν ἐν μέσῳ τῶν κατεχόντων τὰ ταμπούρια ἑλλήνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκεν ὅσα τῷ ἐμήνυσαν πολεμεφύδια καὶ λοιπὰ, προτείνας νὰ τοὺς ἀφήσῃ εἰς τὰ ταμπούρια καὶ ἄλλους Ἕλληνας πρὸς βοήθειάν των, ἔαν εἶχον ἀνάγκη· οἱ δὲ τῷ ἀπεκρίθησαν· «Ἐξω κυττάξατε νὰ φέρετε στρατεύματα πολλὰ, νὰ κτυπᾷτ' αὐτὰ τὰ σκυλιὰ, νὰ τεὺς φάμε· καὶ διὰ ἐδῶ μὴ σᾶς μέλλῃ, τῶρα μάλιστα ὅπου μᾶς ἐφέρετε φυσέκια, καὶ λοιπὰ ἀναγκαῖα.» Συνεπευξηθέντες δὲ ἀμοιβαίως νίκην κατ' ἔχθρῶν, οἱ μὲν περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐξῆλθον, ἐπιστρέψαντες ὅπου ἡ μάχη προχωροῦσα ἀδιακόπως τοὺς προσεκάλει, οἱ δὲ ἐντὸς τῶν ταμπουρίων ὄντες ἔμειναν ἀσάλευτοι, καὶ ὅλον ἐν μαχόμενοι.

Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον τῆς αὐτῆς νυκτός· ἔφθασαν καὶ ὁ Παναγιώτης Ἰατράκος, καὶ ὁ Πέτρος Μπαρπιτσιώτης, καὶ ὁ Ἀντώνιος Κουμουστιώτης καὶ λοιποὶ καπιταναῖοι μὲ 600 Λακεδαιμονίους, περὶ δὲ τὸ λυκαυγὲς τῆς πρωῒας οἱ Ἀγιοπετρίται καὶ Τσακωνες περίπου τῶν 800. τοὺς ὁποίους διέυθυνεν ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθίνης καὶ οἱ λοιποὶ ὁπλαρχηγοὶ μὲ καπιταναίους ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ἀντώνιος Μυρομιχάλης μὲ 46 Μανιάτας· εἶχον δ' ἐπιστρέψει περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς νυκτός ἐκείνης ἀπὸ τὸ Ἄργος ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Μυρομιχάλης, ὁ Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνης (ὁ Γενναῖος), ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἱερόθεος καὶ ὁ Σκελλάριος Παπᾶ Φώτου μὲ 300 Ἕλληνας, μετακομίσαντες ἀπὸ τὸ Ἄργος τὸν μόλυδον εἰς φορτία 123, οὔτινες εφάσσαντες εἰς τὰ

στηθὴ τὰ μέγιστα καὶ ἡ πατρίς, καθότι θέλει ἀπολαύσει μεγάλως τὰς ὠφελείας τῆς ἐκ ταύτης τῆς ἀπελευθερώσεως.

Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Ἡ δὲ ἐπιστολὴ τῆς συζύγου τοῦ Πειρόμπεη ἀποπνέουσα φιλοστοργίαν, φιλοπατρίαν καὶ ὑπερηφάνειαν ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἐξοχώτατοι καὶ σεβαστοὶ ἀδελφοὶ Κ. Κ. Κόντε δὲ Ρώμα, Π. Στεφάνου καὶ Κ. Δραγώνα.

Ὁ ἀνυπόφορος πόνος τῆς καρδίας μου καὶ ἡ ἀδιάκοπος ταραχὴ καὶ ἀνησυχία τῆς ψυχῆς μου, περὶ τῆς θλιβερᾶς αἰχμαλωτίσεως τοῦ φιλτάτου μου υἱοῦ Γεωργάκη, με ἀναγκάζει καὶ ἀκουσαν νὰ φανῶ ὀχληρὰ πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα, ἀναφερομένη διὰ τῆς ἀκολουθοῦ μικρᾶς καὶ μητρικῆς παρακλήσεώς μου.

Εἶναι βέβαιαι, ἀδελφοί, αἱ βαρύτεμοι τῶν υἱῶν μου θυσίαι, προσφερθεῖσαι εἰς τὸ ἔνδοξον τῆς πολιτικῆς Ἀναγεννήσεώς μας θυσιαστήριον. Ἀθάνατοι μάρτυρες τούτων διαμένουσιν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἡ Κάρυστος τῆς Εὐβοίας, ἡ ὁποία ἀπερρόφησε τὸ αἷμα τοῦ φιλτάτου μου Ἠλία, καὶ τὸ Νεύκαστρον τῆς Πελοποννησιακῆς Μεσσηνίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀχνίζει ἀκόμη τὸ ἄλλο τοῦ γλυκυτάτου μου υἱοῦ Ἰωάννου. Ἄλλ' ὅλα ταῦτα ἦσαν εὐχαρίστησις καὶ εὐχαρίστησις ὅχι εὐκαταφρόνητος εἰς τὴν ἀσθενούσαν ψυχὴν μου, καθότι ἐβλεπα τοὺς υἱούς μου ἀγωνιζομένους καὶ πίπτοντας πρόθυμα θύματα, πολεμοῦντας τὸν βάρβαρον ἄσπονδον ἐχθρὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὲρ τῆς φιλτάτης Πατρίδος, τῆς ὁποίας δὲν φανταζόμεθα κανὲν ἄλλο τιμιώτερον καὶ προσφιλέστερον. Ἐκ τῆς εὐχαριστήσεως ταύτης παρεκκινῶν μητρικῶς τοὺς λοιποὺς υἱούς μου εἰς τὸ ἱερὸν στάδιον τοῦ Ἀγῶνος, διὰ νὰ μὴ μείνωσιν ὕστεροι τῆς δόξης καὶ ἀξιότητος τῶν θυσιασθέντων ἀδελφῶν των. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων καταπληγώνομαι ἡ ταλαιπώρος ἐγὼ εἰς τὸ ἀπευκταῖον συμβᾶν τῆς ἀνοσίτου αἰχμαλωσίας τοῦ υἱοῦ μου Γεωργάκη. Ἡ εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκαστροῦ πανσπερμία ἐμελλε νὰ με πληγῶσῃ με τοιαύτην ὑπο-

βάστακτον πληγὴν, θελήσασα καὶ ἐπιμείναςα νὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον ἐκ συνθήκης εἰς τὸν βάρβαρον Ἰμβράχημ. Λέγω δὲ τοῦτο, καθότι ἡ ἐπίμονος θέλησις τοῦ φιλτάτου μευ ἦτο τὸ νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ ἐφορμήσῃ ξιφῆρης, ἢ νὰ παραδῶσῃ ὀλότελα εἰς τὸ πῦρ τὸ φρούριον ὅλον, κίνημα, τὸ ὁποῖον ὅσον ἤθελεν ἀποδειχθῇ ἐνδοξον διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀνδρείαν καὶ ὠφέλιμον διὰ τὴν κατάστασιν τῶν γενικῶν πραγμάτων μας, τόσον ἤθελε κατασταθῇ εὐχάριστον καὶ εἰς ἐμὲ τὴν Πατριώτισσαν, ἐπειδὴ ὁ υἱός μου ἤθελε δευχθῇ ἄξιος ἐφάμιλλος τῶν ἀδελφῶν καὶ γόνων του.

Εἰς ὅλα δὲ ταῦτα Σᾶς προσθέτω, σεβαστοὶ Πατριῶται, ὅτι ὁ θάνατος καὶ τοῦτου τοῦ υἱοῦ μου μὲ ἦτον ἀπειράκις προκριώτερος, ὡς πρὸς τὴν κατησχυμμένην αἰχμαλωσίαν παρὰ τοῦ βαρβάρου ἐχθροῦ. Πῶς θέλω ὑποφέρῃ ἡ δύστηνος αἰχμαλωσίαν τοιαύτην τοῦ γλυκυτάτου μου υἱοῦ; Ἡ, ποία παρηγορία ἄλλη δύναται νὰ μοὶ δοθῇ, ἐκτὸς ἐκείνης τοῦ νὰ τὸν ἰδῶ ἐλευθερωμένον;... Ἀχ! τὸ δίκαιον στάδιον τῆς παμφιλτάτης Πατρίδος ἔμελλε νὰ γενῇ εἰς τὴν δύστηνον ἐμὲ σειρὰ παντοτεινῇ βαθέων ἀναστεναγμῶν καὶ δεινῶν θλίψεων! Εἶμαι ἀπαρηγόρητος, ἀδελφοί! Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι πιθανόν νὰ μὴ σᾶς λανθάνῃ, καθότι εἰξεύρετε τὴν θυσίαν τόσων υἱῶν μου, καὶ ὅτι μόνος αὐτὸς ἀπέμεινεν ἡ ἐλπίς τῆς γηροκομήσεώς μας καὶ τὸ ὑποστήριγμα τῆς οἰκίας μας. Μία μόνη μοὶ μένει ἐλπίς, καὶ μόνη αὕτη μὲ κρατεῖ ν' ἀναπνέω ἀκομῇ. Ἡ ἐλπίς δὲ αὕτη θεμελιούται εἰς τὴν συνέργειαν καὶ μεσολάβησιν τῶν ἀγαθῶν δυναμένων Πατριωτῶν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ φιλτάτου μου. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ πικρότατα ἐκχυνόμενα καθημερινὰ δάκρυά μου μετριάζω καὶ τοὺς βαθυτάτους ἀναστεναγμούς τῆς ψυχῆς μου καταπνίγω.

Ἐκ τῆς ἐλπίδος ταύτης παρακινουμαι νὰ Σᾶς ἐνοχλήσω ὀλίγον, σεβαστοὶ ἀδελφοί, παρακκαλοῦσα μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸ νὰ συντρέξῃτε μὲ ὅλα τὰ μέσα, εἰς τὰ ὁποῖα εὐτυχεῖτε, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ φίλτατός μου καὶ δοῦλος σας Γεωργάκης ἀπὸ τὴν θλιβεράν τοῦ βαρβάρου αἰχμαλωσίαν. Εἰς τοῦτο ὅχι μόνον ἐμὲ τὴν Πατριώτισσαν θέλετε ὑποχρέωσιν διὰ βίου, ἀλλὰ καὶ τὴν Πατρίδα θέλετε καταστήσῃ εὐγνώμονα δι' ὅσας θέλει ἀπολαύσει μεγάλας ὠφελείας. Ἡξεύρετε κάλλιστα ὁπόση εἶναι ἡ ἀγάπη μητρὸς πρὸς υἱὸν καὶ ὁπόση ἐπομένως ἡ θλίψις αὐτῆς δι' ἓν παρόμοιον συμβεβηκὸς αἰχμαλωσίας, καὶ κατὰ τοῦτο ζητῶ συγγνώμην, ἂν οἱ λόγοι

μου ἐστάθησαν πολλοὶ καὶ φορτικοί. Εἰς τὸν μέγιστον πατριωτισμόν Σας, εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν Σας καὶ εἰς τὴν εἰλικρινῇ ἀγάπην Σας πρὸς τὴν Μαυρομιχαλικὴν οἰκίαν ἐλπίζω πολλὰ εἰς τὸ νὰ συνεργήσητε διὰ τῶν φιланθρώπων Ἀγγλων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτην, ἡ ὁποία μόνη θέλει μοι εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ παρηγορία τῶν τοσούτων μευ θλίψεων.

Ἐπαναπαρακαλοῦσα δὲ τὴν Ὑμετέραν φιλογενῆ ψυχὴν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς γενομένης ταύτης μικρᾶς παρακλήσεώς μου, μένω μὲ ἀγάπην πατριωτικὴν, εὐχομένη νὰ εὐτυχῇτε εἰς τὴν ὑπόληψιν τῶν ὁμογενῶν Σας καὶ εἰς τὴν σύμπραξιν ἀγαθῶν καὶ ἐπωφελίμων πραγμάτων.

Λιμένι, τὴν 23 Ἰουνίου 1825.

Ἡ Πατριωτικὴ καὶ ἀδελφὴ

ΠΕΤΡΟΜΠΕΪΣΑ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙΝΑ

Πολιτικὸν Ἀρχεῖον

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΡΩΜΑ

Τόμος Α' σελ. 558 καὶ 574

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΜΒΡΑΗΜ ΕΙΣ ΜΑΝΗΝ

Περὶ τῆς εἰς Μάνην εἰσβολῆς τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ ὁ Thomas Gordon γράφει τὰ ἑξῆς.

... Ἐπὶ ἓνα μῆνα ὁ Ἰμβραήμ πασᾶς ἔμεινεν ἀδρανὴς παρὰ τὴν Μοθώνην, κρατῶν τὸν στρατόν του ἐκτὸς τοῦ φρουρίου ἕνεκα τῆς πανώλους τῆς λυμαινομένης τὴν Μοθώνην καὶ τὴν Κορώνην. Εἶτα ἀνέλαβεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Μάνης, φλεγόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ καθυποτάξῃ τὴν χώραν ταύτην, ἧς οἱ φιλοπόλεμοι κάτοικοι ἦσαν διαρκὲς πηγὴ ἀνησυχιῶν εἰς αὐτόν. Καίτοι οἱ Μανιάται, ὄντες διηρημένοι εἰς τὰς φατρίας τοῦ Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ Μούρτζινου, εἶχον παύσει νὰ

διαφέρωνται διὰ τὰ γενικά τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν αὐτονομίαν των, καὶ περιφρονούντες τὰς ἀπειλὰς τοῦ Σατράπου, ὅτι θὰ διαπεράσῃ αὐτοὺς ἐν στόματι μαχαίρας, κατέλαβον τὰ στενὰ τὰ φέροντα εἰς τὴν χώραν των. Δύο πολεμικά βρίκια, εἰς ἓν τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπιβῆ ὁ Ἰμβραήμ, συνοδεύοντα μεταγωγικά περιέπλεον τὰς Λακωνικὰς ἀκτὰς τὴν 21 Ἰουνίου κανονιοβολοῦντα διάφορα σημεῖα· τὴν ἐπιούσαν τὸ κύριον σῶμα τῶν Αἰγυπτίων ἱππικὸν καὶ πεζικὸν τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι παρουσιάσθησαν πρὸ τοῦ στενοῦ τῆς Βέργας, ἀπέναντι τοῦ Ἀλμυροῦ, ἐνθα οἱ Μανιάται εἶχον ὀχυρωθῇ. Οἱ τελευταῖοι ὑπελογίζοντο εἰς 5,000, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ εἰς 7—8,000. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἐδάφους, μετὰ δεκάωρον δὲ συμπλοκῇ ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Καλαμάταν. Τὴν 24 εἰσηλθεν ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ 2,000 Πελοποννησίων, ἀλλ' εὗρεν ὅτι ἡ ἐπικουρία του δὲν ἦτο ἀναγκαία, διότι οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ὑποχωρήσει εἰς τὰς πεδιάδας, ἐνθα οἱ ἐπαναστάται δὲν ἐτόλμησαν νὰ τοὺς καταδιώξωσιν.

Ἐνῷ δὲ οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀπεκρούοντο ἐν Βέργῃ, ἡ ναυτικὴ αὐτῶν μοῖρα τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπεβίβασε στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον κατέλαβε τὴν Τσίμοβαν, ὅτε ὁμως ἐπεχείρησε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὁ λαὸς ἠγέρθη σύσσωμος, πρῶται δὲ αἱ γυναῖκες ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, κυλίουσαι λίθους ἀπὸ τῶν βράχων· ὁ Κωνσταντῖνος Μυρομιχάλης ἐσπευσεν ἐπὶ τόπου μετὰ σώματος μαχητῶν, ὅτε οἱ Ἀραβες ὑπεχώρησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἀφοῦ ὑπέστησαν πολλὰς ἐπιθέσεις κατὰ τὴν 23, 24 καὶ 25 Ἰουνίου, ἐπεβιβάσθησαν πάλιν εἰς τὰ πλοῖα των μετὰ τοσαύτης σπουδῆς, ὥστε πολλοὶ τούτων ἐπνίγησαν.

Τὴν 4ην, 6ην καὶ 8ην Αὐγούστου ἀποσπάσματα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ προσέβαλον ἀνεπιτυχῶς τὴν τε θέσιν καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Θυρέας, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιοῦν ὡς νοσοκομεῖον τῶν τραυματιῶν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἰμβραήμ ἀποτυχὼν εἰς τὰς προσπάθειάς του προχώρησεν εἰς Μιστράν καὶ συγκεντρώσας τὰς ἑαυτοῦ φάλαγγας, ἀπεφάσισε νὰ ἀποπλύνῃ τὴν ἡτταν ἣν ὑπέστη κατὰ τὸν Ἰούνιον, εἰσβάλλων εἰς Μάνην ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ Ταυγέτου. Ἐπέδραμε τὸ εὐφορον πεδίον τοῦ Ἑλους μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, καὶ ἤρξατο ν' ἀνέρχεται τὸ ὄρος τὴν 27 Αὐγούστου. Ὑῖος καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Πετρόμπετη μετὰ ὀλίγων ἐκατοστῶν Μα-

νιατῶν ἀνεχαίτισαν αὐτὸν ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν εἰς τὸ χωρίον Μανιάκοβα, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ ὑπεχώρησαν εἰς τὸ χωρίον Πολυτσά-
ραβον, ὁχυρὰν θέσιν, κειμένην ὑπὸ τὴν χιονοσκεπῇ κορυφῇ τοῦ
Προφήτου Ἡλίου. Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἐκυρίευσαν ἐξ ἐ-
φόδου τὸ ἡμισυ τοῦ χωρίου, τὸ δὲ ἄλλο ἡμισυ ὑπερήσπισαν
γενναίως οἱ Μαυρομιχάλοι. Διαρκούσης τῆς μάχης ἐπῆλθον οἱ
Κακκαβουλιδῶται καὶ ὁ περισσότερος ἄρρην πληθυσμὸς τῆς Μά-
νης καὶ ἐπιτεθέντες πλευρικῶς κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰμβραῆμ
μετὰ εὐκίνησις αἰγάγρων, κατετρόπωσαν τοὺς Ἀραβας ἀσυνή-
θεις νὰ βαδίζωσιν ἐπὶ ὀλισθηρῶν βράχων, καὶ ἠνάγκασαν αὐ-
τοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν ἀταξίᾳ πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐ-
ρώτα. Βεβαιοῦται ὅτι κατὰ τὴν πεισματώδη ταύτην μάχην αἱ
ἀπώλειαι τῶν Ἀράβων ὑπολογίζονται εἰς 400 ἄνδρας, αἱ δὲ
τῶν Μανιατῶν εἰς 200. Κατιδὼν ὁ Ἰμβραῆμ ὅτι οὔτε ἰππι-
κὸν οὔτε τακτικὸς στρατὸς ἠδύναντο νὰ πράξωσι τι κατὰ τῶν
Ἐλευθερολακῶνων, σκεπομένων ὑπὸ τοῦ προπυργίου τοῦ Ταῦ-
γέτου, διηύθυνεν εἰς Τριπολιτσάν τὰ βήματά του καὶ ἐκεῖθεν
ἐπέδραμεν εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τοῦ Μορέως.

THOMAS GORDON
History of the Greek Revolution

Τόμ. Β'. σελ. 316.

*Τὴν κατὰ τῆς Μάνης ἐκστρατείαν τοῦ Ἰμβραῆμ πασᾶ
ὁ Ν. Σπηλιάδης εἰς τὰ ἑαυτοῦ Ἀπομνημονεύματα περι-
γράφει ὡς ἐξῆς.*

... Τότε ὁ Ἰμβραῆμ κατασκευάσας ὁχυρώματα εἰς τὰ Δερ-
θένια, ἀφῆκε τέσσαρας χιλιάδας στρατιώτας νὰ φυλάττωσι τὴν
θέσιν ἐκείνην, καὶ ἐκινήθη εἰς Ἀλμυρὸν μὲ ὀκτὼ χιλιάδας ἐναν-
τίον τῶν Μανιατῶν. Οὗτοι δὲ ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Ἡλίαν
Μαυρομιχάλην (τὸν Κητσάκον), τὸν Ἀναστάσιον Μαυρομιχά-
λην, τὸν Γαλάνην Κουμουντουράκην, τὸν Ἀντώνιον Τρουπά-
κην, τὸν Γ. Γρηγοράκην, τὸν Στέφ. Χρηστέαν, τὸν Παναγ.
Κοσσονάκον, τὸν Στ. Πικουλάκην, τὸν Γ. καὶ Σταυ-
ριανὸν Καπετανάκην καὶ ἄλλους, ἠνωμένοι καὶ μὲ τοὺς
εἰς τὴν Μάνην πρόσφυγας Μεσσηνίους καὶ ἄλλους Πελοποννη-

σίους, ὅλοι ὁμοῦ ὡς πέντε χιλιάδες, ὠχυρώθησαν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν Βέργαν, ὅπου εἶχον κατασκευάσει τείχος μὲ ξηρολίθι ἀπὸ τὸν αἰγιαλὸν ἄχρι τῶν ἀποτόμων βράχων τοῦ ὄρους ἐκτεινόμενον, καὶ ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην. Τὴν 22 προσεβλήθησαν ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ, καὶ τὸν ἀντίκρουσαν κρατερῶς, καὶ τοῦ προὔξενησαν φθοράν. Ἡ μάχη διήρκεσε δεκά ὥρας· δεκάκις δ' ἐφώρμησαν οἱ ἐχθροὶ νὰ εἰσπηδῇσωσιν εἰς τὸ τείχος, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντακισίους καὶ ἐπληγώθησαν πλείοτεροι. Ὁ δὲ Ἰμβραήμ, βλέπων ὅτι δὲν ἤμπορει νὰ βλάψῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι τὸ στράτευμά του ἀπόλλυται εἰς μάτην, ἔπαυσε τοῦ μάχεσθαι πρὸς ὥρας, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Γιαννιτσιάνικα, εἰς τὴν Ἀγίαν Σιών· ἀλλὰ νομίσας ὅτι ὅλη ἡ Μάνη εἶχε συρρεύσει εἰς τὴν Βέργαν, καὶ διὰ τοῦτο τὰ στρατεύματά του ἤθελον εὔρει τὸν τόπον ἔρημον ἀπὸ ἄλλα μέρη νὰ εἰσβάλωσι χωρὶς ἀντίστασιν, καὶ νὰ προξενήσωσιν ἀντιπερισπασμόν, καὶ τότε αὐτὸς νὰ εἰσχωρήσῃ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος χωρὶς δυσκολίας εἰς τὴν Μάνην, εἶχε στείλῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν χιλίους πεντακισίους στρατιώτας ν' ἀποβῶσιν εἰς Δηρὸν μετὰ τὸ Τσίμοθας καὶ Πύργου, καὶ αὐθημερὸν φθάσαντες οὗτοι ἐκεῖ, καὶ ἀποβάντες εἰς τὴν ξηρὰν ἀνενόχλητοι διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ κινήματος αὐτῶν, προὔχωρησαν ἕως πλησίον τῆς Τσίμοθας· ἀλλὰ μόλις ἠκούσθη τὸ πρᾶγμα, ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης, ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ Ἰω. Ροδίτης καὶ ὁ Πανάγος Πικουλᾶκης ἦσαν εἰς τὸ Λιμένι, μίαν ὥραν ἀπέχον ἀπὸ τὸ Δηρὸν. Τότε ὁ Α. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Ἰω. Ροδίτης ἐπὶ κεφαλῇς πλήθους γυναικοπαίδων ἑδραμον εἰς τὸ Βαθύ, ἐπὶ σκοπῶ νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ Κύθηρα, τοὺς ἠκολούθησαν δὲ καὶ πολλοὶ ἑνοπλοὶ· ὁ δὲ Κωνστ. Μαυρομιχάλης μὲ τὸν ὑπασπιστήν του Ντσιάνογλου ἐφυγον εἰς τὸ βουνόν. Ὁ δὲ Πανάγος Πικουλᾶκης ἑδραμεν εἰς τὸν πόλεμον μὲ πενήντα στρατιώτας· συνέδραμον δὲ Γ. Καβαλιερᾶκης, ὁ Γεώργιος Καπετανάκος, ὁ Κρανίδης Φελούρης, ὁ Βασίλης Μιχαλᾶκος καὶ ἄλλοι ὡς τριακόσιοι καὶ πλέον ἢ τριακόσιαι γυναῖκες ἀπὸ τὰ πέριξ χωρία, καὶ ὅλοι ὁμοῦ προσέβαλον τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἐτρεψαν εἰς φυγὴν κακῶς ἔχοντας πρὸς τὸν αἰγιαλόν, ὅπου κατέλαβον θέσιν ὀχυράν, καὶ ἤρχισαν ν' ἀντιπολεμῶσι βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ τὰ πλοῖα τῶν· ἀλλὰ τὴν 25ην οἱ Μανιάται ὁμοῦ ἀνδρες καὶ γυναῖκες, μὲ ὅπλα καὶ μὲ πέτρας μαχόμενοι, ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν, καὶ ἄλλους ἐφόνευσαν, ἄλλους ἐπνίξαν εἰς τὴν θάλασσαν φεύγοντας· νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, ἄλλους ἐζώγρη-

σαν, καὶ μόλις τὸ ἐν τρίτον αὐτῶν ἐξέφυγον τὸν κίνδυνον. Ἐπληρώθησαν δὲ τέσσαρες Μανιάται καὶ ἡχημαλωτίσθησαν οὗο γυναῖκες· μετὰ τὴν μάχην ἔφθασαν εἰς τὸ Δηρὸν ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης.

Ὁ Ἰμβράχμ, ἅφ' οὗ συνήχθη κατὰ τὸν πύργον τοῦ Μαχμούτ-μπεη ὅλον τὸ στράτευμά του, εἴτε δι' ἀπλὴν περιέργειαν, εἴτε διψῶν αἵματα καὶ αἰχημαλωσίαις, παρκαλῶν μέρος αὐτοῦ ἀνέβη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ταῦγέτου, καὶ τὴν ἐπιούσαν διὰ τοῦ χωρίου Μπολιάκας, ὅπου διενυκτέρευσεν, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Μαχμούτ-μπεη, καὶ διαιρέσας εἰς δύο τὸν στρατὸν, τοὺς μὲν διηθύνη κατὰ τῶν Μπαρδουνωχωρίων καὶ τῶν Ἐξωχωρίων λεγομένων τῆς Μάνης, καὶ αὐτοὶ μὴ εὐρόντες ἀντιστασιν, διότι ὁ τόπος ἦτον ἔρημος, ἐληλάτησαν καὶ ἔκαυσαν τὰ χωρία· αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς λοιποὺς διηθύνηθη εἰς τὸ Ἑλος, καὶ ἐκείθεν τὴν 25 ἐκινήθη εἰς τὰ μέρη τοῦ Μαλευρίου, καὶ τὴν 26 ἐξετάθη ἕως εἰς τὸ Μαυροβοῦνι καὶ Πασαβάν, πυρπολῶν τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία. Τὴν 27 προχωρήσας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μάνης, ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Μινιάκοβα, ὅπου ὁ Π. Κοσσονάκος μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐκλείσθησαν εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὸν ἀντεπολέμουν· ἔδραμε δὲ εἰς βοήθειάν του ὁ Γ. Μαυρομιχάλης μὲ ἐκκτόν ἐξήντα, ἔδραμεν ὡσαύτως ὁ Ἡλίας Κατσάκος μὲ τριακοσίους, καὶ τὸν ἐκτύπησαν πανταχόθεν, καὶ τὸν ἐβίασαν νὰ φύγῃ ἕως εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Πασαβά. Τὴν 28 ἔφθασαν εἰς τὰ χωρία Σκιφιάνικα καὶ Πολυτσάραβον, ὃ ἐστὶ τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς ἀνατολικῆς Μάνης, καὶ οἱ Μανιάται φεύγουσιν εἰς τὰ ὄρη, ὅτε γυνὴ τις ἐφώναζε· «Φύγετε, ἄνδρες, ἐγὼ θὰ πολέμησω ἀντὶ ὑμῶν, νὰ φυλάξω τὸν οἶκόν μου»· καὶ ἐκ τούτου ὁ Οἰκονόμου Ἱερεὺς τοῦ χωρίου μὲ τοὺς υἱοὺς του, καὶ ὡς ἐνενηντα ἄλλοι ἐκ τῶν κατοίκων, ἐφιλοτιμήθησαν, καὶ ὀχυρωθέντες εἰς τὰς οἰκίας, ἀνθίσταντο ἐξ ὥρας ἀμυνόμενοι. Ἐφθασαν δὲ εἰς βοήθειαν τούτων καὶ ἀπὸ ἄλλα χωρία ἄρκετοί, καὶ οἱ Γιατράκος Παναγιώτης, Γεώργιος καὶ Νικόλαος, ὡς καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς ἐπαρχίας Μιστρά μὲ τινὰς Λακεδαιμονίους. Ὅμοῦ δὲ μὲ τοὺς Μανιάτας ἔδραμον καὶ πολλοὶ πρόσφυγες εἰς τὴν Μάνην Πελοποννήσιοι, καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἐκτύπησαν κρατερῶς τοὺς ἐχθρούς, ἐφόνευσαν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους, ἐπλήρωσαν πολὺ πλειότερους, τοὺς ἠιάγκασαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν, ἡχημαλώτισαν τινὰς καὶ τοὺς κατεδίωξαν φεύγοντας· εἰς ἐκείνην τὴν μάχην ἐν εὐρέθῃ κανεῖς ἐκ τῶν σημαντικῶν Μανιατῶν ἐκτός

τοῦ ῥηθέντος Οἰκονόμου. Κατὰ δυστυχίαν, ὅτε ὁ Ἰμβραήμ εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Μάνην, εὐρέθη καὶ τις τῶν λεγομένων Κακαβουλέων ὀνόματι Μπόσινας, ὁ ὁποῖος μὴ ὑποφέρων, ὡς ἔλεγε, νὰ βλέπη καὶ ν' ἀκούῃ τοὺς συμπατριώτας του ἐπαιρομένους εἰς τὰ ὅπλα των προσηνέχθη αὐθορμήτως ὁδηγὸς εἰς τὸν Ἰμβραήμ, καὶ ἐκήρυττεν εἰς τοὺς Μανιάτας νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν αὐθέντην διὰ νὰ σωθῶσι· τοῦτον δὲ τὸν προδότην ἐφόνευσεν ἄλλος Μανιάτης συγγενῆς του, ἐν ᾧ προσεκαλεῖτο ἀπ' αὐτὸν νὰ δώσῃ τὰ ὅπλα, καὶ ἐξέπλυνε τὸν ρύπον τῆς ἀτιμίας ἀπὸ τὴν γενεάν του. Ἄν ὁ Ἰμβραήμ ἐκυρίευσεν τὸ Πολυτσαράβον, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ προχωρήσῃ ἐκεῖθεν εἰς ὅλην τὴν Μάνην, ἀλλ' εἶδεν εἰς τέλος ὅτι θὰ πάθῃ πολλὴν φθοράν εἰς τοὺς κρημνοὺς, εἰς τοὺς βράχους, εἰς τὰ ἀπρόσβατα καὶ ἀνάλωτα ὄχυρά τοῦ τόπου, καὶ νὰ μὴ ὠφεληθῇ τίποτε, ἂν ἤθελεν ἐπιμεινεῖ νὰ περιέλθῃ λεηλατῶν τὴν Μάνην, ὡς ἐληλάτει τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ διαβάς ἀπὸ Μαλεῦρι καὶ Μπαρδουνοχώρια, ἔφθασεν εἰς τὸ Ἐλος, καὶ ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἐπέστρεψεν εἰς Τριπολιτσάν. Ἀλλὰ καὶ διὰ θαλάσσης ἠθέλησε νὰ προσβάλῃ τὴν Μάνην, καὶ νὰ πράξῃ ὅ,τι κακὸν δύνηθῃ· εἶχε διατάξει λοιπὸν καὶ ἐπλευσαν ἀπὸ τὸν στόλον του τέσσαρα πλοῖα εἰς Ἀλμυρόν· ἄλλ' εὐρέθησαν αὐτόθι ἐξ Ἑλληνικῶν πλοιάρια καὶ τὰ ἀντικρούουσι· τὰ κτυποῦσιν ἐν ταύτῳ καὶ οἱ Μανιάται ἀπὸ τὴν ξηράν, καὶ τὰ ἀναγκάζουσι ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς Κιτριάς, ὅπου, ἡνωμένα μὲ ἄλλα τρία, προσέβαλον τὸ ἐκεῖ ναυλοχοῦν Ἑλληνικὸν πολεμικὸν πλοῖον τοῦ Δημητρίου Ν. Λάμπρου Σπετσιώτου, καὶ ἐδοκίμασαν οὐκ ὀλίγην ζημίαν ἀπὸ αὐτό, καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὡσαύτως μαχομένους Μανιάτας, καὶ ἐπομένως ἔφυγον χωρὶς νὰ κάμωσι ποῦ ποτε ἀπόβασιν. Ὀλίγον πρότερον (τὴν 6 Ἰουλίου) ἐδοκίμασε νὰ κάμῃ ἀπόβασιν καὶ μοῖρα ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια, τὰ λεγόμενα Κότρωνας· πλὴν ἔφυγε καὶ αὐτὴ ἀπραχτος, οἷότι οἱ Μανιάται δὲν ἀφῆκαν τοὺς Τούρκους, οὐδὲ νὰ φανῶσιν ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων μὲ τὰ βόλια. Ἐπομένως ὁ Ἰμβραήμ, ἂν καὶ δὲν θὰ παύσῃ τοῦ ν' ἀπειλῇ τοὺς Μανιάτας, ἀλλὰ δὲν θὰ πατήσῃ πλέον τὴν Μάνην.

Ν. ΣΠΗΛΙΑΔΟΥ

Ἀπομνημονεύματα

Τόμ. Γ'. σελ. 60 καὶ 117.

Τὴν εἰς Μάνην ἐκστρατείαν τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ ὡς ἐξῆς περιγράφει ὁ Π. Οἰκονόμου.

Τέλος ὁ Ἰμβραήμ κατώρθωσεν οὕτω διὰ τῆς διασποράς νὰ ἀπασχολήσῃ καὶ ἐμμέσως διαλύσῃ τὸ εἰς Δερβένι στρατόπεδον, ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐκείθεν διάβασιν, ὡς ἐπικινδύνουν, ἢ καὶ νὰ λείαν αὐτῷ ἐπὶ κτήμιον, καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς Μεσσηνίαν διὰ τῶν πλαγίων ἐκείνων ὁδῶν. Κατελθὼν δέ, διηυθύνθη εἰς Καλαμάταν καὶ καύσας τὰ Σελιτζάνικα, προσέβη καὶ εἰς Ἀλμυρὸν καὶ τότε μὲν μικρὸν προσέβαλε τοὺς εἰς Βέργαν, ἀλλὰ δὲν ἐπέμεινεν, ἐκεῖθεν δ' ἀπέστειλε τὴν 29 Μαΐου πρὸς τὸν Γ. Π. Μαυρομιχάλην ἐπιστολὴν, δι' ἧς μεμφόμενος αὐτὸν ὅτι δὲν ἐτήρησεν ὥς ἔδωκεν αὐτῷ ὑποσχέσεις, διέταττεν αὐτὸν αὐθεντικῶς νὰ παρὰ λάβῃ τοὺς προκρίτους τῆς Μάνης νὰ ἔλθουν εἰς προσκύνησίν του ἐντὸς δέκα ἡμερῶν· ἄλλως ἡπείλει καταστροφὴν τελείαν τῆς Μάνης. Ταύτης τῆς ἐπιστολῆς λαβόντες γινώσκουσιν οἱ Μανιάται τῷ ἀπάντησαν τῇ 6 Ἰουνίου. «Σὲ περιμένομεν μ' ὅσας θελήσῃς δυνάμεις. Οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης γράφομεν καὶ σὲ περιμένομεν». Ἐκτοτε οἱ Μανιάται ἐνόησαν ὅτι ὁ Ἰμβραήμης ἤθελεν εἰσβάλλει εἰς Μάνην καὶ περιέμενον τὴν ἀπειλουμένην ἐπιθεσιν. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραήμ τὴν 8 Ἰουνίου διευθυνόμενος πανστρατιᾷ εἰς Τριπολιτσάν, καὶ φθάσας εἰς τὸ Δερβένι, ἐστρατοπέδευσεν ἀντικρὺ αὐτοῦ ὡς εἰς μάχην, διὰ νὰ σκορπίσῃ τὸ ἐκεῖ, ὡς ἐνόμιζε, μένον στρατόπεδον, διότι ἀλλαχόθεν μεταβάς εἰς Μεσσηνίαν, ἐφαίνετο ἤδη ἐρχόμενος ἐπιτήδεις εἰς μάχην πρὸς αὐτό· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δαπανήσαντες ὥς εἶχον τροφάς καὶ ὠλιγοψυχισμένοι ἐκ πείνης ἐλιποτάκτουν· ἦτο δ' ἡ τροφῶν ἐνδεῖα ὁ μεγχλείτερος τῶν Ἑλλήνων ἐχθρός, τῶν δὲ Τούρκων ὁ καλλίτερος σύμμαχος. Ὅθεν κοινῇ τῶν στρατηγῶν γνώμῃ προαπεφασίσθη νὰ μὴ δεχθῶσιν ἐκεῖ ἐν ταιαύτῃ καταστάσει μάχην, ἀλλὰ ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς Τουρκολέκα, ὅπερ καὶ εἶχον πράξει, οὕτω δ' ὁ Ἰμβραήμης μὴ εὐρὼν τώρα ἐκεῖ στρατόπεδον, κατασκευάσας καὶ αὐτὸς ὀχυρώματα αὐτόθι, ἐτοποθέτησεν ἐν αὐτοῖς ἕως 4,000 στρατὸν πρὸς φύλαξιν τῆς θέσεως· χάριν τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐυκόλου πορείας των.

Κατὰ δὲ Ἰούνιον ὁ Ἰμβραήμ ἐπεμψεν εἰς Ἀλμυρὸν τὸ ἱππικόν του μετὰ πεζικοῦ ὑπὸ τὸν Κεχαγιάν του, διὰ νὰ προσβάλλῃ τώρα τοὺς Μανιάτας, τοὺς εἰς τὴν Βέργαν, ὀχυρῶμα λιθοκτιστον, μήκους ἐνὸς μιλίου, τὸ ὁποῖον εἶχον κτίσει εἰς τὰ

Καπετανιάνικα, ὅπου ἔλλοτε μικρὸν προσβληθέντες ὑπ' αὐτοῦ τὸν ἀντέκρουσαν, ἤδη δὲ καὶ ἐβελτίωσαν ἐπακτείναντες αὐτὸ ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ βράχου μέχρι θαλάσσης.

Ὁ οὖν Κεχαγιᾶς προσέβαλε τότε αὐτοὺς ἐπὶ 10 ὥρας ἐπιμό-
νως, ἀλλὰ καὶ τότε ἀντεκρούσθη γενναίως μὲ πολλὴν του φθοράν·
φονευθέντων ὑπὲρ τοὺς 500 καὶ πληγωθέντων ὑπὲρ τόσους ἄλλων.
"Οθεν μὴ κατορθώσας καὶ τότε τίποτε ἀπεσύρθη τὴν ἡμέραν
εἰς Γιαννιτσάνικα, εἰς τὴν λεγομένην Ἀγίαν Σίῶν θέσιν· φθα-
σάσης δὲ εἰδήσεως περὶ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης καὶ εἰς Μάνεσι,
ἀπέχον τοῦ Ἀλμυροῦ ὥρας 10, ὃ ἐκεῖ τότε εὐρισκόμενος Κο-
λοκοτρώνης εἰδοποιηθεὶς καὶ τὴν προϋπόσχεσίν του ἐκπληρῶν,
ἔσπευσε μὲ 2,000 εἰς Γιάννιτσαν· ἀλλ' εὗρε τετελεσμένα τὰ
ῥηθέντα πράγματα. Ἐν ᾧ δ' ὁ ἐχθρὸς μετὰ τὴν ῥηθείσαν ἀ-
ποτυχίαν του εἶχε μακρυνθῇ ἐκείθεν ἕως μιᾶς ὥρας μόνον ἀπό-
στασιν, μαθὼν καὶ τὴν τῆς βοηθείας εἰς Γιάννιτσαν ἄφιξιν,
ἀπεσύρθη ἀπωτέρω ἕως ἐτέρας ὥρας ἀπόστασιν· μέινας δ' ἐκεῖ
δύο ἡμέρας καὶ μὴ ἐλπίζων νὰ κατορθώσῃ τι πλέον τότε ἀνε-
χώρησεν εἰς Νησί· καὶ ὁ Γ. Ἀρχηγὸς δὲ μὴ δυνάμενος νὰ οἰ-
κονομῇ ἀπὸ τροφᾶς τὸν στρατὸν καὶ παρამεῖν ἐκεῖ περισσότε-
ρον, ἐπανελθὼν εἰς Μάνεσι, ἠνώθη μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ διε-
τρέφοντο πάντες εἰ ἐκεῖ ἀπὸ Μιστραῶ. Καὶ τότε μὲν ὁ ἐχθρὸς
ἀπεμακρύνθη ὡς ἀποτυχὼν ἐκείθεν, ἀλλὰ μετὰ δέκα περίπου
ἡμέρας ἐκ πεισμονῆς ἔπεμψεν αὐτίς τὸ μὲν ἱππικὸν του διὰ ξη-
ρᾶς εἰς Ἀλμυρόν, τὸ δὲ πεζικὸν του διὰ τῶν πλοίων ἀπὸ θα-
λάσσης εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μάνης, ὅπως ἐλθωσιν ἐκ τῶν
ὀπισθίων, διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς ἐν Βέργᾳ νὰ διαλυθῶσι καὶ
ἀφήσωσιν ἐλευθέραν τὴν διόδον ἐκείνην· ἄλλως νὰ θέσῃ μετὰ
δύο πυρῶν καὶ κατὰστρέψῃ αὐτούς, καὶ οὕτω προβῇ εἰς τὰ
ἐνδότερα, νομίζων ὅτι, ἐκεῖ μὲν εἰς τὴν Βέργαν ἦτο συγκεν-
τρωμένη ἅπασα ἡ τῶν Μανιατῶν δύναμις, τὰ δ' ἄλλα τῆς
Μάνης μέρη ἦσαν ἀφύλακτα ἢ ἀσθενῆ, διὸ ἐκλέξας ὡς κατάλ-
ληλον τὸ μετὰξὺ Τσίμοβας καὶ Πύργου Βηρό, ὀλιγώτερον τῶν
ἄλλων ἐκεῖ εὐσθᾶτον, τῶντι κατώρθωσε τὴν εἰς τοῦτο τὸ μέ-
ρος ἀποβίβασιν τῶν πεζῶν του ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως μά-
λιστα ἢ ὀχλήσεως, διὰ τὸ ἀπροσδόκητον. Οὕτω δὲ οἱ ἀποβι-
βασθέντες πεζοὶ προσέβησαν εἰς Πύργον καὶ Χαριά καὶ μέχρι
Τσίμοβας. Ἀλλὰ τούτου γνωσθέντος διὰ κωδωνοκρουσίας γε-
νικῆς, ἐν Μάνῃ συνήθως σημαίνουσας κίνδυνον, οἱ μὲν Ἀντώνιος
Μαυρομιχάλης καὶ Ἰω. Ροδίτης, ἐκεῖ εὐρεθέντες, ἔτρεχον μετὰ
πλήθους γυναικοπαίδων εἰς τὸ Βαθύ, ἐπὶ σκοπῷ ἐν ἀνάγκῃ νὰ

ΟΙ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΙ ΤΩΝ ΜΑΝΙΑΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΜΑΧΗ
ΤΗΣ ΒΕΡΓΑΣ ΕΝ ΜΑΝΗ

σωθῶσι διὰ θαλάσσης αἱ οἰκισθέναι εἰς Κύθηρα· πολλοὶ δὲ καὶ ἑνοπλοὶ ἠκολούθουν αὐτούς, καὶ ὁ Κωνστ. Μαυρομιχάλης μετὰ τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Ντσανεγλου προστατεύοντες ὡσαύτως τινὰς οἱ ὁποῖοι πρὸς τὸ ὄρος ἀνέβαινον, ἀλλ' ὁ Πανάγος Πικρυλάκης, προσβαλὼν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸν πύργον τοῦ, ἐξῆλθε καὶ πρῶτος μετὰ 50 στρατιώτας κατ' αὐτῶν εἰς ἀντίστασιν, συνέδραμον δ' εὐθύς ἐκεῖ καὶ ἄλλοι ἕως 300 ἑνοπλοὶ ὑπὸ τοὺς Καθαλιεράκον, Καπετανάκον, Φελοῦρην, Μιχαεάκον καὶ ἄλλους, εἶτα καὶ ἄλλοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ ἐσταμάτησαν αὐτοὺς ἐκεῖ. Τὴν δ' ἐπιούσαν πλῆθος ἀνδρῶν, γερόντων τε καὶ παιδῶν, ἀπὸ τῶν πέριξ χωρίων, ὧν ἡγοῦντο δύο ἀρχιερεῖς καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς καὶ ἐκ τῶν ἀπωτέρων ἔφθασαν ἐκεῖ· καὶ οὗτοι πάντες μετ' ὁρμῆς τυφλῆς καὶ ὅπλοις καὶ λίθοις τοὺς Τούρκους βάλλοντες, ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν κακῶς ἔχοντας πρὸς τὴν δύσβατον ἀκτὴν τῆς θαλάσσης, ὅπου πετρώδη τινὰ λόφον ἢ ὄχλον κατὰλαβόντες, ἡμύνοντο κατὰ τὸ ἐνὸν βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ τὰ πλοῖα· ἀλλ' οἱ Μανιάτκι ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τε τοῦ τόπου τὸ δύσβατον, καὶ τὸ τῆς ἐπιβιάσεως διὰ λέμβων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς· εἰς τὰ πλοῖα δύσκουλον, ἐφόνευσαν πλείστους αὐτῶν, πολλοὺς δὲ ἠνάγκασαν πεσόντας· εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ πνιγῶσι· καὶ τινὰς ἐζώγρησαν, ὥστε ἀπωλέσθη ἐκεῖ τὸ τρίτον σχεδὸν αὐτῶν. Καὶ ὅμως ἐκ τῶν Μανιατῶν ἐφονεύθησαν μόνον 4 καὶ δύο γυναῖκες· τολμηραὶ ἡχμαλωτίσθησαν· μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ἐφθασαν εἰς Βηρὸ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Γεώργιος οἱ Μαυρομιχάλοι.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἰμβραήμ κατ' ἀρχὰς Αὐγούστου ἐξεστράτευσεν ἐν δυνάμει κατὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐπαρχίας, καὶ καύσας τὸν τε Ἅγιον Ἰωάννην, τὸ Καστρί καὶ τὰ Καλύδια, κατῆλθε μέχρις Ἀστρους. Σῶμα δ' ἄλλο ὤρυσσε πρὸς τὴν Βαμπακοῦ καὶ Ἀράχωβαν, τὴν Τσακωνίαν καὶ τὸν Μιστράν, μετὰ παραγγελίαν τοῦ νὰ ἐνωθῶσιν ἐκεῖ, διὰ νὰ συνεισβάλωσιν ἐκεῖθεν εἰς Μάνην ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτῆς μέρους, ὡς ἡμαλωτέρου καὶ βατοῦ, διότι ὁργὴν μεγάλην εἶχε κατ' αὐτῶν καὶ ἐπέθυμει νὰ τοὺς τιμωρήσῃ· παρηκολουθοῦντο δὲ πάντοτε ἀπὸ τοὺς ὑπὸ τὸν Νικητάν, Πλαπούταν, Γενναῖον καὶ λοιποὺς· ἐκ τε τῶν πλευρῶν καὶ τῶν ὀπισθίων προσβαλλόμενοι καὶ καταβλαπτόμενοι, ποῦ μὲν ἀνὰ ὀλίγοι πρὸς λεηλασίαν περιφερόμενοι, ποῦ δ' ἀποκοπτόμενοι τοῦ σώματός των καὶ ζωγρούμενοι ἢ φονευόμενοι. Οὕτως εἰς μὲν τὴν τοῦ Καστρίου ἱεράν τοῦ Προδρόμου Μοῆν, ὅπου καὶ πολλοὶ τραυματῖαι καὶ ἀσθενεῖς ἐνοσηλεύοντο, οἱ

ἐχθροὶ προσδελόντες αὐτὴν ἀπεκρούσθησαν· εἰς δὲ τὸ Ἄστρος, ἐν παραλλήλῳ λόφῳ, τοῦ ὁποίου ὁ Π. Ζαφειρόπουλος εἶχε προκατασκευάσει καὶ ὁπλίσαι ὄχυρόν τι (Καστράκι), ἐν ᾧ ἦσαν ἐξησφαλισμένοι ἕως 1,500 ψυχαὶ διαταγῇ τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ, κατ' αἵτησιν τοῦ Ζαφειροπούλου, εἰς τὸ ὄχυρόν ἐκεῖνο εἰσῆλθεν ὁ Νικήτας, μετ' αὐτοῦ δὲ ἐλθοῦσα καὶ ἐκ Ναυπλίου διὰ θαλάσσης βοήθειά τις ἐξ ἐθελοντῶν, ἀπὸ τὴν Διοίκησιν σταλεῖσα, ὑπερήσπισαν αὐτὸ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐπιμόνω, προσβαλλόμενον, καὶ ἀπάσας τὰς ἐπανελημμένας ἐφορμήσεις τῶν Τούρκων ἀπέκρουσαν, καὶ ταῦτα μὲ οὐ μικράς αὐτῶν τῶν Τούρκων ζημίας. Εἰς Βασαράν δ' ἐν στενοτοπίᾳ τινὶ ἐφονεύθησαν 50 Τούρκοι καὶ ἐξωγρήθησαν 17, πολλὰ δὲ κτήνη, ἵπποι, ἡμίονοι, βόες 300 καὶ αἰγοπροβάτων πολλὰ χιλιάδες μετὰ πολλῶν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων ἀγόμενα, ἡλευθερώθησαν, 30 δ' Ἕλληνες μεθ' ἐνὸς ἱερέως κλεισθέντες εἰς τὸν Πύργον τοῦ Μεχμέτ-μπεη, πολιορκούμενοι καὶ ἀκαταπαύστως πυροβολούμενοι ἐπὶ 12 ἡμέρας, ἀνδρείως ἀντέστησαν· κατανοήσαντες δ' ὅτι ὑπεσκάπτετο ὑπόνομός τις, ἐξορμήσαντες νυκτὸς ξιφῆρεις διὰ μέσου τοῦ τῶν ἐχθρῶν πλήθους, πλὴν τριῶν φονευθέντων, οἱ λοιποὶ πάντες ἐσώθησαν. Ἐπὶ ματαίῳ δὲ καὶ τὸν εἰς Γοράνους Πύργον τοῦ Γιατράκου προσέβαλον. Τὴν δὲ 21 Ἀύγουστου προχωροῦντες, εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον τὴν Μάνην, διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ὑπὲρ τὸν Μιστράν Ἀναβρυτῆς, καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ταῦγέτου Κακῆς Σκαλᾶς ἀναβαίνοντες, καὶ πλησίον τῆς Ἀνδρουβίστης ἀντίστασιν τινα ἀπαντήσαντες καὶ ὀπισθοδρομήσαντες, ἀνέβησαν τέλος εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ταῦγέτου οἱ Τούρκοι, καὶ διὰ τῆς Ἀνατ. αὐτοῦ πλευρᾶς κατερχόμενοι, ἐσκήνωσαν εἰς τὸ ὀροπέδιον τοῦ Μαχμούτ-μπεη. Μετὰ δὲ δύο ἡμέρας ἐκεῖθεν διὰ τῶν Μπαρδουνοχωρίων εἰσβαλόντες εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαλευρίου, τὰς κώμας καὶ τὰ χωρία καίοντες, ὤδουν τὴν 27 πρὸς τὴν Μανιάκοβαν. Ἐνταῦθα ὄχυρωθεὶς ἐν τισιν οἰκίαις ὁ Π. Κοσονάκος μὲ τινὰς οἰκίους του καὶ ἀντιστάς εἰς αὐτοὺς, ἔδωκε καιρὸν νὰ φθάσωσι καὶ ἄλλοι τινὲς εἰς βοήθειάν του· συμποσωθέντες δὲ εἰς 300 ὀλίγοι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ὄντες, ἀφέντες τὰς οἰκίας καὶ τὸ χωρίον, ὠχυρώθησαν εἰς τινὰ ὄχυράν θέσιν· κυριεύσαντες δὲ τὸ χωρίον οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν καὶ κατ' αὐτῶν ἐν τῇ ῥηθείᾳ ἐκείνῃ θέσει μέχρι τῆς ἐσπέρας. Ἀλλὰ φθάσας τότε καὶ ὁ Ἡλ. Κατσάκος Μαυρομιχάλης μεθ' ἐτέρων 300, καὶ ἐπιτεθείς ἀπὸ τῶν νώτων ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ὀπισθοδρομήσουν καὶ ἐπικνηλθον εἰς Μπασαβάν, μὲ σκοπὸν νὰ ὀδεύσουν εἰς Σκυφιάνικα καὶ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Ο ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΜΠΗ ΔΙΑΠΡΕΨΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΑΧΑΣ
ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ, ΛΕΡΝΗΣ, ΒΕΡΓΑΣ, ΔΗΡΟΥ, ΠΟΛΥΤΣΑΡΑΒΟΥ. ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ
ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ 1824. ΕΦΟΝΕΥΘΗ ΥΠΟ
ΤΩΝ ΔΟΥΦΟΡΩΝ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΤΗΝ 26
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1830

νάγκην δὲ τῶν ἐκ τῶν συναλλαγματικῶν χρημάτων εἰσοποῶ το-
σοῦτον χρεωδεστέραν, καθ' ὅσον πρέπει καὶ οἱ ἐν τῇ Νησί ἀ-
πολειφθέντες ἔχθροί νά κτυπηθῶσι καὶ κολῶνα σημαντικῇ νά
ἐφαπλωθῇ καθ' ὅλην τὴν Μεσσηνίαν καὶ ὁ Αἰγύπτιος Φαραὼ
νά ἀποκλεισθῇ ὀπισθεν, διὰ νά παύσῃ πλέον ἢ μετὰ τῆς Μεσ-
σηνίας συγκοινωνία του. Καὶ ταῦτα διὰ νά γίνωσι χρεῖα χρη-
μάτων, διὰ νά κινήσωσι σώματα Σπαρτιατικά. "Ὅλα ταῦτα
ἤθελον ἔχει μέχρι τοῦδε προκατωρθωμένα, ἐάν δὲν μ' ἐμποδίζον
τὰ χρηματικά μέσα, χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν ἤμπορεῖ νά ἐνε-
ργηθῇ κανὲν σημαντικὸν καὶ ὠφέλιμον.

Ὁ περὶ τὰ καλὰ ζῆλος καὶ ἡ βεβαία φρόνησις Ὑμῶν εἶναι
ικανὰ νά παρακινήσωσι τὴν φιλογενῆ ψυχὴν Σας καὶ νά παρρη-
σιάσωσιν ὅποση θέλει ὑπάρξαι ἡ γενικὴ ὠφέλεια ἐκ τούτων τῶν
χρημάτων. Ἀλλὰ καὶ ἐγώ, ὡς πατριώτης, δὲν ἀπαξιῶ νά Σας
παρακαλέσω εἰς τὸ νά προθυμοποιηθῆτε κατὰ τὴν ἐνθερμον πα-
τριωτικὴν προθυμίαν Σας καὶ παραδειγματίσαντες πρῶτοι τὸν
ἑαυτὸν Σας, νά ἐπιταχύνητε διὰ τοῦ ἰδίου Φιλήμονος τὴν ἀ-
ποστολὴν τῶν ἐξαργυρωθέντων χρημάτων.

Κατὰ τὸ παρὸν διευθύνω ἐν σώμα Σπαρτιατικὸν εἰς Καλα-
μάταν καὶ Νησί, διὰ νά ἐξολοθρεύσωσι τοὺς ἐκεῖ ἔχθρους καὶ
ν' ἀπελευθερώσωσι τοὺς παρευρισκομένους αἰχμαλώτους. Διεύθυ-
νον δὲ καὶ ἄλλους χιλιούς πεντακοσίους διὰ τοῦ Μισθρᾶ εἰς τὸ
Πελοποννησιακὸν στρατόπεδον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀδελφοῦ
μου Ἰωάννου, τοῦ υἱοῦ μου Ἀναστασίου καὶ τῶν ἄλλων συγ-
γενῶν μου. Ἐγὼ δὲν ἀφίνω, μήτε καταδέχομαι νά ἀφήσω ἀνε-
έργητον κανὲν ἐκ τῶν ὅσων δύναμαι νά ἐνεργήσω ὑπὲρ τῆς
εὐδαιμονίας τῆς γλυκείας Πατρίδος. Καὶ ἐγώ, καὶ οἱ δύο ἀ-
δελφοί μου, καὶ ὁ ἀπολειφθεὶς υἱός μου καὶ ὅλη ἡ καλὴ μου
συγγένεια, εὐρισκόμεθα εἰς κίνησιν κατὰ τοῦ ἔχθρου. "Ὅποιον
ἄλλο λοιπὸν λείπεται νά προσφέρω ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης Πα-
τρίδος, ἐνῷ κατεξώδευτα καὶ εἴ τι μοὶ ἀπέμεινε δι' ἐξοικονό-
μησιν τῆς οἰκίας μου; "Ας ἡσυχάζωσι κεκρυμμένοι που κατὰ
τὸ παρὸν ὅσοι ἀπερρόφησαν καὶ ἐσφετερίσθησαν τὴν χρηματικὴν
κατάστασιν τοῦ ἔθνους. Ἡ πατρίς βεβαίως δὲν ἀνδραποδίζε-
ται· αὐτὴ ἀφεύκτως ἐλευθεροῦται, καὶ τότε ἂς ὧσῃ λόγον
καθεὶς περὶ τῶν πρακτέων του.

Συνιστῶ τὴν εὐλικρινῆ ἀγάπην μου πρὸς τὰ ὑποκείμενά σας,
τὰ ὁποῖα δὲν ἀμφιβάλλω, πῶς θέλουν μοὶ τὴν χάρισωσιν ἀμοι-
βαίαν. Ὁ κ. Φιλῆμων, ὡς εἰδήμων, θέλει σᾶς ἐκθέσει ἐκ στο-
ματος τὰ πάντα περὶ τῶν μέχρι τοῦδε πολέμων, καὶ διὰ τοῦτο

δὲν ἐκτείνομαι γράφων. Ὁ ἴδιος θέλει ἐπεμβῇ καὶ εἰς τὴν ἄλ-
λην πολιτικὴν κατάστασιν μας.

Μὲ ἐκπληξιν ἄκραν καὶ λύπην ὑπερβολικὴν ἤκουσα τὰ περὶ
τοῦ ἐπιβούλου Μαυροκορδάτου. Ἄν καὶ δὲν ἔχομεν ἀκόμη ψη-
λαφητικὰς ἀποδείξεις τῶν προδοσιῶν του, αἱ πολιτικαὶ ὅμως
ἀδιάλειπτοι ἀντενέργειαι του εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις μας διδουσιν
ἀποχρῶσαν βεβαιότητα τῶν οὐτιδανῶν καὶ ἀχρείων σκοπῶν
του. Εἶνε ἀνάγκη κατὰ τὸ παρὸν τὸ νὰ ἐξολοθρευθῇ ὁ ἐχθρὸς
καὶ μετέπειτα θέλει γείνη ἐξέτασις δεινὴ περὶ ὧν.

Τὸν κ. Φιλήμονα συνιστῶ ὑπὸ τὴν ἀγάπην καὶ ἐπίσκεψιν
Σας, παρακαλῶν τὸ νὰ δώσητε πίστιν εἰς ὅλα του τὰ λεχθησόμενα.
Εἶμαι εὐελπίς πῶς καθεὶς πατριώτης Ζακύνθιος θέλει συντρέξει
πρόθυμος εἰς τὴν ἐξαργύρωσιν τῶν συναλλαγματικῶν. Ἐγὼ δέ,
ὑποσημειούμενος μὲ ὅλην τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, μένω, παρα-
καλῶν τὸ νὰ μοὶ γράφητε συνεχῶς περὶ τε τῆς πολυτίμου μοι
ἀγαθῆς ὑγείας Σας καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπωφελῶν καὶ σωτη-
ρίων ἰδεῶν Σας.

Ὁ Πατριώτης καὶ ἀδελφός.

Ἐκ Κιτριῶν, τὴν 18 Ἰουνίου 1825.

Ἀδελφοὶ Πατριῶται,

Γνωρίζετε κάλλιστα ὁπόσας θυσίας πολυτίμους ἐπρόσφερα ὑπὲρ
τῆς πατρίδος. Ἀδίκως ἤδη κινδυνεύω νὰ ὑστερηθῶ καὶ τὸν
φίλτατόν μου Γεώργιον, ὅστις κατεκρατήθη, ἀνόμως καὶ κατ'
ἀθέτησιν τῶν γενομένων συνθηκῶν, ἀπὸ τὸν βάρβαρον Ἰμβραή-
μην. Ἐὰν καὶ οὗτος ἐθανατοῦτο εἰς κἀνένα ἐκ τῶν πολέμων,
δὲν ἤθελε μοὶ εἶνε τόσον λυπηρὰ ἢ ὑστέρησις του. Καὶ καθεὶς
συμπεραίνει, ὁπόσῃν ὠφέλειαν ἤθελε δώσει εἰς τὰς στρατιωτικὰς
κινήσεις μας ἢ ἔξω παρουσία του. Ὅθεν δι' ἀγάπην τῆς πα-
τρίδος καὶ διὰ παρηγορίαν τινὰ τῶν ὑπερβολικῶν πόνων καὶ
θλίψεων ἐμοῦ τοῦ γηραιοῦ, παρακαλῶ νὰ συνεργήσητε εἰς τὴν
ἀπελευθέρωσιν τοῦ υἱοῦ μου καὶ ἀδελφοῦ Σας διὰ μέσου τῶν
φιλανθρώπων καὶ φιλελλήνων Ἀγγλων. Αὐτοὶ δύνανται νὰ συν-
τελέσωσι μεγάλως εἰς ταύτην τὴν μικρὰν παράκλησίν μου, καθ-
ότι ὁ βάρβαρος ἀφήρπασε, νὰ εἰπῶ ἔτσι, ἀνόμως καὶ σκληρῶς
τὸν υἱόν μου. Τοῦτο θέλει μοὶ νομισθῇ ἡ μόνη μεγίστη χάρις
ἐκ μέρους τῆς Ὑμετέρας φιλογενείας. Εἰς τὸ ἴδιον θέλει εὐχαρι-

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΕΠΟΛΕΜΗΣΕ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ,
ΔΙΕΠΡΕΨΕ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΝ ΤΩΝ ΜΕΣΣΗ-
ΝΙΑΚΩΝ ΦΡΟΥΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΑΧΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ.
ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΣ, ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ. ΔΙΕΤΕΛΕΣΕΝ ΥΠΑ-
ΣΠΙΣΤΗΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΟΘΩΝΟΣ

τες, ὅτι ἡ πλημμύρα διαρκεῖ, καὶ αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον διόλου, καὶ οἱ Ἑλληνες ἐπλησίαζον εἰς αὐτοὺς πανταχόθεν, ἐρρίφθησαν ὡς ἀπηλπισμένοι εἰς τὸν ποταμὸν νὰ τὸν διαπεράσωσιν· ὁ δὲ καλὸς ἀγαθὸς Ἀχελῷος ἐπνιξεν ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους, οἱ δὲ λοιποὶ διεβήσαν καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν Πρέβεζαν κακῶς ἔχοντες, μὲν πέντε χιλιάδες περίπου ὅλοι· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπῆντησαν δυσκολίας, ἐπειδὴ ὁ φρούραρχος τῆς Πρεβεζῆς Μπεγκιρ Τζογαδόρος, δυσαρεστούμενος τὸ νὰ ἐμβουν οἱ Πασάδες εἰς τὸ φρούριον ἐκεῖνο μετὰ τῶν στρατευμάτων τους, διήγειρε τοὺς ἐκεῖ Κονσόλους, καὶ ἔγραψαν εἰς τοὺς Πασάδες, ὅτι νὰ στρατοπεδεύσουν εἰς ἄλλο μέρος, διότι, ἂν ἀποφασίσουν τὴν εἰς Πρέβεζαν εἰσοδὸν τους, θέλει φύγουν ἐκεῖνοι, μὲ τὸ νὰ φοβοῦνται τὸ ἄτακτον τῶν στρατιωτῶν. Οἱ δὲ Πασάδες τοὺς ἐγίναν ἐγγυηταὶ περὶ τῆς ἀσφαλείας των, καὶ οὕτως εἰσῆλθον, καὶ ἡμέσως οἱ στρατιῶται ὄρχισαν νὰ πράττουν μύρια ὅσα κακὰ εἰς τοὺς ἐκεῖ Χριστιανούς· οἱ δὲ Ἀλβανοὶ κατ' ὀλίγον διεσκορπίζοντο, καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα τους. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία ἐκείνη τῶν ἐχθρῶν τοιαύτην ἐκβάσιν ἔλαβεν.

* ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ
Ἵπομνήματα τῆς Ἐπαναστάσεως
τῆς Ἑλλάδος.

Σελ. 156.

Τὴν εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν ἐκστρατείαν τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη ὁ Thomas Gordon περιγράφει ὡς ἑξῆς.

... Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ νησιῶται καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, ὑπερήφανοι ἐπὶ τῷ ἀποτελέσματι τοῦ ἀγῶνός των κατὰ τοῦ Μαχμούτ Δράμλη καὶ τοῦ Καπετὰν πασᾶ, προθύμως ἀπῆντησαν εἰς τὴν ἐνθερμον προτροπὴν τοῦ Μαυροκορδάτου, κατὰ δὲ τὴν περίστασιν ταύτην τοῦλάχιστον τὰ μέτρα των ἦσαν ἅμιστα καὶ ἀποτελεσματικά. Ἵδραϊκὴ ναυτικὴ μοῖρα ἐκ πέντε πλοίων ἐσπευσεν εἰς Αἰτωλίαν, οἱ δὲ Πετρόμπεης, Ζαήμες, Λόντος καὶ Κανέλλος Δηλιγιάννης ἐστρατολόγουν ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ Ἠλείᾳ. Καθ' ἡμέραν οἱ δεσχαλμοὶ πάντων ἐν Μεσολογγίῳ μετ' ἀδη-

μονίας ἐστρέφοντο πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀναζητούντων νὰ διακρίνωσι πλοῖον ἐν τῷ ὁρίζοντι· τέλος τὴν 8 Νοεμβρίου κινήσεις τινὲς παρετηρήθησαν ἐν τῇ πολιορκητικῇ ναυτικῇ μοίρᾳ δεικνύουσαι, ὅτι εἶχον πρόθεσιν μεταβάσεως εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἀμέσως δὲ κατόπιν ἐξ πλοῖα ἐνεφανίσθησαν προβαίνοντα μεθ' ὤραίου καιροῦ ἐκ μεσημβρίας. Ἐν τῶν Τουρκικῶν βρικίων μὴ ὄν ὑπήνεμον ὅπως καταπλεύσῃ εἰς Πάτρας, τοῦ νοτιοδυτικοῦ ἀνέμου πνέοντος δυνατὰ ἐκτός τοῦ κόλπου, συνεκρούσθη μετὰ τῶν νησιωτῶν, καὶ μετὰ γενναίαν πάλην κατὰ τὸν ἄνισον αὐτὸν ἀγῶνα, ἐπλευσεν εἰς Ἰθάκην ἀπειλούμενον νὰ βυθισθῇ, ἀπολέσαν τὸν μεσαῖον ἰσθμὸν καὶ τὸ ἐν τρίτον τοῦ πληρώματος. Τὴν πρωΐαν τῆς 9 οἱ σκοποὶ ἀνήγγειλαν, μετὰ παραφόρου χαρᾶς, τὴν ὑδραϊκὴν ναυτικὴν μοῖραν ἀγκυροβολήσασαν παρὰ τὸ Βασιλάδι. Οὕτως ὁ πλοῦς ἦτο ἐλεύθερος, μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας πλοῖον προερχόμενον ἐκ Λιβόρνου φορτωμένον πολεμφοδία κατέπλευσεν εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ στολίσκος ὁμῶς δὲν μετέφερε στρατεύματα, οὕτω δὲ οἱ Τοῦρκοι ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν, ἐὰν αἰφνιδία καὶ δραστηρίᾳ ἀπόφασιν δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν νωθρὰν φύσιν των. Ὅπως στηρίξῃ αὐτοὺς εἰς τὸ σύστημα τῶν τῆς βραδύτητος, ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἦλθεν εἰς προφορικὰς διαπραγματεύσεις νὰ ὑποταγῇ, ἐὰν δὲν ἤθελεν ἔλθει βοήθεια ἐντός ὀλίγων ἡμερῶν. Ὁ στρατηγὸς Νόρμαν κατατρυχόμενος ὑπὸ συνεχοῦς πυρετοῦ ἀπεβίωσε κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν καὶ ἐτάφη παρὰ τὸν τάφον τοῦ Κυριακούλη. Ὑπερήτησε διακριθεὶς κατὰ τοὺς μεγάλους ἡπειρωτικούς πολέμους, ἐν Ἑλλάδι δὲ ἡ γενναιότης καὶ ἐντιμότης του προσεέλκυσαν τὴν ἀφοσίωσιν τῶν φιλελλήνων καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Μαυροκορδάτου.

Τὴν 11 τέσσαρα ὑδραϊκὰ βρίκια κατέπλευσαν εἰς Γλαρέν-τσαν καὶ ταχέως ἐπανῆλθον κομίζοντα 600 στρατιώτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Ὁ Μπότσαρης τότε διέκοψεν ἀποτόμως τὰς μετὰ τῶν Ἀλβανῶν διαπραγματεύσεις, οἱ δὲ νεήλυδες κατέστησαν γνωστὴν τὴν παρουσίαν των διὰ συνεχῶν καὶ ἰσχυρῶν ἐξόδων, οὕτως ὥστε ὁ Μπέης ἠναγκάσθη νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ μένος των. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὅστις ἡγούμενος 10,000 ἀνδρῶν, τοῦ ἄνθους τῆς Ἀλβανίας, ἔμενεν ἡσυχάζων ἐπὶ τρεῖς ἐβδομάδας, ἀτενίζων πλινθόκτιστον τεῖχος ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ 500 Ἑλλήνων, ἤδη κατενόησεν ὅτι ἐματαιώθησαν αἱ ἐλπίδες του. Τὰ στοιχεῖα ἐκηρύχθησαν ἐναντίον του, χεῖμαρροι δὲ βροχῆς ἐπλημμύρισαν τὸ ἐλῶδες ἔδαφος, ἐφ'

οὐ εἶχε στρατοπεδεύσει, ἐπενεγκόντες πυρετοὺς εἰς τὸν στρατόν του, καὶ ἐξαναγκάσαντες αὐτὸν νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ στρατόπεδόν του, τοῦ Ρεσιδὶ πασᾶ τραπέντος μετὰ τῶν ἀσθενῶν καὶ τοῦ ἱππικοῦ πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐήνου, πρὸς ἀναζήτησιν καθαρωτέρου ἀέρος καὶ ξηροτέρου μέρους. Ταῦτα ὅμως δὲν ἦσαν τὰ τελευταῖα καὶ χαλεπώτερα τῶν ἀτυχημάτων τοῦ Σερασκέρη. Τὸ καίριον πλῆγμα προῆλθεν ἐκ δυνάμεως ἣν ἐθεώρει ὡς τρέφουσιν πρὸς αὐτὸν φιλικώτατα αἰσθήματα. Εἵχομεν ἰδῆ, ὅτι μετὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ Βαρνακιώτη, πληθὺς Ἀκαρνάνων κατέφυγον μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς τὴν νῆσον Κάλαμον παρὰ τὴν Ἰθάκην, προσδοκῶντες παρὰ τῆς Ἰονίου κυβερνήσεως ἐντελῆ φιλοξενίαν, ἣν κατ' ἔθος οὐδὲν ἔθνος ἀρνεῖται. Καὶ ὅμως ἵνα ἐξαναγκάσωσιν αὐτοὺς νὰ ὑποταγῶσιν, ἐξεδόθη διάταγμα ἐκ Κερκύρας ἐπιτάττον τὴν ἐξωσίν των, ἐρρίφθησαν δὲ κυριολεκτικῶς διὰ τῆς λόγχης εἰς τὰς λέμβους, καὶ τοὺς ἀπέβαλον εἰς ξηρὰν κατεχομένην ὑπὸ τῶν ἀδυσωπήτων ἐχθρῶν των. Κακῶς ὅμως ὑπελόγισαν οἱ αὐτουργοὶ τῆς αὐστηρότητος ταύτης, διότι ἐρεθισθέντες ὑπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ καὶ ὑπὸ τῶν πρακτόρων τοῦ Μαυροκορδαίου, ἠναγκάσθησαν αὖθις οἱ Ἀκαρνανεῖς νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ σχηματίσαντες μικρὰ σώματα καὶ παρενοχλοῦντες τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Δοθέντος οὕτω τοῦ σημείου τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ὀρεσίβιοι προσέτρεχον ἑνοπλοὶ ἐκ τῶν χρησφυγέτων των καὶ διέκοψαν τὴν μετὰ τῆς Ἡπείρου συγκοινωνίαν τοῦ Ὁμέρ πασᾶ. Ἐκμανεῖς ἐκ τῶν τόσων ἀτυχημάτων συνέλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ καταλάβῃ τὸ Μεσολόγγιον δι' αἰφνιδίως ἐφόδου, ἀλλ' αἱ ἀτυχίαι του ἐδεκαπλάσιασθησαν, διότι πρὸς τὰ στρατεύματα τοῦ Μαυρομιχάλη, νέκι ἐπικουρίαι ἦλθον ἐκ Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Λόντον, τῶν δὲ Ρουμελιωτῶν ὀπλαρχηγῶν Τσόγγα, Μακρῇ καὶ Βλαχοπούλου ἐλθόντων εἰς τὴν πόλιν διὰ θαλάσσης, ἡ φρουρὰ αὐτῆς ἀνῆλθεν εἰς 2,000 ἢ 3,000 ἀνδρας.

Ὁ Σερασκέρης ἐσχεδίασεν ἐπιθεσιν τὴν νύκτα τῆς 24 Δεκεμβρίου, παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, ὑποθέτων ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἐκπληροῦντες τὰ χριστιανικὰ αὐτῶν καθήκοντα ἤθελον καταληφθῆ ἐξαπίνης. Ἐπειδὴ δὲ εἶνε ἀδύνατον νὰ τηρηθῇ ἐχεμύθεια εἰς τοὺς ἀτάκτους στρατοὺς, τὸ σχέδιόν του ἀνεκοινώθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ ἀλιέως, ὃ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρτης ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῆς ἐκτελέσεως τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων. Ὁ Μαυροκορδαῖος κατελιγμένος ὑπὸ τῆς ιδέας, ὅτι εὐκόλως θὰ περιεκυκλοῦτο

καὶ κατεστρέφετο ὁ πολιορκητικὸς στρατός, κατέπεισε τὸν μπέην τῆς Μάνης νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὀδηγίαν στρατοῦ διὰ θαλάσσης εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελώου, ὃ δὲ Μαυρομιχάλης καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματα εἶχον ἐπιβιβασθῇ, κατὰ καλὴν ὁμῶς τύχην ἐναντίοι ἄνεμοι ἠμπούδιζον αὐτοὺς νὰ ἀποπλεύσωσιν. Ὅτε δὲ τὴν 24 Δεκεμβρίου κατέστη γνωστὸν ὅτι οἱ Τούρκοι τὴν νύκτα ἤθελον ἐπιχειρήσει ἔφοδον, ὃ πρόεδρος διέταξε τὸν Θεόδωρον Γρίβαν, ἄνδρῆϊον ὀπλαρχηγὸν ἀποτελοῦντα μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μπέη, ν' ἀποβιβασθῇ μετὰ 250 στρατιωτῶν, ὅστις ἐπῆλθεν ἐγκαίρως ὡς ἐπικουρικὸν σῶμα. Τὴν πέμπτην πρωΐνῃν ὥραν τῆς 25 Δεκεμβρίου γενικὸς κανονιοβολισμὸς ἐκ τῶν Τουρκικῶν πυροβολείων ἀνήγγειλε τὴν στιγμήν τῆς ἐπιθέσεως, ἀμέσως δὲ σφοδρὸν πῦρ πυροβόλων καὶ τουφεκίων ἤρξατο ἐκατέρωθεν. Φάλαγξ 800 Ἀλβανῶν, φερόντων δέματα ξύλων καὶ κλίμακας εἶχον εἰσδύσει ἀπαρχτῆρητοι εἰς τὴν τάφρον, πλεόν δὲ τῶν 2,000 ὑπεστηρίζον αὐτούς. Οἱ πρῶτοι ἀνελθόντες εἰς ἔφοδον ἀνέπτυξαν μεγάλην γενναϊότητα, ἀνωφελῶς ὁμῶς, διότι ἐλάχιστοι ἐφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τείχους, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκτύπουν αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς σχετικῶς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἀποχωρήσωσι. Πεντακόσιοι ἕως ἑξακόσιοι Ἀλβανοὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐτραυματίσθησαν, ἡ δὲ ἀναλογία τούτων πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἦτο λίαν ἐυσανάλογος, διότι οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἔκαμον χρῆσιν τῶν τουφεκίων τῶν πρὸς ἀπόδειξιν τούτου δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι πολλοὶ φονευθέντες ἐκ τούτων ἐν τῇ τάφρῳ εὗρέθησαν ὅτι τοὺς εἶχον διαπεράσει ἐπτὰ ἢ ὀκτὼ σφαῖραι. Κατὰ τοὺς ἐν τῇ ἐφόδῳ παρευρεθέντας Εὐρωπαίους, μόνον ἑξ ἐκ τῶν πολιορκουμένων ἐφονεύθησαν, συγγραφεὺς δὲ λίαν εὖνους πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ὅστις τότε παρίστατο εἰς οὐχὶ μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς συμπλοκῆς, ὑπολογίζει τὰς ἀπωλείας τῆς φρουρᾶς εἰς ἑβδομήκοντα ἄνδρας ἐκτὸς μάχης. Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Πετρόμπεης κατέπλευσε μετὰ 700 ἀνδρῶν εἰς Κατοχήν, συνέλαβε καθ' ὁδὸν μεταγωγικὸν πλοῖον φέρον ἐκ Πρεβέζης παντὸς εἴδους ζωοτροφῶν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατόν, κατέστρεψε Τουρκικὸν ἀπόσπασμα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελώου, καὶ συναθροίσας περὶ ἑαυτὸν τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπαναστάτας κατέλαβε τὴν περαιτέρω ὁχθὴν τοῦ ποταμοῦ τούτου. Καί-τοι ἡ φοβερά ἀποτυχία ἦν ὑπέστη ἀπέκλειεν πᾶσαν ἰδέαν περὶ καταλήψεως τοῦ Μεσολογγίου, ὃ Ὁμὲρ Βρυώνης ἐχρονотρίβησεν ἐπὶ μίαν εἰσέτι ἑβδομάδα, ὅτε ἡ ὑποχώρησις του κατέστη προβληματική. Πληροφορηθεὶς δι'

ἀγγέλιματος τοῦ Βαρνακιώτου περὶ τῶν κινήσεων τοῦ Μπέη, ὡς καὶ ὅτι ἡ Ἀκαρνανία ἦτο ἐν τοῖς ὕπλοις, ὁ δὲ Ράγκος πάλιν μεταβαλὼν ἰδέαν εἶχε καταλάβει τὸ Μακρυνόρος, τὴν νύκτα τῆς 31 Δεκεμβρίου ἐπυρπόλησε τὸ στρατόπεδόν του καὶ ἀνεχώρησεν. Οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες τὴν ἐπιούσαν κατεδίωξαν τὴν ὀπισθοφυλακὴν του, ἐφόνευσαν πολλοὺς περιπλανηθέντας, συνέλαβον μέρος τῶν ἀποσκευῶν, ἐξέθαψαν ὀκτώ ὀρειγάλκινα πυροβόλα, ἐν ὁβυζιον καὶ δύο ὄλμους, τὰ ὅποια εἶχον θάψει οἱ Τοῦρκοι. Ὁ στρασκέρης εὔρε τὸν Ἀχελῶν ὑπερεκχειλισμένον ἐκ τῶν βροχῶν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ διαβῇ αὐτὸν εἰς Στράτον, οὕτω δὲ ἠναγκάσθη νὰ στρατοπεδεύσῃ μετὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ Βραχωρίου, μοῖρα δὲ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐπιχειρήσασα νὰ διαβῇ αὐτὸν κατὰ τὴν 21 Ἰανουαρίου ἀπεκρούσθη ὑπὸ ἀνεψιοῦ τοῦ Πετρόμπου ἡγουμένου σώματος Αἰτωλῶν καὶ Μανιατῶν, ἀπολεσθέντων πολλῶν, φονευθέντων καὶ πνιγέντων. Ἡ περὶ τὸ Βραχώριον χώρα ἦτο κατερημαμένη, οὕτω δὲ οἱ ἄπιστοι περιῆλθον εἰς τοιαύτην στενοχωρίαν, ὥστε ἀποῦ ἔφαγον τοὺς πλείστους τῶν ἵππων των, ἐτρέφοντο διὰ γόρτων καὶ ἀγρίων φυτῶν. Τέλος τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ ἡλαττώθησαν καὶ διῆλθον τὸν ποταμὸν τὴν 15 Ἰανουαρίου, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀτιμωρητί, διότι τὸ ὀρμητικὸν ρεῦμα παρέσυρεν 600 πεζοὺς. Κατὰ τὴν 24 Ἰανουαρίου ὁ Ὁμέρ ἐφθασεν εἰς Καρθασσαρὰν ὁ δὲ Ρεσίτ πασᾶς εἰς Βόνιτσαν, καὶ ἐκείθεν εἰς Πρέβεζαν, ἐπόθεν ἀπέστειλε πλοῖα φορτωμένα ζωοτροφῶν διὰ τοῦ κόλπου εἰς τὸν συνάδελφόν του, εἰς τὰ ὅποια ὅμως ἅμα ἤραζαν εἰς τὴν προκυμαίαν ὥρμησαν ἕως 700 Ἀλβανοί, καὶ χωρὶς νὰ ἐπιτρέψωσι νὰ ἐκφορτωθῇ τὸ ἐλάχιστον πρᾶγμα, ἠνάγκασαν τοὺς ναύτας νὰ μεταφέρωσιν αὐτοὺς εἰς Πρέβεζαν, ἐνθα καὶ ὁ Στρασκέρης μετέβη διὰ θαλάσσης, ἀφείς ὡς φυγὰς ἐπαρχίας, ἃς εἶχε καταπατήσει ὡς κατακτητῆς.

THOMAS GORDON

History of the Greek Revolution

Τόμ. Α', σελ. 460.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΜΒΡΑΗΜ

Τὸν ἐν Νεοκάστρῳ θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ Πετρόμπεη Ἰωάννου, καὶ τὴν σύλληψιν ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ τοῦ ἐτέρου υἱοῦ αὐτοῦ Γεωργίου, ὡς ἐξῆς περιγράφει ὁ Thomas Gordon.

... Ὁ πρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ Κουντουριώτης, ὅστις ἐπὶ δύο μῆνας ἐλέγετο ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ, ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου τὴν 16 Μαρτίου, μετὰ μεγάλης πομπῆς, ἐπιβαίνων ὠραίου ἀραβικοῦ κέλητος πολυτελῶς σεσαγμένον, καὶ ὀδηγουμένου ὑπὸ ἑξ ἱπποκόμων, παρακολουθούμενος ὑπὸ πολυχρίθμου θεραπείας καὶ τοῦ συμβούλου τοῦ Μαυροκορδάτου, φέρων δὲ εἰς τὰς ἀποσκευάς του ἓν καὶ ἡμισυ ἑκατομμύριον γροσίων. Ἀσπῆς περὶ τὸ ἱππεύειν ἐκουράσθη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὠδοιπόρει εἰς Τριπολιτσάν, ἔιθα ἡσθένησεν, ὥστε ἔφθασεν εἰς Σκάλαν τοῦ Παμίσου τὴν 5ην Ἀπριλίου, ὅτε δὲ ἐσταμάτησεν, ἐθεώρησεν ἀσφαλέστερον νὰ μὴ ἀντικρύσῃ τὸν ἐχθρόν. Ἀπὸ τῆς ἀποβάσεως τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ ἓνα μῆνα καὶ πλέον ἐλάχιστα συμπλοκαὶ συνέβαινον, τὴν 15ην ὅμως Μαρτίου ἐγένετο μεγάλη συμπλοκὴ τοῦ Ἰμβραήμ διατάξαντος δύο φάλαγγας Ἀράβων νὰ προχωρήσωσι, τὴν μίαν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων τοῦ Καρατάσου, ὠχυρωμένων εἰς τὸ χωρίον Καλύβια, τὴν δ' ἕλλην κατὰ τοῦ παλαιοῦ Ναβαρίνου. Ἡ πρώτη φάλαγξ ἐγένετο δεκτὴ διὰ σφοδροῦ τουφεκιοβολισμοῦ ἀποκρουθεῖσα ἐπανελημμένως μέχρι τῆς νυκτός, ὅτε ὁ Καρατάσος ἐξεκένωσε τὸ χωρίον· ἡ δευτέρα συνῆψε κρατερὰν μάχην μετὰ τοῦ Χατζήχρηστού, ὅστις ἐδράμε πρὸς συνάντησίν της, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἐκκτόν πεντήκοντα Ἕλληνες ἐφονεύθησαν ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Μυρομιχάλης, υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἀνδρεῖος νεανίας ἐκπνεύσας ἐν Ἀρχαδίᾳ μετὰ δύο ἡμέρας ἐκ καίριου τραύματος κατὰ τὸν βραχίονα. Οἱ Ἀράβες ὑπέστησαν μεγάλας ἀπώλειας, ἑκατὸν δὲ ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν τυφεκίων τῶν συνελέγησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Τριπολιτσάν. Ἦδη ὅτε ὁ Ἰμβραήμ πασᾶς ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ἦτο ἐπωφελὲς εἰς αὐτόν νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν πτόμον, νὰ στερεώσῃ τὴν φήμην του διὰ ταχείας ἐπιτυχίας. Ὑπάρχουσιν ὅμως

περιστάσεις, συνοδευόμεναι μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ πολιιορκουμένου φρουρίου, αἵτινες ἐχαλάρων τὰς ἐργασίας του.

Ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ περιεγράψαμεν τὴν τοποθεσίαν τοῦ Ναβαρίνου ἢ Νεοκάστρου, ὡς τὸ ἀποκαλοῦσιν οἱ Ἕλληνες, τὴν εὐρείαν λεκάνην προστατευμένην ὑπὸ τῆς νησιῶδος Σφακτηρίκας, τὰς δύο εἰσόδους τῆς καὶ τὸ ἀπόκρημνον ὑψηλὸν καὶ ἐρειπωμένον φρούριον τοῦ παλαιοῦ Ναβαρίνου εἰς τὴν β. πλευράν, χωριζόμενον διὰ στενοῦ καὶ ἀβαθοῦς πόρου ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους τῆς Σφακτηρίας. Τὸ νέον Ναβαρίνον διαιρεῖται εἰς πόλιν καὶ ἀκρόπολιν, ἥτις εἶνε μικρὸν ἐξάγωνον κατέχον τὴν ἄκραν τοῦ Ἀκρωτηρίου· τεσσαράκοντα πυροβόλα ὑπερῃσιζον τὸ λίθινον ὀχύρωμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν οὔτε τάφρον, οὔτε ἄλλο ἀμυντήριον. Ὅτε οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ πρῶτον ἐπληθίσαν, μόλις περιελάμβανεν 150 στρατιώτας, ἀλλ' ὁ Ἰμβραήμ μὴ σκοπεύων νὰ καταλάβῃ αὐτὸ ἐξ ἐφοδου καὶ τῆς θαλάσσης οὐσίας ἐλευθέρως εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς καὶ τῆς διὰ τοῦ λιμένος συγκοινωνίας, ταχέως οὗτοι ἐπλήρωσαν τὰς ἀποθήκας καὶ ἔφερον φρουράν ἐκ 1,500 Μανιατῶν, Ῥουμελιωτῶν καὶ Κρανιδιωτῶν, μετὰ λόγου τακτικοῦ πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν Ἑμμανουὴλ Καλέργην καὶ ἐτέρου ἐκ Κεφαλληνῶν, οἵτινες ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πυροβόλων. Τὸ πεζικὸν ὑπῆκουεν εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ὀπλαρχηγούς, ὧν οἱ σημαντικώτεροι ἦσαν ὁ πεῖζαδὴς Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ὁ Γιατράκος ἐκ Μιστρᾶ καὶ ὁ Μακρυγιάννης. Ὁ ταγματάρχης Βυλέγνιος Πεδεμόντιος ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ διηύθυνε τὴν ἄμυναν, ὁ δὲ Δημήτριος Σαχτούρης ἀδελφὸς τοῦ ὑποναύάρχου διωρίσθη φρούραρχος.

Ὁ ἐχθρὸς ἀμέσως ἀπέκοψεν ἐνετικὸν ὑδραγωγεῖον, δι' οὗ ἐφέρετο εἰς τὴν πόλιν ἐξαίρετον ὕδωρ, ἀλλ' ἡ φρουρὰ εἶχε τέσσαρας δεξαμενάς, τὴν μεγαλύτεραν τῶν ὁποίων πρῶτῳ καὶ ἀπρονοήτως εἶχον ἐξαντλήσει, δύο δὲ Ζακύνθια πλοῖα, ναυληθέντα ὑπὸ τοῦ Μεταξᾶ μετέφερον ὕδωρ καθ' ἑκάστην ἐκ τοῦ παλαιοῦ Ναυαρίνου ἔνθα ὁ ἐπίσκοπος Μοθώνης καὶ ὁ Χατζηχρήστος ἐστρατοπέδευον μετὰ 1,000 βουλγάρων, τριφυλιῶν καὶ ὀρέων, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχωσιν οὐδὲ ἐν πυροβόλον. Ὁ Ἰμβραήμ ἀφοῦ περιεκύκλωσε τὴν πόλιν ἀνήγειρε δύο πυροβολεῖα· τὸ ἐν ἐκ δύο ὀλμων ἐπὶ τῆς ἀγούσης εἰς Μοθώνην, τὸ δὲ ἄλλο ἐκ πέντε πυροβόλων καὶ ἐνὸς ὀλμου, περαιτέρω πρὸς δυσμὰς. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, προωρισμένον νὰ ἐπιφέρῃ ρήγματα εἰς τὸ τεῖχος ἦτο εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ κακῶς τοποθετημένον, διότι ἐκτύπη ἐπὶ μεταπυργίου ὑποῦ ἡνοῦτο ἡ πόλις μετὰ τῆς ἀ-

κροπόλεως· τὸ σφάλμα ὅμως δὲν ἦτο τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ ἀλλὰ τοῦ μηχανικοῦ του, ὅστις τὸν προῦδιδε καὶ εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Οὐχ ἦττον βατὸν ρήγμα ταχέως ἐγένετο· τὰ βλήματα δὲ καὶ αἱ ὀβίδες ἠνάγχλουν τοὺς πολιορκημένους προστατευομένους μόνον ὑπὸ κακῶν θολωτῶν.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπεχείρησαν ἀνωφελεῖς ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ παλαιοῦ Ναυαρίνου, ἰδίᾳ κατὰ τὴν 30 Μαρτίου, ὅτε ἀπεκρούσθησαν μετ' ἀπωλειῶν, ταύτοχρόνως δὲ οἱ Ἕλληνες τοῦ Νεοκαστροῦ ἐπιχειρήσαντες ἐξοδὸν καὶ ὀρμήσαντες ξιφῆρεις κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ τοὺς ἐξώθησαν εἰς χαράδραν, νέα ὅμως ἀκμαῖα στρατεύματα ἐλθόντα εἰς ἐπικουρίαν ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ φρούριον.

Ἐν τῷ μεταξύ 6,000 ἕως 7,000 ἄνδρες, τὸ ἄνθος τῶν παληκαρίων τῆς Ἑλλάδος συνηθροίσθησαν εἰς Κρομμύδι εἰς τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ, δύο λεύγας μακρὰν τῆς Μοθώνης, μεταξύ δὲ αὐτῶν ὑπῆρχον δεκαεξὶ ὀπλαρχηγοὶ Ρουμελιῶται, οἱ Μπότσαρης, Τζαβέλλας, Καραϊσκάκης, Καρατάσος κτλ., διάστημα ἐπὶ ἀνδρείᾳ, ἀλλ' ὁ Κουντουριώτης ἀνοήτως κατέστησεν ἀρχιστράτηγον τὸν ὕδραϊον Σκούρτην, ἀδαέστατον εἰς τὰ στρατιωτικά. Οὗτοι προέτειναν νὰ καταλάβωσι τὴν ὁδὸν μεταξύ Μοθώνης καὶ Ναυαρίνου, προέλαβεν ὅμως αὐτοὺς ὁ Ἰμβραήμ, ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν θέσεων τῶν τὴν πρωΐαν τῆς 7 Ἀπριλίου μετὰ 3,000 πεζῶν καὶ 400 ἵππεων, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τεσσάρων πυροβόλων. Οἱ Ἕλληνες παρετάχθησαν ἐν ἡμικυκλίῳ καὶ τὴν μὲν δεξιὰν πτέρυγα κατεῖχον οἱ Τζαβέλλας καὶ Καρατάσος, τὴν δὲ ἀριστερὰν ὁ Μπότσαρης· ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀντέταξαν ἐρρωμένην ἀντίστασιν, ὑπερίσχυσεν ὅμως ὁ τακτικὸς στρατός, διότι οἱ Ἀράβες διὰ τῆς λόγχης διέσπασαν τὸ κέντρον, τὸ δὲ ἱππικὸν διελάσαν διὰ τινος χαράδρας θεωρουμένης ἀπροσίτου ἐπέλασε πλευρικῶς καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἀφήσαντας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 600 νεκρούς. Ὁ Κώστας Μπότσαρης περικυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ ἐμελλε νὰ συλληφθῇ, ἀλλὰ πολυάριθμοι Σουλιῶται συγγενεῖς καὶ οἱ ἐπίλεκτοι στρατιῶται τοῦ ἀδελφοῦ του Μάρκου ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν τῶν πρὸς σωτηρίαν του.

Ἡ μάχη αὕτη ἡδραίωσεν ἀμέσως τὴν ὑπεροχὴν τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων, καὶ ἐξησφάλισεν εἰς τὸν Ἰμβραήμ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας. Ἐπαρθεὶς ἐκ τῆς νίκης του διεκινδύνευσεν τὴν 8 Ἀπριλίου ἐφοδὸν κατὰ τοῦ παλαιοῦ Ναυαρί-

νου, ἥτις κατέληξεν εἰς ἥ-ταν καὶ ἀνωφελῆ σφαγὴν τῶν Ἀρά-
βων του.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐβδομάδα τοῦ Ἀπριλίου ἡ φρουρά τοῦ
Ναυαρίνου κατέγινεν εἰς τὴν ἀνόρουξιν τάφρου ὅπισθεν τοῦ
ρήγματος, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ἐφόδου. Ὁ Ἰμβραήμ ὅμως δὲν
ἤθελε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐφοδόν, διότι ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ ἀπῆν-
τα ἀπέλπιτα ἀντίστασιν, καὶ ἐφοβεῖτο ὅτι οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἀνα-
τινάξῃ τὴν πυριταποθήκην· προσέθετο μᾶλλον νὰ γείνῃ κύριος
τῆς Σφακτηρίας, ὡς τοῦ μόνου ἀσφαλοῦς μέσου πρὸς ὑποταγὴν
τοῦ φρουρίου.

Κύριος τοῦ παλαιοῦ Ναυαρίνου καὶ τῆς νησιδος ὁ Ἰμβραήμ
ἐδιπλασίασε τὰς προσπάθειάς του κατὰ τοῦ Νεοκάστρου, οὔτι-
νος ἡ φρουρά εἶχε σπάνιν ὕδατος καὶ ζωστροφιῶν καὶ οὐχί
πλέον τῶν εἴκοσι βαρελίων πυρίτιδος· μεγάλη δὲ ποσότης
πολεμεφοδίων προσωρισμένων δι' αὐτὴν ἐξ ἀσυγγνώστου ἀμε-
λείας εἶχον ἀφεθῇ ἐπὶ τῶν ὑδραϊκῶν πλοίων. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀν-
ῆγειρον τέσσαρα νέα πυροβολεῖα, οὕτω δὲ τὴν πρωτὴν τῆς 3
Μαΐου τεσσαράκοντα ἐξ πυροβόλα καὶ δέκα ὄλμοι ἐκανονιοβό-
λουν τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς ζηρᾶς, ἐνῶσα δὲ φρεγά-
ται καὶ κορβέται καὶ πέντε βορῖκια ἡγχυροβολημένα εἰς βολὴν
πιστολίου ἐκανονιοβόλουν τὸ βύρειον μέρος, καταστρέφοντα τὰς
οἰκοδομάς, ἐπιβάλλοντα σιγὴν εἰς τὸ ἐκ τῶν ἐπάλξεων πῦρ,
καὶ ἐπιφέροντα συνεχῇ δυστυχήματα. Ὁ Ἰμβραήμ πασᾶς ὑπο-
θέτων ὅτι οἱ πολιορκούμενοι θὰ ἦσαν εὐδιάθετοι νὰ παραδοθῶσιν
ἀπέστειλε τὴν 31 Ἀπριλίου ἀπεσταλμένους μὲ λευκὴν σημαίαν
συνοδευομένους ὑπὸ τοῦ Χατζηχρήστου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Με-
θώνης. Ὅτε ὁ Μακρυγιάννης ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησίν των, οὗτοι
τῷ ἐξέθηκαν τὴν ἀποστολὴν των, νεύσαντες ὅμως αὐτῷ νὰ
μὴ παραδεχθῶσιν. Αἱ προτάσεις αὗται ἀπερρίφθησαν, ὡς καὶ
ἐτέρα ἀνακοινωθεῖσα ὑπὸ τριῶν Τούρκων ἀξιωματικῶν, ὅπως
εἰς τὴν φρουράν ἐπιτραπῇ νὰ ἀναχωρήσῃ ἄοπλος. Οἱ Γεώργιος
Μαυρομιχάλης, Ἰατράκος καὶ Μακρυγιάννης ἐξουσιοδοτηθέντες
νὰ συζητήσωσι μετ' αὐτῶν ἐπέμενον νὰ διατηρήσωσι τὰ ὅπλα
των, τὴν πληρωμὴν τῶν ὑπολειφθησομένων πραγμάτων των,
εὐρωπαϊκὰ πλοῖα νὰ μεταφέρωσιν αὐτοὺς, καὶ τὴν ἀπόλυσιν
τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ Χατζηχρήστου. Ἐννοεῖται ὅτι τοιοῦ-
τους ὅρους οὔτε νὰ τοὺς ἀκούσῃ ἠθέλησεν ὁ Ἰμβραήμ. Ἐν τῷ
μεταξὺ αἱ στερήσεις τῶν πολιορκυμένων ηὔξανον, ὁ κανονιοβο-

λισμός και ὁ βομβαρδισμός ἦσαν ἀκατάπαυστοι, τὸ ὕδωρ παρείχετο κατὰ σταγόνας, οἱ δὲ στρατιῶται ἤρχισαν νὰ λιποτακτῶσιν. Ἐπὶ τέλος τὴν 6 Μαΐου τρεῖς ὀπλαρχηγοὶ μετέβησαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πασᾶ καὶ συνωμολόγησαν συνθήκην ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους :

Α'. Οἱ στρατιῶται νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα των.

Β'. Νὰ μεταφερθῶσιν εἰς Καλαμάταν ἐπὶ οὐδετέρων πλοίων, δαπάναις τῶν πολιορκητῶν.

Γ'. Τριάκοντα ἀξιωματικοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰ ξίφη των.

Πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἀνεφύησαν δυσχέρειαί τινες, προσελθοῦσαι ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς καὶ ἀλόγου ὑποψίας τῶν ἐπαναστατῶν δεικνυούσης τὸ μέγεθος τῆς ἀφροσύνης των πρὸς τὸν Ἰμβραήμ. Διαρκουσὼν τῶν διαπραγματεύσεων ἀνεφάνη εἰς τὴν θάλασσαν ἀγγλικὴ φρεγάτα, Κύπριος δὲ στρατιώτης μετὰ τόλμης ἐκολύμβησεν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Αἰγυπτίων πρὸς αὐτὴν μετ' ἐπιστολῆς, δι' ἧς ἐζήτησαν τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἐπέμβασιν εὐρωπαϊκῶν τινων πολεμικῶν. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς αἰτήσεως ταύτης ἡ γαλλικὴ ἡμιολία Ἀμάρανθος καὶ ἡ αὐστριακὴ τοιαύτη Ἀρεθεῦσα, κατέπλευσαν εἰς Ναυαρίνον. Τὴν 11 Μαΐου τεσσαράκοντα Μουσουλμᾶνοι κατέλαβον τὸ πυροβολικόν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν τὴν ἐκκένωσιν, ὅτε ὅμως 200 τούτων παρήλασαν πρὸ τῶν ταγμάτων τοῦ πασᾶ παρατεταγμένων ἐν τάξει μάχης, φόβος περὶ προδοσίας ἠγέρθη, ἐκλείσαν τὰς πύλας καὶ ἠπεύλουν τὴν ζωὴν τῶν Τούρκων, οὓς εἶχον παρδεχθῆ ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Οἱ πλοίαρχοι ὅμως τοῦ αὐστριακοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ πλοίου ἀποβιβάσθέντες εἰς τὴν ξηρὰν μετὰ τοῦ Κυπρίου, οὗτινος τὴν τύχην ἕως τότε ἠγνύουν οἱ συναδελφοὶ του, διηυθέτησαν τὰ πάντα καὶ οἱ ἐπαναστάται ἐπιβιβάσθέντες ἐπὶ μεταγωγικῶν ναυλωθέντων δι' αὐτοὺς, ἀπεβιβάσθησαν εἰς Καλαμάταν. Οἱ καταθέσαντες τὰ ὅπλα των ἀνήρχοντο εἰς 1,180, ἀφῆκαν δὲ εἰς τὸ φρούριον ὕδωρ διὰ τέσσαρας ἡμέρας καὶ ἄρτον διὰ δέκα. Ὁ Ἰμβραήμ προσηνέχθη εἰλοφρόνως πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς, ἐκτείνας τὴν χεῖρά του πρὸς ἀσπασμόν· τὸ τοιοῦτον ὁ μὲν Ἰμβραήμ ἐθεώρει ὡς δαίγμα συγκινησάσεως, οὗτοι δὲ ὡς σκληρὰν ταπείνωσιν. Κατὰ ἐν παρεβίασεν ὁ Ἰμβραήμ τὴν συνθήκην, κρατήσας τὸν μπεηζάδε Γεώργιον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Ἰατράκον ὡς ὁμήρους, ἀντὶ οὗο πασάδων κρατουμένων εἰς Ναύπλιον, οἵτινες ἀντηλλάγησαν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τῇ μεσολαβήσει τοῦ πλοίαρχου Χάμιλτον. Οἱ

Ἕλληνες ἰσχυρίζοντο, ὅτι οἱ Ἀραβες ἐξηνδραπόδισαν ἐξήκοντα τρεῖς στρατιώτας των.

THOMAS GORDON

History of the Greek Revolution

Τόμ. Β'. σελ. 196.

Ὁ δὲ Σπ. Τρικούπης τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραήμ πασαῖ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Π. Μαυρομιχάλη περιγράφει ὡς ἑξῆς.

Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, ἀποθάντες εἰς Πελοπόννησον, ἐπάτησαν ἐν πρώτοις τὴν ἐπαρχίαν Κορώνης· τὰ δ' ἐμπροσθεν τοῦ φρουρίου ἐκείνου ἑλληνικά στρατεύματα ἀπεχώρησαν εἰς Βουνάρια καὶ Καστέλια, ὅπου ἠδρευσεν ὁ ἐπαρχος, ἐφυγαν μετ' ὀλίγον καὶ ἐκεῖθεν, μετέβησαν εἰς Καλαμάταν καὶ ἐκεῖθεν οἱ πλεῖστοι εἰς Μάνην. Οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὰ δύο ταῦτα χωρία ἔρημα μέινοντα, τὰ ἔκαυσαν, διεσπάρησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν λεηλατοῦντες καὶ καίοντες, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθαν εἰς Μεθώνην· ἀνοίξαντες δὲ τοιουτοτρόπως τὴν συγκοινωνίαν Μεθώνης καὶ Κορώνης ἐτοποθετήθησαν τὴν 9 ἐμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἡεροβολίσθησαν κατὰ πρώτην φοράν μετὰ τῶν ἐντός. Πρὸ μικροῦ εἶχαν εἰσελθεῖ διάφοροι πρὸς ὑπεράσπισιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη. Ὁ φιλότιμος καὶ φιλοπόλεμος οὗτος νέος, περιφερόμενός τὴν 14 ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ὥραν ἡεροβολίζοντο, ἐπληρώθη εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα· μετακκομισθεὶς δὲ χάριν θεραπείας εἰς Ἀρκαδίαν (Κυπαρισσίαν) ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας δι' ἑλλειψιν ἀξίου χειρουργοῦ.

Ἐν τούτοις, ὁ Ἰμβραήμης, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Νεοκάστρου, ἐκρίνεν ἀναγκαῖον νὰ μὴ ἀφήσῃ ὀπισθεὶν τοὺς ἐχθρούς· καὶ μαθὼν ὅτι κατὰ τὴν μετὰ τὸ Ἀρκαδίαν καὶ Νεοκάστρου πρὸς ἀνατολὰς θέσιν Μανιάκι ἦσαν πολλοὶ Ἕλληνες, ἐπεστράτευσεν. Πολλοὶ τῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Πελοποννήσου συνηγθησαν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην διὰ προτροπῆς τοῦ Δικαίου· ἀλλ' ἐγγιζόντος τοῦ κινδύνου ἐξακόσιοι μάλιστα ἀπέμειναν ὑπ' αὐτόν, τὸν Κεράλαν.

τὸν Καπετανάκην καὶ τὸν Βοϊδῆν. Τὴν 19 τρισχίλιοι Αἰγύπτιοι ἵππεις καὶ πεζοὶ ὑπὸ τὸν Ἰμβραήμην κατέλαβαν τὴν Σκάρμιγκαν, χωρίον πλησίον τοῦ Μανιακίου, τὴν δὲ ἐπαύριον ὤρμησαν εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν Ἑλλήνων. Ὡς λέοντες ἐπολέμησαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, ὑπερτριακοσίους ἐχθροὺς κατὰ γῆς ἔρριψαν, ἀλλ' ἠφανίσθησαν κατὰ κράτος καὶ αὐτοί, καὶ ἀπέθανον καὶ οἱ τέσσαρες ἀρχηγοὶ τῶν. Ἐθαύμασε τὴν ἀνδρείαν τῶν τεσσάρων ἀρχηγῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Δικαίου ὁ Ἰμβραήμης, εἰπὼν ὅτε ἔφεραν τὴν κεφαλὴν ἐνώπιόν του, «ἀμαρτία νὰ χαθῇ τοιοῦτος πολέμαρχος». Ἐν πολλαῖς ὑπενθύμιζεν ὁ πολέμαρχος οὗτος τὸν ἀσυνεπῆ χαρακτῆρα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἄλλοτε ἐν τρυφαίς καὶ ἄλλοτε ἐν κακουχίαις ἡμερόνυχτιζων, καὶ πάντα μὲν τὰ ἄλλα δεύτερα τῆς φιλαυτίας του ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης λογιζόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκεῖνον ἀγαπῶν τὴν πατρίδα.

Περὶ δὲ τῆς ἐν Δέρωνι μάχης ὁ αὐτὸς γράφει τὰ ἑξῆς.

Ἀσφαλισθέντων τοιουτοτρόπως ὁπωσοῦν τῶν φρουρίων καὶ γενομένης σκέψεως καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀντικρῦ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, ἔτρεξαν αὐθόρμητοι εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ Μακρυγιάννης, καὶ ὁ ἰδιωτεύων πρὸ πολλοῦ καὶ πρόθυμος πάντοτε ἐν κινδύνοις Ὑψηλάντης. Οὗτοι, παραλαβόντες ἐκ τοῦ προχείρου 300, ἐτοποθέτησαν τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις, τοὺς δὲ ἐν τῷ τοιχοκλείστῳ παρακείμενῳ κήπῳ. Ἡ θέσις τῶν Μύλων ἦτο ἀναγκασία εἰς διατήρησιν τοῦ Ναυπλίου, διότι καὶ πάμπολλαι ἦσαν ἐκεῖ τροφαί, καὶ τὰ εἰς χρῆσιν τῆς πόλεως γεννήματα ἐκεῖ ἠλέθοντο, καὶ ἐκεῖθεν θὰ μετεκομίζετο τὸ νερόν, ἂν ἐκόπτοντο τὰ ὑδραγωγεῖά της.

Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἡ γαλλικὴ ναυαρχίς· ὁ ναύαρχος Δεριγνῆς καὶ τινες τῶν ἀξιωματικῶν ἦλθαν εἰς λόγους μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου περὶ τῶν ἐνεστώτων πραγμάτων. Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι ὁ ἐπικείμενος ἀγὼν ἦτο ἐπικίνδυνος, «ἢ θὰ νικήσωμεν σήμερον», ἀπεκρίθη ὁ γενναῖος Ὑψηλάντης, «ἢ θ' ἀποθάνωμεν». Ἀλλὰ τίσον ἐπικίνδυνος ὁ ἀγὼν δὲν ἦτο, διότι οἱ Μύλοι ἦσαν παράλιοι, καὶ παρῆσαν ἑλληνικαὶ κανονιοφόροι, ὥστε καὶ βοήθειαν παρ' αὐτῶν ἠδύναντο πολεμοῦντες οἱ Ἕλληνες νὰ λάβωσι, καὶ νικώμενοι εἶχαν πῶς καὶ ποῦ νὰ σωθῶσιν. Ἐν τούτοις οἱ ἐχθροὶ κατὰβραί-

νοντες ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦλθαν ἐμπροσθεν τῶν Μύλων τὴν 13 περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν αὐθημερὸν πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ δὲ ἀπέμειναν εἰς ἄλλωσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἰππεῖς, κατόπιν δὲ πεζοὶ ὤρμησαν εἰς τοὺς φυλάσσοντας αὐτοὺς, προκινδυνεύοντος τοῦ Ἰμβραήμη, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν· ἦσαν δὲ ὀλίγοι οἱ ἐφορμήσαντες, διότι τὰ παρὰ κεί-
μενα ἄδρατα ἔλη ἡμπόδιζον τὴν ἐφορμήσιν πολλῶν. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἔρριψαν οἱ ἐχθροὶ μέρος τοῦ τοίχου τοῦ κήπου καὶ εἰσῆλθαν καὶ τινες εἰς αὐτόν· ἀλλ', ἐν ᾧ ἤτοι-
μάζοντο νὰ εἰσελθῶσι διὰ τοῦ ῥήγματος καὶ ἄλλοι, δεκαπέντε Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, ῥίψαντες κατὰ γῆς τὰ τουφέκια καὶ γυμνώσαντες τὰ ξίφη, ὤρμησαν ἱαχούν-
τες ἐπὶ τοὺς προεισελθόντας, τοὺς ἀπεδίωξαν, καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν ἐκείνην. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν ἐκ Ναυ-
πλίου ἐπιβοηθοὶ ὁ λόχος τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον καὶ ἄλλοι μὴ τακτικοί, καὶ οὕτως ἐγενεῖν ἡ κρίσις τοῦ μέγρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἀμφιρρεποῦς ἀγῶνος· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐπαυσεῖν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ὤδευσαν πρὸς τὸ Ἄργος κατη-
σχυμμένοι· 50 ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων 4, ἐξ ὧν ὁ εἰς φιλέλλην, καὶ 4 ἢ 5 ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὴν δεξιᾶν χεῖρα, ὅστις μετακομισθεὶς εἰς τὴν γαλλικὴν ναυαρχίδα ἦρε πᾶσαν περιποίησιν. Οἱ ἐχθροὶ διενυκτέρευσαν ἐν Ἀργεῖ, τὸ ἔκαστον τὴν ἐπαύριον, ἔκαστος καὶ τὰ πλησίον χωρία, καὶ τὴν ἐπιούσαν τινὲς τοῦ ἰππικοῦ ἐπροχώρησαν ἐντὸς βολῆς κανονίου πρὸς τὸ Ναύπλιον.

Μεγάλας ἐλπίδας ὑποταγῆς τῆς Μάνης καὶ ὅλης τῆς Πελοποννήσου ἔδωκεν ὁ Μαυρομιχάλης τῷ Ἰμβραήμῃ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας του ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν καὶ ἐπιστεύθη. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀπολυτρώσεώς του, ἀποκαλύψας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὰς ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Ἰμβραήμην σχέσεις του, καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ μὴ τὰς διακόψῃ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος, ἐμελέτησε τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς φόνον του καὶ ἰδιολογήθη πρὸς ἐκτέλεσίν του μετὰ τοῦ Παναγιώτη Χρυσανθοπούλου τοῦ καὶ Κακλαμάνου· εὗρων δὲ αὐτόν πρόθυμον ἐπὶ μόνῃ διατροφῇ τῆς οἰκογενείας του μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκ τοῦ δημόσιου, τὸν ἐρωδίασε διὰ γράμματος πρὸς τὸν Ἰμβραήμην ἀναγγέλλων τὴν ὑποταγὴν τῆς Μάνης καὶ τὴν ὅσον οὐπω ὅλης τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς Μοθώνην. Διενεῖτο

τὴν ὁ Κακλαμάνος νὰ φονεύσῃ τὸν Ἰμβραήμην ἐγγχειρίζων τὸ γράμμα· ἀλλὰ, μὴ λαβὼν ἄδειαν νὰ φέρῃ ὅπλα ἐνώπιόν του, τῷ ἐνεχείρισεν ἀπλῶς τὸ γράμμα καὶ ἐπανῆλθεν ἄπρακτος. Αὐτὸ τοῦτο ἐμελέτησαν καὶ ἄλλοι, πλὴν καὶ αὐτῶν τὰ σχέδια ἐματαιώθησαν. Ἀλλ' ἐπιτρέπεται ἡ δολοφονία τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατριδος; Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπετρέπετο καὶ ἡ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατριδος καὶ ἡ τοῦ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους κυβερνῶντος τὴν πατρίδα, ἥτοι τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ δικαίως θεωρεῖται σήμερον οἰαδήποτε τοιαύτη πράξις ἀνέσιουργία.

Σ Π. ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Γ', σελ. 148.

Ὁ Thomas Gordon ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ἐν Λέρνῃ μάχην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ.

Καταλαβὼν ὁ Ἰμβραήμ τὴν Τριπολιτσάν καὶ τοποθετήσας ἐν αὐτῇ φρουράν, ὡς καὶ ἀναπύσας ἐπὶ ὀλίγας ὥρας τὸν στρατόν του, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του, καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 13 Σεπτεμβρίου ἡ κεφαλὴ τῆς φάλαγγος ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς κλιτύος τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου λόφων. Ἀπὸ ὑψηλοῦ σημείου καθ' ὁδὸν εἶδε τὴν Ὑδραν, καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρά του ἐφώνησεν· «Ἄ! μικρὰ Ἀγγλία, ἕως πότε θὰ μοῦ διαφύγῃς».

Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐφαντάζετο τὴν αἰφνιδίαν προσπέλασιν τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν πρωτεύουσάν, μεγάλη ποσότης σίτου καὶ ἀλεύρων ἀνηχόντων εἰς τὴν ἐλληνικὴν Κυβέρνησιν ὑπῆρχεν εἰς τοὺς μύλους τῆς Λέρνης, ὥστε ἡ διάσωσις αὐτῶν ἦτο ἀντικείμενον ὑψίστης σπουδαιότητος· τὸ τοιοῦτον ὅμως ἐφαίνετο σχεδὸν ἀδύνατον, διότι τὸ χωρίον, καίτοι ἐπροστατεύετο καὶ πῶς ὑπὸ ἑλλους, ἦτο ἀνοχύρωτον. Ὁ Ὑψηλάντης λησμονηθεὶς ἐν ἡμέραις εὐημερίας, πάντοτε δὲ προέχων εἰς κρίσιμους στιγμὰς, προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Μύλων, καὶ μετέβη ἐκεῖσε διὰ λέμβου συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ Μακρυγιάννη. Κατάρθωσε νὰ συγκεν-

πρώτη 227 στρατιώτας, οὓς ἐτοποθέτησεν, ὅσον τὸ δυνατόν καλλίτερον εἰς τὰς οἰκίας καὶ ὀπισθεν τῶν τοίχων κήπου· ὑπερησπίζετο ὁμως καλῶς καὶ ἔκ τινων πολεμικῶν ἐξωπλισμένων διὰ μικρῶν πυροβόλων, καὶ ὑποστηρίζόντων τὴν θέσιν του. Ὁ Ναύαρχος Δεριγνῆ, ὅστις ἦτο ἡγκυροβολημένος ἐν τῷ κόλπῳ, μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς Λέρνην, ὅπως ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ πράξεως ἣν αὐτὸς ἐθεώρει ἀνωφελῆ ἀπερισκεψίαν, ἀλλ' ὁ Πρίγκιψ ἀπήντησε ψυχρῶς· «Πολὺ καλὰ, ναύαρχε, θὰ ἀποθάνω-μεν». Κατὰ τὴν μεσημβρίαν οἱ Ἀράβες ἐπετέθησαν εἰς τρεῖς φάλαγγας, καὶ προχωρήσαντες ἐντὸς ἡμισείας βολῆς τουφεκίου, ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· τέλος ἀπόσπασμα αὐτῶν εἰσῆλθεν εἰς τοὺς κήπους, ὅτε ὁ Μακρυγιάννης σύρας τὸ ξίφος καὶ κορυγάζων· «Ἐπάνω τους τώρα, παλληκάρια», ἐπετέθη μετὰ δύο ἢ τριῶν φιλελλήνων καὶ δωδεκάδος Ρουμελιωτῶν καὶ Βουλγάρων καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Διαρκούσης τῆς μάχης, ἦλθεν ἐπικουρία εἰς τὸν Ὑψηλάντην λόχος τακτικοῦ στρατοῦ, καὶ πολλοὶ ἄτακτοι, οὕτω δὲ ἡ δύναμίς του ἠύξησεν εἰς 900 ἄνδρας. Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου κατέπαυσε τὸ πῦρ, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν των εἰς τὸ Ἄργος σχόντες 50 ἕως 100 ἄνδρας ἐκτὸς μάχης. Οἱ Χριστιανοὶ ἔσχον ἓνα φιλέλληνα, ἐλβετὸν ἢ γερμανόν, καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας Ἑλλήνας φονευθέντας, καὶ ὀλίγους τραυματισθέντας, ἐν οἷς καὶ ὁ Μακρυγιάννης τραυματισθεὶς ὑπὸ σφαίρας κατὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα· ἂν ὁ παστῆς ἐγνώριζεν ὅτι αἱ ἀποθῆκαι τῶν ἐπαναστατῶν ἦσαν εἰς Λέρνην, θὰ ἐπετίθετο μετὰ μεγαλειτέρας σφοδρότητος. πάντοτε δὲ διέπραξε μέγα σφάλμα ἐκτεθεὶς εἰς ἀποτυχίαν κατὰ ἐλαχίστης ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἥτις διεσχέδασε τὴν ἐπικρατοῦσιν ἰδέαν ὅτι ἦτο ἀνίκητος.

THOMAS GORDON

History of the Greek Revolution

σελ. 316.

Εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Διονυσίου Ρώμα ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς δύο ἐπιστολαί, ἡ μὲν τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ἡ δὲ τῆς συζύγου αὐτοῦ, δι' ὧν παρακαλοῦσι τὸν Διονύσιον Ρώμαν καὶ τὴν ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπὴν νὰ ἐνεργήσωσι διὰ τῶν Ἀγγλῶν τὴν ἀπελευθέρ-

ρωσιν τοῦ νιού των Γεωργίου, κατακρατηθέντος ἀδίκως αἰχμαλώτου ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ πασά.

Καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ τοῦ Πειτρόμπεη ἔχει ὡς ἐξῆς.

Πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Ζακύνθου.

Ἐξοχώτατον Κύριον Δ. Κόντε Ρώμα, Π. Στεφάνου καὶ Κ. Δραγῶνα.

Ὁ γραμματικός μου κ. Ἰωάννης Βασιλειάδης Φιλήμων καὶ τὸ πρὸς ἐμὲ ἐγγράφον τοῦ κ. Μιχ. Σεβαστοῦ ἐβεβαίωσε τὴν περὶ τῆς ἐξαργυρώσεως τῶν συναλλαγματικῶν γενομένην δυσκολίαν. Αὐτὴν ἀκούσασα παρὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις καὶ μὴν ἔχουσα ἐπὶ χεῖράς της (διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους) τὸ νὰ μὴ προμηθεύσῃ τὴν κατὰ τὸ παρὸν χρεϊώδη χρηματικὴν ποσότητα, ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ, δεύτερον ἤδη, πρὸς τὸν Μ. Σεβαστὸν καὶ ἕτερον πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα, τὸ ὑποῖον ἐμπερικλείω εἰς τὸ παρὸν μου.

Τὰ καθ' ὅλον τὸν πενταετῆ ἀγῶνά μας ἀποδειχθέντα εἰλικρινῇ αἰσθήματα Ὑμῶν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος καὶ ἡ ἄλλη ὁμολογουμένη πρόθυμος συνέργεια περὶ τῆς κοινῆς προόδου ἐνθαρρύνουσιν ἐμὲ τὸν πατριώτην εἰς τὸ νὰ στοχάζωμαι τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ γραμματικοῦ μου Φιλήμονος ὅχι ἔπρακτον πλέον. Δὲν μὲ λανθάνουσι ποσῶς αἱ μέχρι τοῦ νῦν γενναῖαι θυσίαι Σας, μήτε ἀποφεύγουσι τὴν μνήμην μου αἱ εἰς πολλὰς κρίσεις στιγμαὶ δαφιλεῖς συνδρομαὶ τῆς Ὑμετέρας φιλογενείας. Ἀλλὰ δὲν φαίνονται ὀλιγώτερον δεῖναι καὶ αἱ παροῦσαι περιστάσεις καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον χρεῖα μεγαλύτερα προθύμου καὶ ἐγκαίρου συνδρομῆς καὶ βοήθειας. Καθ' ὅσον ὁ κίνδυνος φαίνεται προχωρῶν, τοσοῦτον περισσότερον οἱ ἀληθεῖς πατριῶται πρέπει, δυνάμενοι, νὰ συνδράμωσι, διὰ νὰ ἐλαφρύνωνται οὕτω τὰ βάρη τὰ τοῦ πολέμου καὶ μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐγθροῦ νὰ προληφθῶσι τὰ ἐπαπειλούμενα μεγαλύτερα δεῖνά. Ἐγὼ, κύρισι, ἐθυσίασα, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπαρνηθῇ κανεὶς καὶ τὰ τέκνα καὶ ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς καὶ τὸ πᾶν τῆς χρηματικῆς μου περιουσίας, ἡ ὑποία εἰς τὴν παροῦσαν μάλιστα ἐκστρατεῖαν μου ἐξεκενώθη ὁλότελα. Τὸ Ταμεῖον τὸ Κοινόν, ἐὰν εὕρισκετο εἰς κατάστασιν διαφορετικὴν, καθὼς γράφεται καὶ εἰς τὸ ἐσῶκλειστον, δὲν ἤθελε δοθῇ βέβαια τοσαύτη ἐνόχλησις. Τὴν ἀ-

ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΔΗΣ

ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΜΠΗ ΔΙΑΠΡΕΨΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΑΧΑΣ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ
ΚΟΥΤΣΟΠΟΔΙΟΥ ΠΕΣΩΝ ΔΕ ΗΡΩΪΚΩΣ ΕΝ ΝΕΟΚΑΣΤΡΩ,
ΤΗΝ 14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1825

Μέγας ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Πελοποννησίων, καὶ ὅλοι εἶναι εἰς τὰ ἄρματα μὲ ἀπόφασιν νὰ θυσιασθοῦν ὅλοι παρὰ νὰ προσκυνήσουν.

Εἰδήσεις μὲ Σεκλιστίνον σελ. 132.

... Περὶ τῶν κατορθωμάτων τούτων σὰς ἐγράψα εἰς τὸ ἀπερασμένον γράμμα, ὅπου εἶχε κατατρομάξει τοὺς Κονιάρους τῆς Θετταλίας. Ὁ Γκούρας μὲ 450 Βοιώτας καὶ Φωκεῖς εἶχε κτυπήσει καὶ χαλάσει τὸν Μπαῖράμπασαν εἰς τὸν Παρνασσόν, ὅπου ἦτο μὲ 7 χιλ. Ὁ Σοφάκας εἶχε καταχαλάσει μὲ 350 τὸν Δράμαλιν εἰς τὸ Πατρατζίκι, ὅπου ἦτον μὲ 3,800· τοῦ ἐπιασαν καὶ ἓναν ἀνεψιόν του αἰχμάλωτον. Ὁ Τζόγκας (αὐτὸς ἦτον τὸ πρωτοπαλλήκαρος τοῦ Κατσαντώνη) μὲ 250 ἐκτύπησεν τὸν μπεκίρ Τζογαδόρον μὲ 2,500 ἔξω τῆς Βόνιτσας καὶ τὸν ἐλάβωσεν· καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀνδρεῖς πολέμους ἔκαμαν καὶ εἰς ὅλους νικηταί. Ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς διάγει ἐν ἡσυχίᾳ διὰ τὴν μεγάλην ἀδυναμίαν τοῦ τυράννου Ρεσὴτ πασᾶ· εἰς Πελοπόννησον ὁμοίως· ἐδῶ μόλις ἔπαυσεν ἡ διχόνοια τὰ στρατιωτικὰ μὲ τὰ πολιτικά, καὶ ἐφύτρωσεν ἄλλη μεταξὺ Κολοκοτρώνη καὶ Δεληγιανναίων. Ἐδιορθώθη καὶ ἐτούτη καὶ ἐφύτρωσεν ἄλλη· ὁ Κολοκοτρώνης, ὑπερφηανευθεὶς (δικαίως ὅμως) διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του κατὰ τῶν ἐν Κορίνθῳ Τούρκων, ἄρχισε νὰ κάμῃ τὸν δικτάτωρα, ὅ,τι ἤθελε καὶ εὗρισκεν εὐλογα αὐτὰ ἐθέσπιζε καὶ μετὰ ταῦτα ἔστειλε τὰ θεσπίσματά του εἰς τὸ νέον συστηθὲν Σῶμα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τῆς Βουλῆς καὶ τὰ ὑπέγραψαν· ὡς τὸ ὕστερον ἐκηρύχθη καὶ Ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου. Ἐτοῦτο ἐσκανδάλισε καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Σπάρτης Μαυρομιχάλην, ὅστις ὑπὲρ πατρίδος ἐθυσιάσθη ἓνας ἀδελφός του εἰς τὸ Φανάρι, ὁ Κυριακούλης, ἓνας προκομμένος ἥρωας υἱός του εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ ἓνας ἀνεψιός του εἰς τὴν Μεθώνην, καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθησαν ἐριδές, φιλονικίαις καὶ ἀκαταστασίαις· τέλος πάντων ἐδιορθώθη καὶ ἐτούτο· ἐπαρτήθη ὁ Κολοκοτρώνης τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἐσύστησαν τὰ νέα κηρυγμένα ὑποκείμενα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τῆς Βουλῆς, ἐξαναβάλλθησαν ὀπίσω οἱ παλαιοὶ καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ τῶρα ἀκολουθεῖ καὶ ἐκεῖ μία καλλίστη ἀρμονία· ἐνῶ ὅμως ἦτον ἡ ἄνω λογοτριβή, δὲν εἶχε δύναμιν ἡ Διοίκησις καὶ ἀκολούθως ἔλειπεν ἡ ὑπακοή εἰς τὸν λαόν. Τὴν

προαπερασμένην ἐβδομάδα ἡκολούθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον μεγάλαι κκκοκαιρίαι καὶ ραγδαῖαι βροχαί, καὶ οἱ πολιορκοῦντες τοὺς ἐν Κορίνθῳ Τούρκους εὗρον ἀφορμὴν καὶ ἐκ τούτου καὶ ἀπὸ τὴν ἀκταστασίαν τῆς Διοικήσεως καὶ ἄφησαν τὴν θέσιν των καὶ μέρος ἐξ αὐτῶν ἐπῆγαν εἰς τὰ ὁσπίτιά των καὶ μέρος ἐπῆγαν εἰς τὰ χωρία. Οἱ ἐν Κορίνθῳ Τούρκοι, τοῦτο μαθόντες καὶ βλέποντες, ἐκίνησαν διὰ νυκτὸς 3 χιλ. ἐξ αὐτῶν, παίρνοντας μαζί των καὶ 500 ἄλογα φορτωμένα σιτάρι καὶ διευθύνθησαν πρὸς τὸ Ναύπλιον. Τοῦτο μαθόντες οἱ Ἑλληνες τοὺς ἐπῆραν ἀπὸ κοντά, ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐσχότωσαν ἐξ αὐτῶν ἕως 800, ὅμως ἐν τῷ ἀνχμεταξὺ ἐμβήκην εἰς τὸ Ἀνάπλι 137. Οἱ σωθέντες Τούρκοι κακῶς ἔχοντες ἐπέστρεψαν εἰς Κόρινθον, καὶ τὴν ἀπερασμένην ἐβδομάδα, συνάξως γενομένης τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ τῶν Στρατηγῶν, ἐπῆραν μέτρα δυνατὰ καὶ ἐδιωρίσθη δυνατὴ πολιορκία κατὰ τὴν Κόρινθον, κατὰ τὸ Ἀνάπλι καὶ Πάτραν.

Εἰδήσεις ἐκ Ζακύνθου

σελ. 138.

Τὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη εἰς Πελοπόννησον ὡς ἐξῆς ἐκθέτει ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἐν τῇ ἐαυτοῦ «Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως».

... Ὁ Δράμαλης ἡγούμενος στρατοῦ ἐκ 33,000 ἀνδρῶν καὶ ἡκολουθούμενος ὑπὸ πολυαρίθμων ὑποζυγίων προωρισμένων νὰ ἐξαγάγῃσι τὰ πλούτη τῆς Πελοποννήσου ἐξῆλθε τῆς Λαρίσης καὶ ἐπετάχυνε τὴν πορείαν του ἵνα λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Παρὰ τὴν Λαμίαν ἔμαθεν ὅτι ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη· ἐχμανεῖς ἔνεκα τῆς ἀποτυχίας ταύτης ἐξεδικήθη διὰ τῆς ἀθρόας σφαγῆς τῶν ἐκεῖ κατοίκων. Αἱ κλεισώρειαι τῆς Βοιωτίας, ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες οὐδεμίαν ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Διῆλθε ταύτας, ἀλλ' αἶφνης αἱ πύλαι τῆς Ἑλλάδος, αἱ Θερμοπύλαι, ἐκλείσθησαν ὀπισθὲν του. Ὁ Ὀδυσσεὺς καταλαβὼν τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ διέκοψε πᾶσαν συγκοινωνίαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σερρατικέρη. Περιελθὼν εἰς ἀμνηχανίαν ἔνεκα τοῦ κινήματος τούτου, ὁ σατράπης ἤρξατο νὰ αἰσθάνεται ἥδη τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφῶν καὶ ἐστρεψε τὰ βλέμ-

ματὰ τοῦ εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβαδείας. Οἱ δημητριακοὶ καρποὶ πανταχοῦ εἶχον συλλεχθῆ· τὰ κτήνη ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρώνος καὶ τοῦ Ἐλικῶνος· ἡ γῆ, ξηρανθεῖσα ἐκ τοῦ θερινοῦ καύσωνος, δὲν παρεῖχε φορβήν, οἱ δὲ ἵπποι τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀριθμούμενοι εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας, καταληφθέντες ὑπὸ τῆς πείνης, κατέφαγον καὶ αὐτὰς τὰς καλάμους τῶν ἐλῶν τῆς Χαιρωνείας. Τὴν 14 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν ἐν Μεγαρίδι, ἧς τὰ φρέατα, ξηρανθέντα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, μόλις ἤρκεσαν νὰ σθέσωσι τὴν δίψαν τῶν στρατευμάτων του. Τὴν 15 ἐκάλεσε τοὺς Μεγαρεῖς νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα των, ὑπισχνόμενος αὐτοῖς λήθην τῶν παρελθόντων. Οἱ Μεγαρεῖς ἀπορρίπτουσι τὰς προτάσεις του, καὶ μόνον γέρον τις συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης· μόλις ὁμοῦς ἐξεδήλωσε τὴν γνώμην του ἐν συμβουλίῳ τῶν προϋχόντων, καὶ χιλιάς ἀθηναίων στρατιωτῶν, διεσπαρμένων τότε ἐν τῇ Μεγαρίδι ἐφοβήθησαν καὶ ἀπειλοῦσι τὴν ἐξόντωσιν παντὸς Μεγαρέως, εἰς τὸ ἐλάχιστον δεῖγμα προδοσίας.

Ἐν τοσούτῳ κρίσιμῳ στιγμῇ, τὶ ἔπραττον ἐν Πελοποννησῷ; Ἐπανεπαύοντο εἰς τὰς ἀγκάλας ὀλεθρίας ἀμεριμνησίας. Ὁ χρόνος τῆς παραδόσεως τοῦ Ναυπλίου προσήγγιζεν, ἡ δὲ Κυβέρνησις, ἣτις εἶχε μεταφέρει τὴν ἑδρὰν τῆς εἰς Ἄργος, καὶ εἶχε προσηλωμένα τὰ βλέμματα εἰς τὸ Παλαμηδῖον, ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἐβλεπε τὴν καταιγίδα ἣτις ἐπῆρχετο ἐκ Κορίνθου. Ὁ Θάνατος Κανακάρης ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ, ἐξήρχετο κατὰ στιγμὰς ἀπὸ τοῦ ληθάργου· ἀλλὰ ὁ πείσμων οὗτος γέρον ἀμπεταλханτεύετο περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, ἔτρεμε δὲ νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων εἰς χεῖρας τοῦ Ἰψηλάντου καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη, οὓς ἐθεώρει ὡς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τοῦ πολιπεύματος. Ἐν τούτοις ὁ λαὸς ἐγόγγυζεν, οἱ στρατιῶται ἐξερρηγνύοντο εἰς ἀπειλὰς κατὰ τῆς Κυβερνήσεως· πολλοὶ οἱ τινες ἐξήγειρον εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς ἀρχῆς· ἐθεάθη νεκνίαις, ὅστις παρουσιάσθη πρὸ τοῦ ἐκτελεστικοῦ καὶ σείσας τὸν Κανακάρην διὰ τῆς χειρὸς του εἶπεν· «ἐγέρθητι, γέρον· οἱ ἐχθροὶ εἶνε ἐπὶ θύραις».

Ὁ Ἰψηλάντης ἔτοιμος νὰ μεταβῇ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀκροκορίνθου, προέτεινεν εἰς τὴν γερούσιαν νὰ τοῦ δώσῃ τρισχιλίους στρατιώτας ἀποκκοῦντας ἐν Ἄργει· οἱ πλεῖστοι τῶν γερουσιαστῶν θέλοντες νὰ μένῃ οὗτος ἐν ἀπραξίᾳ, ἠρνήθησαν. Τότε ὁ Ἰψηλάντης ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Κολοκοτρῶνην, ὅστις ἐμκίνητο ἐν Τριπολιτσᾷ διὰ τὰς προσβολὰς τῆς Κυ-

θερνήσειω, καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ μεταβῇ εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ὁ τραχὺς οὗτος ὀρεσίβιος τοῦ ἀπῆντησεν ὡς ἐξῆς· «Δὲν θὰ χύσω ποσῶ· τὸ αἷμά μου διὰ ἀγνώμονα πατριῶκα. Εἴθε ὁ ἐχθρὸς νὰ ἔλθῃ νὰ μὲ πολεμήσῃ ἐν Τριπολιτσᾷ, τὸν ἀναμένω».

Ὁ Δράμαλης σπεύδων νὰ εἰσέλθῃ εἰς Πελοπόννησον ἵνα εὕρῃ τροφάς, προσέβαλε τὴν 19 Ἰουλίου τὸ μέγα Δερβένι, ἀπώθησε τοὺς ὑπερασπίζοντας αὐτὸ ὀλίγους Ἕλληνας, καὶ ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του. Ἀλαζονευθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης, ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὸν μέρος τῆς Κορίνθου καὶ ἐσήμανε τὴν εἰσοδὸν του εἰς Πελοπόννησον διὰ γενικῆς ὁμοφροντίας τοῦ πυροβολικοῦ του· ἀνέδειξεν ἀρχιφύλακα τῶν ὁδῶν Ἀλβανὸν τινα καλούμενον Μουσταφᾶ Τσελάκην, καὶ διένειμε τὰς ἐπαρχίας τῆς χερσονήσου εἰς πολλοὺς ἀπλήστους βέηδας τῆς Ἀλβανίας· εἶτα κατῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα. Ὁ φρουράρχος τῆς Ἀκροκορίνθου, ἱερεὺς στερούμενος πάσης στρατιωτικῆς ἀρετῆς, κατελήφθη ὑπὸ παλικοῦ καὶ κατέλιπε τὸ φρούριον τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐφύγευσε τὸν Κιαμῆλ βέην, ὃν ἡ Κυβέρνησις ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν πρὸς φρουρήσιν.

Ὁ Τοῦρκος στρατηγός, νομίζων τὸν Ἀκροκορίνθον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, παρήλασε τὸν στρατὸν του κατὰ μῆκος τῆς παραλίας· καθ' ὁδὸν συνήντησεν αἰθιοπίδα τινά, ἥτις ἀπὸ τοῦ ὕψους βράχου, ἐκραύγαζε· «Πασᾶ, ἔλθέ, οἱ ἄπιστοι ἐφυγον ἐκ τοῦ φουρίου». Μόλις πιστεύων εἰς τόσον εὐτυχῇ εἰδησιν, καὶ φοβούμενος αἰφνιδίον τι, ἐπλησίασεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ μεγίστης περισκέψεως. Ἡ σύζυγος τοῦ Κιαμῆλ, ρέρουσα μακρὸν πέπλον καὶ περιστοιχιζομένη ὑπὸ τῶν θεραπαινῶν τῆς τὸν ὑπεδέχθη εἰς τὰς πύλας, καὶ δεῖξασα εἰς αὐτὸν τὸν περίβολον κήπευ, ἐν ᾧ ἦσαν τεθαμμένοι οἱ θησαυροὶ τοῦ συζύγου τῆς, τὸν ἐκέλευσε μὲ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατόν του.

Γνωσθεῖσης τῆς καταλήψεως τῆς Ἀκροκορίνθου, ἡ Κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς Ὑδραϊκὴν γολέταν· οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀργεῦς κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, ἐν μιᾷ δὲ στιγμῇ ἐκλείσθησαν τὰ καταστήματα καὶ ἡρημώθησαν αἱ ὁδοί. Πάντες ἔδραμον εἰς τὴν παραλίαν ἵνα σωθῶσιν εἰς τὰς Κυκλάδας, πολλοὶ δὲ ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸ θλιβερόν αὐτὸ θέαμα ὁ Νεόφυτος Βάμβας δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα. Ἠθέλησε νὰ καθησυχάσῃ τὸ πλῆθος, τοῦτο ὁμῶς διασκορπίζεται καὶ μένει μόνος ἐπὶ τῆς παραλίας.

Ὁ Ὑψηλάντης ἔγραψε τότε ἐκ νέου πρὸς τὸν Κολοκοτρῶν.

νην· « Ἡ Ἀκροκόρινθος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, ἡ Κυβέρνησις ἐνεπιστεύθη τὴν ὑπαρξίν της ἐντὸς ἀσημαντοῦ πλοίου. Ἡ πατρίς κινδυνεύει νὰ γαθῇ, εἶνε ἀπάληθρον εἰς κωφεύσης εἰς τὰς κραυγὰς της, σὲ ἐγκαλῶ πρὸ τοῦ θείου δικαστηρίου». Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὅστις εὗρίσκετο εἰς Ἄργος ἔνευ στρατιωτῶν, ἦλθε παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ, καὶ τοῦ ἀνήγγειλεν ὅτι θὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὰ ὄρη πρὸς στρατολογίαν· «Μεῖνε ἐνταῦθα, τοῦ εἶπεν ὁ Ὑψηλάντης, ἐν γνωρίζεις ὅτι μόνον τὸ ὄνομά σου ἀξίζει ὀλόκληρον στρατον ;» Ὁ ἴδιος ἰππεύει καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ πεντήκοντα ἀνδρείων διατρέχει ξιφῆρης τὴν παραλίαν τῆς Ἀργολίδος καὶ κατορθοῖ νὰ συναθροίσῃ ὑπὸ τὴν σημαίαν του ἑκατοντάδα φυγάδων. Συναντᾷ τὸν Γεωργίον Μαυρομιχάλην συνοδευόμενον ὑπὸ διακοσίων Σπαρτιατῶν, οἵτινες μαθόντες τὴν φυγὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν προεχόντων τῆς Πελοποννήσου, κατηγοροῦσι τοὺς Μωραΐτας ἐπὶ δειλίᾳ καὶ ἀνοῦνται νὰ πολεμήσωσι μόνοι. « Ἡ θεία πρόνοια, τοῖς εἶπεν ὁ Ὑψηλάντης, σὰς ἀποστέλλει ἵνα καλύψῃτε τὴν γυμνότητά σας στρατὸν πλουτισθέντα ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ Ἀλῆ Τεπελὲν καὶ σεῖς, ἀνόητοι, ζητεῖτε συντροφους πρὸς διανομίαν τῶν λαφύρων !» Αἱ ὀλίγοι αὐταὶ λέξεις ἐνεπείσθησαν ἐντόπῳ εἰς αὐτοὺς καὶ συγκατένευσαν νὰ μετῴκωσιν ἐν Ἀργολίδι. Ὁ Ὑψηλάντης κατῆλθε τότε εἰς μύλους τῆς Λέρνης, συναθροίζει αὐτόθι ἑκατοντάδα στρατιωτῶν, καὶ μετὰ θελλώδη συνέντευξιν μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, σπεύδει νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ὀχυρώσῃ τὸ Ἄργος.

Ἡ πόλις αὕτη ὅλως ἀνοικτὴ καὶ δεσποζομένη ὑπὸ ὑψώματος, προστατεύεται ὑπὸ ἀκροπόλεως περιβαλλομένης ὑπὸ τριῶν ἐπάλξεων. Διὰ τῆς κοιλάδος τῆς Ἀρείας συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ Ναυπλίου, διὰ δὲ πεδιάδος κεκαλυμμένης δι' ἀμπελώων καὶ ὀρυζῶων, δι' ἧς ρεεῖ ὀφιοειδῶς ὁ Ἐρασίνορ, μετὰ τῶν μύλων τῆς Λέρνης. Ὁ ποταμὸς οὗτος κατ' ἀρχὰς ὀρμητικὸς χεῖμαρρος καταπίπτει μετὰ πατάγου ἀπὸ τινος βράχου ἐπιστεφομένου ὑπὸ ἐξωκκλησίου, εἰτα διαχέεται ὀρμητικῶς διὰ μέσου μυρσβόλων θάμνων καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν ἐν τῷ μέσῳ θαμνῶν, καταθέτων τῇδε κῆκεῖσε, ἐν τῇ πορείᾳ του, ὄγκους ἄμμου καὶ χαλίκων, παρέχει δὲ κωλύματα εἰς τὴν διάβασιν στρατιωτικῶν ἀποσκευῶν καὶ τοῦ ἰππικοῦ.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐτοποθέτησε κλιμακῆδὸν τὸ στρατεύμα τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ἐρασίνου, διέταξε δὲ τὸν Νικόλαον, ἀδελφὸν τοῦ Νικήτα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς πολιορ-

κίας τοῦ Ναυπλίου, νὰ κατὰλάβῃ τὴν Ἀρείαν· κατεσκευάσας λίθινα ὀχυρώματα ἐπὶ τῶν πυρποληθεισῶν οἰκιῶν τοῦ Ἀργού, ἔνθα ἄφῃκεν ἐκαστοτύας τινὰς στρατιωτῶν, ἐτοποθέτησε πρὸς τὸ μέρος τῶν μύλων κατὰ μῆκος τῆς παραλίας δράκας τινὰς σιλοπευτῶν, ἵνα ἐμποδίσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ προμηθευθῇται φορβὴν, καὶ ἵνα τὸν παρσύρῃσι, προκαλοῦντες αὐτὸν εἰς τὰ τέλματα ἔνθα εὐκόλως ῥέονταντο νὰ τὸν καταστρέψωσι· πολλὰ πλοῖα, διευθυνόμενα ὑπὸ τῶν Κανακάρη καὶ Μεταξῆ, προωρίσθησαν ὅπως φέρωσι βοήθειαν εἰς τὰ διάφορα ὀχυρωθέντα μέρη.

Ἡ διαγωγή τοῦ Ὑψηλάντου ἀνεζωπύρησε τὰς καταβληθείσας καρδίας· γενικὴ δραστηριότης διεδέχθη τὴν προτέρην νάρκην· ὁ Κολοκοτρώνης ἀμνησικακήσας καὶ ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ γενναιοτέρων κίσθημάτων, ἐδράμε πρὸς στρατολογίαν ὁρεσιβίων· ὁ σπαρτιάτης Κρεββατᾶς καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἡγούμενοι χιλίων Πελοποννησίων ἐπηύξησαν τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου.

Τὴν 22 Ἰουλίου ὁ Δράμαλης, ὅστις εἶχε στρατοπεδεύσει ἐπὶ τῶν λόφων τῶν Μυκηνῶν, ἀνῆρτησε πρὸ τῶν σκηνῶν του τὰς οὐράς, σημεῖον ἀναχωρήσεως. Τὴν 23 ἐξεχύθη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργόου μετὰ πολυαριθμῶν σημαίων προσηγουμένων ὀκτακοσίων πυρπολητῶν πλευρικῶς φυλαττομένων ὑπὸ δέκα ἐπὶ τὰ χιλιάδων ἵππεων καὶ ὀκτακισχιλίων πεζῶν· πολλὰ ἐκαστοτύες βαρβάρων ἀποσπῶνται τοῦ κυρίου σώματος καὶ διασκορπίζονται εἰς τὰ πλησίον χωρία, τοὺς ὀφθαλμοὺς δ' ἔχοντες προσηλωμένους ἐπὶ τοῦ Παλαμηδίου, ἐρωτῶσι τοὺς Ἕλληνας τοὺς τοποθετημένους εἰς τὰ ὑψώματα, ποία ἡ ἄγουσα εἰς Ναύπλιον, οὗτοι δὲ τοῖς ἀπαντῶσι διὰ ζωηροῦ πυρβολισμοῦ· ἐβδωμήκοντα Σπαρτιάται ἐπιπίπτουσιν εἰς τὸ χωρίον Κουτσοπόδι, ἀποθήκην τῶν προϊόντων τῆς Ἀργολίδος, καὶ πυρπολοῦσι τὰς ἀποθήκας του· χίλιοι Τοῦρκοι ἵππεις, φέροντες πελωρίαν ἐρυθρὰν ἀναξυρίδα, καὶ ὀπλισμένοι διὰ τρομπονίων, τρέχουσιν ὅπως σθέσωσι τὴν πυρκαϊάν, προσβάλλονται ὁμῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν ἀνωμάλῳ ἐδάφει, ἔνθα δὲν δύνανται νὰ ἐπιτεθῶσιν ὡς βούλονται· οἱ ἵπποι των συχνὰ ἀναχατίζονται καὶ καταπίπτουσιν εἰς τὰς τάφρους· οἱ Ἕλληνες ἐξεορμῶσιν ἀπὸ διαφόρων σημείων καὶ εἰς ἀραιὰν τάξιν διαχωρίζουσι τὸν ἐχθρὸν, καὶ ὅτε μὲν ἐπιτίθενται, ὅτε δὲ ὑποχωροῦσιν, εἴτα ἐπανερχόμενοι, πάντοτε καθ' ὁμάδας καὶ οὐδέποτε κατὰ μέτωπον, καταπονοῦσιν αὐτοὺς ἀκαταπαύστως. Πότε προσβάλλουσι τοὺς ἵππους ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ πότε συλλαμβάνοντες τοὺς ἵππους των ἀπὸ τοῦ χελινοῦ καταρρίπτουσιν

αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἵππων διὰ κτυπήματος τῶν ξιφῶν των. Εἰς τούτων ἐπαναλαμβάνει καὶ ὑπερτερεῖ τὸ παράδειγμα τῶν Ὀρατιῶν καὶ Κουρατιῶν· προσβληθεὶς ὑπὸ τεσσάρων Τούρκων φονεῖ τοὺς δύο, ἀφ’ οὗ ἀπεμόνωσεν αὐτοὺς τῶν ἄλλων, τραυματίζει τὸν τρίτον, στενοχωρηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ τετάρτου, κρύπτεται ὀπισθεν βράχου, τοποθετεῖ τὴν σημαίαν του, πίπτει πρηνῆδον καὶ φονεῖ τὸν ἀντίπαλόν του. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἀπολέσαντες τετρακοσίους ἄνδρας τρέπονται εἰς φυγὴν· ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης ψυχροῦται ἡ ζωηρότης των, ὃ δὲ Δράμαλης δὲν ἐπεχείρησε πλέον νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Μορέως.

Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Ἰψηλάντης συνήνεγκε τὸν Κολοκοτρώνην εἰς τὸ χάνι Γαβούλι· ἡγούμενον ὀκτακοσίων Καρυτηνῶν. Συνεκάλεσεν αὐτόθι συμβούλιον ὀπλαρχηγῶν, τοῖς χαράττει τὸ πολεμικὸν σχέδιον καὶ τρέχει νὰ ἐγκλεισθῇ ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργεῦς. Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἀπεφάσισε τὴν τύχην τῆς Πελοποννήσου· οἱ Τούρκοι ἀντὶ νὰ διαχυθῶσιν εἰς τὸν Μορέαν διέμειναν ἐν τῇ Ἀργολίδι ἵνα πολιορκήσωσι τὸν Ἰψηλάντην, πρὸς τὸν διπλοῦν σκοπὸν νὰ καταλάβωσι τοὺς θησαυροὺς τῆς Χερσονήσου, οὓς ἐπίστευον κρυπτομένους ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Ἀργεῦς, καὶ νὰ ἀίχμαλωτίσωσιν ἐκεῖνον, ὃν ἐθεώρουν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως.

Οὕτως ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες κατελαμβάνον καθ’ ἐκάστην πάντα τὰ ὀροπέδια καὶ πάσας τὰς κοιλάδας τῶν περιχώρων, οἱ Τούρκοι διηύθυνον τὰς ἐπιθέσεις των ἐναντίον φρουρίου κατηρειπωμένου, στερουμένου ζωοτροφῶν καὶ οὐδὲν παρέχοντος στρατιωτικὸν πλεονέκτημα. Ὁ Ἰψηλάντης ἵνα ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐξάπατήσῃ ἐξήγειρε τὴν μανίαν των δι’ ἀκαταπαύστου πυροβολισμοῦ συνοδευομένου ὑπὸ χαλαζῆς βομβίδων. Τὴν πρωΐαν τῆς 28 Ἰουλίου ὁ Δράμαλης διανέμων πλουσιοπαρόχως τὸν χρυσὸν τοῦ Κιαμὴλ μπέη ἐξορκίζει τοὺς στρατιώτας του νὰ ἀναπτύξωσιν ἔκπασαν τὴν γενναϊότητά των καὶ νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν τιμὴν τῶν ὅπλων των. Καὶ δὲν ἦσαν αὐτοὶ οἱ ὅποιοι κατέβαλον τὸν ἀκαταγώνιστον Ἀλῆν· καὶ ἤτο πρέπον εἰς τὴν φιλοπόλεμον φυλὴν τῶν Ἀλβανῶν, νὰ φεύγῃ πρὸ τῶν δειλῶν Λιάπηδων τῶν κακῶς ὀπλισμένων καὶ ρακενδύτων· Ἐμφυχωθεὶς ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ὁ στρατὸς του προχωρεῖ εἰς δύο φάλαγγας ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Ἀργεῦς· οἱ πολιορκούμενοι βάλλοντες κατὰ ἀποκεκαλυμμένων ἀνθρώπων δὲν γάνουσιν οὐδὲ μίαν βολήν· ταῦτοχρόνως ὁ Κολιόπουλος ἡγούμενος 1,200 ἀνδρῶν προσβάλλει τὰ πλευρὰ τῶν βαρβάρων, οἵτινες κλονίζονται, ὁ Ἰψη-

λάντης ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῆς περιστάσεως ἐξέρχεται μετὰ τοῦ ἡμίσεος τῆς φρουρᾶς, ἀπωθεῖ τὰς ἐχθρικάς τάξεις καὶ μεταβαίνει εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ὑπερβολικὸς καύσων καταβάλλει τοὺς πάντας καὶ ἡ μάχη καταπαύει μετὰ μεσημβρίαν, ἐπαναρχίζει δὲ δύο ὥρας πρὸ τῆς ὀψέως τοῦ ἡλίου, ὅτε τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων μάχεται λυσσώδως· καίτοι ἐννεάκις διαταράχθην ὅεν ὑποχωρεῖ ποσῶς ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· καὶ τὸ πεζικὸν τῶν δεικνύει τὴν αὐτὴν γενναϊότητα, πολλάκις δὲ ἀποκρουσθὲν ἐπανερχεται φοβερώτερον· εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ ἐπίθεσιν εἰς ἱερεῖς σηματοφόρος ἐστρεψε τὰ νῶτα καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός του παρέρσυσεν εἰς φυγὴν ἅπαντα τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν. Ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις προσεπάθει νὰ σταματήσει τοὺς φυγάδας, προσεβλήθη ὑπὸ πολυαριθμῶν ἐχθρῶν ἀπομονωθείς, κατῳρώθησεν οὐχ ἥττον νὰ σωθῇ.

Τὴν νύκτα πολλοὶ Ἀρκάδες προσῆλθον εἰς τὸν στρατόν. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης συνήθροισε πάντας τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε δι' ἐνθουσιώδους ἀγορεύσεως· κατὰ τὸ μέσον τῆς ἡμέρας ἀπεσύρθη ὁλομόναχος ἐπὶ τινος ἐγγύς κειμένου ὄρους καὶ ἐπανῆλθε περὶ τὴν ἑσπέραν· οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἐσπινθηροβόλου· ὑπερφυσικὸν πῦρ ἐφώτιζε τὰ χαρακτηριστικά του ἀνημμένα ἐκ τοῦ καύσωνος. « Ἡ νίκη εἶνε ἰδική μας, ἐφώνησε περιχαρής· ἐν τῇ ἐρημίᾳ ἠθέλησα νὰ συμβουλευθῶ τὸ μέλλον, μετέβην νὰ εὕρω γραῖαν, ἥτις προλέγει τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων, ἀπουσίαζεν, ὅτε περιστέρα, ἥτις ἐπέτα πλησίον μου κατέπεσεν ὑπὸ τὰ κτυπήματά μου· ἐξήτασα καλῶς τὸ θῦμα τοῦτο καὶ ἐὰν πιστεύσω ἐκ τινων σημείων ἀνακαλυφθέντων ἐπὶ τινος τῶν ὁσῶν της ἡ νίκη εἶνε βεβαία. Κατερχόμενος κατωφείριάν τινα συνήντησα τὴν μάντισσαν, ἣν ἀνεζήτητον, ἡ ὁποία ἀμέσως μὲ ἀνεγνώρισε καὶ μοῦ εἶπε· « Ἰερο - Κολοκοτρώνη, ἀπὸ τινων ἡμερῶν πολλοὶ ἀετοὶ πετῶσι περὶ τὴν καλύβην μου καὶ κρῶζουσι ζητοῦντες αἷμα· ὕπαγε ὅπου ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ σὲ καλεῖ, ὕπαγε καὶ οἱ ἄπιστοι θὰ καταστραφῶσιν ».

Τὴν 2αν Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες θεωροῦντες βεβαίαν τὴν νικὴν ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ἐγένοντο δεκτοὶ μετὰ γενναϊότητος καὶ ἡττηθέντες μετὰ αἱματηρᾶν μάχην διακρίσασαν 9 ὥρας ὑπεχώρησαν εἰς τὰ καταλύματα τῶν.

Τὴν ἑσπέραν ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὀδυσσεῆος τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν· « Ἡ φήμη μοὶ ἔφερε μέρος τῶν κατορθωμάτων σου· ἐν τῇ σφοδρᾷ δὲ κρίσει, ἣν διανύει ἡ Ἑλλάς, ἀπαιτοῦνται ὅπως τὴν σώσης γενναῖαι πράξεις. Ὁ Σερρακέρης Χουρσίτ

ἐπέρχεται πρὸς βοήθειαν τοῦ Δράμαλη, ἡγούμενος ὠδεκαχιλίων Τόσκηδων· θὰ κατὰβάλω πάσαν προσπάθειαν, ὅπως τοὺς ἀναχατίσω, ἀλλὰ παραγγεῖλατε καὶ εἰς τοὺς ἰδιικούς σας νὰ ὀχυρώσωσι τὸν Ἴσθμόν καὶ ὅπως ἐκμηδενίσωσι ἐκείνους, τοὺς ὁποίους σᾶς ἀπέστειλα, ἵνα ἐξεγείρωμεν τὴν ἀκηϋῖαν τῶν μεγάλων κυρίων τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μας».

Λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ Ὑψηλάντης ἀφῆκεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Γιατράκον, Ἀντώνιον Κολοκοτρώνην καὶ Κρεββατᾶν, διηυθύνθη εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Παπα-Φλέσσα καὶ τοῦ Νικήτα, οἵτινες κατόπιν ἐπανῆλθον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν 6 Αὐγούστου ὁ Δράμαλης ἀθυμήσας ἐκ τῶν ἀνωφελῶν τούτων ἐπιθέσεων, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐξησθένει ὁ ζῆλος τοῦ στρατοῦ του, ἐγκεκλεισμένος μετὰ ξυσιδήρου καὶ πείνης, ἔσχε τὴν ἐσχάτην ἀπόφασιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ Χουρσίτ καὶ τοῦ στόλου. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τὸ ἱππικὸν ἐξετέλει ἐλιγμούς ἐν τῇ πεδιάδι καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν ἤρξατο νὰ ὑποχωρῇ διὰ τῶν στενῶν Στεφάνι. Ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Παπα-Φλέσσας τὸν ἀναχατίσαν κατὰ τὴν διόδον ταύτην· ἡ ἡττά του ὑπῆρξε τελεία· οἱ Ἕλληνες προφυλαττόμενοι ὅπισθεν βράχων δὲν ἀπώλεσαν οὐδὲ μίαν βολήν· οἱ Τούρκοι βεβαρημένοι ἐκ τοῦ βάρους ὀπλισμοῦ των προσεβάλλοντο διὰ τοῦ ξίφους· ἐθεάθησαν πολλοὶ τούτων κεκμηκότες νὰ σταματῶσι καὶ νὰ κάθηνται ἐπὶ πέτρας καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμύνωσι τὸν θάνατον κρατοῦντες τὸ πιστόλιον ἀνὰ χεῖρας. Τινὲς τούτων ἀπορρίπτοντες τὰ ὄπλα των ἔτρεχον τῆδε κάκεις, ἐκφέροντες φρικώδεις κραυγὰς καὶ πίπτοντες εἰς τοὺς κρηνοὺς. Ὁ Δράμαλης ἀφ' οὗ ἀπώλεσε 1,800 ἄνδρας κατώρθωσε νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπωφεληθεὶς τῆς νυκτός. Τὴν ἐπικύσαν προσπάθειαν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Μπερμπάτη, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ προσεβλήθη ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὀπλαρχηγῶν, τότε δὲ ἡ σφαγὴ ὑπῆρξε φρικωδέστερα· οἱ βράχοι ἐβάφθησαν διὰ τοῦ αἵματος, αἱ κάμηλοι πεπληρωμένοι ἀποσκευῶν ἐγονάτιζον πρὸ τῶν Ἑλλήνων οἷον εἰ προσφέρουσαι εἰς τοὺς νικητὰς τὰ λάφυρα τῶν ἡττηθέντων. Ματαίως οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπεκαλοῦντο ἔλεος, οὐδεὶς Ἕλληνα ἠθέλησε νὰ τοὺς εὐσπλαγχνισθῇ. Ὁ Νικήτας φονεύσας ἰδίᾳ χειρὶ 18 Μωαμεθανούς ἀπηύδησε καὶ ἐν ᾧ ἤθελε νὰ κρατηθῇ ἔλεγεν εἰς ἐαυτὸν «ὦ ! μωρὲ Νικήτα, βάστα, μωρὲ Νικήτα, Τούρκους κόβεις.» Αὐτὸς ὁ Τούρκος στρατηγὸς μόλις ἐσώθη, ἀφ' οὗ τὰ στενὰ τοῦ Μπερμπάτη ἐπληρώθησαν διὰ 2,500

πτωμάτων. Ἐφθασεν αὐθημερόν εἰς Ἀκροκόρινθον ἀπνευστί καὶ φέρων εἰς βράκῃ τὰ πολυτελῆ φορέματά του. Βραδύτερον ἐπεχείρησε διὰ τελευταίαν φοράν νὰ φέρῃ ἐκ Νχυπλίου ζωοτροφίας πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευμάτων του, ἀλλὰ προσβλήθεις ὑπὸ τοῦ Νικήτα εἰς Δερβενάκια ἀπώλεσε τὸν ὑπόλοιπον στρατόν του ἀποδεκατισθέντα ἤδη καὶ ὑπὸ ἐπιδημίας, ἐνεκλείσθη δὲ ἐκ νέου εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον, ἔνθα ἀπεβίωσεν ἐκ πληγῆς, ἣν εἶχε λάβει κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην.

Α. ΣΟΥΤΣΟΣ

Ἐπανόστασις τῆς Ἑλλάδος

σελ. 213.

Ἐκ τῆς ἀνεκδότου βιβλιογραφίας τοῦ μπεηζαδὲ Γεωργάκη Μαυρομιχάλη τῆς συγγραφείσης ὑπὸ τοῦ ἱατροφιλοσόφου Δ. Π. Θεοδωροπούλου, ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν Μαυρομιχαλῶν εἰς τὸν κατὰ τοῦ Δράμαλη ἀγῶνα.

... Ὁ Πειζαδὲς τότε, μ' ὅλις διέτριψεν ἐκεῖ μερικὰς ἡμέρας καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄργος, ὅπου ἐμελλε νὰ γίνῃ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἐν' ᾧ οἱ Ἕλληνες ἐφιλονίκουν εἰς Ἄργος διὰ τὰ πρωτεῖα καὶ ποῖος νὰ φάγῃ τὰ περισσότερα ἔθνηκα, ἐφθασεν εἰς Κόρινθον ὁ Δράμαλης πασᾶς μὲ πλῆθος πολὺ Τούρκων, καθὼς εἶνε γνωστὸν τοῖς πᾶσιν. Οἱ Τούρκοι τότε ὥρμησάν πρὸς τὸ Ἄργος καὶ οἱ Ἕλληνες ἀνεχώρησαν ἄπαντες λαφυραγωγῆσαντες ὅλον τὸ Ἄργος· μόνον ὁ πειζαδὲς Γεώργιος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην καὶ ἐξάδελφόν του Ἡλίαν Κατσάκον, ἔτρεξαν εἰς ἀπάντησιν τῶν Τούρκων, ἦτον τότε μαζὶ τοὺς καὶ ὁ ἀθάνατος Ὑψηλάντης. Ἡ πρώτη μάχη ἐγένεεν εἰς τὸ Κουτσοποδὶ χωρίον, ἐκεῖ πολλοὶ Τούρκοι ἐθανατώθησαν, ὅμως καὶ Σπαρτιάται ὅχι ὀλίγοι· ἐκεῖ ἐθανατώθη καὶ ἓνα ἐξ ἀδελφῶν τοῦ πειζαδὲς Γεωργίου· ἴσως ἤθελον χαθῶσιν ἄπαντες ἀνίσως ἐλίπεν ὁ πειζαδὲς Γεώργιος καὶ ὁ Κατσάκος Ἡλίας, ἐπειδὴ ὁ πειζαδὲς τότε μαζὶ μὲ τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἔτρεχε παντοῦ μὲ τὴν σπάθην εἰς τὰς χεῖρας, καθὼς ποτὲ ὁ Μήγας Ἀλεξάνδρος ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὠθοῦντες τοὺς Τούρκους πρὸς

τὰ ὀπίσω, καὶ ἐλευθερόνωντες τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν ὅλοι, ἕως τριάκοντα πέντε χιλιάδες, ὁ πεῖζαδὲς καὶ ὁ Σαλαφατῖνος ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς Θεοτόκου κείμενον εἰς τὸν βράχον τοῦ Ἀργους, ὁ δὲ πεῖζαδὲς Ἰωάννης καὶ Ἡλίας Κατσάκος ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ὑπερθεὶν ἀκρόπολιν. Ὁ πεῖζαδὲς Γεωργίος τότε μόλις ἐπολέμησεν ἐκεῖ 24 ὥρας καὶ μὴ δυνάμενος νὰ σταθῇ ἐκεῖ ἀνέβη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅθεν ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους ὅλον ἔνα.

Ἀνίσως ὁ πεῖζαδὲς οὗτος μὲ τοὺς ἀδελφούς καὶ συγγενεῖς του καὶ μερικοὶ ἄλλοι Ἑλληνες δὲν ἐκλείοντο εἰς τὴν ἀκρόπολιν ταύτην, εὐθὺς τότε ἤθελε κυριευθῇ ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἀνύητοι Τοῦρκοι νομίσαντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν ὅλοι οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀργους καὶ αἱ τροφαί, ἐπολέμουν συνεχῶς ἀργοποροῦντες ἐκεῖ ἡμέρας εἴκοσι πέντε ἕως οὗ οἱ λοιποὶ Ἑλληνες προσθάσαντες περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους. Τότε ὁ πεῖζαδὲς χορεύων ἐκεῖ καὶ τραγουδῶν ἐγκαρδίωνε τοὺς Ἑλληνας ἔτι περισσότερον λέγων πρὸς αὐτούς, ὅτι ὁ πατήρ του ἐζώθεν δὲν θέλει τοὺς ἀφήσει νὰ χαθοῦν, καθὼς καὶ ἔγεινεν. Ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ὁρμήσας ὁ πεῖζαδὲς Γεωργίος μὲ τινὰς Ἑλληνας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἔφησε τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην νὰ πολεμῇ ἐκεῖ, ἕως ἐλθῶν νὰ ἰδῇ οἱ ἕξω Ἑλληνες τί ἐκατώρθωσαν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐξελθὼν ἕξω ὁ πεῖζαδὲς ἐκαμνεν συνεχεῖς πολλὰς μάχας μὲ τοὺς λοιπούς Ἑλληνας ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐξ ὧν καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσαν, ἐθανατώθησαν ὅμως τότε καὶ πολλοὶ Ἑλληνες εἰς τὰ ἐκεῖ ἀμπέλια. Πλὴν τέλος πάντων συγχισθέντες οἱ Τοῦρκοι μὲ τοὺς Ἀλβανούς καὶ δειλιάσαντες ἀνεχώρησαν ἔπαντες διὰ τὴν Κόρινθον τρέχοντες πεινασμένοι καὶ διψασμένοι εἰς τοὺς ὁρόμους των. Εἰς τὴν κατόπιν διώξιν τῶν Ἑλλήνων, πολλοὶ Ἑλληνες ὠφελήθησαν, ὁ δὲ πεῖζαδὲς τρέχων ἐκυνήγησε τοὺς Τούρκους ἕως εἰς τὰς Κλεωνάς, ὅπου στησας ὀχυρώματα ἐπολέμει αὐτούς· ἐπειτα ἀφῆσας ἐκεῖ τὸν πεῖζαδὲ Ἰωάννην καὶ Κατσάκον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Δ. Π. Θ.

**Βιογραφία τοῦ πεῖζαδὲ
Γεωργίου καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΔΩΝ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΞΗΡΟΜΕΡΟΝ

Ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, τῷ ἐκδοθέντι γαλλιστὶ ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1829, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Histoire de la Révolution Grecque*, ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὴν εἰς Ἀκαρνανίαν ἐκστρατείαν τοῦ Πετρόμπεη.

... Τὴν 24 Νοεμβρίου χίλιοι διακόσιοι Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Πέτρου Μαυρομιχάλη, Ἀνδρέου Ζαήμη, Κανέλλου Δηλιγιάννη καὶ Ἀνδρέου Λόντου, ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγιον. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι μετасσχόντες εἰς τὰς ἐναντίον τοῦ Δράμᾶλι νίκας, ἦσαν φρονηματῖαι ἀναμιμνησκόμενοι τῶν θριάμβων των, μετέδωκαν δὲ καὶ εἰς τὴν φρουράν τὸ ἀρτιφίλον μένος των. Ὁ Βότσαρης καὶ ὁ Μαυροκορδαῆτος ἐφρόνουν ὅτι ὤφειλον ἐπὶ τινα εἰσέτι χρόνον νὰ διατελῶσιν ἀμυντικοί, ὑποχωρήσαντες ὅμως εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν στρατιωτῶν, τοῖς ὑπεσχέθησαν ἐξόδον ἢ ἐπλήρωσεν ὁ ἐχθρὸς διὰ τινων ἐκατοντάδων ἀνδρῶν. Τῇ συμβουλῇ τοῦ Σουλιώτου ὀπλαρχηγοῦ, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν ἀπεβιβάσθη εἰς Δραγαμέστον, ἵνα ἐξοπλίσῃ τοὺς κατοίκους τοῦ Βάλτου καὶ Ξηρομέρου καὶ θέσῃ τοὺς πολιορκητὰς μεταξὺ δύο πυρῶν.

Τὴν 15 Δεκεμβρίου ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ἔμαθε τὴν ἀνησυχητικὴν εἰδῆσιν ὅτι ἄπασα ἡ ἐυστικὴ Ἑλλάς ἐκ νέου ἐπανεστάτησε. Μεταξὺ πλείστων ἐπιστολῶν ἃς τῷ ἀπέστειλαν οἱ διοικηταὶ τῶν διαφόρων ἀποσπασμάτων, ἃτινα εἶχεν ἀφῆσει ἐν Αἰτωλίᾳ, καταχωρίζομεν τὴν ἐπομένην τοῦ Ταχὶρ Ἀμπάς :

« Ἐνδοξε Πασᾶ !

Κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως μισθώσω χιλίους σκυπετάρους, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσα, προτιμῶσι νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης, παρὰ νὰ ἐχῶσι νὰ κάμωσι μὲ τὸν Βότσαρην. Ἐχω λυπηρὰς πληροφορίας νὰ σᾷς μεταδῶσω πάντες οἱ ἄπιστοι (εἴθε νὰ πῶμεν τὸ αἰμά των !) ἀνέλαβον τὰ ὅπλα. Ὁ Ράγκος καὶ ὁ μπέης τῆς Μάνης ἐπανεστάτησαν τὴν Αἰτωλίαν· οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀκαρνανίας εἶνε ὕποπτοι, οἱ γκιχοῦραι εἶνε πάντοτε ἀπατεῶνες· περιβάλλον αὐτοὺς μὲ τουρπάνιον καὶ ἐνδυσον αὐτοὺς καχρτάνιον, τὸ σῶμα τῆς ἀπιστίας δὲν ἐξαλείφεται ποτὲ τοῦ προ-

σώπου των. Ἐφ' ὅσον ἀφίνομεν ἐν τυφέκιον εἰς τοὺς ληστές αὐ-
τοὺς τῆς Ρούμελης, θὰ τὸ ἐκκενώσωσι καθ' ἡμῶν. "Ὅπως ἐξ-
ναγκάσωμεν τὴν ἔρκτον νὰ χορεύῃ, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μας,
θεὸν νὰ τῆς ἀποσπάσωμεν τοὺς ὄνυχας καὶ τοὺς ὀδόντας καὶ νὰ
ἀναρτήσωμεν εἰς τὸν τράχηλόν της βαρεῖαν ἄλυσιν.»

.....
Ἡ φρουρά τοῦ Μεσολογγίου, ἐτέθη ἀμέσως ἐπὶ τὰ ἔγχνη τοῦ
ἐχθροῦ, ὅστις ἔφευγε μέρος μὲν ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην διὰ τῆς
ὁδοῦ Κλεισοβῆς, μέρος δὲ μετὰ τοῦ Ρεσιδὸ πασᾶ πρὸς τὸ Κερά-
σοβον. Τὴν 14 Ἰανουαρίου, κατέφθασε τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην εἰς
τὰς ὀχθὰς τοῦ Ἀχελώου· ὁ ποταμὸς οὗτος εἶχεν ὑπερεκ-
χειλίσσει ἐκ τῶν βροχῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐν ἐτόλμων νὰ τὸν δια-
βῶσιν, ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς τοὺς ὤθει πρὸς τοῦτο, καὶ σφαι-
ραι ἐσφύριζον εἰς τὰ ὠτά των, τὰ κύματα ἐμυκῶντο πρὸ αὐ-
τῶν· μετὰ τινων στιγμῶν δισταγμούς, δέονταν διὰ τῶν σχοι-
νίων οἱ μὲν πρὸς τοὺς δὲ καὶ πειρῶνται νὰ διαβῶσι. Χίλιοι ἐπτα-
κόσιοι ἀπωλέσθησαν παρὰ συρθέντες ἐκ τῆς ὁρμῆς τοῦ ρεύματος,
οἱ δὲ λοιποὶ κατῴρωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀπέναντι ὀχθὴν,
καὶ ἀφοῦ ὑπέστησαν τὰς ἐπιθέσεις τῶν χωρικῶν τοῦ Βάλτου καὶ
τοῦ Ξηρομέρου, ἀνέπνευσαν εἰς τὰς πύλας τῆς Ἀρτῆς. Οἱ Ἑλ-
ληνες ἐπληθύνοντο εἰς τὰ τείχη τοῦ Μεσολογγίου ἔδοντες τὸν
θρίαμβόν των.

ALEXANDROS SOUTZOS

Histoire de la Révolution Grecque

σελ. 257.

**Ο Edward Blaquière, περὶ τῆς εἰς Μεσολόγγιον καὶ
Ξηρόμερον ἐκστρατείας τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη
γράφει τὰ ἑξῆς.*

... Τσαῦται ἦσαν καὶ ὠμότητες καὶ βίαιοι· καὶ ἐπα-
κολούθησαν τὴν ἐλευσιν τοῦ στρατοῦ τῶν ἀπίστων εἰς Ἀχαρ-
ναντιαν καὶ Αἰτωλίαν, ὥστε οἱ χωρικοὶ ἀνακλύσαντες ἐκ τοῦ
φόβου των, ἠγέρθησαν πάντες οἱ ἐνδύμενοι φέρειν ὅπλα, καὶ
μεγάλως ἐβλαπτον τοὺς Τοῦρκους διακόποντες τὰς συγκοινων-
ίας των καὶ ἐμποδίζοντες τὴν μεταφορὰν ζωτροφῶν.

Πρὸς βοήθειαν τούτων, ἀπεφασίσθη ὅπως μέρος τῶν στρα-
τευμάτων, τῶν ἀποσταλέντων ἐκ Μορέως εἰς Μεσολόγγιον,

ἀποδιδασθῇ εἰς Δραγαμέστον καὶ συμπράξῃ μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ Βάλτου καὶ Ξηρομέρου πρὸς κατάληψιν ἐκ νέου τῶν στενῶν, καὶ διακοπὴν τῆς συγκοινωνίας τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῆς Ἀρτης καὶ Βονίτσας. Ἡ ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀνετέθη εἰς τὸν Πιερρόμπεην Μαυρομιχάλην, ὅστις ἀπέπλευσε τὴν 24 Δεκεμβρίου.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἀποστείλας τὸν Βαρνακιώτην εἰς Ξηρόμερον διὰ προμήθειαν ζωοτροφιῶν καὶ φορβῆς ἐλαθε παρὰ τοῦ προδότη τοῦτου ἐπιστολὴν τῆς 31ης, δι' ἣς τὸν ἐπληροφόρει ὅτι ὁ Ράγκος, τὸν ὁποῖον ὁ Ὁμέρ εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς Βάλτον, ἐγκατέλιπε τὴν ὑπόθεσιν, ἣν προσποιήθη ὅτι ἐνεκολπώθη, ὅπως ἐξαπατήσῃ τὸν ἐχθρόν, καὶ ἡγούμενος τριακοσίων ἀνδρῶν βαδίζει ὅπως ἀποκόψῃ τὴν διὰ Λαγκαῶς ὑποχώρησιν τοῦ Ὁμέρ· ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Ξηρομέρου ἀνέλαβον τὰ ὅπλα, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης ἡγούμενος χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἐξεδίωξε τοὺς Τοῦρκους ἐκ Δραγαμέστου, καὶ ἔβαινε πρὸς κατάληψιν τῶν στενῶν, δι' ὧν ὁ πασᾶς θὰ ἡδύνατο μόνον νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ὑποχώρησιν του εἰς Βόνιτσαν. Οἱ Τοῦρκοι οὖν χαρακτηρίζει ὁ φόβος, μαθόντες ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, καὶ ἐντὸς δύο ὥρων ἤρchiσαν νὰ ὑποχωρῶσι μετὰ μεγίστης ἀταξίας. Τόσον αἰφνιδίᾳ καὶ ἐσπευσμένη ἦτο αὕτη, ὥστε κατέλιπον ὀλόκληρον τὸ πυροβολικόν των, συνιστάμενον ἐξ ὀκτῶ ὀρειχαλκίνων πυροβόλων μετὰ τῶν σκευαγωγῶν ἀμαξίων, δύο ὄλμους, πολεμεφόδια μετὰ μεγάλῃς ποσότητος ζωοτροφιῶν καὶ πασῶν τῶν ἀποσκευῶν. Πρὸς ἐπαύξεισιν τῆς ἀμηχανίας των, μόλις εἶχον ἐκκινήσει, καὶ ἀπόσπασμα πεντακοσίων ἀνδρῶν ἐξώρμησεν ἐκ τῆς πόλεως (Μεσολογγίου), καὶ κατὰ λαβὸν τὴν ὀπισθοφυλακὴν των εἰς Κεράσσοβον, ἐφόνευσε πολυαριθμούς ἐχθρούς· φθάσαντες τὸν Ἀχελῷον εὗρον τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἐξωγκωμένα ἐκ τῶν ἀδικόπων βροχῶν, οὕτω δὲ δὲν ἡδύναντο νὰ διέλθωσιν αὐτόν, καὶ εὐρέθησαν ἀποκεκλεισμένοι πανταχόθεν καὶ ἄνευ ζωοτροφιῶν. Ἐν τοιαύτῃ θέσει διατελούντων τῶν ἀπίστων, καὶ ἐνῶ ἐσκέπτοντο περὶ τῶν μέσων τῆς διαφυγῆς των, ἰσχυρὸν σῶμα Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Μάρκον Βούτσαρην ἀνεφάνη βαδίζον ἐναντίον των. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης ἐντύπωσις, ὥστε οἱ Τοῦρκοι, κατὰληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ, ἀπεπειράθησαν νὰ διέλθωσι μάλλον τὸν ποταμὸν παρὰ νὰ διακινδυνεύσωσιν εἰς μάχην. Κατ' ἀκολουθίαν ἔπαιον εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀρκετὰί ἐκατοστὺς αὐτῶν ἐπνίγησαν κατὰ

τὸν διάπλουν, οἱ δὲ μὴ ἐπιχειρήσαντες τὸν ἐπικινδύνον τοῦτον τρόπον τῆς σωτηρίας, ἠναγκάσθησαν νὰ παρὰκοῦσιν αἰχμαλώτοι εἰς τὸν σουλιώτην ἀρχηγόν.

Φθάσασαι εἰς τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ Ἀχελώου αἱ Τουρκικαὶ ὁρδαὶ εἶχον πρὸς νέους ἐχθροὺς νὰ παλαίσωσι κατὰ πᾶν βῆμά των, τοὺς ἐνόπλους χωρικοὺς τοῦ Ξηρομέρου, Βάλτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῶν κειμένων κατὰ τὴν γραμμὴν τῆς ὑποχωρήσεώς των. Οὕτω δὲ ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς δυάμεως τῆς εἰσελθούσης εἰς Ἀκαρνανίαν πρὸ τριῶν μηνῶν, μέλις τὸ ἡμισυ αὐτῆς ἐσώθη· οὐδὲ ἐστάθησαν οἱ φυγάδες, πρὶν φθάσωσι εἰς Ἄρταν καὶ Ἀνωγῶρι πέραν τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνοῦρου.

EDWARD BLAQUIERE

The Greek Revolution.

Chap. XII. 249—254.

Ὁ δὲ μητροπολίτης Π. Πατρῶν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Ὑπομνήμασι περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὴν εἰς Ξηρόμερον ἐκστρατείαν τοῦ Πετρούμπεη.

... Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ εἰρημένοι Πελοποννήσιοι ἠτοίμασαν τρεῖς χιλιάδας περίπου στρατιώτας, ἔφθασαν μετ' αὐτῶν εἰς τὰ παράλια τῶν ἐπαρχιῶν Πάτρας καὶ Γαστούνης, ὅπου συγχρόνως ἔφθασαν καὶ ὁκτώ Ἑλληνικὰ πλοῖα· καὶ τὰ μὲν ἐχθρικά ἀμέσως ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ναύπακτον· τὰ δὲ ἑλληνικὰ διεβίβασαν τὰ πελοποννησιακὰ στρατεύματα εἰς τὸ Μεσολόγγι, καὶ εὐθὺς ὠχύρωσαν τὰς θέσεις καλῶς.

Μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς βλέποντες οἱ Ἕλληνες, ὅτι τὸ Μεσολόγγι εὐρίσκεται ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ μελετοῦν νὰ ὑπισθοδρομήσωσιν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσι διὰ θαλάσσης ὁ Πετρούμπεης καὶ ὁ Τσόγκας μετὰ χιλίων περίπου στρατιωτῶν εἰς τὸ Δραγαμέστον, καὶ διὰ νὰ βλαψῶσιν, ὅσον δύνανται, τοὺς ἐχθροὺς ὑπισθοδρομοῦντας, καὶ διὰ νὰ ἐμψύχῶσιν τοὺς ἐκεῖ διεσκορπισμένους εἰς τὰ ὄρη Ἑλληνας, ὥστε νὰ συσσωματωθῶσι καὶ νὰ φυλάξωσιν ἐκεῖνα τὰ μέρη ἀπὸ

τούς ἐχθρούς. Ἄφ' οὗ δὲ ἀπέβησαν ἐκεῖ τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα, ὁ μὲν Βαρνακιώτης μὲ τούς ὑπαλλήλους του ἔφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κάλαμον, ὅπου εἶχε τὴν παρακαταθήκην του· οἱ δὲ λοιποὶ Καπεταναῖοι οἱ παρεκτραπέντες πρότερον, ἀποδύσαντες τὰς αἰτίαις εἰς τὸν Βαρνακιώτην, ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὁμοίως καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἀκαρνᾶνες. Οἱ δὲ λοιποὶ Πελοποννήσιοι ὁ τε Ἀνδρέας Ζαήμης, ὁ Ἀνδρέας Λόντος καὶ ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ δὲ ἐχθροὶ μαθόντες, ὅτι μετέβησαν εἰς τὸ Δραγαμέστον Ἑλληνικά στρατεύματα, καὶ ὅτι ἄφ' ἑτέρου μέρους ἐπλησίαζεν ὁ Ὀδυσσεύς μὲ ἱκανοὺς στρατιώτας, καὶ ὑποπτεύσαντες, ὅτι θέλει τοὺς προκαταλάβουν τὰ στενά, καὶ θέλει τοὺς ἀποκλείσουν ἐκεῖ, ὥστε νὰ ἐξολοθρευθῶσι διόλου ἀπὸ τὴν πείναν, ἔσπευσαν βιαίως νὰ φύγουν ἐκεῖθεν καὶ μετέβησαν εἰς τὸ Βραχῶρι, παραιτήσαντες τὰ κανόνια τους καὶ ὅλας τὰς βαρεῖας ἀποσκευάς, τῶν ὁποίων ἔγιναν κύριοι οἱ Ἕλληνες. Ἐστρατοπέδευσαν λοιπὸν εἰς τὸ Βραχῶρι οἱ ἐχθροὶ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐκεῖ ὑστεροῦντο τροφῶν, ἐπειδὴ οἱ τόποι ἦσαν ἔρημοι· ὅθεν ἀπέστειλαν τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶ Ἠλιάσα μὲ τρεῖς χιλιάδας περίπου στρατιώτας, νὰ μεταβῇ διὰ τῶν ὄρεινῶν ἐκείνων μερῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγρᾶφων, καὶ νὰ τοὺς προβλεῖψῃ τροφάς, μὲ τὸ νὰ ἐσχόπενον ἴσως νὰ παρὰμείνωσιν ἐκεῖ ἱκανὸν καιρόν.

Ἄλλ' ὁ Καρχήσκῃκης, Καπιτάνιος τῶν Ἀγρᾶφων, μαθὼν τὸ τοιοῦτον, προκατέλαβεν ἕνα στενὸν μέρος, ὅθεν ἔμελλον νὰ περάσουν οἱ ἐχθροὶ, τοὺς ἐκτύπησε μὲ ἀνδρείαν, ἐφόνευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, καὶ τέλος τοὺς ἐβίασε νὰ ὑπισθοδρομήσωσιν ἄπρακτοι, εἴτινες, ὡς κύνες λυσσῶντες, ὠρμησάν νὰ ἐκδιχηθοῦν εἰς τινὰ χωρίον, ὅπου ἦσαν ἔτι εἰς τὴν ὑποταγὴν τῶν Τούρκων, τὰ ὁποῖα κατέκαυσαν, ἐλεηλάτησαν καὶ ἐφόνευσαν ἱκανοὺς γέροντας, γυναῖκας καὶ παῖδια. Ὅτε ὅλοι οἱ ἐκείνων τῶν μερῶν Ἕλληνες εἶδον ἐμπράκτως, πόσον ἥπιστον καὶ αἰμοδόρον εἶνε τὸ Ὀθωμανικὸν Ἔθνος, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀποθάνωσι κάλλιον μὲ τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας. Οἱ δὲ ἐχθροὶ, ἀποτυχόντες καὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος τῶν τροφῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Πρέβεζαν, καὶ ἐκεῖ νὰ προχωρήσωσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀχελῷος ποταμὸς ἦτο πλημμυρισμένος διὰ τὰς ἀδιακόπους βροχάς, περιέμειναν εἰς τὰς ὄχθας ὀλίγας ἡμέρας· πλὴν βλέπον-

ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΤΗΣ ΤΗΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΟΡΔΟΥΝΙΩΤΩΝ—Ο ΗΡΩΣ ΚΑΙ Ο ΝΟΥΣ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΒΑΛ-
ΤΕΤΣΙΟΥ ΔΙΑΠΡΕΨΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΑΧΑΣ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΚΑΙ ΚΡΙΕΚΟΥ-
ΚΙΟΥ — ΠΕΣΩΝ ΔΕ ΗΡΩΪΚΩΣ ΕΝ ΣΠΛΑΝΤΙΑ ΤΟΥ ΦΑΝΑΡΙΟΥ ΤΗΣ
ΗΠΕΙΡΟΥ [ΤΗΝ 4 ΙΟΥΛΙΟΥ 1822

Ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας

Δερβένια, ὅχι μόνον δὲ πληροφορηθέντες παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Βρεσθένης καὶ τῶν λοιπῶν τὴν ἀνοιχθεῖσαν εἰς τὸ Βαλτέτσι φρικώδη μάχην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἰδίοις ὥσιν ἀκούοντες τὴν ἀντήχησιν, θεωρήσαντες δὲ καὶ τὰς ἀπεράντους ἀστραπὰς τῶν πυροβόλων, πάραυτα λαθόντες ὀλίγον ἄρτον ἕκαστος εἰς τὰς χεῖρας του, καὶ συνενωθέντες μετὰ καὶ ἄλλων 400 Τσακῶνων καὶ Τριπολιτσιωτῶν, ἐρόντων ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Παναγιώτην καὶ Κωνσταντῖνον Βαρσαμῆν, τὸν Μῆτρον Μάρην, καὶ τὸν Λάμπρον Ῥιζιώτην, ἅπαντες ἀποτελοῦντες ἐν σῶμα συγκείμενον ἐξ ἐπιτακωσίων, ἐσπεύδον νὰ προσθάσωσιν εἰς βοήθειαν τοῦ Βαλτεσίου, τοὺς ὁποίους αὐτοὺς ἐρχομένους μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου (τὴν 13 Μαΐου) ἰδοῦσα ἡ Ὀθωμανικὴ φρουρά, εἰδοποίησεν εὐθὺς τοὺς Ὀθωμανοὺς, ὅτι ἐρχονται καὶ ἄλλοι πολλοὶ Γκιαζουρίδες ἀπὸ Βέρβενια, τὸ ὅποιον αὐτὸ ἀκούσαντες οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ ἰδόντες ἐκυτοὺς εἰς προκείμενον κίνδυνον ἀπωλείας, ἀπεφάσισαν νὰ ὀπισθοδρομήσουν, μᾶλλον δὲ διότι ἐθεώρουν, ὅτι κἀνεὶς οὐδεὶς εἰδὼς ζημίαν ἔεν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, περὶ τὴν 5 ὥραν π. μ. ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, δόντες ἅπαντες τὰ ὀπίσθια τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ πρῶτοι πάντων ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ὁ Ρουμπῆς καὶ ὁ Μουραμπούτης μετὰ τὰ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν στρατευμάτων, καθὼς καὶ ὁ Ἀλιάμπης· ἡ δὲ μάχη ἔεν ἔπαυσεν οὐδὲ μίαν στιγμὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων τόσον τῶν ἐντὸς τῶν προμαχώνων, ὅσῳ καὶ τῶν ἐξωθεν διακρέσασα 23 ὀλοκλήρους ὥρας.

"Ὅταν εἶδωκαν τὰ ὀπίσθια οἱ ἐχθροὶ τραπέντες εἰς φυγὴν, (τίς δύναται νὰ παρυστήσῃ τὸν τρόπον;), τότε ἦτο τῷ ὄντι παράδοξον νὰ βλέπῃ τις τὴν μεθ' ὁρμῆς φυγὴν αὐτῶν, οἷτινες ὡς νὰ κατεδιώκοντο ἀπὸ μυριάδας Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἐτρεχον τυφλοῖς ὀμμασι διὰ νὰ διασωθῶσιν· οἱ δὲ Ἕλληνες ἅπαντες ὁμοῦ καὶ οἱ ἐντὸς τῶν προμαχώνων καὶ οἱ ἐξωθεν, ὁρμήσαντες καθ' αὐτῶν μετὰ ἀπαρχαῖς γμάτιστον ἐνθουσιασμόν καὶ ἀπόρρητον, κατεδιώκον αὐτούς, φρονέοντες πλῆθος ἐξ αὐτῶν, ὥστε θεωροῦντες οἱ ἐχθροὶ τὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων γιγνομένην εἰς αὐτοὺς φθορὰν καὶ τὸν ὄλεθρον, διὰ νὰ ἀπαλλοχθῶσιν ἀπὸ ἐνῆα τοιοῦτον ἀρκανισμόν, τρέχοντες καθ' ὁδόν, ἐρριπτον τὰ ὄπλα τῶν, συνιστάμενα ἀπὸ τουφέκια, πιστόλια, γιγανθία, σπαθία καὶ χερμακτα ἀκόμη, εἰς τρόπον ὥστε οἱ μὲν Ἕλληνες νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ὀπλῶν καὶ νὰ λάβωσιν εὐκαίρην τοῦ ν' ἀπαλλοχθῶσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ τὰ ὄπλα τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ ἐπέτυχον λαθόντες ἄρμοδιαν τὴν περίστασιν

αὐτήν, καὶ ἐπώθησαν φθάσαντες εἰς τὴν Τριπολιτσάν μετὰ τὴν ψυχὴν εἰς τοὺς ὁδόντας (κατὰ τὴν παροιμίαν) εἰσελθόντες δὲ εἰς τὴν Τριπολιτσάν, καὶ ἀπαριθμηθέντες μετ' ἀκριβείας, εὗρον ἐξ αὐτῶν 514 φονευμένους καὶ 635 πληγωμένους· καίριως, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν 4, πληγωθέντων καὶ 17 ἄλλ' ὄχι καίριως. Οἱ Ἕλληνες ἐν τοσούτῳ ἀπέκτησαν εἰς τὴν μάχην αὐτὴν πολλὰ ὅπλα καὶ χρήματα, ὅπλοφορήσαντες ὑπὲρ τοὺς 4,000 ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τουφέκια, γιγατᾶνια, χαρμπία, σπαθία, κτλ. οἱ δὲ ἐκ τῶν Βερβένων μετὰ τοῦ Νικηταρχᾶ καὶ τῶν λοιπῶν ἐξεληθόντες 700 τρέχοντες νὰ προφθάσωσιν ἐν καιρῷ τῆς μάχης, ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν θέσιν τὴν καλουμένην Τάκων, καὶ εἰς τοὺς ἀμπελῶνας τῆς Μάκρης, μίαν ὥραν μακρὰν εἶδον τοὺς Ὀθωμανοὺς τρέχοντας, ὡς ἀπὸ θείας δυνάμεως διωκομένους· ἐὰν ὁμῶς ἤθελε συγχωρήσῃ ἡ εἰμαρμένη ὥστε νὰ ἐπρόφθανον καὶ αὐτοί, ἦτο βέβαιον ὅτι πολλὰ ὀλίγοι ἐχθροὶ ἤθελον διασωθῇ, ἦτο δ' ἐπόμενον τὸ νὰ εἰσελθῶσι καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Τριπολιτσάν μετὰ τοὺς, ὅσοι ἤθελον διασωθῇ, ὀλίγους ἐχθρούς, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον λάβει δειλίαν καὶ ἀπελπισίαν διὰ τὴν ἡττάν αὐτῶν· τοποθετηθέντες δὲ εἰς τὴν Τριπολιτσάν μετὰ τὴν θραῦσιν αὐτὴν τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, εὗρον τετραραγμένους τοὺς λοιποὺς ἐν αὐτῇ Ὀθωμανοὺς, πολὺ δὲ μᾶλλον τὰς Ὀθωμανίδας μετ' ἀπαρηγόρητους κλαυθμούς, ὀδυρμοὺς καὶ ποταμῆδὸν δάκρυα ἄρ' ὅτου εἶδον διευθυνομένους εἰς τὴν Τριπολιτσάν ἀπὸ τοῦ Βαλτετσί τοὺς πληγωμένους, καὶ ἀφοῦ ἔμαθον τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων εἰς τὴν μάχην αὐτὴν· ἐκαταρῶντο δὲ τοὺς Ἕλληνας ἕνεκα τοῦ ἀφαιτισμοῦ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐπικαλούμεναι τὴν κατ' αὐτῶν ἐκδίκησιν παρὰ τοῦ προφήτου αὐτῶν Μωχμέτη.

Ἐν τοσούτῳ ἡ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ συμβῆσα αὕτῃ μάχῃ τῶν 12 καὶ 13 Μαΐου, ἅφ' ἧς ἐπροξενήθη τοσαύτη καταστροφή εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἐπεσφράγισε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου εἶναι μετ' αὐτῶν, ὅτι θέλει προσδεύσει ὁ σκοπὸς τῆς ἐλευθερίας· ἀλλ' ἐὰν ἀπετύγχανον εἰ Ἕλληνες εἰς τὴν μάχην αὐτὴν, οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχοντες τὴν βάσιν τῶν εἰς τὴν πληθύν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν, εἰς τὰ χρηματικά καὶ λοιπὰ μέσα, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐν Ἀλωνισταίνῃ, ἐν Κεραιᾷ καὶ ἐν Βαλτετσίῳ (κατὰ πρῶτον) ἀποτυχίας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλπίζοντες ὅτι καὶ ἡ κατὰ τοῦ Βαλτετσίου δευτέρα ἐκστρατεία τῶν τῆς 12 Μαΐου θὰ εὐδοκιμήσῃ, ἐσχέδιζον ὥστε ἄρ' οὐ διασκορπίσουν πρῶτον τοὺς Ἕλληνας, νὰ

καταδιώξωσιν ἔπειτα ὀπισθεν καθ' ὅσον ἀφείρωα τὴν βλάβην τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀκολουθῶς νὰ τοποθετηθῶσιν αὐτοὶ εἰς τὴν Μεγαλόπολιν εἰς τὴν κώμην τοῦ Σιάνου ὀνομαζομένην, ἐκεῖσε δὲ νὰ προσκαλέσωσι τοὺς ἀπλοῦς καὶ χωρικοὺς Ἑλληνας, τοὺς ὁποίους μὲ προσπεποιημένας ὑποσχέσεις διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ὑπάρξεώς των νὰ ἐφοδιάσωσι μὲ προσκυνογράφια, κατακεύοντες αὐτοὺς προσωρινῶς, καὶ ἐπιθέτοντες τὸ ἐγκλημα τῆς ἀποστασίας ἐπὶ τῶν προεστώτων καὶ τῶν Ἀρχιερέων, καὶ τινων ὀλίγων ἐκ τῶν στρατιωτικῶν, οἷον ἐπὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Ἀναγνώσταρχ, τοῦ Νικητάρχ, τῶν Ἰατρακκίων, τῶν Πετμεζαίων, τοῦ Κεφάλα, τῶν Μανιατῶν καὶ ἄλλων τοιούτων ἐκείθιν δὲ νὰ καταδῶσιν εἰς τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια καὶ εἰς τοῦ Ἀλάα, διὰ νὰ πράξωσι τὰ αὐτά, νὰ συνάξωσι τὰ ὅπλα παρὰ τῶν Ἑλλήνων, μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ἢ τριῶν μηνῶν συλλαμβάνοντες ἕνα ἕνα ἐκ τῶν προκριωτέρων χωρικῶν κοσμηκῶν καὶ ἱερέων, καὶ ἐκ τῶν καλογήρων τῶν Μοναστηρίων, τοὺς ὁποίους ἐπὶ αἰτίᾳ ἄλλου τινος ἐγκληματος νὰ στέλλωσιν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, καὶ ἀκολουθῶς νὰ ὀδηγῶσι τοὺς ἀνοήτους διὰ νὰ ψευδομαρτυροῦν κατ' ἐκείνων ὅσους ἐθέρωσιν ἔχοντας νοῦν καὶ ἐπιρροήν, ὥστε διὰ τριούτων ψευδομαρτυριῶν καὶ ἄλλων πολυειδῶν τρόπων αὐτοὺς μὲν νὰ σφάξωσι, τοὺς δὲ ἄλλους κατοίκους τῆς Πελοποννήσου, πρὶν ἢ παρέλθῃ ἓν ἔτος, νὰ μετοικίσωσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ εἰς ὁποῖον ἄλλο μέρος ἤθελον ἐγκρίνει, νὰ φέρωσι δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀποίκους ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων Ὁθωμανοὺς τε καὶ Χριστιανοὺς, διὰ νὰ κατοικηθῇ ἡ Πελοπόννησος παρὰ τοιούτων νέων κατοίκων πάσης τάξεως, κτλ. κτλ. ἄλλ' «ἄλλαι μὲν βουλαι ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ θεὸς κελεύει.» Ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς 12 Μαΐου ἐστῆθη ἡμέρα ἐπισφραγίσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἐλπίδων, μόνη ἡ ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τῷ ὄντι.

ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ

Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος

Τόμ. Α', σελ. 328.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ

Τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ὡς ἐξῆς ἐκθέτει ὁ μητροπολίτης Π. Πατρῶν εἰς τὰ ἐαυτοῦ « Ὑπομνήματα περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος. »

... Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν Τριπολιτσάν ἐστερημένοι τροφῶν, καὶ ἐστενοχωρημένοι πανταχόθεν, ἄρχισαν νὰ προβάλουν περὶ παραδόσεως, καὶ τῇ 12 Σεπτεμβρίου ἔγραψεν ὁ Καϊμακάμης πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν πολιορκητῶν ζητῶν νὰ διορισθῶσι πληρεξούσιοι ἀπὸ μέρους τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰπραγματευθῶσι μετὰ τῶν πληρεξουσίων, ὅπου καὶ οἱ πολιορκούμενοι θέλει διορίσουν. Διορίσθησαν λοιπὸν μὲ κοινὴν γνώμην ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Πετρόμπεης, ὁ Ἀναγνώστης Δελιγιαννόπουλος, ὁ Παναγ. Κρεβατᾶς, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Γιατράκος Παναγιώτης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἓνας ἄνθρωπος τοῦ Ὑψηλάντη. Ὅτε δὲ διορίσθη ἡ ἡμέρα τῆς συνελύσεως, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Τριπολιτσᾶς οἱ διορισμένοι πληρεξούσιοι, δύο ἀπὸ μέρους τῶν Ἀλβανῶν, μετὰ τοῦ Ἐλμάσμπη, δύο ἀπὸ μέρους τοῦ Καϊμακάμη καὶ ὁ Σεχνετζίμπεης μὲ ἄλλους δύο ἀπὸ μέρους τῶν ἐντοπίων, καὶ συνήλθον ἅπαντες πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐντευξίν, μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους ὁμιλίαις, οὐδὲν κατέρωθσαν, ἐπειδὴ ὑποκρινόμενοι οἱ Τοῦρκοι τάχα, ὅτι δὲν ἔχουν στενοχωρίαν, ἐζητοῦν παράλογα πράγματα, δηλονότι νὰ εὐγώσιν ἐνοπλοὶ ἅπαντες, νὰ τοῦς δοθῶσι ζῶα νὰ μετακομίσωσι τὰς φαμελίαις των, καὶ ὅλον τὸ πρᾶγμα των, νὰ τοῦς δοθῶσι τροφαὶ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεώς των εἰς ἄλλον τόπον, καὶ νὰ τοῦς πληρωθῶσιν ὅλα τους τὰ χρειάζόμενα ἐξοδα καθ' ὁδόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τοιοῦτους παραλογισμοὺς μὴδὲ ἀπόκρισιν μὴδὲ ἀκρόασιν ἔδωσαν οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων, ἐξ ἐναντίας δὲ τοὺς ἐζητοῦν τὰ ὅπλα καὶ ὅλον τους τὸ πρᾶγμα διὰ τὰ ἐξοδα τοῦ πολέμου, διελύθη ἡ συνέλευσις καὶ ἔμεινε νὰ ἐξέλθουν ἄλλην ἡμέραν. Ἐξῆλθον πάλιν λοιπὸν μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὸν ἴδιον τόπον πλὴν καὶ τότε οὐδὲν κατέρωθθη, μὲ τὸ νὰ ἐπέμεινον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ περὶ ἀρμάτων κεφάλαιον, ζητοῦντες νὰ ἐξέλθωσιν ἐνοπλοὶ, τὸ ὅποιον ἦτο ἀπαράδεκτον εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῶν

Ἑλλήνων. Ὅθεν οἱ Ἀλβανοὶ βλέποντες τοὺς ἐντοπίους, ὅτι ἀνυπότακτοι τὸν καιρὸν μὲ παραλογὰ ζητήματα, ἐπὶ ἀπέθνησκον πλῆθος ἀνθρώπων καθ' ἡμέραν καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν καὶ ἐκ τῆς ἐπιπολαζούσης ἐπιδημικῆς ἀσθενείας, ὄντες δὲ προδιαθετιμένοι καὶ ἐκ τῶν ἐξ Ἀκαρνανίας σταλέντων πρέσβων, καὶ ἡξέυροντες τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀλβανῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἄρχισαν νὰ προχρηματεύωνται ἰδιαιτέρως περὶ ἐαυτῶν καὶ περὶ τῶν χαρσιμῶν τῶν πασάδων, καὶ ἐξήρχετο καθ' ἡμέραν σχεδὸν ὁ Ἐλμάσμπης καὶ ἄλλοι μπουλουκμπασάδες, καὶ ἐπροχρηματεύοντο περὶ τῆς ἐξόδου τῶν. Οἱ δὲ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἀπηλπίσθησαν πλέον καὶ εἶδον ὅτι ἀφελύκτως πρέπει νὰ παραδοθῶν, ἄρχισαν νὰ κολακεύουν τοὺς φυλακωμένους ἀρχιερεῖς καὶ προσετώτας, τοὺς ἡλευθέρωσαν ἐκ τῆς φυλακῆς, τοὺς ἀνέβασαν εἰς τὸ σερᾶγι, τοὺς ἔδωσαν φορέματα καὶ ἄλλαξαν, καὶ τοὺς ἐπεριποιῶντο τὸ κατὰ δύναμιν· πλὴν ἐκείνοι εὐθὺς ἐμολύθησαν ἀπὸ τὴν ἐπιδημικὴν ἀσθένειαν καὶ ἀπέθανον οἱ περισσότεροι· τοὺς δὲ ζῶντας ἐζήτειν ἐπιμόνως οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ τοὺς εὐγάλουν ἐξω τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ ἐκείνην τὴν μεμολυσμένην ἀτμόσφαιραν, καὶ τοὺς ἔδωσαν οἱ Τούρκοι πλὴν ὅλοι ἦσαν εἰς ἀθλίαν κατὰστασιν ἐκ τῆς ἀσθενείας, καὶ ἐκ τῶν ἐξελθόντων ὀλίγοι ἐζήσαν.

Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ συνεβιβάσθησαν τέλος πάντων μετὰ τῶν πληρεξουσίων νὰ ἐξελθῶσι μὲ τὰ ὅπλα τους, μὲ ὅλον τους τὸ πρᾶγμα καὶ μὲ τὰ χαρέμια τῶν πασάδων, μὲ τὸν Καϊμακτζίην, καὶ Κεχαγιάν, καὶ Μπινὰ Ἐμίνην καὶ καθὴν τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ ἄλλους τιὰς ξένους ὁποῦ εὕρισκοντο· τὸ δὲ πρᾶγμα τῶν πασάδων καὶ τῶν χαρσιμῶν νὰ γίνῃ τριμοιρία, τὸ ἐν διὰ τοὺς Ἕλληνας, τὸ ἄλλο διὰ τοὺς Ἀλβανούς καὶ τὸ τρίτον νὰ μεῖνῃ τῶν χαρσιμῶν· νὰ τοὺς δοθῶν δὲ καὶ ζῶα φορτηγὰ τετρακόσια μέχρι τοῦ ἐμβάρκου τῶν, καὶ νὰ δοθῶν ἐνέχυρα ἐναλλὰξ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ τῶν ὁσίων. Τοῦτων συμφωνηθέντων, ἐγένοντο τὰ γράμματα κατὰ τὴν τάξιν, καὶ ἐφρόντιζον οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ ἐτοιμάσωσι τὰ φορτηγὰ ζῶα καὶ τὰς ἀναγκαίαις τροφὰς διὰ τὸν δρόμον. Ἐν τούτῳ ἀπελπίσθέντες οἱ ἐντόπιοι, διότι τοὺς ἐγκατέλειπον τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἀλβανοὶ, εὐχαρινόν πλῆθος ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας· καὶ οἱ μὲν Μπαρδουνιώται παρεδίδοντο εἰς τοὺς Μανιάταις, οἱ Μιστριώται εἰς τοὺς Μι-

στριώτας, οἱ Φαναριῖται· εἰς τοὺς Φαναρίτας καὶ οἱ Καρυτηνοὶ εἰς τοὺς Καρυτηνοὺς Ἑλλήνας καὶ καθεξῆς.

Πρὶν δὲ ἀλλαγῶσι τὰ γράμματα μετὰ τῶν Ἀλβανῶν αἴφνης, ἄνευ τινός προμελέτης κοινῆς, ὥρμησε τῇ 23 Σεπτεμβρίου ἐν σώμα στρατιωτῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ καπετὰν Κεφάλα, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόρταν λεγομένην τοῦ Ναυπλίου, ὁμοίως καὶ τὰ περίξ ὁσπίτια, καὶ ὑψώσαν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν καὶ ἄρχισαν νὰ πολεμοῦν μετὰ τοῦ περίξ Τούρκου. Ἀφοῦ εἶδον τοῦτο τὰ λοιπὰ ἐλληνικά στρατιωτικά σώματα, ὥρμησαν πανταχόθεν, καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν πόλιν, ἄλλοι ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς πόρτας καὶ ἄλλοι ἀνέβαινον ἀπὸ τὰ τείχη εἰς τὰς τάπιας καὶ εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ ἐκυρίευσαν τὰς περισσοτέρας τάπιας. Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐντρομοὶ καὶ ἐκπεπληγμένοι, ἐκλείσθησαν εἰς τὰ ὁσπίτια καὶ ἐπροσπάθουν νὰ διαυθεντευθοῦν, πλὴν μετ' ὀλίγου ὥρας παρεδόθησαν ὅλοι εἰς τοὺς στρατιώτας ὁποῦ ἐμβαινον εἰς τὰ ὁσπίτια, ἐκτὸς ἐκατὸν περίπου ὁποῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὴν μεγάλην τάπιαν, οἱ ὅποιοι ἐστάθησαν ἐκεῖ δύο ἡμέρας, πλὴν τέλος πάντων παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ὑψώθη πανταχόθεν ἡ ἐλληνικὴ σημαία. Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἐφύδου ἰδόντες τὸ αἰφνίδιον τοῦτο ἐκυρίευσθησαν ἀπὸ φόβου καὶ συνήχθησαν ἅπαντες εἰς τὸ Σεράγι· πλὴν οἱ Ἕλληνες διὰ τε τὰς προλαβούσας συμφωνίας καὶ τὴν διατρέχουσαν συμμαχίαν μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων, τοὺς ὑπεσχέθησαν τὴν ἀσφάλειαν, καὶ οὕτω· ἐξῆλθον ὅλοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν πόρταν τὴν λεγομένην τῶν Καλαβρύτων, μετὰ τὰ ὅπλα τοὺς καὶ μετὰ τὰ πρᾶγμα τους, ὄντες περίπου 1,800 ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν ἐνέχυρον καὶ τὸν Δημήτριον Κολιόπουλον, ὅστις εὗρέθη μαζὺ τοὺς ὅταν ἐγείνεν ἡ ἐφοδὸς τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοὺς συνώδευσεν μετὰ 500 στρατιώτας Ἑλλήνας μέχρι τῆς Βοστίτζης, ὅπου ἐμβαρκαρίσθησαν διὰ τὴν Ρούμελην· μολοντοῦτο ἐφονεύθησαν τινες τῶν Ἀλβανῶν περίπου 200, καὶ ἐν ᾧ ἐξήρχοντο τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ καθ' ὁδὸν ὅσοι ἔμεινον ὀπίσω. Μετὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν τῶν Ἀλβανῶν ἐμβῆκαν εἰς τὸ Σεράγι ἱκανὰ στρατεύματα Ἑλληνικά· ἐμβῆκαν δὲ καὶ ὁ Πετρόμπεης, ὁ Ἀναγνώστης Δελιγιαννόπουλος καὶ ὁ Κρεββατᾶς, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν τὸ βράδυ. Ἐκ δὲ τῶν πραγμάτων τοῦ Σεραγίου, ὅσα ἦτον εἰς τοὺς ἐξω ὀνδᾶδες, διηρπάγησαν ἀπὸ τοὺς στρατιώτας· τὰ δὲ πολυτιμότερα ἦσαν εἰς τοὺς ὀνδᾶδας τῶν χερσιμῶν, καὶ ἡμποδίζοντο οἱ στρατιῶται νὰ εἰσέλθουν. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον αἴφνης ἐφάνη πυρκαϊὰ εἰς τὸ Σεράγι, καὶ κατέκαυσεν ὅλον τὸ

μέρος τῶν περίξ ὁσπιτίων· καί τὰ μὲν χαρέμια τοῦ Καῖμα-
κάμη καὶ Κερχχιᾶ μετέφερον εἰς τὸ ὁσπίτιον τοῦ Μουστα-
φάμπη ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῶν Μανιατῶν, τὸ δὲ πρᾶγμα ὅλον
ἐχάθη, τίνι τρόπῳ ἄδηλον. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι Μπέηδες καὶ
ὅλοι οἱ Ἀγάδες καὶ Ἐφέντηδες ἔμειναν αἰχμάλωτοι εἰς τὰς
χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν Τοῦρκων ἄλλοι μὲν
ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ἐφοδον, ἄλλοι δὲ μετὰ ταῦτα· πλῆθος δὲ
γυναικῶν καὶ παισίων δισεσπάρησαν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Πελο-
ποννήσου αἰχμάλωτοι.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ

Ὑπομνήματα τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος

Ἡ συνταγματάρχης Voutier λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς
τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ δημοσιεύσας Ἀπομνη-
μονεύματα περὶ ταύτης γράφει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς διαγω-
γῆς τῶν Μαυρομιχαλῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τρι-
πολιτσᾶς.

... Οἱ πολιορκούμενοι ἤτησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐπισῶσαν
συνδιάσκεψιν. Κατὰ τὰς συζητήσεις προσεπάθησαν νὰ διαφθεί-
ρωσι τὸν Μαυρομιχάλην ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐκλή-
θησαν ὅμως λακωνικῶς εἰς ὑποταγὴν, τότε, διεκήρυξαν ὅτι ἐ-
χουσι σταθεράν ἀπόφασιν νὰ ἀπολεσθῶσι πάντες καὶ νὰ ἀμυν-
θῶσι μέχρι τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός των.

... Οἱ πολιορκούμενοι, ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, συνέστη-
σαν μετὰ τῶν πολιορκητῶν ἀγοράν, ἐν ᾗ, πρὸς μέγα σκάν-
δαλον τοῦ στρατοῦ, ἐμπροσθέντο καθημερινῶς. Οἱ Μανιαταὶ ἐ-
δίδον αὐτοῖς ἔρπον, καὶ εἰς ἀντάλλαγμα ἐλάμβανον ὅπλα. Ὁ
Κυριακούλης, ἀδελφὸς τοῦ Μαυρομιχάλη, ἠθέλησε νὰ θέσῃ τέρμα
εἰς τὸ πικράδοξον αὐτοῦ ἐμπόριον, καὶ ἐπυροβόλησεν ἀδιακρίτως
ἐν τῷ μέσῳ τῶν παρὰδοξῶν μεταπρατῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἀπήν-
τησαν εἰς τὸν πυροβόλισμόν, οὕτω δὲ ἤρξατο συμπλοκή· εἰς
τῶν Μανιατῶν ἐφονεύθη, πολλοὶ δὲ ἄλλοι ἐτραυματίσθησαν. Οἱ
Ἕλληνες ἐδράμουν εἰς τὸν θόρυβον τῶν πυροβολισμῶν, ἡ δὲ φρουρά
ἐδράζε τὰ ὅπλα· ἡ μάχη ἐγενικεύθη, μετ' οὗ πολὺ δὲ ἐμά-

χοντο εἰς πάντα τὰ σημεῖα. Οἱ Τοῦρκοι ἀπωθήθησαν εἰς τὴν πόλιν ἀφῆσαντες πολυαρίθμους νεκρούς. Ἡ νύξ κατὰ τὸ συνήθες ἐπανεῖρε τὴν ἡσυχίαν.

VOUTIER

Mémoire sur la Guerre actuelle

*Περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Τριπολιτσᾶς,
ὁ G. G. Gervinus γράφει ὡς ἑξῆς.*

... Πρὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ὁ βομβαρδισμὸς διὰ τοῦ παλαιοῦ ἀσθενοῦς πυροβολικοῦ ἐχρησίμευε πρὸς τέρψιν τῆς ἀνίας τῶν πολιορκητῶν. Οἱ Μανιάται ἐν αὐτῇ διενήργουν μετὰ τῶν πρῶην γειτόνων των Βαρδουνιωτῶν ἐπαίσχυντον ἐμπόριον ζωοτροφῶν ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τῆς πόλεως, μεθ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, τοῦ παρὰ δόξου τούτου ἀνδρός, ὅστις διέταξε καὶ ἐπυροβόλησαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν.

G. G. GERVINUS

Insurrection et Régénération de la Grèce

σελ. 343.

Ἐκ τῆς ἀνεκδότου βιογραφίας τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τῆς συγγραφείσης ὑπὸ τοῦ Δ. Π. Θεοδωροπούλου, ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς.

... Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ ἔρως του ἦτο μέγας διὰ νὰ ἴδῃ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερωμένην, μάλιστα ἔμαθε τὴν εἰς τὸ Βαλτέτσι μάχην καὶ νίκην τοῦ ἀδελφοῦ του πεῖζαδῆ Ἡλίου καὶ θείου του Κυριακούλη, ἀπὸ τὴν χαρὰν του πλέον ὅς ἐν ἡμῶν νὰ ἡσυχάσῃ. "Ὅθεν μόλις ἐκάθισεν ἐκεῖ — εἰς Λιμένι — πέντε ἢ ἕξ ἡμέρας καὶ ἀμέσως συνάξας ὅσους ἠδυνήθη Σπαρτιάτας ἐκίνησε διὰ τὰ Τρίκορφα τῆς Τριπόλεως, ὅπου τότε ἦτο τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τότε ὁ πεῖζαδῆς Ἡ-

λίαν και ὁ Κυριακούλης ἐγκροδιώθησαν ἀπὸ τὴν ἐν Βαλτέτσι μάχην, ὥρμησαν πρὸς τὴν Τρίπολιν καὶ ὀχυρώσαντες τὰ Τρίκορφα λεγόμενα μικρὰ ὄρη, ἐπολέμουν συνεχῶς με τοὺς Τούρκους.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ πεῖζαδὲς Γεώργιος, λαβὼν μερικοὺς Σπαρτιάτας κατέβη εἰς τὸ πεδῖον νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους καὶ κλεισθεῖς εἰς ἓνα ἐρημοκλήσιον ἐπολέμει γενναίως. Πλὴν οἱ Τούρκοι τότε πολλοὶ ὄντες, ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν πιάσωσι ζῶντα, ἀνίσως δὲν κατέβαιναν ἀμέσως ὁ καπετὰν Κυριακούλης με πολλοὺς στρατιώτας νὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν ἐκεῖθεν.

Μετὰ δύο ἡμέρας λαβὼν μερικοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους Ἕλληνας, ἐπλησίασεν ἐκείνην τὴν νύκτα εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ ἐνήθρευε. Τότε ἐξεληθόντων τῶν Τούρκων, τοὺς ἐκτύπησαν οἱ Ἕλληνες σφοδρῶς, ὥστε καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπολέμουν οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους. Τοιοῦτους πολέμους ὁ πεῖζαδὲς οὗτος καὶ ἐνέδρας Σπαρτιατικὰς ἔκαμε τότε εἰς πλῆθος, μάλιστα αὐτὸς φιλοπόλεμος ὢν, ὅπου ἤκουε πόλεμον καὶ μάχην, ἀμέσως ὥρμοῦσε με τοὺς Σπαρτιάτας του, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς δὲν ἔλειψεν ἀπὸ κανένα πόλεμον, ἕως οὗ ἐλαβὼν τὴν Τρίπολιν.

Ἡ πόλις αὕτη ἐπολιορκήθη τότε καὶ ἐπολεμήθη μῆνας ἑπτὰ, καὶ οἱ Τούρκοι ἔσθθεν ἐστενοχωροῦντο διὰ τὰς τροφὰς τῶν, διὰ τοῦτο ὁ ἐκεῖ πεῖζαδὲς Ἀναστάσιος ἐπαρκαίνει τοὺς Τούρκους νὰ παρὰδοθῶσι με συνθήκην. Ὁ φυλακωμένος οὗτος Ἀναστάσιος ἀσθενήσας βαρέως ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἀλώσεως πλὴν με συνθήκην καὶ εὐθὺς ἐμβαίνει μέσσω ἐνέχυρον ὁ πεῖζαδὲς Γεώργιος. Οὗτος με τὴν εὐγλωττίαν του κατὰπείσας τοὺς Τούρκους ἡσύχασεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Τοῦτο βλέποντες ἐξῶθεν οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὰ τεῖχη, τὴν Παρασκευὴν ἡμέραν τῇ 23 Σεπτεμβρίου τοῦ 1821 ἔτους. Εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὅλοι οἱ στρατιῶται καὶ καπεταναῖοι τῶν ἐμβαινόντες ὥρμησαν εἰς τὰ λάφυρα, μόνον ὁ πεῖζαδὲς Γεώργιος με τὸν πατέρα του καὶ θεῖόν του Κυριακούλην διαφέντευσεν τὰ παλάτια τοῦ πασᾶ καὶ εἰ δυνατόν νὰ ὑπερασπισθοῦν τὰ κοινὰ πράγματα καὶ τὰς γυναικας τῶν πασάδων, μόλις ἐμδῆκαν εἰς τὸν γυναικωνίτην αὐτῶν τὴν νύκτα, καὶ ἀμέσως οἱ χωρικοὶ οἱ λεγόμενοι βλάχοι, λαφυραγωγῆσαντες ὅλα, ἐβαλαν πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην διὰ νὰ καύσωσιν ὅλους τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους ἀνθρώπους. Τότε ὁ πεῖζαδὲς με τὸν πατέρα του καὶ θεῖόν του

Κυριακούλην, λαθόντες τὰς γυναικὰς ἐκείνας τὰς διέσωσαν εἰς ἄλλην ἐκεῖ πλησίον οἰκίαν τοῦ Μουσταφᾶ καλυμμένου.

Δ. Π. Θ.

Βιογραφία τοῦ πεῖζαδῆ
ΓΕΩΡΓΑΚΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

*Ὁ Thomas Gordon τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλλω-
σιν τῆς Τριπολιτσᾶς περιγράφει ὡς ἐξῆς.*

... Τὴν μεσημβρίαν τῆς 10 Σεπτεμβρίου συνέβη ἰσχυρὰ σύγκρουσις, γενομένη τυχαίως ἕνεκα τῆς διακόψεως σκανδαλώδους ἐμπορίας μεταξὺ τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν πρώην γειτόνων των Βαρδουνιωτῶν. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμποδισθῶσιν οἱ Μανιαταὶ τοῦ νὰ συγκροτῶσιν ἀγορὰς ὑπὸ τὰ τείχη, ἐν αἷς ἐπώλουν ἄρτον καὶ καρπούς εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Κυριακούλης, ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπετη, παρατηρήσας κατ' ἐκείνην τὴν ἐσπέραν μεγάλην συρροὴν ἀνθρώπων ἐμπευομένων, προσῆλθε καὶ ἐπυροβόλησε κατ' αὐτῶν. Τότε οἱ Μωαμεθανοὶ ἐδραζαν τὰ ὅπλα καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐνῷ σῶμα συμπολιτῶν των ἐξῆλθε τῆς πόλεως. Οἱ ἐπαναστάται ἐδραμον πρὸς συνάντησίν των, καὶ ἡ συμπλοκὴ διήρκεσεν εἰς τὴν πεδιάδα ἐπὶ δύο ὥρας, ἐν τῷ μέσῳ ζωηροῦ πυρός ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν πυροβολείων.

Τὴν 25 Σεπτεμβρίου, οἱ Ἀλβανοί, ὧν ἡ παρουσία καὶ ἡ ἀπειλητικὴ στάσις ἤρξατο νὰ προξενῇ ἀνησυχίας, ἐλθόν διαταγὰς παρὰ τοῦ Πετρόμπετη νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀμέσως. Ἀνεχώρησαν περὶ τοὺς 1,500 λαθόντες ζωτροφίας διὰ τὴν πορείαν των, καὶ συνοδευθέντες ὑπὸ 500 Ἑλλήνων, διέτρεξαν τὸν Μορέαν, καὶ διεπεραιώθησαν ἀπὸ Αἰγίου εἰς Ρούμελην. Αὐθημερὸν αἰμοδιψὲς στίφος, μὴ κορεσθὲν αἱμάτων, ἐπετέθη κατὰ τῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες εἶχον ἐξέλθει τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸ τῆς ἀλώσεως. Πλέον τῶν 2,000 ἀνθρώπων, ἐπὶ τῷ πλεῖστον γυναικῶν καὶ παίδων, ἐσφάγησαν ἐν τινι στενοπορείᾳ τοῦ Μαινάλου ὄρους. Τὸ ἄνθος τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς ἐνεκλείσθη ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἄνευ τροφῶν καὶ ὕδατος, παρεδόθη δὲ τὴν 26

ὑπὸ τὸν μόνον ὄρον, νὰ φεισθῶσι τῆς ζωῆς των. Ὁ Κολοκοτρώνης κατέλαβε τὴν πόλιν. Λέγεται δὲ ὅτι εἶπεν ἐν αὐτῇ ἀμύθητον θησαυρόν. Ὁ Μπέης τῆς Μάνης δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπέστειλεν εἰς τὴν πατρίδα του δύο καμήλους καὶ εἴκοσιν ἡμιόνους πλήρεις λαφύρων. Εἶνε ἀδύνατον νὰ εἴπωμεν μετ' ἀκριθείας πόσοι τῶν ἡττημένων ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν ἐπακολουθησασαν σφαγὴν. Ἡ πείνα καὶ ἡ ἐπιδημία ἐπὶ πολὺ εἶχον ἐλαττώσει τὸν πληθυσμόν, οὐχ ἥττον δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς φονευθέντας περὶ τοῦ 8,000, ἐτι δὲ ὑπελείφθησαν πολυάριθμοι αἰχμαλῶτοι, ὧν οὐχὶ ὀλίγοι, ἰδίᾳ νεαροὶ γυναικες, ἀπεστάλησαν εἰς Μάνην.

THOMAS GORDON
History of the Greek Revolution

Τόμ. Α'. σελ. 159.

Περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ὁ Riquetville γράφει τὰ ἐξῆς εἰς τὴν ἑαυτοῦ Ἱστορίαν τῆς Ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος.

... Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἔτους προῦχώρει, καὶ βροχαὶ ἤρχισαν νὰ παρενοχλῶσι τοὺς πολιορκητάς, οἵτινες ἦτο φόβος νὰ διαλυθῶσιν ἐκ τῶν στερήσεων καὶ τῶν ἀσθενειῶν, ὅτε ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιχειρήσωσιν αἰφνιδίαν ἐφοδόν. Οἱ Τούρκοι ἦσαν ἀποτεθαρρημένοι, σφοδρὰ δὲ μάχη ἐπισυμβᾶσα τὴν 15 Σεπτεμβρίου ἐχρησίμυσεν ὅπως καταδειχθῇ ὁ βαθμὸς τῆς πολεμικῆς ἐμπειρίας τῶν Ἑλλήνων. Ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρόν μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς ἀπόστασιν πεντήκοντα βημάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐτοποθέτησεν ἀμέσως ὀπισθεν τοῦ σημείου τούτου δύο πυροβόλα, δι' οὗ ἡμποδίζετο εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσα ἐξοδος, καὶ εἴτα ἔδρυσεν τὴν σκηνὴν του πρὸ τινος χωρίου κειμένου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Μαντινείας, ὃ δὲ Πέτρος Μαυρομηχάλης μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν του ἐστρατοπέδευεσαν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ φρουρίου, εἰς ἀπόστασιν βολῆς τουφεκίου.

Τὴν 16 καὶ 17 ἐβομβοβόλησαν τὴν πόλιν, κατεῖδον δὲ τὴν κατὰπτωσιν τῶν Τούρκων, διότι δὲν ἀνταπήντησαν οὐδὲ διὰ βολῆς τουφεκίου κατὰ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Καὶ ἄλλα

δείγματα τῆς ἐνδείας των εἶχον οἱ Ἕλληνες, διότι ἐβλεπον πολλοὺς μωχμεθανοὺς ἐξερχομένους τῆς πόλεως καὶ ἐπικαλουμένους τὴν εὐσπλαγγνίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Διὰ τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἔλαβον οἶκτον οἱ Χριστιανοί, τοὺς ἀπέστειλαν εἰς γειτονικὸν χωρίον, ἀπεφασίσθη ὅμως νὰ μὴ δεχθῶσι πλέον οὐδὲ ἓνα ἐκ τῶν πολιορκουμένων. Ταυτοχρόνως ἀπέρριψαν, μετὰ τινος ὀργῆς, τὴν πρότασιν τῶν Ἰουδαίων ὅπως χαρισθῇ αὐτοῖς ἡ ζωὴ ἀντὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ. Οἱ ὁμόφυλοι των εἶχον σύρει εἰς τὰ ρεῖθρα τῶν ὁδῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος πατριάρχου Γρηγορίου, ὥστε ὁ θάνατός των εἶχεν ἀμετακλήτως ἀποφασισθῇ.

Τὴν 19 περὶ τοὺς πεντήκοντα μουσουλμάνους, γέροντες, γυναῖκες καὶ παῖδιά, ταπεινοί, ἐξῆλθον ἐπικαλούμενοι τὸ ἔλεος τῶν Χριστιανῶν. Ἐσπευσαν ἀμιλλώμενοι νὰ φέρωσιν αὐτοῖς ἄρτον, σκληρὰ ὅμως ἀνάγκη ἐξηνάγκασε τοὺς πολιορκητὰς νὰ τοὺς ὑποχρεώσωσι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πόλιν. Οἱ Τοῦρκοι αὐτόπται τῆς πράξεως ταύτης ἐπέτυχον τὴν ἐπιῦσιν συνέντευξιν, ἐν ᾗ προσεπαθήσαν νὰ διαφθείρωσι ματαίως τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιατῶν, μὴ κατορθώσαντες δὲ τοῦτο, διεκήρυξαν εἰς αὐτόν, ὅτι ἔχοντες αὐτοὶ τρόφιμα, θὰ ἀφήσωσι νὰ ἀποθάνωσιν οἱ ἄχρηστοι καὶ αὐτοὶ θὰ ἀμυνθῶσι μέχρι τελευταίας πνοῆς.

.....

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἀρίξεως τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου, οἱ Τοῦρκοι ζητήσαντες συνέντευξιν μετέβησαν εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐνθα ἦσαν συνηγμένοι πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ ἡ περίφημος Μπουμπουλίνα καὶ πολλοὶ Ὑδραῖοι πλοίαρχοι, προσδραμόντες ὅπως παραστῶσιν εἰς τὴν ἄλωσιν πόλεως, ἧς ἡ πτῶσις δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε μακράν.

Ἀφοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν ἐκάπνισε τὴν πίπαν του καὶ παρετῆρει τοὺς ἄλλους χωρὶς νὰ τοὺς εἴπῃ λέξιν, ὁ Κολοκοτρώνης ἔλαβε τὸν λόγον καὶ ἀπήτησεν ὀγδοήκοντα χιλιάδας πούγγις ἢ 40 ἑκατομμύρια γρόσια παρὰ τῶν Τοῦρκων, ὅπως τοῖς σώσῃ τὴν ζωὴν, καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διατηρήσωσι τὰ πράγματα τῶν τὰ πρὸς χρῆσιν των, καὶ νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὸν Μεσσηνιακὸν κ λπον καὶ μεταφερθῶσιν εἰς Αἴγυπτον ἢ εἰς Μικράν Ἀσίαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ κολοσσαίῳ ποσῷ, ὃ δὲ σέχης Νετσίπ ἐφάνδης, ὅστις περιεστοιχίζετο ὑπὸ τῶν τριῶν ἀπεσταλλένων, ἀπηντήσεν ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄνευ συνεννοήσεως μετὰ τῶν πολιορκουμένων. Τὸ τοιοῦτον παρεχωρήθη ἐπὶ

τῇ συμφωνίᾳ διημέρου ἀναχωρήσῃ, ὅτε οἱ Τούρκοι θὰ ἐδίδον ὀριστικὴν ἀπάντησιν.

Τὴν ἐπισύσταν τῆς συμφωνίας ταύτης ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν Χριστιανῶν σκιπετάρων, οἵτινες ἐν εἰχλῶν διακρίψει τὴν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀλλήλο-γραφίαν των, ἔλαβον προτάσεις τοῦ Ἐλμάς υἱοῦ τοῦ Μέτσο Μπόνου, ἀρχηγοῦ τῶν Τόσκηδων, ἀποτελούντων μέρος τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἀμέσως δὲ ἐξήλθεν αὐτοπροσώπως καὶ μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς συνδιασκέψεως, ἐπιστολαὶ δὲ τοῦ κυρίου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὸν παρεκίνουν νὰ προβῇ εἰς διαπραγματεύσεις. Ἀπεφασίσθη ὅπως οἱ δισχιλίοι Ἀλβανοὶ οὓς διώκει ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐστίνας των μετὰ τῶν ὀπλων καὶ ἀποσκευῶν των, χωρὶς νὰ γείνη αὐτοῖς ἐξέτασις τις ἢ ἐλεγχίς, ὑπὸ τὸν μόνον ὅρον ὅπως οὔτε αὐτοὶ οὔτε οἱ οἰκεῖοί των ὑπηρετήσωσι κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἵανδῆποτε διαταγὴν καὶ ἂν λάβωσι.

Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας αἱ γυναῖκες τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, πληροφορηθεῖσαι ὅτι ἡ Μπουμπουλίνα εὕρισκετο ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατοπέδῳ, ἐξήτησαν συνέντευξιν μετ' αὐτῆς, ἥτις καὶ ἐγένετο· ἡ ἀπληστία ἐξώθησε πολλοὺς ὀπλαρχηγούς νὰ ἀκολουθήσωσιν ἵνα συνδιαλεχθῶσι μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς. Πολυάριθμοι ἐπαναστάται μιμούμενοι τοὺς ὀπλαρχηγούς των ἤρξαντο νὰ ἀνταλλάττωσιν ἄρτον ἀντὶ ὀπλων, οὕτω δὲ συνέστη εἶδος ἀγορᾶς, ἐν ᾗ ἐπωλοῦντο τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς δικαιώσιν τοῦ πολέμου. Ἐν τούτοις οἱ στρατιῶται ἰδίᾳ ἐβλεπον μετ' ἀνησυχίας τὴν σκανδαλωδέστατην ταύτην ἀγοραπωλησίαν. Ἐσκέπτοντο ὀρθότατα ὅτι ἡ ἡρώς Μπουμπουλίνα δὲν ἐπισκέπτετο ἀφιλοκερδῶς τὰς κυρίας τοῦ χαρμαίου τοῦ Χουρσίτ καὶ ὅτι πλέον ἢ ἐν ἑκ τῶν τέκνων τοῦ Λυκαύργου προὔτιμων τὸν χρυσὸν καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους τῶν τούρκων καὶ ἰσραηλιτῶν τοῦ σιδηροῦ νομίσματος τῶν προγόνων των. Ἐμμεψιμοίρησαν καὶ κατόπιν ἀπήτησαν μεγαλοψῶνως ἵνα διακοπῇ πᾶσα συγκοινωνία, καὶ ἐπειδὴ ἐβλεπον ὅτι οὐδεὶς ὑπήκουεν, ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἐξηπάτασαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον τὴν 20 Σεπτεμβρίου καὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ πῦρ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐνῷ οἱ Ἀλβανοὶ συνεκρούοντο ἐν τῇ πόλει μετὰ τῶν πολιτοκυμένων.

Δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ συνδιαλέξεων, ἡ δὲ 22 Σεπτεμβρίου παρῆλθεν ἄνευ τινὸς ἐπεισοδίου. Τὴν μεσημβρίαν τῆς

ἐπιούσης 23 Σεπτεμβρίου, τὰ πάντα ἦσαν ἐν ἡσυχίᾳ, ὅτε ἡ-
κούσθη κραυγὴ «εἰς ἔφοδον! οἱ Ἕλληνες ἀνέβησαν τὰ τείχη.»
Τότε ὁ στρατὸς ὤρμησε πρὸς τὴν Τριπολιτσάν. Στρατιώτης τις
τοῦ Κολοκοτρώνη εἶχε παρατηρήσει ἀπὸ τῆς κανονιοστοιχίας
τῆς κανονιοβολούσης τὴν βόρειον πύλην, ὅτι τὸ τείχος ἐφρου-
ρεῖτο κακῶς κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο, καὶ ἀνέβη εἰς αὐτό· τὸν ἡκο-
λούθησαν οἱ συστρατιῶταί του, καὶ κατόπιν ὅλος ὁ στρατὸς
ἐδραμεν εἰς βοήθειάν του.

Ταυτοχρόνως οἱ Τούρκοι κατήρξαντο σφοδροῦ πυρὸς ἀπὸ τῆς
Ἀκροπόλεως καὶ ἐνίων πύργων, ἀλλ' οἱ στρατιῶται τοῦ Πε-
τρόμπετη Μαυρομιχάλη, εἰς ὃν εἶχεν ἀποδοθῇ ἡ ἀρχιστρατηγία,
βλέποντες τοὺς τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀνέβησαν τὰς ἐπάλξεις
τῆς πόλεως, καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἐκυρίευσαν τοὺς κυριωτέ-
ρους πύργους καὶ ἔστρεψαν τὰ πυροβόλα των κατὰ τῆς ἀκρο-
πόλεως, ἣν ἀφοπλίζουσιν ἀπὸ τῶν πυροβόλων, καὶ οὕτως ἄπαν-
τες οἱ στρατιῶται εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν.

Ζητοῦσι τοὺς ὁμήρους. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μονεμβασίας καὶ
οἱ ἐπίσκοποι Χριστιανουπόλεως, Δημητσάνης καὶ Ἀμυκλῶν δὲν
ὑπῆρχον πλέον. Ἡ φήμη κατηγορεῖ τοὺς Τούρκους ὅτι τοὺς ἐδη-
λητηρίασαν, ἡ κραυγὴ δὲ αὕτη ἐνουμένη πρὸς τὴν ἀντιπασσο-
μένην εἰσέτι ἀντίστασιν ἀπὸ τινων οἰκιῶν, ἐνθα εἶχον περιχα-
ρκαθῇ, ἐξεγείρουσι τὴν μανίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῶν ὁπείων
ἐξέρχεται ἡ τρομερὰ λέξις οὐδεμία χάρις.

Ὁ ἀναγνώστης ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν φρικταλωτέραν ἀφήγησιν
τὴν διασωθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν περὶ λεηλασιῶν
τῶν πόλεων κατὰ τοὺς βιβλικοὺς χρόνους, καθ' ὧς ἔσφαζον καὶ
αὐτὰ ἀκόμῃ τὰ ζῶα, θέλει ἔχει ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ἀλώσεως
τῆς Τριπολιτσᾶς.

POUQUEVILLE
**Histoire de la Régénération
de la Grèce**

Τόμ. Γ' .σελ 196.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑΝ

Πολιορκουμένων των Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ Ἀθηναῖοι δι' αἰτήσεώς των ἐζήτησαν ἓνα τῶν Μαυρομικαλίων ὅπως ἄρχῃ τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ. Περὶ τούτου ὁ Ἰωάν. Φιλίμων γράφει τὰ ἐξῆς.

... Μαρ' οὐ πολὺ προσεκάλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχηγόν. τὸν Ἥλιον Μαυρομικαλὴν. Ὁ Ἥλιος ἐλθὼν μετὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Κυριακούλη, ὑπεδέχθη διὰ μεγάλης καὶ κοινῆς εὐχαριστίας. Ὁμοίαν καὶ αὐτὸς αἰσθανόμενος τὴν συγκίνησιν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔλεγε· «Καυχῶμαι νᾶ εἶμαι ἐπὶ ζωῆς μου στρατιώτης ἀπλοῦς εἰς τὰς Ἀθήνας.» Ἐλεγεν ἄλλως ὁποῖον μὲν ἔχει καθήκον παρ' Ἑλλήν ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς γῆς τῶν Ἀθηνῶν, ὑπόσω ὡς αὐτὸς θεωρεῖ κατωτέρων τὴν ἀρχηγίαν ἀπέναντι τοῦ κατηκοντος τούτου.

Τῇ 3 Δεκεμβρίου ἐδοκίμασαν οἱ Ἀθηναῖοι ἵνα παρεισδύσωσιν εἰς τὸ ἐνδόν τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τινος ἀνακαλυφθείσης πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Προπυλαίων ὑπογείου ὁπῆς ἡστόχησαν ὡς ἐπισφραγευσάντων τῶν Τούρκων κατὰ τὸ ἐνδοτερον αὐτῆς καὶ γῆν καὶ λίθους. Ἐντεῦθεν προκειμένης ἀδυνατίου τῆς εἰσπηδήσεως τοῦ τείχους ὡς ὑψηλοῦ, παρεδέχθη ὡς δυνατὴ ἡ αὐτῇ εὐθείας ὁρμητικὴ εἰσχώρησις διὰ τῆς πύλης, ὅμα ὡς κατορθωθῇ ἡ ἀποτέφρωσις ταύτης. Ἦν δὲ ξυλινὴ καὶ σιδήρῳ κεκλυμμένη ἐξῶθεν. Ἐπιλοτιμεῖτο ὁ Ἥλιος, ἵνα πρᾶξῃ ἐν ταῖς Ἀθήναις ἀνδραγαθήμα τι, προθύμους παραγκματικῶς ἔχων καὶ τοὺς Ἀθηναίους. Τῇ ὥρᾳ τρίτῃ πρὸ τῆς αὐγῆς τῆς 5 Δεκεμβρίου ἐτέθη τὸ πῦρ, τῶν Τούρκων πυροβολούντων, καὶ κατωρθώθη ἡ καύσις μέρους τῆς πύλης· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τολμηρὰ ἐπιχείρησις, δι' ἣν ἐθανατώθησαν εἴκοσι πέντε ἐκ τῶν Ἑλλήνων, ἐματαιώθη ὡς σωρευσάντων ἐπίσης τῶν ἔχθρῶν πολλὴν ὀπίσθεν τῆς πύλης ὕλην. Ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης ὁδηγηθέντες οἱ Τούρκοι, ἐφώτιζον ἐξῶθεν τὴν Ἀκρόπολιν, ρητινὴν καίοντες κατὰ πᾶσαν νύκτα, ὅπως ἀπελπίσωσι τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ πάσης ὑπὸ τὸ σκότος ἐπιχειρήσεως πρὸς νυκτερινὴν ἐφοδόν· ἐνθαρρυνθέντες δὲ μάλιστα, ὤρμησαν τῇ 16 Δεκεμβρίου, ἵνα ἐκδιώξωσι τοὺς κατέχοντας τὰς δύο πύλας Ἑλληνας, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, δύο φονεύσαντες μόνους.

Ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς ἔπχυσαν αἱ ἐφοδοὶ τῶν μὲν καὶ αἱ ἐξορμήσεις τῶν δέ· ἀμφοτέρω δὲ τὰ μέρη περιωρίσθησαν, οἱ μὲν Τοῦρκοι τειχίσαντες τὴν τρίτην πύλιν πλείονος ἀσφαλείας ἔνεκεν, οἱ δὲ Ἕλληνες κατέχοντες τὴν δευτέραν καὶ πρώτην πλείονος στενοχωρίας τούτων ἔνεκεν. Ἀλλ' οἱ μὲν Τοῦρκοι, ὑπὸ διάφορα καὶ μεγάλα ὑποκείμενοι δυστυχήματα, μόνην ἤλπιζον σωτηρίαν διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς βοήθειας τοῦ Σουλτάνου· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι θεωροῦντες ἐκυτοὺς κυρίους μετ' οὐ πολὺ καὶ τῆς ὅλης Ἀκροπόλεως, ἐπανήγαγον ἀπὸ τοῦδε τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν, μεγάλης οὔσης τῆς εὐφορίας τοῦ ἐλκιδωτος κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἰανουαρίου, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Καρύστου.

Πολιορκουμένης τῆς Ἀκροπόλεως, πολλάκις, ἀλλὰ μάτην ἐπειράθη ὁ Μεχμέτ πασᾶς τὴν διάλυσιν τῶν περὶ τὴν Κάζαν Ἑλληνικῶν σωμάτων, συγκειμένων ἐκ Λακωνίων ὀλίγων καὶ τῶν κατοίκων τῆς Μεγαρικῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἡλίας Μαυρομιχάλη. Ἄλλοτε ζημιῶν καὶ ἄλλοτε ζημιούμενος εἰς οὐδὲν ἡλθέ ποτε ἀποτελεσμα.

Ὅτε δ' εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ Τουρκικὸς στόλος, διεδόθη ἡ διὰ τῶν Θεσπιῶν καὶ τῆς Ἀμφίσης μέλλουσα μετὰβασίς τοῦ Μεχμέτ πασᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πιθανῆς δ' ἐκληφθείσης φήμης τοιαύτης, ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβεν τὸ στενὸν τοῦ Ζεμενοῦ, τὸ ἄγον διὰ τῆς Ἀνεμωρείας καὶ τῶν Δελφῶν εἰς τὸν Κρισαῖον κόλπον· ὁ δ' Ἰψηλάντης ἀπέστειλε τὸν ὑπάσπιστήν αὐτοῦ Ὀρφανὸν ὅπως στρατολογήσῃ τοὺς διεσκορπισμένους Θεβαίους καὶ ἐνισχύσῃ τὰς Θεσπιάς. Ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ἐστρατοπέδευσε τότε κατὰ τὸ Κριεκοῦκι. Καὶ οὐδὲν μὲν ἐγένετο κίνημα σοβαρὸν τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, οἱ περὶ αὐτὸν ὁμῶς προσέβαλον ἀκολούθως τὸ Κριεκοῦκι, ὅπου πεισματωδῶς εἰσῆλθον καὶ βιασθέντες ἐξῆλθον· διωκόμενοι δὲ ἐν τῷ πεδίῳ παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐνθουσιασθέντων καὶ ἐκτεθέντων, οἱ ἵπποι αὐτῶν στρέψαντες ἀντικατεδίωξαν τούτους, μόλις διασωθέντες μετὰ ἀγῶνα πολὺν ἐπὶ ἐνὸς ὑψώματος. Ἀνηρέθησαν τότε Τοῦρκοι μὲν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα, Ἕλληνες δὲ δεκαεπτὰ, ἐπανελθόντες οἱ πρῶτοι εἰς τὰς Θήβας καὶ οἱ δεῦτεροι εἰς τὴν Κάζαν.

Ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ὠχυρωμένην ἔσχε τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Μελετίου καὶ διωρισμένον ἐκεῖ τὸν Καρίγιαννην, ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, μετὰ ἐξήκοντα ὄλων στρατιωτῶν. Κατὰ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΟΤΟΚΟΣ ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΜΠΗ ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΝ ΒΕΡΟΝΑ. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΔΙΑΠΡΕΨΑΣ ΕΙΣ
ΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ ΜΑΧΑΣ ΕΝ ΝΕΟΚΑΣΤΡΩ, ΕΝ ΒΙΡΓΑ.,
ΕΝ ΔΗΡΩ ΚΑΙ ΠΟΛΥΑΡΑΒΩ. ΤΥΦΕΚΙΣΘΕΙΣ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ.
ΤΗΝ 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1830.

νες ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἄλλοι μὲν ἐπήδων μέχρι τῶν Τούρκων ἱππέων καὶ ἐφόνεον διὰ μαχαίρας αὐτούς, ἄλλοι ἐλάβανον τοὺς χαλινούς τῶν ἱππων καὶ διὰ τῶν πιστολίων των ἐφόνεον τοὺς ἐπ' αὐτῶν σπαχήδας, ἄλλοι οἱ καὶ πλείοτεροι συλλαμβάνοντες αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κνημῶν τοὺς ἔρριπτον χαμαὶ καὶ τοὺς ἀπέκοπτον τὴν κεφαλὴν. Πρὸ πάντων ὁμῶς διέχεε περὶ ἑαυτὸν τὸν τρόμον πελώριος Ἀρχάς, ὅστις διὰ δρεπάνου κατέκοπτεν ὅσους ἐχθροὺς συνήντα, ὅτε τρωθεὶς κατὰ τὰ πλευρὰ ὑπὸ τινος σκεπετάρου ἔπεσεν εἰς τὸ τέλος τῆς αἱματηρᾶς ταύτης μάχης. Κατὰ τὴν νύκτα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης κατέλιπε τὴν Λάρισαν, ἣν ἀνωφελῶς κατεῖχε, καὶ μετέβη ὅπως ἀρχηγῆσθαι τῶν στρατευμάτων τῶν κατεχόντων τὰ στενὰ τῆς Κορινθίας, ἐνῶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος διώκει τὰς πολεμικὰς ἐργασίας, ἐξηκολούθει νὰ παρενοχλῇ παντοιοτρόπως στρατὸν ἡμικατεστραμμένον. Ὁ στρατὸς εἶχεν ἤδη παραλύσει, ὅτε, ἀπίστευτον! ὁ σερασκέρης Δράμαλης ὑπέβαλε τοὺς ἐξῆς ὅρους εἰρήνης· «Ὅτι ὑπέσχετο νὰ διοικήσῃ τοὺς Ἑλλήνας μετὰ προθυΐας, ἀρκεῖ νὰ συμφωνήσωσι καὶ καταθέσωσι τὰ ὅπλα· ὑπέσχετο ἐτι ὅτι θὰ πληρῶνῃσι μέρτιόν τινα φόρον καὶ ὅτι θὰ τοὺς μετεχειρίζοντο μετὰ τῆς ὀφειλομένης εἰς τοὺς εἰς ὑποταγὴν ἐπανερχομένους ραγιάδας.»

Τοιαύτην μωρὰν ἐπιστολὴν ἐσχισαν ἐνώπιον τοῦ ἀπεσταλμένου χωρὶς νὰ ἀξιώσωσιν αὐτὴν ἀπαντήσεως, καὶ ταύτοχρόνως ἔλαβον τὰς ἀναγκαίας προβλέψεις, ὅπως ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐχθρόν.

Τὰ πατριωτικὰ ἔσματα ἐψάλλοντο εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ἐπανελαμβάνοντο ἐπὶ τῆς λύρας τὰ ἡρωικὰ κατορθώματα τῶν προγόνων των, ἄλλοι ἠγωνίζοντο εἰς τὴν πάλιν καὶ ἄλλοι ἐχόρευον πυρρῆχίους χοροὺς συνήθεις εἰς τοὺς πολεμιστὰς τοῦ Εὐρώτα. Τὴν 20 Αὐγούστου ὁ σερασκέρης ἀπέσυρε τοὺς πυροβολητὰς τοῦ ἀπὸ τῆς Ἀκροναυπλίας, τὴν δὲ 22 ἤρχισε νὰ σκέπτεται περὶ ὑποχωρήσεως, ἐκτελῶν τοιαύτας κινήσεις, ὥστε νὰ δώσῃ νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι περὶ τὴν ἐσπέραν ἤθελε νὰ εὕρισκετο εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Τρητοῦ, ἵνα τὸν διέλθῃ τὴν νύκτα, ἐνῶ μέγας τῶν στρατευμάτων τοῦ ἔπρεπε νὰ στραφῇ πρὸς τὰς κλεισσωρεῖας τοῦ Πολυφύγγου, ἵνα διὰ τῆς Νεμέας ἐπανεέλθωσιν εἰς Κορινθίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης εὕρισκετο εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ὁ Νικήτας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ εὕρισκομένου πρὸ τοῦ Ναυπλίου, ὑπερῆρχε τὸν Τρητὸν καὶ ὁ Δημ. Ὑψηλάντης ἦτο ἐν Κλεωναῖς.

Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἀπέσπασε τότε τὸν Κρεββατὰν μετὰ 1,500 ἀνδρῶν καὶ ἐπειδὴ ἔμαθεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς διετέλει ἐν πλη-

ρει ὑποχωρήσει, ἐπεχείρησε νὰ τὸν παρακολουθῇ πανταχοῦ. Οἱ πρῶτοι, οὓς ἐκτύπησαν οἱ Ἕλληνες, ἦσαν οἱ Τοῦρκοι οἵτινες εἶχον ἀπολέσει τοὺς ἵππους των. Οὗτοι μὴ δυνάμενοι νὰ τρέξωσιν ἂν δὲν ἐκράτουν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὰς μακρὰς καὶ πλατείας ἀναξυρίδας των, αἵτινες τοὺς ἠμποδίζον νὰ βαδίζωσιν, ἔρριπτον τὰς καραμβίνας, ἀφ' οὗ δὲ προσέβησαν ἑκατοστύας τινὰς βημάτων πνευστιῶντες, μετὰ σπουδῆς ἐκάθισαν ἀναμένοντες τὸν ἐχθρὸν καὶ κρατοῦντες τὰ πιστόλια ἀνὰ χεῖρας. Ἐκατοστύες τούτων ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν κατελθόντων ἀπὸ τῶν ὁρέων των. Ἐν τούτοις ὁ Δράμαλης φθὰς εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος τῆς καλουμένης Δραγουμανόκαμπος εὔρε μετ' εὐχαριστήσεως ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν, ἐπειδὴ ὁ Νικήτας, ἵνα ἐμπνεύσῃ αὐτοῖς τὴν ἰδέαν ψευδοῦς ἀσφαλείας, εἶχεν ὑποχωρήσει πρὸς τὰ ἔμπρος, καὶ κατὰ τὴν παρτέεινεν ὀλίγον περισσότερον τὴν ἀπάτην, οὕτως ὥστε ἡ κεφαλὴ τῆς Τουρκικῆς φάλαγγος εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἄκρου. Τότε ἐπῆλθε φοβερὰ σύγχυσις.

Ὁ Τρητός, εἰς ὃν ὁ Παυσανίας ἀποδίδει τὸ πλάτος ἄρματος, καταστάς δὲ ἑκτοτε στενώτερος ἐκ τοῦ ροῦ χειμάρρου, ἀμέσως ἐπληρώθη νεκρῶν καὶ ψυχορραγούντων ὡς καὶ ἱππέων, οἵτινες εἰς τόσῃν στενοπορίᾳ συνωστιζόμενοι συνετρίβησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἵππων, ἀποφραζάντων καθ' ὁλοκληρίαν τὴν εἴσοδον. Οὐδὲν ἄλλο ἠκούετο εἰμὴ οἰμωγαὶ καὶ φοβεροὶ ὠρυγμοί, χωρὶς οὐδεὶς νὰ σκεφθῇ περὶ ἀμύνης, οὕτω δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν Τοῦρκων, παρὰ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐπυροβόλουν εἰς τὸ σκότος κατὰ τὴν τύχην. Οἱ ἀνάβάντες δὲ ἐπὶ σωρῶν νεκρῶν καὶ ἀπαλλαγέντες ἀνετρέποντο καὶ κατεπατοῦντο ὑπὸ τῶν ἰδίων συντρόφων ἢ ἀνεχαιτίζοντο ὑπὸ φραγμοῦ ἐκ πτωμάτων· ὁ τρόμος κατέστη γενικός, ὅτε ἠκούσθη ἡ ἀπαισία κραυγῇ· δὲν δυνάμεθα νὰ διέλθωμεν. Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ 5,000 Τοῦρκοι στραφέντες πρὸς τὰ ὀπίσω διεπέρασαν μὲ τὸ ξίφος ἀνὰ χεῖρας τὰ στρατεύματα τὰ ὀδηγούμενα ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ κατέφυγον ὑπὸ τὰ πυροβόλα τοῦ Ναυπλίου. Ἀνατέλλων ὁ ἥλιος ἐφώτισε τὴν ἀπαισιωτέραν σκηνήν, ἣν ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Πλέον τῶν 2,500 πτωμάτων ἐπλήρουν τὸν Τρητόν, δι' οὗ ἔρρε βορβορῶδες ὕδωρ ἀναμεμιγμένον μετὰ αἵματος, σκηναὶ καὶ ἀποσκευαὶ διεσπαρμέναι, ἵπποι πλανώμενοι ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς ἄνευ ἱππέων, σημαῖαι, τουφέκια, ὅπλα παντὸς εἶδους, κάμηλοι γονυπετεῖς φέρουσαι τὸ φορτίον των, πυροβόλα ἐρριμμένα εἰς τοὺς χειμάρρους, καὶ παρὰ τὸ ταμεῖον τοῦ στρατοῦ

περιέχον ακόμη 3,000,000 γρόσια, τὸν πασάν, τὸν μετὰ τὸν σερασκέρην, ἐκτάσῃν νεκρὸν παρὰ τὸν ἵππον του. Ὁ Νικήτας ἀνὴρ τόσον ἀφιλοκερδῆς ὅσον καὶ ἀνδρείος ἐξέλεξεν ἐν ἐφίππιον, ἀνῆκον εἰς τὸν πασάν, οὐδὲ ἠθέλησεν ἄλλο τι ἐκ τοιαύτης λείας.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὰ στενὰ τῶν Κλεωνῶν, ἀφ' οὗ ἀπέστειλε τὸν Δημ. Ὑψηλάντην πρὸς τὸ μέρος τῆς Νεμέας, προσέβαλε τὸν Δράμακην, ὅστις μόνον διὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ τετάρτου μέρους τοῦ στρατοῦ του ἐσώθη καταφυγὼν εἰς Κόρινθον εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν δευτέραν ταύτην συμπλοκὴν ἡχμαλώτισαν Ἀλῆ πασά τινα καὶ 200 Τοῦρκους, οἵτινες μετὰ 800 ἀραβικῶν ἵππων, 36 καμήλων καὶ 1,200 ἡμιόνων φορτωμένων ὅπλα καὶ ἀποσκευάς, ἀπεστάλησαν ἐν συνοδείᾳ εἰς Τρίπολιν.

Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἔμενον ἐν Λαρίσῃ καὶ εἰς ἄλλα μεμοιωμένα σημεῖα, ἀγνοοῦντες τὰ ἀτυχήματα καὶ τὴν ὑποχώρησιν του σερασκέρη, καὶ εὐρεθέντες ἐλεύθεροι ἐβάδιζον διὰ τῆς παραλίας μεταβλίνοντες εἰς Ναύπλιον, ὅτε ἐνέπεσαν εἰς Ἑλληνικὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, ἣτις ἀσυνέτως εἶχε προχωρήσει καταλείψασα ἐπίκαιρον θέσιν, ἀφ' ἧς διέκοπτον τὴν ὁδόν. Συνήχθη συμπλοκή, μεθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐν θριάμβῳ εἰς Ναύπλιον. Ἡ νίκη αὕτη καίτοι μικρὰς διαρκείας ἐνεθάρρυνε τοὺς βαρβάρους τοὺς ἐστρατοπεδευμένους πρὸ τοῦ Ναυπλίου οἵτινες ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην των καὶ νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Κόρινθον· ἀλλ' ὑπέστησαν τὴν ἀτυχίαν τοῦ σερασκέρη ἀπολέσαντες 900 πεσόντας εἰς τὰ στενὰ, καὶ ἐκ 1,500 οἵτινες διῆλθον ταῦτα μόλις 200 ἐσώθησαν, καταδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ Νικήτα, Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ ἀνδρείου Ἀναγνώστου Πετμεζᾶ, οἵτινες ἐφρούρουν τὰ ἀνωτέρω στενὰ. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην συνελήφθησαν 800 ἵπποι καὶ πολλὰ ὅπλα.

Τὴν 24 τοῦ μηνὸς καὶ τὰς ἀκολουθοῦς ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι ἀπέπειράθησαν πολλάκις νὰ ἐξέλθωσι τῆς Ἀργολίδος, ἀλλ' ἀπέτυχον καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπκνέλθωσιν εἰς Ναύπλιον, ἐνθα ἀμέσως ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, ὅστις κατέστησε τὸ στραταρχεῖόν του αὐτόθι. Τὴν 25 Αὐγούστου ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνώστης Πετμεζᾶς, ὁ Κρεββατᾶς καὶ ὁ Νικήτας κατῆλθον τῶν ὁρέων, ὅπως συναντήσωσι μοῖραν τοῦ στρατοῦ τοῦ σερασκέρη, ὅστις ἐνεκκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν τοὺς ἀπέστειλεν ἐκ Κορίνθου εἰς Πάτρας, ἐνθα πρὸ 15 ἡμερῶν εἶχε φθάσει καὶ ὁ Ὁθωμανικὸς στόλος. Οἱ Μωαμεθανοὶ ὑπέστησαν

τοιαύτην ἦτταν, ὥστε ἐκ 4,000 μόνον 2,000 ἠδυνήθησαν νὰ καταφύγωσιν ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πυροβόλων τῆς Ἀκροκορίνθου, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες αὐτόθι ἀπώλεσαν 80 καὶ τὸν ἀνδρεῖον Ἀναγνώστην Πετμεζάν, ὅστις ἤξιζεν ἀντὶ ὅλων. Οὐδὲ ἄνευ πικρίας ἐπετεύχθη ἡ νίκη τῆς 26 Αὐγούστου τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Ναυπλίου Τούρκων, ἦτις ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐγκλεισθῶσιν εἰς τὰ φρούρια, διότι ἐθρήνησαν τὸν θάνατον τοῦ ταξιαρχεὺ Νικολ. Νικήτα, ὅστις ἐκ τῆς ὁρμῆς του εἰσῆλθεν ἐφιππος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν. Οἱ στρατιῶταί του κατώρθωσαν νὰ λάβωσι τὸ σῶμά του καὶ νὰ τὸ κηδεύσωσιν, ὃ ὁ τάφος του ἠγέρθη κατόπιν ἐν τῷ μικρῷ φρουρίῳ τοῦ Ναυπλίου. Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἔπαυσαν αἱ συμπλοκαί. Ἡ εἰς Πελοπόννησον εἰσβολὴ ἔφαγε πλέον τῶν 10,000 Μωαμεθανῶν, τὰ πάντα ὅμως ἐν τῷ Ἀργεὶ καὶ τοῖς περιχώροις εἶχον ἐρημωθῇ, ὥστε ἡ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ μεταφέρει τὴν ἑορὰν τῆς εἰς Ἁγίον Ἰωάννην τοῦ Ἀστρους, ἐν Κυνουρίᾳ.

MARIO PIETRI

Storia del Risorgimento della Grecia

Ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου κοῦ Διονυσίου Ρώμα, ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς πληροφορίας περὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη καὶ τῆς εἰς αὐτὴν συμμετοχῆς τῶν Μαυρομιχαλῶν.

... Σᾶς γράφω σύντομα, διότι εὐρίσκομαι ἐδῶ δι' ὀλίγας ὥρας μόνον. Τὰ καθ' ἡμᾶς πανταχόθεν στενά, μ' ὅλον ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς δὲν εὐρίσκεται πλέον εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκετο πρὸ ἡμερῶν κίνδυνον. Μέρος τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκστρατείας ἐκατορθώθη. Τὸ Σοῦλι ἔλαβε μικράν ἀναψυχὴν. Ἡ ἀπόδασις τῆς Σπλάντσας ὠφέλησε μεγάλως καὶ ἀνοίχθη ἐκεῖθεν κοινωνία.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Πλάκας ἐξ αἰτίας τῶν Καπετάνων ἀπέτυχεν ὠφέλησεν ὅμως, διότι ἔσυρε πολλὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐν σώμα Σουλιωτῶν ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ἐλευθεροχώρι τῆς Ἀρτας. Κατὰ τὸ παρὸν εἵμεθα πάντα ἠναγκασμένοι νὰ σταθῶμεν εἰς διφενσίδα διὰ μερικὰς ἡμέρας, καὶ μετέπειτα, ἂν συμφέρῃ, γίνεται καὶ δεῦτερον κίνημα. Ἦλθα ἐδῶ διὰ νὰ κάμω

νά μείνουν τὰ καράβια καὶ εἰ δυνατόν νά εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Τὴν γραμμὴν τῶν Ἀγρᾶφων ἔχουμεν πισμμένην, καὶ οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἔκαμαν τὴν χάριν νά φαρμακίσουν τὸν Τζολάκογλου. Ἡ γραμμὴ τοῦ Καρπενησιῦ κρατεῖται ἐπίσης καλῶς. Ἀπὸ τὴν Λιβαδίαν ὅμως δὲν ἐκρατήθη τὸ στράτευμα τοῦ Χουρσίτ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Δράμακλη, ἕως 10 χιλ., ἐξ ὧν τὸ ἡμῖς μόνον καλοὶ πολεμισταί, καὶ εἰσεχώρησεν ἀνεμπεικίστως εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Εἰς τὴν Κόρινθον, ἐπειδὴ ἡ μὲν πόλις ἦτον καμμένη, τὸ δὲ φρούριον εἶχον οἱ ἡμέτεροι, δὲν ἐστάθη, ἀλλ' ἐπροχώρησεν. Ὁ Κολκοτρώνης ὑπόσχεται, ὅτι δὲν θέλει ἀφήσει νά γλυτώσῃ οὔτε ποδάρη ἀπ' αὐτοὺς. Νά ἰδῶμεν πλέον. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἐκοψαν τὴν κοινωνίαν των, καταλαβόντες τὰ Δεσβένια καὶ τὴν Φουντάναν καὶ τὴν Πέτραν. Ὁ Χουρσίτ μετέβη εἰς Λάρισαν, ἴσως ἐπὶ σκοπῷ νέας στρατολογίας. Αἱ ἐμφύλιοι ταραχαί, ἀναφανεῖσαι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἐπέτρεψαν αὐτὴν τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ. Δὲν ἤξεύρω πῶς μορφὴν θέλουν λάβει αὐταί. Ἴσως ἡ παρουσία τοῦ ἐχθροῦ τὰς παύσῃ. Τόσον μόνον ἤξεύρω, ὅτι μερικοὶ ἀνόνητοι, καὶ τινες κενόδοξοι, καταγίνονται νά ἀφανίσουν τὴν Ἑλλάδα. Τὸ πνεῦμα τῆς φατρίας δὲν ἐλείψε· ὅχι ἄλλο. Αὐτὰ εἶνε ἐν συντόμῳ τὰ καθ' ἡμᾶς, τὰ ὅποια ἂς κοινοποιήσῃ πρὸς οὓς ἀνήκει. Σήμερον μεταβαίνω εἰς Ἀνατολικὸν καὶ αὔριον εἰς Βραχῶρι καὶ ἐκεῖθεν ὅθεν καλέσῃ ἡ χρεία.

Πληροφορίαι ἐκ Μεσολογγίου

σελ. 82.

... Δὲν σὰς ἔγραψα ὕστερον ἀπὸ ἐκείνην μὲ τὸν Α. διότι οὔτε εὐκαιρίαν οὔτε καιρὸν ἔλαβα, καταγινόμενος πάντα εἰς τὸ ὑπουργημά μου ὡς Ἀρχιγραμματεὺς γενικὸς τῆς Οἰκονομίας. Ἦδη δέ, ὠφελούμενος ἀπὸ τὸν εἰς Λιβόρνον ἐρχομὸν τοῦ Β., σὲ γράφω ταύτην μου καὶ σὲ εἰδοποιῶ. Ὅτι προσμένεις νέα τῆς πατρίδος, τὸ ἤξεύρω καὶ ἰδοὺ σὲ χαροποιῶ μὲ τοιαῦτα καὶ χαροποιέστατα.

Ἀφοῦ ὁ Χουρσίτ ἐδοκίμασε τὸ ἀπέρασμά του ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐθυσίασεν ὑπὲρ τοὺς 8,000 χιλ. Ἀλβανοὺς χωρὶς νά ἐκτελέσῃ τοὺς σκοποὺς του, ἐκίνησε καὶ αὖθις ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καί, στρατοπεδεύσας μεταξὺ Λαρίσης καὶ Ζητουνίου, ὥρμησε μὲ πολλὰς χιλιάδας στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον, χιλιάδας 25,

τὸ περισσότερον ἱππεῖς, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν ἀνδρεῖον Μαχμεὺτ Δράμαλιν καὶ ἀπ' ἄλλους τρεῖς πασάδες. Μὲ τὸ νὰ μὴν εὖρον μεγάλην ἀντίστασιν διὰ τὸ πολυαριθμὸν των εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἔφθασαν εἰς τὰ Δερβένια τῆς Πελοποννήσου, ἀπέρασαν αὐτὰ μὲ ἱκανὴν φθοράν των καὶ εἰσῆλθον εἰς Πελοπόννησον· κατὰ τὰς 6 τρέχοντος ἐκυρίευσαν πάλιν τὴν Ἀροκορίνθον, τὴν ὁποίαν τὸ ὀλιγαριθμὸν τῶν ἐκεῖ στρατευμάτων μας δὲν ἠμπόρεσε νὰ βαστάξῃ, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἕως εἰς τὸ Ἄργος. Ἐδωκαν τινὰ μικράν βοήθειαν εἰς τὸ Ναύπλιον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐν τῷ παραῖδιεσθαι, καὶ ἐξαπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς πεδιάδος τοῦ Ναυπλίου.

Οἱ ἀνδρεῖοι Ἕλληνες, συνελθόντες ἐν τοσοῦτῳ εἰς ἓν, καὶ συναθροίσαντες ἱκανὰς δυνάμεις, ἐπολιόρκησαν αὐτοὺς καί, ἀφοῦ γενναίως τοὺς ἐκτύπησαν δις καὶ τρεῖς, ὅχι μόνον τοὺς ἐμπόδιζαν νὰ μὴν ἠμπορέσωσι νὰ λάβωσι τροφάς, ἀλλὰ τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ ἀφήσουν καὶ τὴν θέσιν των καὶ νὰ ὀπισθοδρομήσουν κατὰ τὴν Κόρινθον. Εἰς τὰς 27 τοῦ ἰδίου ἐξεκίνησαν πανστρατιᾷ διὰ τὴν Κόρινθον, ἀλλ' ἀπαντήσας αὐτοὺς εἰς τὰ στενά μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου ὁ ἀνίκητος στρατηγὸς Νικήτας μὲ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἥρωας καὶ κτυπήσας αὐτοὺς, ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς 1,500 καὶ ἄλλα τόσα ζῶα. Ἐλαβε 1,200 ἀπὸ αὐτὰ ζῶντα καὶ πολλὰς ἀποσκευὰς καί, ἀφῆσας μόνον 3 χιλ. πεζοὺς νὰ ἀπεράσσουν, ἔστρεψε τοὺς λοιποὺς ὀπίσω. Οὗτοι δέ, ἐλθόντες εἰς Ναύπλιον καὶ μείναντες ἕξω τὴν νύκτα ἐκείνην, τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν πρῶτ' ἐξεκίνησαν πάλιν νὰ ἀπεράσωσι κατ' ἄλλης ὁδοῦ.

Τὴν διὰβάσιν ταύτην προκαταλαβὼν ὁ ἀνδρεῖος Νικήτας τοὺς ἐκτύπησε καὶ ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς 1,500, ἐξουσίασε πολλὰ ζῶα καὶ ὅλα των τὰ πολεμικὰ ἐφόδια καὶ ἐνὶ λόγῳ κατηφάνισε τὸ περισσότερον μέρος αὐτῶν. Μετὰ τὰς λαμπρὰς ταύτας δύο νίκας τοὺς κυνηγοῦσι φονεύοντες αὐτοὺς ἀδιακόπως οἱ ἥρωές μας· τοιοῦτος δὲ τρόμος ἐκυρίευσεν τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε ἐλπίζεται ταχέια ἢ παντελὴς αὐτῶν φθορά. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων εἶναι καὶ ὁ πρῶην Βεζύρης τῆς Πύλης Ἀλήπασας, τοῦ ὁποίου τὴν κεφαλὴν ἔφερον ἐδῶ εἰς θρίαμβον. Ἐλπίζω ὀγγύεον νὰ σὲ χαροποιήσω μὲ πτῶσιν τοῦ Ναυπλίου, ὅτι πνέει τὰ λοιθία καὶ αὐτό, ὄντων μάλιστα ὡς ἐνέχυρα εἰς ἡμᾶς τῶν ἐγκρίτων τοῦ Ναυπλίου Τούρκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγᾶ πασᾶ.

Εἰς ὅλας τὰς μάχας ἡ φθορά τοῦ ἐχθροῦ, ἀφ' ἧς ὥρας εἰσῆλ-

θεν ἀνοήτως εἰς Πελοπόννησον, ἀναβαίνει εἰς τὸ ἡμισυ ἀπὸ τοῦ ὅλου τοῦ στρατοῦ, καὶ στάσου γενναῖος, ὅτι ὅλοι θέλει ἀφήσουν τὰ κόκκαλά των εἰς Πελοπόννησον. Ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις εὐρίσκεται ἐνταῦθα, μετ' αὐτῆς καὶ ἐγώ, καὶ ἐντὸς ὀλίγου μεταβαίνει εἰς Ἄργος. Ἀγαπητέ, θέλεις θαυμάσει εἰς τὸν ἡρωϊσμόν των ὑπὸ τοῦ γενναιοτάτου Νικήτα, ὅστις παρετάχθη ὡς ἄλλος Λεωνίδας μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλὰ στοχάσου τὸ πῶς καὶ διατὶ πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες.

Ἀπίθανον θέλει φανῇ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς εὐρωπαίους, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἶναι ἀψευδέστατα χωρὶς τινὰ ὑπερβολὴν καταγραφῆς, ὡς ἐγίνοντο, καὶ ὡς ἐπόμενον ἦτον νὰ γίνωσιν, ἀπὸ ἓν ἔθνος μαχόμενον ὑπὲρ τῆς ἰδίας του ἐλευθερίας καὶ ὑπάρξεως, καίτοι ὑστερούμενον ὅλων τῶν ἀναγκαίων.

Πληροφορίαι ἐκ τοῦ Ἀργολικοῦ Κόλπου σελ. 85.

... Ὁ Κολοκοτρώνης, Πετρόμπεης καὶ Ὑψηλάντης, μὴ θέλοντες τὴν Βουλὴν, ἐσπρωζαν τὸν λαὸν ἐναντίον της. Λοιπὸν ὅλοι οἱ στρατηγοὶ καπεταναῖοι, ὅσοι εὐρίσκοντο εἰς Δερβένια καὶ ἀλλαχόθι, ἐπέστρεψαν εἰς Τριπολιτσάν διὰ νὰ ἰδοῦν τὸ ἀποθησόμενον. Οἱ Τούρκοι, ἔχοντες τὴν εἰδησιν ταύτην ἀπὸ μερικοὺς τῶν προϋχόντων, ἀπέρασαν ἀπὸ τὰ στενά, μὴ εὐρίσκοντες οὐδένα πρὸς ἀντίστασιν (οἵτινες ἦσαν τὸν ἀριθμὸν 12,000) ἦλθον εἰς Κόρινθον. Ἐκεῖ ἦτο ἀρχηγὸς ἓνας κάποιος ἱερεὺς, μεταλλαγμένον τὸ ὄνομά του εἰς ὄνομα Ἀχιλλεύς, ἀπὸ Μορέαν καὶ ἀναθρεμμένος εἰς Ὑδραν. Αὐτός, ἀκούωντας ὅτι οἱ Τούρκοι ἐπλησίασαν, ἐθανάτωσε τὸν Κιαμὴλ-μπεην, ἥρπασε μερικὰ ὑπάρχοντα τοῦ θανατωθέντος καὶ ἔφυγε, καθὼς καὶ οἱ στρατιῶταί του ἔκαμαν τὸ ἴδιον. Βλέπωντάς τον ἐμβῆκαν εἰς Τούρκοι μέσα καὶ, μείναντες ὀλίγας ὥρας ἐκεῖ, ἐστείλαν μίαν ἐκστρατείαν ἀπὸ 5,000 εἰς Ἀνάπλι, οἱ ὁποῖοι αὐτόσε ἀπέρασαν ἀπὸ τὰ Δερβένια καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Οἱ Ἀναπλιῶται ὅμως δὲν τοὺς ἐδέχθησαν, μὴ ἔχοντες προβιζιόνες, ἀλλὰ μόνον ἐπῆραν 100 ἀνθρώπους καὶ οἱ λοιποὶ ἐπῆγαν καὶ ἐξουσίασαν τὸ Ἄργος. Εἰς αὐτὰς τὰς ταραχὰς ἡ Βουλὴ ἐσκορπίσθη, καὶ 6 ἀπὸ αὐτοὺς μάλιστα ἐμίσευσαν διόλου ἀπὸ Μορέαν. Καὶ ὁ ἓνας ὑπομένει Δεληγιάννης εὐρίσκεται εἰς ἓν καράβι Σπετσιώτικο τοῦ Χατζῆ Ἰωάννου Μέξη.

Οἱ καπεταναῖοι τῶν Ἑλλήνων, βλέποντες αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἐσυνάθρυσαν τοὺς στρατιώτας των καὶ εἰς ἀπὸ αὐτοὺς,

ὀνόματι Δημήτριος Τζόκρης, ἐκστράτευσεν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ θανατώσας ἀπὸ αὐτοῦς 30 τοὺς εὐγαλεν ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ἠκολούθησαν διάφοροι μικραὶ μάχαι. Ὁ γενναῖος Νικήτας (τὸν ὁποῖον καὶ *Τουρκοφάγον* ὠνόμασαν) βλέπωντας ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν ἠδύναντο νὰ σταθοῦν ἐκεῖ διὰ πολλὰς ἡμέρας, μὲ τὸ νὰ τοὺς λείπουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐμίσευσεν μὲ τοὺς στρατιώτας καὶ ἐπῆγε καὶ ἐπιάσει τὰ Δερβένια. Οἱ Τούρκοι, ἀναχωροῦντες διὰ νὰ ἐπιστρέψουν ὀπίσω, ἀπαντήθησαν μὲ τὸν Νικήταν· ἄρχισαν τὸν πόλεμον καὶ ἐθανάτωσαν Τούρκους 3,000· τοὺς ἐπῆραν ὅλα τὰ ζῶα χωρὶς νὰ τοὺς ἀφήσουν ἓνα, οἱ δὲ λοιποὶ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀπὸ ἓνα κατήφορον ἐνὸς βουνοῦ καὶ ἐπῆγαν εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες συναθροισμένοι τοὺς ἐπελιορκῶσιν. Τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ὕστερον ἀπὸ ἓνα πόλεμον ὁποῦ ἔκαμν οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, τὰ ἐκράτησαν καὶ τὰ ἔχουν αὐτοί. Τὸ Ἀνάπλι ἐλπίζον νὰ παραδοθῇ ὀγγύγορα, ἐπειδὴ ἐλλείπονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τὰ γραικικὰ κρεάδια, συνιστάμενα ἀπὸ 70, ἔτοιμα ὄντα, εἶχον ἀποφασίσει νὰ μισεύσουν τὰς 18 Αὐγούστου ε. π.

Ἔτεραι πληροφοροίαι

σελ. 88.

Οὕτως ἐμβῆκε τὸ τρομερὸν τοῦτο σῶμα εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸ ὁποῖον, ἀφ' οὗ ἄφησεν ἐν μέρος μικρὸν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἄλλο εἰς τὴν Κόρινθον, ἀκολούθησε χωρὶς ἀναβολῆς τὸν δρόμον τοῦ ἕως τὰ τείχη τοῦ Ἀναπλίου, καὶ χωρὶς τινὸς ἀντιστάσεως παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ διάβασις τῶν ἐχθρῶν τόσον εὐκολύνθη, καθ' ὅσον οἱ Ἕλληνες, βλέποντες τὸ ἐρχόμενον μέγα πλῆθος, ἄφησαν εἰς αὐτὸ ἐλεύθερον τὸ πέρασμα, καὶ τὰ εὐρίσκόμενα κατ' ἐκείνην τὴν ὁδὸν μικρὰ σώματα ἐτραβήχθησαν, ἀναμένοντα τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἐθνικῆς Διοικήσεως διὰ νὰ συνεργήσωσι καὶ αὐτὰ συμφώνως.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ σοὶ εἴπω τι περὶ τῶν φρουρίων Ἀναπλίου καὶ Ἀθηνῶν, πρὶν ἐξακολουθήσω τὴν διήγησιν τῆς ἐκβάσεως ταύτης τῆς εἰσβολῆς. Ἡξευρα λοιπόν, ὅτι μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς γενομένης συνθήκης, οἱ περισσότεροι τῶν παραδοθησομένων Τούρκων εὐρίσκοντο εἰς τὴν πόλιν, προσμένοντες τὰ πλοῖα διὰ νὰ τοὺς ὑπάγουν εἰς Ἀσίαν. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοῦς εἶχον ἤδη ἀρχίσει ἐμβαρκαρόντες, ὅταν αἰφνιδίως ἠκούσθη ὡς κεραυνὸς τὸ πέρασμα τοῦ Τουρκικοῦ σώ-

ματος ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας, καὶ ὅτι ὥρα τῇ ὥρᾳ ἐμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς μόνην ταύτην τὴν ἀπροσδόκητον εἴδησιν οἱ αἰχμάλωτοι Τούρκοι ὑπερῆφρανεύθησαν, ἀγρίευσαν, καὶ ἐγκαρδιωθέντες ὕβριζαν μὲ φοβερισμοὺς τοὺς κατοίκους Ἑλλήνας. Δὲν τοῖς ἔφθασε τοῦτο, ἀλλὰ ἐσυναΐζοντο εἰς μικρά σώματα ζητοῦντες ἄρματα, καὶ μερικοὶ, μεταχειριζόμενοι τὴν βίαν, ἠμπόρεσαν νὰ ἀρπάξουν ἀπὸ κανένα μεμονωμένον πολίτην.

Προβλέποντες λοιπὸν οἱ Γραικοί, ὅτι ἐὰν τοὺς ἄφιναν ἐλευθέρους καὶ νὰ κάμουν ὅ,τι θέλουν, ἤθελον συμβῇ δι' αὐτοὺς θλιβερώτατα ἐπόμενα, καὶ ὅτι πλησιάζοντος τοῦ ἐχθρικοῦ σώματος, (ὅπερ δὲν ἠκολούθησε ποτέ), ἤθελον δοθῇ εἰς μεγάλας σκληρότητας, ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς ξεμπερδεύσουν, ἐν ᾧ τοιούτῳ τρόπῳ παρέβησαν τὰς συνθήκας. Εἰς ταιαύτην δημῶδη ὀργὴν ἐθυσιάσθη ἐν μέρος ἀπὸ αὐτοὺς καὶ μόνον ἐσώθησαν ὅσοι ἠμπόρεσαν ν' ἀποφύγουν τὴν πρώτην ὁρμὴν, καταφεύγοντες εἰς διαφόρους οἰκίας ἰδιαιτέρων καὶ εἰς τὰ Κονσολάτια, οἵτινες ἀκολούθως ὑπερασπίσθησαν ἀπὸ δύο Βασιλικά Γαλλικὰ πλοῖα· δὲν ἠμπορεῖ τινὰς ἐν ἀληθείᾳ νὰ ἐπαινέσῃ ἱκανῶς τὴν σταθερότητα τῶν ναυάρχων των, καὶ τὴν γνωστὴν φιλανθρωπίαν τοῦ ἔθνους τοῦτου, λυποῦμαι μόνον, διότι δὲν ἔδειξαν τὴν ἰδίαν φιλανθρωπίαν καὶ πρὸς τοὺς ταλαιπώρους Ἑλλήνας, τοὺς ὁποίους εἰς διαφόρους περιστάσεις κατέσφαξαν οἱ βάρβαροι, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς ἐκείνην τῆς Χίου, πλησίον τῆς ὁποίας εὐρίσκοντο μερικαὶ Εὐρωπαϊκαὶ θαλάσσιαι δυνάμεις, μένουσαι ὡς ἀδιάφοροι θεαταὶ τῆς φρικτῆς σφαγῆς· ἐγένετο μάλιστα μετὰ τὴν ἀμνηστίαν, τὴν ὁποίαν τρόπον τινὰ ἐγγυήθησαν οἱ ὑπουργοὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, διακηρύττοντές την οἱ ἴδιοι, καὶ εἶναι ν' ἀπορήσῃ τινὰς, πῶς εἰς ἐκείνας τοὺς ἀλχιστον τὰς στιγμὰς δὲν ἔτρεξαν αὐταὶ νὰ σώσωσι τοὺς δυστυχεῖς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ ἐπικατάρατος Καπετὰν Πασᾶς διὰ πολλὰς ἡμέρας ἠκολούθησε τὴν θηριώδη σφαγὴν.

Εἶχον ὁμοίως ὑπογραφῇ αἱ συνθήκαι διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀναπλίου εἰς τοὺς Ἑλλήνας, καὶ πρὸς βεβαίαν διατήρησιν αὐτῶν ἕως ὅτου φθάσωσι τὰ πλοῖα διὰ νὰ μετακομίσουν τοὺς Τούρκους εἰς Ἀσίαν, ἔδωσαν ἐνέχυρα, τὸ πλεῖστον μέρος ὑποκείμενα σημαντικὰ καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ υἱὸς τοῦ εἰρημένου Ἀλῆ Μπέῃ. Πλὴν ἅμα ὅτε ἔμαθον καὶ αὐτοὶ τὸ πλησίασμα ἐνός μεγάλου σώματος ἰδικῶν των, παρέβησαν τὰς συνθήκας, σφαλίσαντες τὰς θύρας τοῦ Κάστρου καὶ ζητοῦντες τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἐνεχύρων μὲ τοὺς ἐμβάντας εἰς τὸ φρούριον Ἑλλη-

νικούς Κομμισαρίους· τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦτο ἀπεβάλθη παρὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων ἔμεινε τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν μικρὸν φρούριον.

Ἐπαναλαμβάνων τώρα τὰ περὶ εἰσβολῆς, σοὶ λέγω, ὅτι ἐν τοσούτῳ ἀνέλαβον οἱ Ἕλληνες τοῦ Μορέως καὶ διεύθυναν τὰς δυνάμεις των εἰς τὰ διὰ τὸν σκοπὸν των ἀρμοδιώτερα μέρη. Καὶ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὅστις εὕρισκετο εἰς Τριπολιτσάν, ἐκστράτευσεν ἀμέσως μὲ τὸ σῶμά του ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, προσκαλέσας τοὺς γείτονας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Ὅλοι οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ἄρματα, εἰς μόνην τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἀρχηγῶν των, ἔτρεξαν προθύμως εἰς τὸν προσδιωρισμένον τόπον, ἐκεῖ γέμοντες ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐστάλησαν εἰς τὰ περίξ τοῦ Ἀργους καὶ τοῦ Ἀναπλίου, ὅπου ὁ ἐχθρὸς, ὡς εἶπον, εἶχε σταθῇ, καὶ ὅπου ἐξαίφνης εὐρέθη περικυκλωμένος καὶ πολιορκημένος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Τότε ἄρχισεν ἀπὸ ἀμφοτέρω τὰ μέρη μία πεισματῶδης μάχη, ἣτις ἐβάσταξε διὰ διαφόρους ἡμέρας, ἀνανεουμένη εἰς διαφόρους τοποθεσίας, καὶ ἀναλαμβάνουμένη πάντοτε μὲ μεγάλην ζημίαν τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι θεωροῦντες, ὅτι ὁ ἀριθμὸς των ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐσμικρύνετο, καὶ ὅτι ἐκινδύνευον νὰ χαθοῦν ὅλοι ἐκεῖ, καὶ ὅτι οἱ συνάδελφοί των δὲν τοὺς ᾔθελον μὲ κανένα τρόπον εἰς τὸ φρούριον, διότι δὲν εἶχον μαζὶ των ζωοτροφίας, ἀπεφάσισαν, μὴ ἔχοντες ἄλλε καταφύγιον, νὰ συμμαζωχθῶσι καὶ νὰ τραβηχθῶσι πρὸς τὴν Κόρινθον, ἵνα ἐνωθῶσι μὲ τοὺς ἐκεῖ μέιναντας, καὶ ὅπου ἤλπιζον, ὅτι ᾔθελον ἔχει πλησίον τὴν θάλασσαν, θεμελιούμενοι πολὺ εἰς τὸν στόλον των. Τὸν μόνον Ἀλῆ Μπέη ἐδέχθησαν εἰς Ἀνάπλι μὲ 200 περίπου ἰδιεὺς του, καὶ μὲ ὀλίγας ζωοτροφίας· οἱ λοιποὶ ἤρχισαν νὰ ὀπισθοδρομῶσι πρὸς τὴν Κόρινθον· ὅμως τὴν 25 καὶ 26 Ἰουλίου οἱ Ἕλληνες καθ' ὁδόν, μεταξὺ Ἀργους καὶ Κορίνθου, τοὺς ἐκτύπησαν ἐκ νέου εἰς μίαν αἱματωδέστατην μάχην.

Ὡφελούμενοι οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰς τοποθεσίας ὅπου, ὡς ἡξέυρεις, εἶναι εἰς ἐκεῖνα τὰ περίξ, καὶ τὰς ὁποίας κατέλαβον ἐπιμελῶς, κατεχάλασαν τὸν ἐχθρόν. Ἀρκεῖ τὸ νὰ σὲ εἶπω, ὅτι ὑπὲρ τὰς 2,500 Τούρκοι καὶ ἄλλα τόσα ζῶα ἔμειναν εἰς τὸν κάμπον, καὶ ὅτι ἕως 1,500 ἄλογα, μουλάρια καὶ κάμηλοι ἔπεσον ζωντανὰ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐκτός πολλῶν αἰχμαλώτων καὶ ἱκανῆς ποσότητος ἐφοδίων καὶ σκευῶν. Μετὰ ταύτην τὴν μάχην ἠμπόρυσεν ἐν μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στρατεύματος νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὀπισθοδρομὴν του πρὸς τὴν Κόρινθον,

τὸ δὲ ἕτερον ἐβιάσθη νὰ στρέψῃ πάλιν πρὸς τὸ Ἀνάπλι. Τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος ἐκίνησε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν δι' ἄλλης ὁδοῦ, διὰ νὰ ὑπάγῃ πάλιν εἰς Κόρινθον, οἱ ἀκούραστοι ὅμως Ἕλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀνδρεῖος Νικῆτας, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀμελήσουν τὴν νέαν ταύτην περίστασιν εἰς τοποθεσίαν δι' αὐτοὺς ὠφέλιμον, ἀλλὰ, προῖδόντες τὸ κίνημα τοῦ ἐχθροῦ, διευθύνθησαν εἰς ἀπάντησίν του, καὶ οὕτως ἐδόθη ἄλλη πεισματοῦδεστέρα μάχη με' ὀλεθρον μεγάλον τῶν Τούρκων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔμειναν εἰς τὸν κάμπον ὑπὲρ τὰς 3,000, πληθος πληγωμένων καὶ πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἐκτὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ζώων, ἐφοδίων καὶ σκευῶν, ἅτινα ἔμειναν λάφυρα εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων Τούρκων, εἶναι πολλὰ σημαντικὰ ὑποκείμενα καὶ εἰς αὐτῶν, ὁ εἰρημένος Ἀλῆς Πασᾶς, τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁποίου ἔφερον με' θρίαμβον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν. Λέγουσιν, ὅτι καὶ ὁ Μαχμουτ Πασᾶς ἐπληγώθη βαρέως.

Οἱ ἐκ ταύτης τῆς μάχης διασωθέντες Τούρκοι ἔφυγον ὁρμαίως πρὸς τὴν Κόρινθον, διωκόμενοι πάντοτε παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑποφέροντες οὐκ ὀλίγην ζημίαν. — Συναχθὲν τὸ λείψανον τοῦ Τουρκικοῦ σώματος, συνιστάμενον εἰς ἱππικόν, εἰς τὴν Κόρινθον, ἐδοκίμασε νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν Πάτραν, πλὴν οἱ Ἕλληνες τῷ ἐμπόδισαν τὸν σκοπὸν του, καὶ οὕτω περιεμαζώχθη εἰς ἐκείνην τὴν τοποθεσίαν. — Οἱ Τούρκοι εἶχον διατάξῃ τὸσον καλῶς τὰ κινήματά των, ὥστε ἐν ᾧ εἰσῆρχετο εἰς τὸν Μωρέα ὁ Χουρσιῦ Πασᾶς με' τὸ σῶμα του καὶ πρὶν ἔτι εἰσέλθῃ ὁ στόλος εἰς Πάτραν, οἱ Τούρκοι τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῶν Καστελίων τῆς Ναυπάκτου, διοικούμενοι ἀπὸ τὸν Ἰσούφ Πασᾶ, ἔκαμαν μερικὰς ἐπιδρομὰς διὰ ξηρᾶς, καὶ ἀποβάσεις εἰς τὸν Κόλπον, ζημιοῦντες ὅπως οὖν τὴν Βοστίτσαν, με' σκοπὸν νὰ κρατῶσιν οὕτω τοὺς Ἕλληνας ὑποχρεωμένους καὶ διηρημένους εἰς διάφορα μέρη· πλὴν αὐτοὶ παντοῦ τοὺς ἐκτύπησαν καὶ με' μεγάλην ζημίαν τοὺς κατεδίωξαν.

Πληροφόριαι ἐκ Γαστούνης

σελ. 91.

Πιθανὸν ἕως τώρα νὰ ἐμάθαιτε τὸν θάνατον τοῦ Ἀ. Νούτσου καὶ Παλάσκας, τοὺς ὁποίους ἔστειλεν ἡ Βουλὴ εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ὁ μὲν Παλάσκας νὰ λάβῃ πρὸς ὦραν τὸν τόπον τοῦ Ὀδυσσεως, ὁ δὲ Νούτσος, ὁ φίλος του, νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν Βουλὴν νὰ ἀπολογηθῇ διὰ τινὰ προσεχθέντα εἰς αὐτὸν ἐγκλήματα. Ἀλλ'

αὐτός, ὑπ' ἀλόγου θυμοῦ κυριευθεὶς, τοὺς ἐφόνευσεν ἀμφοτέρους. Τούτου ἕνεκεν καὶ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος εἶχον κακῶς, διότι ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος, ὀργισθέντες κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως, τὸν ἀπεγύμνωσαν πάσης τιμῆς καὶ ἀξίας, ὅστις καὶ ἐπλανᾶτο μὲ ὀλίγους τινὰς εἰς τὰ ὄρη. Μετὰ ταῦτα δὲ ἡ Βουλὴ, βλέπουσα τὸν ἐχθρὸν νὰ πλησιάζῃ μετὰ δυνάμεως πολλῆς, ἔκαμε τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν καὶ τὸν ἐσυγχώρησεν. Ὁ ἐχθρὸς, ὠφελούμενος εἰς τὴν μεταξὺ αὐτὴν εὐκαιρίαν, ἔστειλεν ἐν σώμα ἀπὸ 7 χιλ., καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, καὶ μὴ εὐρὼν ἀντίστασιν ἐπροχώρησεν ἕως τὴν Λιβαδίαν. Ὁ Χουρσίτ, νομίζωντας, ὅτι οἱ Ἕλληνες κατέπεσαν ὅλοι ἐπάνω εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα, ἔτρεξε μὲ τὸ λοιπὸν μέγα σῶμα, συνιστάμενον ἀπὸ σχεδὸν 50 χιλ., στοχαζόμενος νὰ εὕρῃ τὴν εἰσοδὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἐλευθέραν. Ἀλλ' ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος, διότι οἱ Ἕλληνες ἔβαλαν ὅλην τὴν προσοχήν των ἐκεῖ, εἶχον μάθει τὸν σκοπὸν του, καὶ μάχης σκληρᾶς γινομένης ἐνίκηθη ὁ Χουρσίτ κατὰ κράτος, καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ ἐσώθη εἰς Ἀάρισσαν. Μέρους τοῦ σώματος τοῦ Χουρσίτ, κόπτον ἀπὸ τὸ ὄλον, ἔτρεξε καὶ ἡνώθη μὲ τὸ εἰς Λιβαδίαν καὶ ἔγινεν ἕως 10 χιλ., καὶ ἐπέκεινα, καὶ τρέχον ἀπέρασε τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ἕτερα στίφη Ἑλλήνων, ἐπιπεσόντες κατ' αὐτῶν τοὺς κατέκοψαν μέχρις ἐνός.

Πληροφορίαι ἐκ Κερκύρας σελ. 104.

Ταῦτοχρόνως τὸ στράτευμα τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκ τριάκοντα καὶ πλέον χιλιάδων ἀνδρῶν, μὲ τὸ ὁποῖον οὗτος ἐσκόπει νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἶχε προχωρήσει πρὸς τὰς ἀκτὰς τοῦ Σπερχειοῦ, ὅπου τὸν ἐπερίμενον οἱ Ἕλληνες, ἔχοντες εἰς τὰ νῶτα αὐτῶν τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐν ἀπόσπασμα ὅμως αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος ἐκ 12 χιλιάδων, ἀγόμενον ἀπὸ τοὺς τρεῖς Βεζύρας, Μαχμούτ Πασᾶν Δράμαλιν, Ἀλῆ Πασᾶν καὶ Χατᾶν Πασᾶν, ὑπερβάν διὰ μέσου τῶν βουνῶν τὰς πηγὰς τοῦ ρηθέντος ποταμοῦ, εἰσέβαλε, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐμποδισθῇ, δι' ἄλλης ὁδοῦ τῶν Θερμοπυλῶν, εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν ὠδεύσε κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου εἰσῆλθε, χωρὶς οὐδὲν ἐμπόδιον νάπαν-τήσῃ καὶ κατὰ τὰς 20 Ἰουλίου ἐστρατοπεδεύσεν ἐνώπιον τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖθεν ἐβάδισε πρὸς τὸ Ἄργος, ὅπου ἠῤῥευσεν ἡ Γενικὴ Κυβέρνησις, ἥτις καταληφθεῖσα ἀπὸ αἰφνιδίαν κατὰ-

πληξιν, ἐσκέφθη νὰ σωθῇ ἐπιβιβαζομένη εἰς τὰ πλοῖα. Τὸ Ναύπλιον, ὅπερ εἶχεν ἤδη συνθηκολογήσει, ἡρνήθη νὰ παραδοθῇ, καὶ ἐκράτησε μάλιστα ἐκείνους, οὓς εἶχε λάβει, ὡς ἐγγύησιν τῶν συμφωνηθέντων. Συγχρόνως οἱ τρεῖς Τουρκικοὶ στόλοι, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν διαμερισμάτων τῆς Βαρβαρίας, ἠνωμένοι καὶ συμποσούμενοι εἰς 70 ἕως 80 πλοῖα, ἐφάνησαν εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ διεδόθη ἡ φήμη, ὅτι εἶχον 15 χιλιάδας ἀνδρῶν πρὸς ἀπόβασιν. Τόσαι δυσμενεῖς περιστάσεις, συμπεσοῦσαι μὲ τὴν ἔλλειψιν μέσων καὶ συμπνοίας, ἡ ὁποία, κατὰ δυστυχίαν ἐπεκράτει τότε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, παρήγαγον γενικὴν ἀθυρίαν καὶ ἐφαίνετο ἡδη ἐπικειμένη ἡ καταστροφή των.

Τὸ ἐκ πλοίων καὶ δυνάμεων τῆς ξηρᾶς ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο τότε εἰς Φανάρι, ἀνεκλήθη. Ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων δυσχερειῶν οἱ Σουλιῶται, μετὰ τῶν συντρόφων των ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, οἱ ὅποιοι εἶχον καταφύγει ὅλοι μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὸ Σοῦλι, στερούμενοι τροφῶν καὶ αὐτοῦ ἔπι τοῦ ὕδατος, ἀπολέσαντες πᾶσαν ἐλπίδα βοήθειας καὶ βλέποντες, ὅτι παρῆλθε καὶ τὸ καλοκαίρι, μετὰ εἴκοσιν ἀκόμη ἡμερῶν ἀργοπορίαν, ἐσυμφώνησαν ἐπὶ τέλους μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον Ὁμέρ Πασᾶν κατὰ τὰς 8 Αὐγούστου, ὅπως οἱ σύντροφοὶ των λάβωσιν ἀμνηστίαν καὶ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς ἐστίας των (ὅπερ καὶ ἐπραξάν), οἱ δὲ Σουλιῶται νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν τόπον των, ὅταν ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις τοὺς δεχθῇ μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους· νὰ παραλάβωσιν ὅλα των τὰ πράγματα, ὅπλα καὶ ἔπιπλα, καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ὁ Ὁμέρ Πασᾶς ἀπὸ τὰ καθυστερούμενα, τὰ ὁποῖα ὤφειλον εἰς τὸν ποτὲ Ἀλῇ πασᾶν. Αὕτῃ ἡ σύμβασις δὲν ἐξετελέσθη ἀκόμη, φαίνεται ὁμῶς ὅτι θὰ ἐκτελεσθῇ.

Ὁ Θεὸς νὰ εὐδοκῇ νὰ καταπαύσῃ τὴν τρομερὰν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐπαπειλεῖ τὴν ἀτυχῇ Ἑλλάδα, καὶ νὰ τὴν καταπραϋνῇ μὲ τὴν ταχύτητα μὲ ὅσῃν ἡγέρθη.

Ὁ Χουρσίτ πασᾶς, μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δράμαλη, ἐπροχώρησε καὶ αὐτὸς μὲ τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατεύματός του· ἀλλὰ παρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν, ἠναγκάσθη νὰναλάβῃ ἀπὸ 19 ἕως 20 Ἰουλίου αἰματηροτάτην μάχην, ἣτις κατέληξεν εἰς τὴν παντελῆ ἥτταν αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὀραπετεύσας, μόνις ἐσώθη μὲ ὀλίγας χιλιάδας ἐκ τῶν ἀνδρῶν του, εἰς Λάρισαν· οἱ λοιποὶ ὁμῶς ἡχμαλωτίσθησαν ἢ ἀπωλέσθησαν.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Μαυρομιχάλης τῆς Μάνης ἐγίναν τολμηρότεροι ἐκ τῶν κινδύνων, καὶ συναθροίσαντες τὰς δυνάμεις των ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος ἐπατοῦσε τὴν γῆν των, καὶ διεσκόρπισαν ὁμοίως κατὰ διαφόρους συναντήσεις τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Δράμαλη, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα, πανταχόθεν στενοχωρούμενα παρὰ τὴν Κόρινθον καὶ στερούμενα τροφῶν, θὰ παραδοθῶσιν ἀναμφιβόλως, ἂν δὲν παρεδόθησαν ἕως τώρα, ὡς ἀκούεται πανταχόθεν ἐπαναλαμβανόμενον. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς τρεῖς Βεζύρας, λέγεται, ὅτι ὁ θηριώδης Μαχμούτ πασᾶς ἐφονεύθη, ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἠγματοκωτίσθη καὶ ὁ Χασάν πασᾶς ἐγένεν ἄφαντος. Τὸ Ναύπλιον, μὴ λαβὼν ζωοτροφίαις, παρεδόθη ὀριστικῶς καὶ τὸ κατέλαβον οἱ Ἕλληνες.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος, χωρὶς νὰ ἔχη εὖτε ἓνα μόνον ἄνδρα πρὸς ἀπόβασιν καὶ ὅχι μὲ ἀρκετὸν πλήρωμα, ἐφθασεν εἰς τὰς Πάτρας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου καὶ παρέλαβε τὸν Ἀρχιστράτηγον Καρᾶ Μεχμέτ πασᾶν, λεγόμενον Καπετᾶν πασᾶν. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας παρέλαβεν ἀπὸ τὰς Πάτρας 3,500 ἄνδρας ἀπὸ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον ἀπεβίβασεν ὁ αὐτὸς Πασᾶς καὶ τοὺς ὑπῆγεν εἰς Γαυρόλιμνην τῆς ἀπέναντι Αἰτωλίας, προσπαθήσας νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλ' ἐνικήθησαν κατὰ κράτος.

Πληροφορίαι ἐκ Κερκύρας

σελ. 113.

... Αὐτοὶ οἱ καλοὶ πατέρες τοῦ ἔθνους, ἀντὶ νὰ συναχθῶσι καὶ νὰ σκεφθῶσι περὶ τῶν πρακτέων, νὰ ἐθαρρύνωσι τοὺς στρατιώτας καὶ τὸν λαὸν νὰ πιάσουν τὰ ἄρματα, νὰ στείλουν νὰ κατασκοπεύσουσιν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ, ἦτον οἱ πρῶτοι ὁποῦ ἐφυγον εἰς τὸ περιγιάλιον καὶ ἐμβήκαν νὰ φυλαχθῶσιν εἰς τὰ καράβια. Οἱ στρατιῶται καὶ ὁ λαός, βλέποντες τὴν φυγὴν τῶν προύχόντων, ἐστοχάσθησαν, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐφθασαν καὶ εἰς τὸ Ἄργος, ἐδιασκορπίσθησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν· ὁ ἄνδρας ἔχασε τὴν γυναῖκα καὶ ἡ μητέρα τὰ παιδιὰ των. Ἐλσεινὸν τὸ θέαμα ἦτον νὰ βλέπῃ τινάς. Κανένας δὲν ἐφρόντιζε διὰ περιουσίαν, ἀλλὰ νὰ φυλάξῃ τὴν ζωὴν του. Πολλοὶ ἐρρίχνοντο εἰς τὴν θαλάσσαν ἀπὸ τὸν φόβον τοὺς διὰ νὰ γλυτώσουσιν εἰς τὰ καράβια, χωρὶς νὰ κυνηγῇ κανένας. Ὁ Πετρόμπεης, ὁποῦ πρὸ μερικῆς ἡμέρας εἶχε φθάσει ἐκεῖ καὶ ἐζητοῦσε 12 χιλ. γρόσια διὰ 1,000 Σπαρτιάτας, νὰ τοὺς στείλῃ νὰ ἀπεράσουσιν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸν Ὀδυσσεά καὶ Νικηταράν, καὶ

δὲν ἠθέλησαν νὰ τὰ δώσουν, ἀλλὰ κατὰ ὀυστυχίαν, εἰς τὰς 6 τὸ πρῶτ' τὸν εἶχαν εἰπῇ, ὅτι δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν βοήθειάν του· αὐτὸς ἀμέσως ἔστειλε τοὺς μισοὺς νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν πατρίδα τους· ἀλλὰ μετὰ τὸ γεῦμα, λαβὼν τὴν εἰδήσιν, ἔστειλε νὰ τοὺς ἐπιστρέψῃ. Αὐτοὶ δὲ οἱ ἄρπαγες, βλέποντες τοὺς φεύγοντας ὀυστυχεῖς πολίτας ἀπὸ τὸ "Ἄργος, καὶ ὅσοι ἐπρόφθασαν νὰ πάρουν κἄτι μαζὶ τῶν, τοὺς ἐξεγύμνωσαν. Πλὴν ἔπαυσαν αὐτὴν τὴν κακὴν κατὰχρησίν των προσθάνοντας ὁ υἱὸς τοῦ Πέτρου μπέη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη. Πρέπει τώρα νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ περὶ τῶν καλῶν πατριωτῶν τοῦ Σωτηρίου Χαράλαμπος ἀπὸ τὰ Καλλάβρυτα καὶ τοῦ Παναγιωτάκη Κρεββατᾶ ἀπὸ Μιστράν. Αὐτοὶ, προῦδόντες τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος των, εἶχον ὑπάγει διὰ νὰ συναῖξουν στρατιώτας, διὰ νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ οἱ ἴδιοι προσωπικῶς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος, μαθὼν, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἤρχετο διὰ τὸ "Ἄργος καὶ εὗρίσκετο εἰς τὴν Τριπολιτσάν, σηκώνωντας ὅλους εἰς τὰ ὄπλα, αὐτὸς ἀπέρασε νὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Πάτρας, ὁ δὲ Κρεββατᾶς ἔμεινε εἰς Μιστράν συναῖζων τοὺς στρατιώτας του. "Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ "Ἄργος εἰς αὐτὴν τὴν ὀλεθρίαν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων. Λαβὼν τὴν εἰδήσιν ὁ πρίγκιψ Ὑψηλάντης ἔτρεξεν ἀμέσως ζητῶντας τοὺς βουλευτὰς καὶ ἐκτελεστοὺς νὰ συναχθῶσι νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῶν πρακτέων. Ποῦ ὅμως ἐκτελεστοί, ποῦ βουλευταὶ καὶ ποῦ οἱ Μινίστροι, ὅπου αὐτοὶ ἐστάθησαν οἱ πρῶτοι νὰ φύγωσιν! "Ετρεξε λοιπὸν νὰ περισυμμάσῃ τοὺς πεφοδισμένους στρατιώτας, καὶ ἔμασε μαζὶ του ἕως τριακοσίους· ἔστειλε ταχυδρομοὺς εἰς Τριπολιτσάν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ εἰς Μιστράν πρὸς τὸν Κρεββατᾶν, λέγοντάς τους τὰ τρέχοντα καὶ νὰ προσθᾶσουν τὸ ὀργηγορώτερον νὰ πιάσουν τὰς ἀναγκαίαις τοποθεσίας. "Εστειλεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τὸ "Ανάπλι, λέγοντας νὰ μὴ φοβηθοῦν καὶ λύσουν τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ νὰ βασταχθοῦν εἰς τὴν θέσιν τους. Ὁ πανικὸς ὅμως φόβος ἦτο τόσο μεγάλος, ὅπου ἀπὸ τοὺς τριακοσίους, ὅπου εἶχε μαζὶ του, καὶ ἐστέκετο εἰς μίαν καλὴν θέσιν, μεταξὺ "Ἀργους καὶ Κορίνθου, ἔμεινε μόνον μὲ 13 ἀνθρώπους· καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ τραβηχθῇ. Εἰς τὰς 7 τὸ πρῶτ' ἔφθασεν εἰς τὸ παραθαλάσιον· ἐκεῖ ἦρε τὸν Πετρώμπειον μὲ μερικοὺς Σπαρτιάτας. "Εφθασε καὶ ὁ ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ὁ Κρεββατᾶς μὲ χιλίους Λάκωνας, καὶ ὁ Χαράλαμπος Περούκας νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῶν πρακτέων. Ὁ λαός, ὅπου ἦτον ἕνα πλῆθος ἐκεῖ, καὶ οἱ στρατιῶται, βλέποντες αὐτοὺς τοὺς καλοὺς πατριώτας, καὶ ὅτι τὴν

ἄλλην ἡμέραν ἀνεμένετο καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἀρκετοὺς στρατιώτας ἐγκαρδιώθησαν ὅλοι καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἐφώναξαν τὸ ζήτην ὁ Ὑψηλάντης, Κολοκοτρώνης, Πετρόμπεης, Κρεββατᾶς καὶ Μπερούκας. Κακοευχαιστημένοι καὶ ἀπὸ τὴν κακὴν διρεντσιόνην τῆς Διοικήσεως, ὁμοφώνως ἐκραῶν εἰς τὸ ἐξῆς ἄλλην ἀρχὴν δὲν θέλουν νὰ γνωρίσουν, εἰμὴ τὸν πρίγκιπα, Πετρόμπεην, Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς καπεταναίους. Τὴν ἄλλην ἡμέραν, ὡς λέγουν, ἐφθασε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Ἐστάθη μαζί των, καὶ ἀμέσως ὅλος ὁ λαὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν ἔτρεξεν, ἐπιασαν τὰ ὅπλα καὶ ἔτρεξαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Καὶ δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι αἱ ἀδόμεναι νίκαι εἰς Πελοπόννησον νὰ εἶναι βέβαιαι.

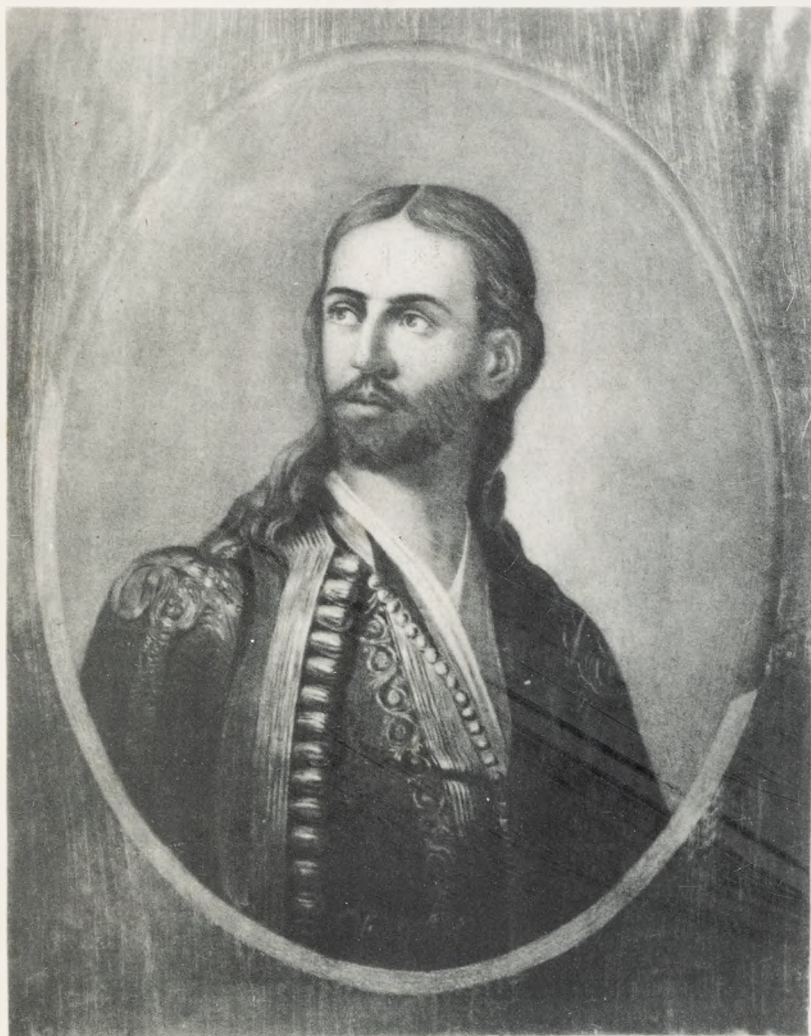
Ἐπιστολὴ Ἀντωνίου Κομιζοπούλου **σελ. 118.**

... Λέγει, ὅτι οἱ ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ Κορίνθου εἰς Μωρέαν ἐμβάντες Τούρκοι ἦσαν 35 χιλ., καὶ τὴν σήμερον νὰ εὐρίσκωνται εἰς Κόρινθον ἔως 14 χιλ., οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων λαβωμένοι καὶ περικυκλωμένοι ἀπὸ ἄλλους τόσους Πελοποννησίους, μὲ τοὺς ὁποίους καθημερινῶς κτυποῦνται. Οἱ ἐπίλοιποι ἐφρονεύθησαν ὅλοι εἰς τὰς μάχας Ναυπλίου καὶ μετὰ τὸ Κορίνθου καὶ Ἀργεῖς. Οἱ εἰς Κόρινθον Τούρκοι προβλέπονται ζωοτροφιῶν ἀπὸ τὸν Ἐπαρχον· τοὺς λείπουν ὅμως μῦλοι καὶ τὸ χορτάρι· καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος ἀλόγων ὅπου εἶχαν ὅταν ἐμβῆκαν εἰς Πελοπόννησον, μόλις τὴν σήμερον νὰ ἔχουν 1,200.

Οἱ Ἀρχηγοὶ Πελοποννήσου εἶναι τὴν σήμερον ὁ Κολοκοτρώνης, Πετρόμπεης, Ὑψηλάντης καὶ ἔτεροι, οἵτινες ἐπρόβαλον καὶ ἦτον ἐξοπίσω νὰ κάμουν εἰς Τριπολιτσά γενικὴν Συνέλευσιν διὰ νὰ συστήσουν νέαν Διοίκησιν, ἐπειδὴ τὰ μέλη τῆς ἐσκορπίσθησαν εἰς τὸν ἐμβασμὸν τοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὸ Ναύπλιον εἶχαν ζωοτροφίαι, ἀγνοεῖ ὅμως τὴν ποσότητα καὶ διὰ πόσον καιρὸν ἤμποροῦσαν νὰ βαστάξουν ἀκόμη. Τὸ καστέλλο τῆς θαλάσσης τὸ εἶχον εἰς χεῖρας τοὺς, οἱ Ἑλληνας. — Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐμίσειυσεν ἀπὸ Πάτραν μὲ σκοπὸν νὰ δώσῃ βοήθειαν τοῦ Ναυπλίου, πλὴν δὲν εἶχον μάθει τί ἀπέκαμεν, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἤκουσαν, ὅτι εἶχον εὐγεὶ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς καὶ εὐρίσκονταν εἰς τὰ πανιὰ ἔξω τοῦ Τσιρίγου.

ΗΛΙΑΣ Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΣ ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΜΠΗ ΔΙΑΠΡΕΨΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΑΧΑΣ ΒΑΛΤΕ-
ΤΣΙΟΥ, ΣΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ, ΚΡΙΕΚΟΥΚΙΟΥ ΠΕΣΩΝ ΔΕ ΗΡΩΪΚΩΣ ΕΝ ΚΟΚ-
ΚΙΝΟΜΥΛΩ ΤΩΝ ΣΤΥΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ ΤΗΝ 16 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ

1822

τῆς θέσεως· αὐτῆς κινήθεντες μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ πασάν, ἐπολιορκήσαν τὸν Καρίγιαννην· ὁ δὲ Μαυρομιχάλης δραμὼν διῆλθε διὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν πολιορκίαν διέλυσε θανατώσας ἱκανοὺς, ἐνῶ αὐτὸς ἀπώλεσε δύο μόνους καὶ πληρωθέντας ἔλαβε πέντε μόνους.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀναδρομήσας Ὁμέρ Βρουώνης ἐκινήθη τῇ 3 Ὀκτωβρίου, κατὰ τῆς Ἰσσοῦ, κωμολύεως· παρὰ τῇ Κάζα μεγάλῃ, καὶ μετὰ μικρὸν ἀκροβολισμὸν εἰσελθὼν, μέρος αὐτῆς ἐπυρόλησεν. Ἐκείθεν διηυθύνθη μετὰ ἕξ ὥρας κατὰ τοῦ ἁγίου Μελετίου, φέρων καὶ τηλεβόλα μικρά, καὶ νικήσας ἀπετέφρωσε τὴν μονήν. Οὕτε ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ὑπῆρχε τότε κατὰ τὰς θέσεις ἐκεῖνας, οὔτε ἡ φρουροῦσα τὴν μονὴν ἑλληνικὴ δύναμις ἱκανὴ ὥπωςδῆποτε ἦτο ἕνεκα τῆς γενομένης λιποταξίας τῶν στρατιωτῶν διὰ τὴν Τρίπολιν. Μετὰ τὰ συμβάντα τῆς Ἰσσοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Μελετίου οἱ κάτοικοι τῆς Μεγαρικῆς ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀδυνάτων μελῶν.

Ἐπιτροπεία τῶν Εὐβοέων μεταβάσα εἰς Ἀθήνας, ἐπαναληφθείσης τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως, εὔρε τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην προσκεκλημένον ἀρχηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐπέτυχε πείσασα αὐτόν, ἵνα προτιμήσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς κατὰ τῆς Καρύστου ἐνεργουμένης ἐκστρατείας. Νοῦς γενικώτερος καὶ νέος εὐρυτέρου πολεμικοῦ σταδίου, ὁ Ἡλίας προθύμως ἐδέχθη πρόσκλησιν τοιαύτην, ζητήσας δὲ ἔλαβε τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ μισθῷ στρατολογεῖν ἤρξατο. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ ἐπίσκοπος ὑπερμεσοῦντος τοῦ Δεκεμβρίου, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ Ἀλιθερίῳ, ὅπου καὶ ἄλλοι συνήχθησαν ἔνοπλοι, καὶ ἐξ ἐπτακοσίων συνέστη τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμα καταλαβὼν τὸν ἐν τῇ παραλίᾳ πύργον, ὁ δὲ Βάσσος καὶ Κριεζώτης, ἀδελφοποιηθέντες κατὰ τὰς τότε συνηθείας, κατετρόπωσαν ἠνωμένοι τοὺς ἐν Ξηροχωρίῳ καὶ Καστροβαλᾷ πολεμίους.

Τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλη ἡ ἐκλογὴ ὑπισχνεῖτο καὶ διοίκησιν τοῦ στρατοῦ κατὰλληλον καὶ ἀντίμαχον τοῦ Ὁμέρεβη ἄξιον. Τόσῳ δὲ μᾶλλον προηγέλλετο ἐπιτυχὴς ἡ νέα ἐκστρατεία, ὅσῳ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, ἀπηλλαγμένης τέως τῆς Βοιωτίας παρὰ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶ, ἕτοιμος ἦτο, ὅπως βοηθήσῃ μετὰ ἐξακοσίων. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης τὰ πράγματα τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐφάνησαν στρεβλοῦμενα, ἐν μὲν, διότι ὁ Βάσσος ἐκηρύχθη ἀρχηγὸς τῆς Καρυστίας, ἐν ᾧ συγχρόνως

προσεκλήθη τοιοῦτος ὁ Ἡλίας· ἐν δὲ διότι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀγνοῶν τὴν τοιαύτην πρόσκλησιν καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Εὐβοίας θηρεύων, ἔγραψε πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Νεόφυτον περὶ τῆς κινήσεως ἣν προσέθετο ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἐξακοσίων. Τρικέφαλος ἄρα παρουσιάζετο ἡ προκειμένη ἐκστρατεία, διότι ἡ Εὐβοία, ὡς οὔτε πρότερον ἔχουσα μίαν ὀπλαρχηγίαν ἀνεγνωρισμένην, οὔτε ἀμέσως ἀναδείξασα τότε ἐσωτερικὸν ἀρχηγὸν ἓνα καὶ συγχωνεύοντα τὸ πνεῦμα ὅλων τῶν ὀπλοφόρων αὐτῆς, ἐθεωρεῖτο καὶ διὰ τὴν ἐξοχὸν θέσιν καὶ διὰ τὴν ἰσχὺν τῶν φρουρίων καὶ διὰ τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας ὡς τὸ ἔρμαιον τῆς προσωπικῆς ἀξιώσεως τούτου καὶ ἐκείνου. Ἐπομένως ὁ ἀγὼν αὐτῆς διπλοῦν ἀπ' ἀρχῆς χαρακτῆρα ἔφερε, τὸν μὲν κοινόν, τὸν δὲ προσωπικόν· διὰ δὲ τοῦτο εἶδομεν πρὸ ὀλίγου μὲν τὸν Βερούσην διαφιλονικοῦντα ἐνόπλως τὴν ἀρχηγίαν, νῦν δὲ κηρυσσόμενον ὑπὸ μικτῶν ὀπλοφόρων ἀρχηγὸν τῆς Καρυστίας τὸν Βάσσον, τὸν δὲ Ὀδυσσεῖα προτιθέμενον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σκοποῦ ὃν ἔτρεφεν. Ἐξ αὐτῶν βεβαίως τῶν λόγων ὁρμώμενος ὁ ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἐπεχείρησεν, ἵνα ἀναστείλῃ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ὀδυσσεῖως, ἀπαντήσας αὐτῷ, ὡς ἐπαρκῆ μὲν οὖσαν τὴν ἐκ χιλίων ἤδη καὶ πεντακοσίων ὀπλοφόρων γενομένην παρασκευὴν κατὰ τῆς Καρύστου, ἀνεπαρκεῖς δ' ἐσομένης τὰς τροφὰς καὶ δι' ἐτέρους ἐξακοσίους.

Μετὰ τοῦ Ἡλία Μαυρομιχάλη, ὡς μέου λίαν φιλοτίμου καὶ ριψοκινδύνου, συνεξεστράτευσεν πάντοτε, οἰκογενειακῇ ἀποφάσει, ἔσω καὶ ἔξω τῆς Πελοποννήσου ὁ θεῖος αὐτοῦ Κυριακούλης, ὡς ἡλικίας ὠρίμου ἀνὴρ στρατολόγος λίαν εὐδόκιμος καὶ εὐκόλως ἐπιβάλλων ἑαυτὸν τοῖς στρατιώταις. Μετ' αὐτοῦ ἐκίνησεν ὁ Ἡλίας ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἄγων περὶ τοὺς ἐξακοσίους καὶ δύο ἔχων βοηθὰ μικρὰ πλοῖα· τῇ δὲ 5 Ἰανουαρίου 1822 μετεβίβασθη ἐκ τοῦ Καλάμου τῆς Ἀττικῆς· ἐν δὲ τῷ Ἀλιβερίῳ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Νεοφύτου καὶ Βάσσου, καὶ εἰς τὰ Κριεζὰ ἀπῆλθεν, ἕως οὗ ἐτοιμασθῇ καὶ ὁ λοιπὸς στρατός. Μὲγα πραγματικῶς διεχώριζε χάσμα αὐτόν, ὡς Μαυρομιχάλην, ὡς ἥρωα τοῦ Βαλτετσίου καὶ ὡς παρακληθέντα πρὸς τὴν ἀρχηγίαν, ἀπὸ ἐνὸς ἀγνώστου καὶ οὐδὲν ἔτι προηγούμενον σοβαρὸν φέροντος, τοῦ Βάσσου. Ἀλλ' Ἕλληνας ὦν ἀληθῆς καὶ πρὸς μόνην τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος ἐμβλέπων, οὐ μόνον συναρχηγὸν ἐδέχθη τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐνηγκαλίσθη ὡς ἀδελφόν, ἀμφοτέρων συνορμισθέντων ἐπὶ τοῦ Ἰεροῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐνώπιον τοῦ

ἐπισκόπου Νεοφύτου ἀμοιβαίαν βοήθειαν ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ καὶ αὐστηράν τῶν στρατιωτῶν τὴν εὐταξίαν.

Καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν καὶ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλη μαθὼν ὁ Ὀμέρβειος, ἐνεδυνάμωσεν ἀμέσως τὰ Στύρα δι' ἑκατὸν πεντήκοντα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἰουσοῦφ ἀγα καὶ ἡτοιμάζετο κινηθῆναι κατὰ τοῦ Ἀλιβερίου. Τὰ Στύρα ἦσαν κώμη κατὰ τὸν νοτιοδυτικὸν αἰγιαλὸν τῆς νήσου καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Καρύστου. Οἱ ἐν αὐτοῖς Τοῦρκοι ἐκακοπράγουν, ὡς οὐδέποτε ἄλλοτε, ἀπὸ παντὸς μὴ ἀπέχοντες εἰδους τῶν ἐπαχθεστέρων πράξεων. Οἱ Στυρεῖς ἐντεῦθεν ἐπεκαλέσθησαν πρὸς σωτηρίαν ἑαυτῶν τοὺς ἐν τῷ Ἀλιβερίῳ, καὶ οὗτοι, προλαμβάνοντες μᾶλλον τὴν διαθρουλουμένην ἐπίθεσιν τοῦ Ὀμέρβειου, ἐκινήθησαν εἰς τὸ χωρίον Μεσοχώρια, ἀπέχον τῶν Στύρων ἐπὶ δύο ὥρας. Ἐκεῖ ἀπεφασίσθη ἡ κατοχὴ τοῦ στενοῦ Διακόφτι, πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐκ τῆς Καρύστου βοηθείας, παρὰ τοῦ ἡμίσεος στρατοῦ, καὶ τῇ 11 Ἰανουαρίου προεχώρησαν κατὰ τῶν Στύρων ὁ τε Ἡλίας καὶ Βάσσος, ἀλλ' ἐνεκα τῆς συμβάσεως βροχῆς ἠναγκάσθησαν, ἵνα μείνωσιν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Στύρων καὶ ἐν δυσὶ χωρίοις μικροῖς, ὁ μὲν Βάσσος τῷ πλησιεστέρῳ, ὁ δὲ Ἡλίας τῷ ἀπωτέρῳ.

Πρῶτῃν τῆς 12 ἡμέρας Παρασκευῆς, ἐξεληθόντες οἱ ἐν Στύροις προεκάλεσαν τὴν συμπλοκὴν. Ὁ Βάσσος μὴ περιμένων τὸν Ἡλίαν, ὅπισθεν ἐρχόμενον, καθ' ἣν εἶχον συμφωνίαν, ὤρμησε πλησιάσας τούτους· φθάσαντος δὲ καὶ τοῦ Ἡλίου, ἤρξατο ἡ μάχη, καθ' ἣν ἅπαξ κενώσαντες τὰ πυροβόλα αὐτῶν οἱ Καρυστηνοί, ἀνθώρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ξιφῆρεις. Τοιαύτην πάντοτε ἠκολούθουν οἱ γενναῖοι οὗτοι τακτικὴν πολέμου. Ἀλλὰ πίπτουσι περὶ τοὺς τριάκοντα, αἰχμαλωτίζονται ἑπτὰ, τραυματίζονται πολλοὶ καὶ ἀπωθοῦνται οἱ λοιποὶ διωκόμενοι· εἰσεληθόντων δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ χωρίῳ, κατεκλείσθησαν ἐντὸς πέντε μόνων οἰκιῶν τῶν ἰσχυροτέρων καὶ ἐπολιορκήθησαν. Ἀλλὰ φθάσαντες εἰδοποίησαν τῷ Ὀμέρβειῳ, πέμψαντές τινα Γεώργιον Φράγκον ἢ Μπολετόσην, εἰς τὴν Κάρυστον.

Τότε ὁ Βάσσος καὶ Κυριακούλης μετὰ τοῦ Σαλαφατίνου ἐκίνησαν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Διακόφτι μετὰ διακοσίων· ἀναβαίνοντες δὲ τοῦτο, εἶδον αἶφνης καταβαίνοντα τὸν Ὀμέρβειον μετὰ τριακοσίων, οὐχὶ ἀπὸ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀτραποῦ. Πρῶτος ὁ Κυριακούλης, ὡς πρόσθιος ὢν ὅλων, πεσὼν ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτοῦ, εὐρέθη ἐν θεινοτάτῃ θέσει. Ὁ Βάσσος, ὡς ὀπίσθιος ὢν, ἠδύνατο ἐπανακάμψαι εἰς τὰ Στύρα, βηματῶν

ταχέως ἀλλὰ παρεξέκλινε φυγὼν εἰς τὰ ὄρη. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κυριακούλης, ὀπισθοχωρῶν μὲν διὰ πολέμου, ἀδύνατος δὲ ἤδη ἀκολουθῆσαι τὴν αὐτὴν ὁδὸν τῶν Στύρων ἐνεκα τοῦ ἵππικου τῶν πολεμίων, διεσχορπίσθη ἐν τοῖς παρακειμένοις ὄρεσιν. Αἰφνης δὲ ὁ Ἡλίας βλέπει τὸν Ὁμέρβην πρὸ τῶν Στύρων, βλέπει ἐκυτὸν ἀντιπολιορκούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ ἀπολέσαντας πᾶν θάρρος· ἐνθαρρύνει μὲν τούτους ἐπιμένων, ἀλλ' ἡ ἀψύχωσις ὑπερισχύει ἐνώπιον τοῦ ἔσθθεν καὶ ἔξωθεν διπλοῦ πυρὸς τῶν πολεμίων. Ἐντεῦθεν οἱ πλεῖστοι μὲν τῶν περὶ αὐτὸν διασχορπίζονται, οἱ μὲν πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ πρὸς τὰ χωρία, καταδιωκόμενοι· ὁ δὲ Ἡλίας περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν ἐξήκοντα μόνον Λακώνων αὐτοῦ, ἀπαντᾷ ἐξελθὼν δύο τῶν στρατιωτῶν τοῦ Κυριακούλη, μανθάνει τὰ περὶ τούτου καὶ κινεῖται εἰς τὰ πρόσω, ὅπως σώσῃ τὸν θεῖον αὐτοῦ. Ἡγνέει ὅτι ὁ Κυριακούλης ἐκρύπτετο, ὅλων διασχορπισθέντων. Ὁ Ὁμέρβης ἐπιπίπτει τότε· ἀνθίστανται οἱ περὶ τὸν Ἡλίαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ τρέπονται εἰς φυγὴν οἱ πλείους. Ὁ Ἡλίας πολεμεῖ ἤδη μετὰ δεκατεσσάρων μόνον, τῶν πιστοτέρων συντρόφων αὐτοῦ, ἐξ ὧν πίπτουσιν οἱ ἡμίσεις, καὶ μετὰ μόνων ἑπτὰ ὀπισθοβατῶν εἰσέρχεται ἐντὸς τινος ἀνεμομύλου ἐρειπιωμένου καὶ ἐπὶ λόφου κειμένου πλησίον τῶν Στύρων. Ὀνομάζεται οὗτος Κοκκινόμυλος. Ἐνταῦθα παρίσταται ἡ τελευταία τοῦ δράματος πρᾶξις. Ὁ Ὁμέρβης ὁρμᾷ ἀθρόος κατὰ τῶν ἐγκλείστων, ὅπως λάβῃ τούτους ἀναρπάστους, καὶ τοῦτο μὴ ἐνυγηεῖς πολιορκεῖ αὐτοὺς πανταχόθεν διὰ πυκνοῦ στίφους. Ἡ στιγμή ἐπέστη μετὰ δίωρον ἔτι ἀντίστασιν. Αἱ πυριτιδοβολαὶ ἐξηντλήθησαν· ὁ Ἡλίας σύρει τὸ ξίφος, ἵνα μὴ συλληφθῇ αἰχμάλωτος· ἐξορμᾷ ἵνα διασχίσῃ τοὺς νεκροὺς καὶ πίπτει νεκρός. Τὸ ἴδιον ἔδωκαν ἡρωϊκὸν τέλος καὶ οἱ ἀναποχώριστοι ἀπ' αὐτοῦ Λάκωνες, ἐνὸς ἡ δύο διασωθέντων. Ὁ Ὁμέρβης ἐκέρδησεν οὕτω τὴν λαμπροτέραν νίκην· ὡς τρόπαιον δὲ ταύτης ἐπεμψε πρὸς τὸν Σουλτάνον τὴν μικρὰν γεινῶσαν καὶ μακρὰν τὴν ἀρχαῖκὴν κόμην φέρουσαν κεφαλὴν τοῦ Ἡλίου, ὡς ἡγεμονόπαιδος. Ἐν συνόλῳ δὲ κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἐθανατώθησαν Τούρκοι εἰκοσιεπτὰ, ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἴκοσι τέσσαρες καὶ τριάκοντα τρεῖς ἐπληρώθησαν, μετενεχθέντες οἱ πλείους εἰς τὸ Ἀλιβέριον πρὸς νοσήλευσιν.

Τοῦ θανάτου τοῦ πρεσβυτέρου τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἤκουσεν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης μετὰ Σπαρτιατικῆς ἀληθῶς γενναιοψυχίας, καὶ ἡ Ἑλλάς ἔπασσε μετὰ βαθυτάτης λύπης. Ἐκεῖνος

μὲν ὡς φυσικὸς πατήρ, ἐδείξεν ὅτι ὁ Ἡλίας ἀνῆκε τῇ πατρίδι, αὕτη δέ, ὡς ἡθικὴ μήτηρ ἐβεβαίωσε οἴου ἐστερήθη στρατιώτου σπανίου. Πολλὰ πραγματικῶς προσόντα φυσικά, πολλὰ ὡσαύτως προτερήματα ἡθικά διέκρινον τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην. Ὁραιότης ἐλληνικὴ καὶ πλήρης, πρόσωπον ῥοδόχρουν, χαρακτήρ εὐχαρις, ἀνάστημα μεσαῖον καὶ βῆμα ἀνδρικόν· φρόνησις δὲ καὶ καρδία γενναία, πατριωτισμὸς καὶ φιλοτιμία ἀπεριόριστος, χεῖρες ἀγναὶ καὶ προαιρέσεις μεγαλοπραγμοσύνης, ἰδοὺ ὁ τοῖς πᾶσιν ἐπέραστος Ἡλίας, ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς γενικῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου καὶ τὸ θῦμα μιᾶς γωνίας τῆς Εὐβοίας.

ΙΩΑΝ. ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ

Δοκίμιον Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως.

Τόμ. Δ'. σελ. 272-281.

Ὁ Μητροπολίτης Π. Πατρῶν Γερμανὸς ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρόσκλησιν τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλη καὶ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον αὐτοῦ.

... Συγχρόνως μετέβη ἐκεῖ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη Ἡλίας καὶ ἐπρόβαλεν εἰς τὴν Διοίκησιν, ὅτι ζητεῖται παρὰ τῶν πολιορκούντων τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας, πρὸς ὃν ἐδόθη ἡ ἄδεια καὶ ἔγγραφος διαταγὴ τῆς διοικήσεως διὰ νὰ εὐτακτήσῃ τὰ ἐκεῖ πράγματα, τὰ ὅποια ἦτο εἰς μεγάλην ἀνωμαλίαν. Ἀλλ' ἂφ' οὗ ἐφθασεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐσχέδιασαν ἄλλην ἐκστρατείαν μετὰ τοῦ θείου του Κυριακούλη καὶ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Καρύστου, ὅστις ὑπέσχετο τοὺς μισθοὺς τῶν Μανιατῶν. Ἠκούσθησαν δὲ καὶ μετὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς διὰ νὰ πολιορκήσωσι καὶ νὰ κυριεύσωσι τὴν Κάρυστον. Ὅθεν μετέβησαν εἰς τὴν Εὐριπον καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὴν Κάρυστον, καὶ ἐπέτυχον πρὶν φθάσῃ ἐκεῖ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἐκυρίευσαν ἐν χωρίον τῆς Καρύστου ἐν ᾧ εὗρισκοντό τινες τῶν ἐχθρῶν, ἐξ ὧν ἐφόνευσαν τινας, καὶ οἱ λοιποὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὰ ὄχυρά ὁσπίτια. Ἀλλὰ μαθόντες τοῦτο οἱ Καρυστινοὶ Τοῦρκοι ἐστράτευσαν ἅπαντες πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος διὰ τινος στενῆς ὁδοῦ, ὥστε νὰ ἐπιπέσωσιν αἰφνης εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ ὀπίσθεν μέρος.

Ὁ δὲ καπετὰν Κυριακούλης μαθὼν τοῦτο ἐστράτευσε πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ πέρασμα τῶν ἐχθρῶν· πλὴν μὲ τὸ νὰ μὴν ἐπρόφθασεν, ἐβιάσθη νὰ τραβηχθῇ μακρὰν τοῦ χωρίου· οἱ δὲ ὀλίγοι στρατιῶται Ἕλληνες, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὸ χωρίον διεσκορπισμένοι, ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ὅτι ἐπλησίαζον, ἔφυγον, ἔμεινε δὲ ἐκεῖ ὁ πειζαδὲς Ἡλίας μὲ μόνον δεκατρεῖς στρατιώτας· ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ περιεκύκλωσαν τὸ χωρίον οἱ ἐχθροί, ἐβιάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς ἓνα παλαιόμυλον ἀσκεπῇ, κείμενον ἔξω τοῦ χωρίου ὅπου συνήχθη ὅλη ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν. Καὶ οἱ μὲν κεκλεισμένοι ἀντεπολέμησαν ἱκανὰς ὥρας μὲ ἀνδρείαν καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς τῶς ἐχθρῶν, ἀλλὰ τέλος πάντων, ἐπειδὴ καὶ τὰ φυσέκια τοὺς ἐτελείωσαν, καὶ τινες ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίαζον νὰ εἰσπηδῇσωσιν εἰς τὸν μύλον, ὁ πειζαδὲς Ἡλίας μὲ τοὺς λοιποὺς ὥρμησαν ἔξω τοῦ μύλου μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἔτρεχον διὰ μέσου τοῦ πλήθους τῶν ἐχθρῶν, ὅπου ἐθανατώθη ἡρωϊκῶς ὁ τε πειζαδὲς Ἡλίας καὶ οἱ στρατιῶταί του, καὶ ἐστερήθη τῷ ὄντι ἡ Ἑλλάς ἐνὸς νέου μὲ ἀνδρείαν καὶ ἄλλα ἱκανὰ προτερήματα. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἐπλησίασεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ὁ Ὀδυσσεὺς· καὶ ἀφοῦ ἐνταμώθη μετὰ τοῦ Κυριακούλη, μὲ τὸ νὰ εἶδον ὅτι δὲν δύνανται νὰ κατορθώσωσι τι ἐπιβλαβὲς εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν διὰ θαλάσσης ὁ μὲν διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Κυριακούλης διὰ τὴν Πελοπόννησον.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ

Ὑπομνήματα τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος.

Σελ. 94.

Ὁ δὲ Σπ. Τρικούπης ὡς ἐξῆς περιγράφει τὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ Εὐβοίας καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἡλία Μανρομυχάλῃ.

... Καθ' ὃν χρόνον συνέταπτεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις τὸν θεμελιώδη νόμον, ὁ Ἡλίας Μαυρομυχάλῃς μετέβη εἰς Ἀθῆνας ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐντοπίων, συναινέσει καὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ.

Ἡ ἀτυχὴς πρώτη εἰς Κάρυστον ἐκστρατεία δὲν ἀπῆλπισε τοὺς εἰς κυρίευσιν αὐτῆς ἀγωνιζομένους. Ἀπεδόθη ἡ ἀποτυχία εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀναρχίαν, εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατιωτῶν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀξίου καὶ σέβας ἐμπνέοντος ἀρχηγοῦ. Ὁ ἄοκνος ἐπίσκοπος Καρύστου, ὁ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν συγκροτήσας, ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν· μετέβη εἰς Ἰῶρην, ἐκεῖθεν εἰς Τρίκορφα, ἐπανῆλθεν εἰς Ἰῶραν, ἐπεσκέφθη τὴν Κέαν, παντοῦ στρατολογῶν, χρηματολογῶν καὶ ποριζόμενος πολεμεφόδια καὶ τροφάς, καὶ τὴν 16 Νοεμβρίου κατήντησεν εἰς Ἐρέτριαν ὅπου διέμεινε μέχρι τινός, διότι ὁ Ὁμέρμπεης περιφέρετο εἰς τὰ περὶ τὴν Κούμην χωρία συνάζων καὶ ἀποταμιεύων τρόφιμα ἐν Στύροις. Ἀπομακρυνθέντος δὲ τούτου, ἐκίνησεν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς τὰ Βρυσάκια μετὰ 50 στρατιωτῶν, εἰς ἔντευξιν τοῦ Ἀγγελῆ Γοθρίνα· ἀλλ' ἅμα ἐφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐφάνησαν ἐπερχόμενοι ἐκ Χαλκίδος ἐχθροὶ μαθόντες τὴν διάβασίν του, ἀκροβολισμοῦ δὲ γενομένου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλλας ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου, ἔχασαν οἱ Τοῦρκοι δύο πολεμιστὰς καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐπέστρεψεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς Ἐρέτριαν συμπαραλαβὼν, συναινέσει τοῦ Ἀγγελῆ, τὸν Κριεζώτην καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ ὡς συναγωνιστὰς εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ραμαζανίου, ἡσύχασαν ὁ μὲν Ὁμέρμπεης ἐν Καρύστῳ, οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι ἐν Στούροις. Τότε οἱ πρόκριτοι τῶν χωρίων, μέλιναντες ἀνενόχλητοι, συνῆλθαν εἰς Ἀλιβέρι καὶ συνευδόκησαν, πρὶν ἐπιχειρήσωσι τι κατὰ τῆς Καρύστου, νὰ φέρωσιν ἔξωθεν σημαντικόν τινα καὶ ἄξιον ἀρχηγὸν ἔχοντα καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας ἐμπειροπολέμους· ἡ σταλείσα δὲ εἰς εὗρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου ἐπιτροπή, ἣς μέλος ἦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἤρε τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην ἐν Ἀθήναις φθάσαντα ἐκεῖ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν ἐπεισε νὰ μὴ ἀναδεχθῇ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, τὸν ἐχειροτόνησεν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ τῆς Καρύστου στρατευμάτων, καὶ τῷ ἔδωκεν ἄδειαν νὰ στρατολογήσῃ ἐπὶ μισθῷ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ἐπιτροπή ἐπραττε ταῦτα, οἱ ὀπλαρχηγίσκοι τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ στρατοπέδου, συμπληρουμένου ἐξ ἐντοπιῶν καὶ ξένων εἰς 700, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς, διώρισαν ἀρχηγὸν τὸν Βάσσαν Μαυροβουνιώτην ἐλθόντα κατὰ τὸν παρελθόντα Αὐγουστον ἐκ Σμύρνης εἰς Κούμην καὶ διαδεχθέντα κοινῇ γνώμῃ τῶν Κουμιωτῶν τὸν φονευθέντα ἀρχη-

γόν των Παπᾶν· ὥστε ἀντὶ ἐνὸς τὸ στρατόπεδον ἀπέκτεψε δύο ἀρχηγούς.

Τὴν δὲ 3 Ἰανουαρίου ἐφθασεν ὁ Ἡλίας εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας χωρίον τῆς Ἀττικῆς, Κάλαμον, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ του Κυριακούλη καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ 600, καὶ τὴν 5 διεβιβάσθη πανστρατιᾷ ὅπου τὸ ἄλλο στρατόπεδον. Ἦλθε συγχρόνως καὶ γράμμα τοῦ Ὀδυσσεῶς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον λέγον, ὅτι παρηκολούθει καὶ αὐτὸς μετὰ δισχιλίων.

Ἀφ' οὗτου ἐφθασεν ὁ Ἡλίας, ἐστέλλοντο γράμματα συχνάκις εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον παρὰ τῶν Στουρέων παρακλητικά ὅπως τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν ἐμφυλευόντων καὶ τυραννούντων αὐτοὺς Τούρκων. Αἱ ἀλλεπάλληλοι παρακλήσεις ἠνάγκασαν τὸν φιλότιμον Ἡλίαν καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς τὰ Στοῦρα χωρὶς ν' ἀναμείνωσι τὴν προσδοκωμένην ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά δύναμιν· καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετέβησαν ὅλοι εἰς Μεσοχώρια δύο ὥρας μακρὰν τῶν Στούρων καὶ ἔμειναν ἐκεῖ συσχεπτόμενοι περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος. Ἐσυμβιβάσθησαν δὲ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Βάσσος, ἵνα θεωρῶνται καὶ οἱ δύο ὡς ἀδελφοί, ἐνηγκαλίσθησαν ὡς ἀδελφοί, καὶ ὠρκίσθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ βοηθῶνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ νὰ φυλάττηται εὐταξία παρὰ τοῖς ὑπὸ τὴν ὁδήγιάν των.

Τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Τούρκοι ἠυλίζοντο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν Στεύροις, ὅπου ἦσαν καὶ αἱ σιτοθήκαι. Πρὶν ἐπιπέσωσιν οἱ Ἕλληνες ἐσχεδίασαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ των νὰ στείλωσιν ἀνὰ 150 εἰς κατὰληψιν τοῦ Διακοφτίου, στενοῦ μεταξὺ Στούρων καὶ Καρύστου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα ἐκ Καρύστου βοήθεια, καὶ τὴν 11 ἐξεστράτευσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ Μεσοχωρίων καὶ κατέλαβαν δύο μικρὰ χωρία, ἡμιώριον μακρὰν τῶν Στούρων τὸ ἓν, καὶ τέταρτον ὥρας τὸ ἄλλο· καὶ ἐν μὲν τῷ πλησιεστέρῳ ἐτοποθετήθη ὁ Βάσσος, ἐν δὲ τῷ ἀπωτέρῳ ὁ Ἡλίας. Τὴν δὲ 12 πρωΐας γενομένης, ἐφάνησαν ἔξωθεν τῶν Στούρων οἱ Τούρκοι προκαλοῦντες κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν τρόπον, τοὺς Ἕλληνας εἰς μάχην. Ἄν καὶ δὲν ἀπεστάλησαν οἱ 300, ὡς ἐσχεδιάσθη εἰς κατὰληψιν τοῦ στενοῦ, ἐφώρμησαν οἱ περὶ τὸν Βάσσον μὴδὲ τοὺς περὶ τὸν Ἡλίαν ἀναμείναντες· ἀλλ' ἀρξαμένης τῆς μάχης ἐπεβοήθησαν οὗτοι καὶ συμπολεμήσαντες γενναίως ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸ χωρίον καὶ πατήσαντες τοὺς ἀπέκλεισαν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐντὸς ὀλίγων οἰκιῶν. Τούτου δὲ γενομένου παραλαβόντες ὁ Βάσσος καὶ ὁ Κυριακούλης τινὰς

ὑπῆγαν νὰ καταλάβωσιν αὐτοὶ τὸ στενὸν τοῦ Διακοφτίου· ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνέβαιναν, κατέβαιναν ἐκεῖθεν ὁ Ὁμέρβης εἰδοποιηθεὶς ἀφ' ἑσπέρας περὶ τῶν ἐχθρικῶν κινήματων. Ἀδυνατώτεροι οἱ περὶ τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κυριακούλην ὠπισθοδρόμησαν καὶ ἀπεχωρίσθησαν τῶν ἀποκλειόντων τοὺς ἐχθροὺς ἐν Στούροις, εἴτινες μὴδὲν ὑποπτεύοντες ἐξῶθεν, διότι ὑπέθετον τὸ στενὸν προκατειλημμένον, ἐξεφάντων· ἀλλὰ μαθόντες αἴφνης ὅτι ἤρχετο ὁ Ὁμέρβης, ἀκούσαντες καὶ τὸν τουφεκισμὸν ἐτράπησαν οἱ μὲν πρὸς τὰ πλοῖα εἰ δὲ πρὸς τὰ μακρινὰ χωρία. Ἐξῆλθε τότε τοῦ χωρίου καὶ ὁ Ἡλίας ἔχων ἑπτὰ μόνον συντρόφους ὑπεραγαπῶντας αὐτὸν καὶ πάντοτε παρακολουθοῦντας, καὶ καταλαβὼν ἀνεμόμυλόν τινα ἀσκεπῇ ἐπὶ λόφου, κοινῶς λεγόμενον Κοκκινόμυλον, παρεκίνει ἐκεῖθεν τοὺς λοιποὺς νὰ ἐγκαρτερήσωσιν, ἀλλ' εἰς μάτην αἱ πατριωτικαὶ προτροπαὶ του. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασεν ὁ Ὁμέρβης εἰς Στουῖρα, ἐξῆλθαν εἰ ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν οἰκιῶν Τοῦρκοι, καὶ καταδιώκοντες οἱ μὲν ἐντεῦθεν, οἱ δὲ ἐκεῖθεν τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας, κατήντησαν εἰς τὸν Κοκκινόμυλον ὅπου συνεσωρεύθησαν ὅλοι πολεμοῦντες. Τότε ὁ Ἡλίας καὶ οἱ περὶ αὐτόν, βλέποντες ὅτι ἀπελείφθησαν μόνοι, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξορμήσωσι ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἐκτὸς δύο διασωθέντων ὅλοι ἀπέθανον, ἐν οἷς καὶ ὁ χαριέστατος καὶ φιλότιμος Ἡλίας, εὐκλεῶς βιώσας καὶ εὐκλεέστερον ἀποβιώσας. Ὁ δὲ Ὁμέρβης μαθὼν ὅτι εἰς τῶν φονευθέντων ἦτο ὁ διάσχος οὗτος νέος, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Σ Π. ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Β', σελ. 113.

Ὁ Allison Phillips ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὴν εἰς Εὐβοίαν ἐκστρατείαν καὶ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλη.

Τὸ 1822 ἔτος, τὸ ὁποῖον ἐν συνόλῳ ἦτο τόσον ἐνδοξον καὶ εὐελπι διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶχεν ἀρχίσει διὰ σειρᾶς ἀτυχημάτων. Ἡ φήμη ὅτι ὁ σουλτὰν Μαχμούτ παρесеύαζε μεγάλην ἐκστρατείαν πρὸς καταστολὴν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως,

ἤγαγε τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποφασίσῃ ὅπως προκα-
ταλάβῃ τοῦτον μεταφέρουσα τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἀνα-
τολικὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν κατεῖχeto ὑπὸ
τουρκικῆς φρουρᾶς, ὁ δὲ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὁ πρεσβύτερος
τῶν υἱῶν τοῦ Πετρόμπετη, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου νὰ
συνδράμῃ πρὸς κατάληψίν της. Ἐν Ἀθήναις ὅμως προσήλθε
παρ' αὐτῷ πρεσβεία τῶν Εὐβοέων ὅπως συνδράμῃ αὐτοὺς νὰ
προσβάλλωσι τὴν Κάρυστον· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ὑπισχνεῖτο μεί-
ζονα ὠφέλειαν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ἐδέχθη
τὴν πρόσκλησιν. Πρὸ τῆς μεταβάσεώς του εἰς τὸ στρατόπεδον
τῶν Εὐβοέων, οἱ κάτοικοι τῆς Κύμης εἶχον ἤδη ἐκλέξει μαυρο-
βούνιον τινα καλούμενον Βάσσαν ὡς ἀρχηγόν των, ὁ Ἡλίας
Μαυρομιχάλης ὅμως, μετὰ σπανίας γενναιότητος, συνήνεσε
νὰ συμμερισθῇ τὴν ἐξουσίαν του μετὰ τοῦ ἀσυγκρίτως ἀπεί-
ρου τούτου στρατιώτου. Ἀπὸ κοινοῦ ἀπεφάσισαν νὰ προσ-
βάλλωσι τοὺς Τούρκους ἐν τῷ χωρίῳ Στουῦρα, ἐνθα μεγάλη πο-
σότης σίτου πρὸς χρῆσιν τῆς ἐν Καρύστῳ φρουρᾶς ὑπῆρχε συν-
ηγμένη. Δυστυχῶς, ἔνεκα τῆς ἀμελείας τῶν Ἑλλήνων ὅπως
ἐγκαίρως ἐξασφαλίσωσι τὰ στενὰ τοῦ Διακοφτοῦ καὶ οὕτως ἀπο-
κόψωσι τὴν πιθανότητα βοηθείας ἐκ Καρύστου, ἡ ἐπίθεσις ἀπέ-
τυχεν. Ἡ μικρὰ Ὄθωμανικὴ φρουρὰ ἀντέσχε μέχρι τῆς ἀφί-
ξεως τοῦ Ὁμέρβη μετ' ἐπικουριῶν. Οἱ Ἕλληνες ἀπεκρούσθη-
σαν ὁ δὲ Ἡλίας Μαυρομιχάλης περιεκυκλώθη ἐντὸς παλαιοῦ
μύλου, ἐνθα ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ἡμύνθη μετὰ μεγίστης ἀνδρείας.
Ἐπὶ τέλους οὐδαμῶθεν προσδοκῶν σωτηρίαν ἐπειράθη νὰ δια-
σχίσῃ τὰς ἐχθρικὰς τάξεις, ἀλλ' ἐφονεύθη. Ὁ θάνατός του ἦτο
τὸ πρῶτον πλήγμα τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο,
καὶ προῦξένησε μεγάλην λύπην, διότι πρὸς τὴν ἀνδρείαν, ἥτις
ἦτο συνήθης παρὰ τοῖς ἀρχηγοῖς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐκοσμεῖτο
ὑπὸ ἀφιλοκερδοῦς φιλοπατρίας, ἥτις δὲν ἦτο τόσοσιν κοινή.

ALISON PHILLIPS

The war of Greek Independence

Κεφ. VI. σελ. 88.

Περὶ τοῦ ἐν Καρύστῳ θανάτου τοῦ Ἡλίας Μαυρομι-
χάλη ὁ Thomas Gordon γράφει τὰ ἐξῆς.

... Κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 1822 οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξωσι θερμότερον τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐβοίας καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Κάρυστου, τὸ ἀσθενέστερον τῶν δύο φρουρίων τῆς. Ὅθεν ἀπεστάλησαν στρατεύματα ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ρούμελης καὶ τῶς νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἀλλ' ὑπῆρχεν ἑλληψις ὁμοφωνίας καὶ διευθύνσεως εἰς τὰς κινήσεις τῶν. Ἡλίας ὁ υἱὸς τοῦ Μπέη τῆς Μάνης ἀπέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς τὴν 2 Ἰανουαρίου 1822 μετὰ 600 Μανιατῶν καὶ Μοραϊτῶν καὶ ἀπεβιάσθη παρὰ τὴν Κάρυστον. Τὴν 12ην κατελήφθη παρὰ τὸ χωρίον Στύρα ὑπὸ σώματος 1,000 Τούρκων. Οἱ στρατιῶται τοῦ οἴτινες εἶχον διασπαρῇ πρὸς λεηλασίαν ἔφυγαν, ὁ δὲ μπεϊζαδὴς μετὰ δρακὸς φίλων περιεκυκλώθη ἐντὸς μύλου, τὸν ὅποιον ὑπερήσπισαν ἐφ' ὅσον εἶχον πολεμεφόδια. Ἰδὼν ὅτι πάντες οἱ σύντροφοὶ τοῦ ἐφονεύθησαν, καὶ ὅτι οἱ μωαμεθανοὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ συλλάβωσιν αὐτὸν αἰχμάλωτον τόσον διακεκριμένον, ἠύλαβοῦντο τὴν ζωὴν του, ὁ νεαρὸς καὶ γενναῖος Ἡλίας ἐβύθισεν ἐγγχειρίδιον εἰς τὸ στῆθος του καὶ ἀπέθανε θρηνηθεὶς γενικῶς διὰ τὴν φιλοπατρίαν του καὶ τὸν εὐγενῆ χαρακτῆρά του. Ἡ ἥττα αὕτη ἦτις ὡς ἀναφέρεται ἐστοίχισεν εἰς αὐτοὺς 150 ἄνδρας, δὲν ἔπεισε τοὺς Ἕλληνας νὰ παραιτηθῶσι τῶν ἐπὶ τῆς Εὐβοίας σχεσίων τῶν. Ὁ Κυριακούλης ἀνασυνέταξε τοὺς Μανιάτας, ὁ Ὀδυσσεὺς ἦλθεν ἐπικουρὸς μετὰ 600 Ρουμελιωτῶν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος τῆς Ἀνδρου ὠδήγησεν αὐτόθι ἰσχυρὸν σῶμα στρατολογηθὲν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ Φεβρουαρίου ἐπετῆρουν τὴν Εὐβοίαν καὶ ἐπολιοῦρκουν τὴν Κάρυστον, ὅτε κακοκαιρία, ἑλλειψις ζωοτροφιῶν καὶ πυρετοὶ προσελθόντες ἐκ τούτων, ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ διαλύσωσι τὸ στρατόπεδόν τῶν.

THOMAS GORDON
History of the Greek Revolution

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΗΠΕΙΡΟΝ

ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

Τὴν εἰς Ἡπειρον ἐκστρατείαν τοῦ Κυριακούλη Μανρομιχάλη καὶ τὸν ἡρωϊκὸν αὐτοῦ θάνατον ὡς ἐξῆς περιγράφει ὁ Σπ. Τρικούπης.

... Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας ἐκινήθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κυριακούλην ἐστρατοπεδευμένον παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Φαναρίου. Σκοπὸς τῆς ἐκεῖ ἀποβάσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ν' ἀνοιχθῇ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν Σουλιωτῶν ἢ εἰς Κιάφαν ἄγρουσα ὁδὸς ἐπὶ εἰσαγωγῇ τροφῶν. Οἱ Σουλιῶται, μαθόντες τὴν ἀπόβασιν, ἔσπευσαν νὰ στείλωσι βοήθειαν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ὡς τρισχίλιοι, ἐπέπεσαν τὸ πρῶτ' τῆς 4. Ἀντέστησαν οἱ Ἕλληνες γενναίως, φονεύσαντες ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλως ἐφορμώντων. Οἱ Τοῦρκοι, παθόντες πολλὴν βλάβην ὡς ἀπροφύλακτοι, ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν. Ὁ δὲ ἐν Βαλτετίῳ νικητῆς Κυριακούλης διεκρίθη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ διὰ τὴν συνήθη ἀφοβίαν του· ἀλλ' ἐν ᾧ ἔτρεχεν ἀπὸ προμαχώνος εἰς προμαχῶνα πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν στρατιωτῶν του, τὸν ἐκτύπησε κατὰκαρδὰ τουφεκοβολὴ καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν στρατιώτης, φοβηθεὶς μήπως ἡ γνώσις τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ διαταράξῃ τοὺς συμπολεμιστάς του, ἐπέβριψε τὸν ἐπενδύτην του καὶ ἀπέκρουπε τὸν θάνατόν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης. Ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἦτο ὁ κατὰ τὸ Βαλτέτσι στρατηγὸς Κεχαγιάμπης. Οἱ δὲ Ἕλληνες διετήρησαν ὅλην τὴν ἡμέραν τὰς θέσεις των, τὴν δὲ νύκτα ἀποφασίσαντες ν' ἀναχωρήσωσιν ἐξ αἰτίας τῆς προξενηθείσης ἀθυμίας καὶ ἀταξίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ του, οἱ μὲν Σουλιῶται ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπέβησαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, καὶ ἀποπλεύσαντες τὴν ἐπαύριον ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι φέροντες τὸν νεκρόν τοῦ Κυριακούλη, ὃν ἐκήδευσεν ἡ πόλις λαμπρῶς. Ἀφ' οὗ δ' ἐματαιώθησαν τοιοῦτοτρόπως αἱ δύο ἐκστρατεῖαι τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πλάκας καὶ ἀπέπλευσαν τὰ τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα, οἱ Σουλιῶται ἀπέβαλαν πᾶσαν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως.

Σ Π. ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Β', σελ. 200.

Ὁ ἰταλὸς ἱστορικὸς Ciampolini ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου ἐκστρατείαν τοῦ Κυριακούλη Μανρομιχᾶλη καὶ τὸν ἡρωϊκὸν αὐτοῦ θάνατον.

... Ἄπαν τὸ βάρος τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Σουλιῦ ἀνε-
 τέθη εἰς τὸν Ὁμήρ Βρυώνην. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κυριακούλης
 Μαυρομιχάλης, ὃν ἀφήσαμεν μετὰ δρακὸς ἀνδρείων εἰς Φανά-
 ριον, ἐπανελθόντα ἐκ Λακωνίας, ἐνθα εἶχε στρατολογήσει, μα-
 θὼν τὰς δυσχερείας εἰς αἷς εὐρίσκοντο οἱ Σουλιῶται, προσέβη διὰ
 θαλάσσης μετὰ τῶν παλαιότερων καὶ ἐπηλύδων μαχητῶν μέ-
 χρι Συβότων. Ἀποβιθασθεὶς εἰς Μοῦρτον ἐνέπρησε τὸ χωρίον,
 ἔνεκα ὅμως τῶν ἀπειλῶν τῶν Ἀγγλων, ὅτι θὰ καύσῃ τὰ
 πλοῖά του, ἡναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ. Τοῦτο ὅμως ἐγένετο ἐγκαί-
 ρως, διότι τὸ Φανάρι διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ καταληφθῇ πρὸς
 ἐκδίκησιν ὑπὸ τῶν Τσάμηδων. Προσορμισθεὶς εἰς Ἀἶ Γιαννά-
 κην, λιμένα κείμενον μετὰ Πάργας καὶ τοῦ ἐν Φαναρίῳ Γλυ-
 κέος ποταμοῦ, κατεγίνετο νὰ καταπραῦνῃ τοὺς Τσάμηδας καὶ
 νὰ προσεταιρισθῇ αὐτούς· ἔνεκα ὅμως τῆς τολμηρᾶς αὐτοῦ πρά-
 ξεως τοῦ νὰ καύσῃ τὸν Μοῦρτον εἶχεν ἀποξενώσῃ τὰς ψυχὰς
 αὐτῶν, ἔτι δὲ οἱ Ἀγγλοι τοὺς ἀπέτρεψαν γνωρίσαντες αὐτοῖς
 ὅτι ἔνεκα τῶν προόδων τῶν Τούρκων εἰς πάντα τὰ μέρη τῆς
 Ἑλλάδος, οἱ ἐπαναστάται ἐντὸς βραχέος χρόνου θέλουσι συν-
 τριβῇ. Οὕτω δὲ περιωρίσθη εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς μικρᾶς
 αὐτῆς ἀκτῆς τῆς Ἠπείρου, ἧς δεσπόζει τὸ Φανάρι, καὶ τοῦτο
 ἵνα ἐν δυσμενείᾳ τῆς τύχης εὕρωσιν ἐλευθέραν ἐξοδὸν οἱ Σου-
 λιῶται. Ἀποπέμψας τὰ πλοῖα εἰς Μάνην, ἐκράτησε μόνον
 πέντε, τὰ μᾶλλον ταχύπλοα καὶ ἐπιβιβάσας ἐν αὐτοῖς τινὰς
 τῶν μαχητῶν του διέταξε νὰ παραπλέωσι τὰ Ἀκροκεραῦνια
 (Χιμᾶραν), πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐκεῖ οἰκούντων, εἴτε διὰ τῆς
 πειθοῦς, εἴτε διὰ τῆς βίας, τοῦ νὰ βοηθῶσι τὸν Χουρσίτ.

.....
 Οἱ Σουλιῶται ἀγωνιῶντες ἐμάχοντο ἐν ταῖς ἐστίαις των,
 οὕτω δὲ εἰς μέγαν κίνδυνον περιῆλθεν ὁ Κυριακούλης Μαυρο-
 μιχάλης ἐν Φαναρίῳ πιεζόμενος ὑπὸ πολυαρίθμων ἐχθρῶν. Ὁ
 Ἀχμέτ πασᾶς, ὁ τοποτηρητής, Κεχαγιαμπης, τοῦ Χουρσίτ
 ἀπάλλαγεις τῶν δεσμῶν τῶν κρατούντων τὰ στρατεύματα τοῦ
 Μεχμέτ πασᾶ μετὰ 7,000 Τσάμηδων, προήλκουνεν ὅπως τὸν
 προσβάλλῃ ἐκ τοῦ πλαγίου. Ἐλος ἐχώριζε τὰ διαμαχόμενα
 μέρη, τὸν δὲ Μαυρομιχάλην προστάτευσεν κατὰ τῶν ἐμπειροπο-
 λέμων καὶ θηριωδῶν ἐκείνων ὁρῶν πρόχωμα. Ἐνῶ οἱ Τούρκοι
 ἐσκέπτοντο πῶς νὰ τὸ προσβάλλωσιν, ὁ Κυριακούλης κατιδὼν,
 ὅτι ὅταν θὰ ἡδύνατο νὰ ἀμυνθῇ μετὰ τόσων ὀλιγαρίθμων ἀν-
 δρῶν, καὶ ἐν ἀσθενεῖ χωρίῳ, ἐξῆλθε τοῦ χαρακώματος καὶ
 προσεκάλεσε τὸν Τούρκον εἰς μονομαχίαν. Ὁ Ἀχμέτ ἐδέχθη

ὡς καλὸς ἵπποτης, μόλις ὅμως προὔχωρσεν εἰς τὸ πεδίον, ἐκ προμεμελετημένης κακοβουλίας τῶν Σπαρτιατῶν, ἢ μάλλον ἐκείνων οἵτινες δὲν ἐννοοῦσι πῶς πρέπει νὰ φέρονται οἱ στρατιῶται εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ἐρρίφθησαν πυροβολισμοὶ καὶ ἔπεσε νεκρὸς ὁ Κεχαγιάμπης. Ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ ὤρμησαν ν' ἀποκομίσωσι τὸ σῶμά του, ἀλλ' οἱ Σπαρτιατὰι διεφιλονίκησαν αὐτό, ὅτε ὁ Κυριακούλης, ὅστις εὕρισκετο ἐν τῷ μέσῳ τῶν διαμαχομένων, ἐκτυπήθη ὑπὸ σφαίρας. Ἐξεμῶντα αἷμα ἔφερον εἰς στρατιῶται τοῦ εἰς τὸ χαράκωμα, τὸ ὅποιον δὲν ἐβράδυνε νὰ προσβληθῇ ὑπὸ πολυαριθμῶν ἐχθρῶν, ἐκεῖ δὲ κομισθεὶς παρῶτρυνε τοὺς στρατιώτας τοῦ νὰ τὸ ὑπερασπισθῶσι καὶ ἐξέπνευσε. Μεθ' ὅλην δὲ τὴν ἄμυναν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐνεκα τῶν πολυαριθμῶν πολεμίων ἠλώθη τὸ χαράκωμα, τὸ σῶμα ὅμως τοῦ Κυριακούλη ἀπήχθη καὶ ἐκομίσθη εἰς Μεσολόγγιον ἔνθα μετὰ τιμῶν ἐνεταφιάσθη. Μάλιστα ἐκομίσθη τὸ σῶμά του καθ' ὃν χρόνον ἐν Αἰτωλικῷ παρὰ τὸ Μεσολόγγιον, ἐτελεῖτο μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἐν Πέτα πεσόντων, μετασχὼν οὕτω τῶν δημοσίων ἐκείνων τιμῶν. Ὁ Κυριακούλης κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ἦτο ἀντιμέτωπος τοῦ Ἀχμέτ Ἀλῆ ἐν Βαλτετίῳ.

CIAMPOLINI

Storia del Risorgimento della Grecia

σελ. 316.

Ὁ δὲ *Mario Pietri* ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη εἰς Ἡπειρον καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

... Οἱ Σουλιῶται ἐκ νέου εἶχον συμπλακῇ μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν, διότι ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὅστις εἶχε κατορθώσει διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ δραστηριότητός του νὰ ἀνασχηματίσῃ τὸν στρατόν του, εἶχε στήσῃ ἐκ νέου τὰς σκηνάς του ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχέροντος. Ὁ ἀνδρείος Κυριακούλης, ἀδελφὸς τοῦ Πετρούμπη Μαυρομιχάλη, στρατολογήσας ἐν Μάνη, εἶχε προσορμισθῇ τότε εἰς τὸν λιμένα Γλυκύν, ἄγων 15 πλοῖα πεπληρωμένα μαχητῶν. Μετέβη εἰς Σύβοτα καὶ ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Μούρτου ἐπυρόλησε τὸ χωρίον αἰχμαλωτίσας 1,500 Τούρκους. Ἠλπίζε διὰ τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ

τούτου νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν φόβον εἰς τοὺς οἰκοῦντας ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Θυάμιδος, καὶ εἶτα νὰ μεταβῇ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν εἰς τὰ ὄρη τοῦ Σουλίου πολιορκουμένων. Ματαίᾳ ἐλπίς! ἐπιληροφορήθη ἐμπιστευτικῶς, ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἐσκόπουν νὰ τὸν περικυκλώσωσι καὶ νὰ πυρπολήσωσι τὰ πλοῖά του, οὕτω δὲ μὲ αἱμάσσουσιν καρδίαν ἠναγκάσθη νὰ ἀποπλεύσῃ καὶ ἐπανέλθῃ εἰς Φαναρίον, τὸ ὅποιον ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν Τσάμηδων.

Ἐνῷ δὲ ὁ Μάρκος Βότσαρης εἰσῆλθεν εἰς Ἀθαμανίαν, ὁ Κυριακούλης προσεβλήθη ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Τσάμηδων συνενωθέντων μετὰ τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ἡττηθέντων ὅμως καὶ ἀποχρουσθέντων τὴν 28 Ἰουνίου μέχρι τῶν ὀχθῶν τῆς Ἀχερουσίας λίμνης. Ἐπωφεληθεὶς δὲ ἐκ τῆς συγχύσεως αὐτῶν ἠδυνήθη ν' ἀποστείλῃ καὶ λάβῃ ἐπιστολάς παρὰ τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες ἀνεκοίνουν αὐτῷ τὰς περικλεεῖς πολεμικὰς πράξεις των κατὰ τὸν Ἰούνιον.

Ἐνῷ τοιαῦτα γεγονότα διεδέχοντο ἄλληλα ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ — τῷ Σουλίῳ — ὁ Κυριακούλης διέπραττε θαύματα ἀνδρείας ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀχέροντος. Ἐν τινι ἐπιδρομῇ εἶχε φονεύσει ἰδιοχείρως ἐξ ἀγάδης καὶ ἀπαξιῶν νὰ κτυπῇ ἀπλοῦς ὀπλίτας κατεδίωκε τὸν σερασκέρην των, τόσον πλησίον, ὥστε παρ' ὀλίγον καὶ τὸν ἔφθανεν, εἰ μὴ σφαῖρα ἐπληττε τὸν ἵππον πεσόντα χαμαὶ καὶ συμπαρὰσύραντα τὸν ἀναβάτην τοῦ ζαλισμένον καὶ ἀναίσθητον. Οἱ βάρβαροι τότε ἐστράφησαν ὅπως ἀρπάσωσι τὸ σῶμά του, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δραμόντες διεφίλονίκησαν αὐτὸ πεισματωδῶς, ὁ Κυριακούλης ὅμως ἀνεγερθεὶς αἰφνὴς μετὰ νέων δυνάμεων, προσέβαλε καὶ διεσκόρπισε τοὺς ἐκπλαγέντας Τούρκους, οὕτω δὲ οἱ χριστιανοὶ φέροντες τὸν ἀρχηγόν των ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἐν Φαναρίῳ ὀχυρώματά των.

Οἱ Τούρκοι τότε ἀρόπως ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Κυριακούλη, ὅστις κατανοήσας ὅτι εἶχον καταστραφῇ τὰ ἐν Φαναρίῳ ὀχυρώματα καὶ γέμων πληγῶν, οὐδὲ ἐλπίζων ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺ κατὰ πολλῶ ὑπερτέρων δυνάμεων, συνεβούλευσε τοὺς μαχητάς του νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς σωτηρίας των, καὶ διανείμας τὰ ὄπλα του εἰς τοὺς ἑαυτοῦ συντρόφους ἀπέστειλε τὴν αἰμοσταγῇ ζώνην του εἰς Μάνην ἵνα ἀναρτηθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ του καὶ ἀναμιμνήσκῃ τὰς ἐναντίον τῶν Τούρκων μάχας του καὶ τὴν ἐκδίκησίν του, ὅτε δὲ ἀπέδιδε τὴν τελευταίαν πνοήν, παρεκάλεσε τοὺς μαχητάς του νὰ μὴ ἀνεχθῶσιν ἵνα ἡ κεφαλὴ ἐνός Κυριακούλη περιέλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Τὸ

σῶμά του τότε ἐπεβιάσθη ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ μετεφέρθη εἰς Μεσολόγγιον ὑπὸ τριάκοντα μαχητῶν τῆς Μάνης.

MARIO PIETRI

Storia del Risorgimento della Grecia

σελ. 286—300.

Ὁ δὲ ἐν Ἰωαννίνοις πρόξενος τῆς Γαλλίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Πουκεβίλ, σύγχρονος μάρτυς τῶν γεγονότων, ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὰ τῆς εἰς Ἡπειρον ἐκστρατείας καὶ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Κυριακούλη Μανρομιχάλη.

... Τὴν 7/19 Μαρτίου ναυτικὴ μοῖρα ὑδραϊκὴ φέρουσα τάγμα Μανιατῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ Κυριακούλη, ὃν εἶδομεν ἐν Εὐβοίᾳ, ἀπέπλευσεν ἐκ Ρηνιάσσης κατευθυνομένη εἰς Σύβοτα, ἐνθα οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλίπει πολεμικὰ τινὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παραλάβωσιν ἕνεκα τῆς ἐσπευσμένης αὐτῶν φυγῆς. Ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς τῶν ἐλευθερολακῶνων πρὸ πολλοῦ εἶχε ζητήσει ὡς χάριν νὰ συμμερισθῇ τῶν κινδύνων τῶν ἐν ὁπλοῖς ἀδελφῶν του ἐν τοῖς μετεώροις τῆς Σελλήϊδος. Αἱ εὐχαί του εἰσηκούσθησαν. Τὰ πλοῖα τὰ φέρουτα τὸ στράτευμά του εἶχον χαιρετίσει τὴν ἀκρόπολιν τῆς Πάργας πωληθείσης ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἰς τοὺς βαρβάρους, εἶχον κάμψει τὸ χεῖμαρειον ἀκρωτήριον καὶ ἀφῆσαντα πρὸς δυσμὰς τὴν Λευκίμμην ἄκραν τῆς Κερκύρας, ἐπλησίαζον πρὸς τὰ Σύβοτα ἐνθα ὑπῆρχον μία φρεγάτα, μία κορβέττα καὶ τέσσαρα βρῖκια τοῦ πολεμικοῦ Ὄθωμανικοῦ ναυτικοῦ, ὅτε βρῖκιον τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ τῆς Α. Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος παρουσιάσθη ὅπως ἐμποδίσῃ εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν, τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν, διὰ λέξεων γεγραμμένων ἐν δελταρίῳ ὡς ἐξῆς: Μάθετε, Ἕλληνες, ὅτι δὲν σᾶς ἐπιτρέπομεν νὰ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Κερκύρας. Ἐὰν προτίθεσθε νὰ ὑπάγητε εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἡπείρου, διέλθετε ὀπίσθεν τῆς νήσου, ἀρχίσατε δὲ νὰ ὀπισθοχωρῇτε.

ὑποδίζον τοὺς Ἕλληνας νὰ νικήσωσι, δύναται δέ τις νὰ φαντασθῇ τὴν θλιψὴν των. Ἐπεχείρησαν νὰ καταστήσωσι σε-

θαστά τὰ δίκαιά των λέγοντες· «Διατὶ λοιπὸν ἐπιτρέπετε εἰς τοὺς Τούρκους τὴν διάβασιν ταύτην ; πῶς δὲ θὰ δυνήθωμεν νὰ τοὺς πολεμήσωμεν εἰς τὰς ἀγκάλας σας ;» Ἀπηξίωσαν νὰ τοὺς ἀκούσωσιν, ἡ δὲ γολέτα Τερψιχόρη, ἣν ὁ ναύαρχος Μιὰ-οὐλῆς ἀπέστειλεν αὐθημερόν, ^{7/19} Μαρτίου εἰς Κέρκυραν, ὅπως ζητήσῃ ἐξηγήσεις, μέχρι τῆς ^{19/31} Μαρτίου δὲν ἔτυχεν ἀπαντήσεως παρὰ τοῦ λόρδου ἀρμυστοῦ. Ἡ ἐκστρατεία μετὰ τῶν ἀποβατικῶν στρατευμάτων τῆς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ρηνιάσαν, ὃ δὲ Χριστιανικὸς στόλος ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ἐπτανήσιου Ταυρίδος, ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἔκτοτε δὲν ἦσαν δεκτοὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους εἰμὴ Ἰουδαῖοι ἢ Μωαμεθανοί.

Χωρὶς νὰ καταβληθῶσιν ἐκ τῶν ἀτυχημάτων των οἱ Τοῦρκοι τῆς Πρεβέζης ἐνισχυθέντες διὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν, ἐξ Ἀρτης καὶ Σαλαώρας, προήλασαν ἀμέσως κατὰ τῆς Ρηνιάσης, ἔνθα ὁ ἀρχηγὸς Κυριακούλης ἐφρούρει μετὰ τῶν Μανιατῶν του. Σκοπὸς των ἦτο νὰ κυριεύσωσιν ἀπὸ τῶν Σουλιωτῶν τὴν θέσιν ταύτην, οἵτινες οὕτω θὰ ἀπεχωρίζοντο ἀπὸ πάσης μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίας. Ἐπορεύοντο μὲ ταύτην τὴν ἐλπίδα, καὶ εἰσέβαλον εἰς τὸν τόπον τὴν πρῶϊαν τῆς ^{16/28} Μαρτίου, ὅτε ὁ ἥχος τῶν σαλπίγγων ἀπὸ τοῦ δάσους ἤκούσθη· ἐνόμισαν ὅτι ἤρχετο εἰς βοήθειάν των αὐτοπροσώπως ὁ Χουρσίτ πασᾶς. Ἐδραμον ἀμέσως εἰς τὰ ὅπλα ἵνα ἐπιδείξωσιν ἐνώπιόν του τὴν ἀνδρείαν των· παρεσκευάζοντο δὲ εἰς ἔφοδον, ἀποτείνοντες ὕβρεις κατὰ τῶν πολιορκουμένων, ὅτε ὁ Μάρκος Βότσαρης, ὅστις ἤθελε νὰ ἀποκρύψῃ τὴν προσέγγισίν του διὰ τοῦ στρατηγήματος αὐτοῦ, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν, τοὺς διεσκόρπισε καὶ τοὺς κατεδίωξε, φονεύσας πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, μέχρι τῆς Καστροσυκίας, ἔνθα κατέστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Νάξι, ἐκβάλλοντος κατὰ τὸ μέρος τοῦτο εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Ὁ Πέτρος Μυρομιχάλης παρεσκευάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ χιλίων πεντακοσίων ἐλευθερολακῶνων πάντων ἐπιλέκτων, ἀγαλλομένων ἐπὶ τῇ ιδέᾳ ὅτι θὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν χώραν, εἰς ἣν ἀπὸ τινος χρόνου εὕρισκετο ὁ ἀνδρεῖος Κυριακούλης. Ὁ συνταγματάρχης Δηλιγιάννης καὶ ὁ μετριοφρων Σέκερης εἶχον διαταχθῇ νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀραξὸν μετὰ χιλίων διακοσίων Ἀρχάδων ἢ Τεγεατῶν, ὅπως ἐπιβίβασθῶσιν ἐν Καραβοστασίῳ ἐπὶ τῶν ὑδραῖκῶν πλοίων, τὰ ὅποια εἶχον διαταγὰς νὰ συνδράμωσι τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Τέλος ὁ Μάρκος

Βότσαρης ὅστις εἶχε συλλέξει εἰς Τριζόνια, νησιῶτα τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου, τετρακύσια παλληκάρια ὠρικῆς φυλῆς, θὰ ὠδήγει τὸν στρατὸν, τὸν προωρισμένον νὰ καταστήσῃ ἐστὶν τοῦ πολέμου τὴν "Ηπειρον.

Οἱ πολεμισταὶ τῆς Σελληνίδος εἶχον ἔλθει εἰς χεῖρας μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Ὁ Ὀμέρ Βρυώνης, ὅστις εἶχε κατορθώσει διὰ τῶν φροντίδων καὶ τῆς δραστηριότητός του νὰ ἀνασυντάξῃ τὸν στρατὸν του, ἄμα ὡς ὁ Χουρσίτ πασσᾶς εἶχε καταλίπει τὴν "Ηπειρον, ἐκ νέου κατέστησε τὰς σκηνάς του ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχέροντος. Ὁ ἀνδρεῖος Κυριακούλης, ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιγᾶλη, ὅστις εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς Μάνην ἵνα στρατολογήσῃ, κατέπλεε ταυτοχρόνως εἰς τὸν Ἰλκυὸν λιμένα μετὰ δεκαπέντε ἰστιοφόρων πεπληρωμένων στρατιωτῶν. Χωρὶς νὰ ταραχθῇ διὰ τὰς νυχτικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀρμοστοῦ τῆς Κερκύρας κατηυθύνθη εἰς Σύβοτα, καὶ ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Μούρτου, ἐπυρπόλησε τὴν κόμην ταύτην καὶ ῥηχμάλωτισεν ἑκατὸν πεντήκοντα Τούρκους, οὓς ἀπέστειλεν ἁμέσως εἰς Μορέαν. Αἱ λάμψεις τῶν φλογῶν διαχέουσιν τὴν ἀπόγνωσιν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Θυάμιδος, ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν νὰ κολακεύηται ὅτι θὰ κατέρθῃ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Σουλίου, ὅτε μυστικῇ διαταγῇ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀποχωρήσῃ. Οἱ Ἀγγλοὶ, οὔτινες φανερὰ ἐβοήθουν τοὺς Τούρκους, προὔτιθεντο νὰ πυρπολήσωσι τὰ πλοῖά του, ὥστε ἠναγκάσθῃ ν' ἀποπλεύσῃ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Φανάρι.

Τὸ χωρίον τοῦτο διετέλει ἐν κινδύνῳ. Οἱ Τσάμηδες ἔτοιμοι νὰ λιποτακτῇσιν εἰς τὴν θῆαν τῶν πυρπολουμένων χωρίων των, ἐξασφαλισθέντες διὰ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Ὀμέρ πασσᾶ ὅτι τὰ συμβαίνοντα ταχέως θὰ κατεστέλλοντο τῇ γενναίᾳ μερίμνῃ τοῦ Θωμᾶ Μαΐτλάνδ, ἀνεθάρρησαν. Εἰς μάτην ὁ Κυριακούλης, ἵνα τοὺς ἐκφοβίσῃ, κατέρρωσεν εἰς τελευταίαν πινὰ ἐπιδρομὴν ἐπιτυχῇ νὰ καύσῃ τὰς ἀποθήκας ἃς εἶχον ἐγείρει εἰς "Αἰ-Γιαννάκην, ὁρμίσκον κείμενον μετὰξὺ Ἰλκυὸς καὶ Πάργας· ἔμειναν πιστοὶ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Χασάν καὶ τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ.

Οὗτοι εἶχον τὸν λόγον τῶν Ἀγγλῶν πρακτόρων, ὅτι αἱ προσπάθειαι αὐταὶ ἦσαν αἱ τελευταῖαι τῆς ἐπαναστάσεως, ἧς εἶχον κατορθώσει νὰ διαφθεῖρῃσι τοὺς κυριωτέρους ἀρχηγούς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἀνεφέροντο ἐκεῖνοι, οὔτινες μέχρι τοῦδε ὑπεστήριξαν αὐτὴν λίαν εὐτόλμως. Στηριζόμενοι ἐπὶ τοιούτων ἐλπίδων, ἀνέλαβον αἰματηρὰς ἐπιθέσεις κατ' ἅπασαν τὴν γῆμ-

μὴν τοῦ Ἀχέρωντος, ὁ δὲ Κυριακούλης ἀναγκασθεὶς νὰ μάχεται εἰς περικεχαρκαωμένον στρατόπεδον, διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ πᾶν μέσον ὑποχωρήσεως, ἀπέπεμψε τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον μεταφέρει αὐτούς, διατάξας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Μορέαν, καὶ ὥρισε πέντε ἐκ τῶν ταχυπλωτέρων νὰ πλεύσωσιν εἰς τὰ Ἀκροκεράυνια, ἵνα ἐπισπεύσωσι τὴν ἐπανάστασιν τῶν Χειμαρωτῶν. Ὁφείλον κατὰ πρῶτον νὰ ἐπιτύχωσι παρ' αὐτῶν ὅσον τὸ δυνατόν πλείοτους ἄνδρας ἐπικούρους, νὰ μὴ ἀνυψώσωσι δὲ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ πρὶν μάθωσι τὴν εἰσόδον τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Σουλίου.

Οἱ Σουλιωταί, πρὸς οὓς ὁ Κυριακούλης εὗρε τρόπον ν' ἀνακοινώσῃ τὴν εἰς Ἡπειρον ἄφιξιν τοῦ Μαυροκορδάτου, ἤθελαν νὰ πανηγυρίσωσι τὴν ἀγαθὴν ταύτην εἰδήσιν, προσβάλλοντες τοὺς Τούρκους, καὶ κατορθώσαντας ν' ἀνακτήσωσι βράχους τινὰς παρὰ τὴν Κιάφαν. Ἐπωφεληθέντες τῆς ὑμίχλης ἥτις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν περιέβαλε τὰ ὄρη, διεπέρασαν εἰς τὰς ὑψηλὰς χώρας, καὶ εἰς τὸν κρότον τρομερᾶς βροντῆς ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν βαρβάρων ὡς κεραυνὸς προσέβαλον αὐτούς. Ἐμάχοντο μετὰ μανίας, τὸ δὲ πῦρ τῶν τουφεκίων ἀπὸ μιᾶς ἡδὴ ὥρας διήρκει, χωρὶς νὰ ἀκούσεται ἕνεκα τοῦ κρότου τῆς καταιγίδος, ὅτε δὲ διεσκεδάσθησαν τὰ νέφη, κατεδείχθη εἰς τὸν σερασκέρην ὁ κίνδυνος τῶν προφυλακῶν του.

Ἐπὶ τῇ θιά ταύτῃ, ἐξέφερε διάτρητον φωνήν, ἐπαναληψθεῖσαν παρ' ὅλων τῶν Τούρκων. Χωρὶς ν' ἀναμείνῃ διαταγὴν ἐπιχειρεῖ ἔφοδον ἐν τῷ μέσῳ τῆς βροχῆς, τῶν χειμάρρων, τῶν χιονοστιβάδων καὶ τῶν πετρῶν, ὥς οἱ χριστιανοὶ κατεκύλιον ἐπ' αὐτῶν. Τινὲς ἀναρριχῶνται ἐπὶ τῶν βράχων, μετὰ πεντάκωρον δὲ μάχην οἱ Μωαμεθανοὶ ὑποχωροῦσιν, ἀφοῦ ἀπώλεσαν τετρακοσίους ἐκ τῶν καλλιτέρων μαχητῶν.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς πολλὰ μέρη ἐπολέμησαν σῶμα πρὸς σῶμα, οἱ Σουλιωταὶ ἐθρήνησαν ἑκατὸν τριάκοντα ἄνδρας, εἴκοσι πέντε γυναῖκας καὶ ἕνα γέροντα ἐβδόμηκοντα ἐξ ἐτῶν· ὡς λέγεται, αἱ γυναῖκες ὀρμήσασαι, κρατοῦσαι μάχαιραν ἀνὰ χεῖρας, ἀπωλέσθησαν ἐμπεσοῦσαι αἱ πλεῖσται μετὰ τῶν Τούρκων εἰς τὰ βάραια τοῦ Ἀχέρωντος. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, κατὰ τὴν 19ην Ἰουνίου, ἀξιομνημόνευτον ἡμέραν εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς Τουρκικῆς νυχαρχίδος, ἧς ἔλαβον γνῶσιν. Λύθη μὲν ὁ Μαυροκορδάτος διέταξε τὴν κατάληψιν τοῦ χωρίου Πέτκ, παρὰ τὴν Ἀρταν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης μαθὼν τὴν κί-

νήσιν ταύτην, ἥτις ἐσκόπει νὰ βοηθήσῃ τοὺς Σουλιώτας, ἠναγκάσθη νὰ μεταβάλῃ τὸ σύστημά του τὸ πολεμικόν.

Ἡ στιγμή ἦτο κρίσιμος, πᾶς δὲ ἄλλος ἀρχηγὸς θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τὴν παρασκευαζομένην κρίσιν, διότι ἡ πανώλης, ἥτις συμβαδίζει τῷ Τουρκικῷ στρατῷ, εἶχεν ἐνσκήψει εἰς Ἰωάννινα καὶ Παραμυθίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν, τῶν ἀποθνησκόντων καὶ τῶν ἀσθενῶν ἠϋζανε μετ' ἐπιφόβου ταχύτητος εἰς ἀφορτέρως τὰς πόλεις, ἐνθα ἐστάθμευον. Ἡ ἐπιδημία μετεδόθη εἰς τινα χωρία, θὰ μετεδίδετο δὲ καὶ εἰς τὸ στρατόπεδόν του, ἀλλ' ἐπειδὴ σπανιώτατα προσβάλλει τὰ στρατεύματα ὅταν εἶνε ἐν κινήσει, ὡς μακρὰ πεῖρα τὸ ἀπέδειξεν, ἀνεχώρησεν ἀμέσως μεταβάς εἰς Βαριάδες, θέσιν κειμένην μεταξὺ Ἰωαννίνων, Σουλίου καὶ τοῦ ὠχυρωμένου χανίου τῶν Πέντε Πηγαδίων. Ἀλλ' ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καλὸς ἀρχηγὸς καὶ ἀνδρεῖος στρατιώτης, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τὸν κύριον σκοπὸν του, τὴν καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου, ἀφῆκεν εἰς τὸν Ταχίρ Ἀμπὰς τὴν φροντίδα νὰ περὶσπᾷ τοὺς χριστιανούς, διὰ τῆς καταλήψεως τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχέροντος, ἐν ταυτῷ δὲ ἐπεφόρτισε τὸν Χασὰν πασὰν καὶ τὸν Μεχμέτ πασὰν νὰ συνενωθῶσι μετὰ τῶν Τσάμηδων καὶ νὰ ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μανιατῶν Κυριακούλη ὠχυρωμένου ἐν Φαναρίῳ. Μετατρέψας οὕτω τὴν κατὰ τῆς Σελλήϊδος ἐπίθεσιν εἰς πολιορκίαν, προέβλεψε διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν Πέντε Πηγαδίων ἐκλέξας τὸν Ρουτσιὸ πασὰν, ὅπως ὑπερασπίζῃ τὴν θέσιν ταύτην, ἥτις ἀπέβαινε μεγίστης σπουδαιότητος, ἐὰν ὁ Μαυροκορδατος ἐσκόπει νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς Θεσπρωτίαν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ μεταβολὴ τοῦ μετώπου τοῦ Ὁμέρ, ὅταν ἐμαθε τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ κάτῳ Ἀλβανίᾳ, τὰ δὲ γεγονότα ἀπέδειξαν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνῃ καλλιτέρα, ἂν δὲ ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχιῶν, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν προδοσίαν μᾶλλον ἀρχηγῶν τινων Ἑλλήνων, ἢ εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν του.

Ὁ Κυριακούλης προσεβλήθη καὶ αὐθὺς ὑπὸ τῶν Τσάμηδων, ἠνωμένων μετὰ τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ἡττηθέντων δὲ καὶ ἀποκρουσθέντων τὴν 1ην Ἰουλίου μέχρι τοῦ Ἀχερουσίου ἑλους. Κατάρθωσε, χάρις εἰς τὴν παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐπικρατήσασαν σύγχυσιν, ν' ἀποστείλῃ ἐπιστολὰς εἰς τοὺς Σουλιώτας καὶ νὰ μάθῃ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν κατάστασιν. Ἀνεκοίνου αὐτοῖς τὰ γεγονότα τὰ ὅποια ἀνεφέραμεν, οὗτοι δὲ ἐγνώριζον αὐτῷ, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐφοδιοπομπίας ἣν ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἐλάμβανον καθ' ἐκάστην ἐνισχύσεις ἐκ τῶν χριστιανῶν τῆς πεδιάδος,

οἵτινες κατώρθουν νὰ καταφεύγῃσι παρ' αὐτοῖς μετὰ ζωοτροφιῶν.

Ἐνῷ τοιαῦται φρικαλεότητες ἐξετελοῦντο, ὁ Κυριακούλης διέπραττε παρὰ τὸν Ἀχέροντα θαύματα ἀνδρείας, ὑπερακοντίζοντα τὸ ἀνθρώπινον θάρρος, δὲν θὰ ἐπιστεῦνοντο δὲ ἐὰν δὲν ἐγίνοντο γνωστὰ διὰ τῆς ἱστορίας ταύτης, ἀπεδείκνυν δὲ τί ἦσαν ἱκανὰ νὰ πράξῃσι τὰ τέκνα τῶν ποιμένων τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τινι ἐξόδῳ ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ ἐξ ἀγάδες, καὶ ἀπαξιῶν νὰ κτυπᾷ κοινοὺς στρατιώτας, κατεδίωκε τὸν σερασκέρην των κινδυνεύοντα νὰ φονεuthῇ ὑπὸ τὰ πλήγματά του. Ὁ αἰγᾶγρος τοῦ Ταῦγέτου παρ' ὀλίγον καὶ θὰ κατέφθανε τὸν εὐγενῆ κουρέα τοῦ Χουρσίτ, τὸν Μεχμέτ πασᾶν, ὅτε σφαῖρα ὀπλοῦ ἐπλήγωσε τὸν ἵππον του. Ὁ κέλης τῆς Λακωνίας πίπτει ἀνασκιρτήσας, ὁ δὲ Κυριακούλης ζαλισθεὶς ἐκ τῆς πτώσεώς του ἔμεινεν ἀνάισθητος.

Εἰς τοιαύτην θέαν οἱ βάρβαροι ἐπανῆλθον ἵνα ἀπαγάγῃσι τὸν νεκρόν του, καὶ αἵματηρὰ συμπλοκὴ διεξήγετο μετὰ αὐτῶν καὶ τῶν παλληκαρίων προσδραμόντων ὅπως ἀναλάβῃσι τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των. Διάτοροι κραυγαὶ ἀντηχοῦσιν, ἐπετίθεντο ἤδη μετὰ μανίας, ὅτε ὁ Κυριακούλης, ἀνεγερθεὶς αἰφνιδίως μετὰ νέας δυνάμεως καὶ ἀρπάσας τὸ ξίφος του κτυπᾷ, ἀπωθεῖ καὶ διασκορπίζει τοὺς καταπτοηθέντας Τούρκους, οἵτινες ἀπομακρύνονται ἵνα ἀντιμετωπίσωσιν ἄλλους κινδύνους, ἐνῷ οἱ Χριστιανοὶ ὑποδαστάζοντες τὸν ἀρχηγόν των ἐπανέρχονται εἰς τὸ ὁχύρωμα τοῦ Φαναρίου.

Οἱ βάρβαροι εἶχον πληροφορηθῇ ὑπὸ τοῦ Ὁμερ Βρυώνη, ὅτι ὁ Χρῆστος Τσαβέλλας, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζον ὅτι ἦτο εἰς τὰς ὀρεινὰς χώρας τῆς Πίνδου, ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Θεσπρωτίαν.

Μετὰ τὰ ἀτυχήματα τοῦ Σκλιθάνι, Πλάκας καὶ Πέτα συγκεντρώσας τὰ λείψανα τῶν στρατευμάτων τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν οἵτινες εἶχον πολεμήσει ὑπὸ τὰς σημαίας του, ἐσχημάτισε στρατιωτικόν σῶμα, μετὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σελλητῖδα. Διαβάς τὰ Κατσανοχώρια ἐπυρόλησεν, ἀπέναντι τῶν Ἰωαννίνων, τὰς ἐν Ραψίστᾳ ἀποθήκας τῶν Τούρκων, καὶ κατέσφαξε τὸ ἀπόσπασμα τὸ φρουροῦν τὸ χάνι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Προελαύνοντος τοῦ φόβου διέβη τὰ ὄρη τῆς Τυμφαίης, ὅτε φθὰς παρὰ τὴν Παρκαμυθίαν, εὔρεν ἐνώπιόν του πολυάριθμον Τουρκικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ. Πολυάριθμα ἤδη ἀποσπάσματα ἐτέθησαν

εἰς καταδωξίν του· ἐπειδὴ δὲ εἶχε τριακοσίους μόνον ἄνδρας, ὅπως ἀντιταχθῇ κατὰ τόσον πολυαριθμῶν ἐχθρῶν, ἐθεώρησεν εὐτυχημα ὅτι ἐπέφερε σπουδαίας ἀπωλείας εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ ἡδυνήθη νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ἀχελωΐτιδα ἢ γῶραν τοῦ Ἀσπροποτάμου, ἣτις εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Στουρνάρου.

Οἱ Τούρκοι ἀπαλλαγέντες τῶν τοιούτων ἀνησυχιῶν, ἐπῆλθον συσσωματωμένοι κατὰ τοῦ Φαναρίου καὶ ἐκρήμνισαν τὰ τείχη τοῦ ὀχυρώματος. Ὁ Κυριακούλης ἰδὼν τὸ ἀδύνατον περαιτέρω ἀντιστάσεως, συνεβούλευσε τὰ ὑπολειθέντα αὐτῷ πᾶλληκάρια νὰ μεριμνήσῃσι περὶ τῆς σωτηρίας των. Αὐτὸς δὲ πλήρης τραυμάτων καὶ λιποθυμιῶν, ἠθέλησε νὰ κοιμηθῇ ἐπὶ τοῦ ρήγματος τοῦ ὀχυρώματος ἵνα ἀποθάνῃ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ πέπλος τοῦ θανάτου ἐκάλυπτεν ἤδη τὸ πρόσωπόν του, ὅτε κατετίθη ἐκεῖ. Διαιμοίρασε τὰ ὅπλα του εἰς τοὺς συμμαχητάς του, ὡς ὁ ἀρχηγὸς ὅστις προσφέρει δάφνας καὶ στεφάνους μετὰ τὴν νίκην εἰς τοὺς διακριθέντας. Παρέδωκε τὴν αἵματοβαφῆ ζώνην του εἰς τὸν πιστόν του ἱπποκόμον διὰ νὰ τὴν φέρῃ εἰς Μάνην, ἵνα διατηρῇται ἀνηρτημένη ἐν τῇ κατοικίᾳ του καὶ ἀναπολῇ εἰς τοὺς συγγενεῖς του ὅτι ἀπέθανε μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι κληροδοτεῖ αὐτοῖς τὴν φροντίδα τῆς ἐκδικήσεώς του. Κατηράσθη τρεῖς τὸν Θ. Μαϊτλάνδ πωλησαντα τὴν Πάργαν καὶ κατόπιν ἀντιπράξοντα εἰς τὰς γενναίας ἐπιχειρήσεις του· εἶτα ἐδόξασε τὸν Θεὸν ὅτι τοῦ ἐπεφύλαξεν ἐνδοξὸν θάνατον, παρακαλέσας τοὺς στρατιώτας του νὰ μὴ ἀνεγθῶσιν ἢ κεφαλὴ τοῦ Κυριακούλη νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Προέφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἀνέψιου του Ἡλίου καὶ ἀνεπαύθη εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Αἰωνίου.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ περικλεοῦς τούτου ὀπλαρχηγοῦ, τὸ δὲ λείψανόν του ἐπιβιβασθὲν ἐπὶ τοῦ Ἀχέροντος μετεκομίσθη εἰς Μεσολόγγιον ὑπὸ τριακοντα μαχητῶν τῆς ἐλευθερολακωνίας, ἡρωϊκὰ λείψανα τῆς ὑπ' αὐτοῦ διοργανωθείσης φάλαγγος, τῶν ἄλλων διασπαρέντων εἰς τὰ ὄρη τῆς Κασσωπίας, ὑπόθεν κατάρθωσαν νὰ καταρύγῃσι, μετὰ τινὰς μῆνας, εἰς Πελοπόννησον.

Αὐθημερὸν — τῆς ἀποστολῆς τῆς οἰκογενείας τοῦ Μάρκου Βότσαρη εἰς Ἀγκῶνα — ὁ κληρὸς ἐν σιγῇ ἐτέλει τὴν κηδεῖαν τοῦ στρατάρχου Κυριακούλη, οὗ οἱ στρατιῶται εἶχον ἀποδιδάσει τὸν νεκρὸν εἰς τὸ φρούριον Βασιλαδίου, κείμενον εἰς τὴν εἰσόδον τῶν τεναγῶν. Τὸν μετέφερον κατόπιν εἰς τὴν πόλιν

ἐνθα ἐμελλε νὰ ταφῇ μετὰ τῶν γενναίων ἰθαγενῶν ἡρώων τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων, ὅπως ἐμπνέωνται ὑπὸ εὐγενῶν αἰσθημάτων οἱ Ἕλληνες.

POUQUEVILLE
**Histoire de la Régénération
de la Grèce**

Τόμ. IV. σελ. 62, 69, 86 208.

Ὁ Γάλλος φιλέλλην *Maxime Raybaud*, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Ἀπομνημονεύμασιν, ὥς ἐξῆς ἀναφέρει τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυριακούλη.

... Κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι διεδραματίζοντο σπουδαίότατα γεγονότα. Ἡ εἰς Ἡπειρον ἐξοδὸς μας, ἣτις ἐθεωρεῖτο ὡς μέλλουσα νὰ περάνῃ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1822 κατὰ τὴν χώραν ταύτην, ἀνέστειλε μόνον τὰς ἐργασίας τῶν δύο μερῶν. Ἡ πτώσις τοῦ Σουλίου δὲν ἐβράζυνε νὰ προσδῶσῃ εἰς τὰς ἐχθροπραξίας σοβαρώτερον χαρακτῆρα καὶ πρὸ πάντων ἐπιφοβώτερον διὰ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Σουλιωταὶ κατενόησαν ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τὴν ἀποτυχίαν τῶν ὑπὲρ αὐτῶν τελευταίων ἀποπειρῶν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Κυριακούλης, ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, ἔπεσε βληθεὶς ὑπὸ θανασίμου βολῆς ἐν μάχῃ συγκροτηθείσῃ ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ἀχέροντος. Ὅταν ἐβραδίζομεν κατὰ τῆς Ἀρτης, ὁ ἀρχηγὸς οὗτος, ἀναχωρήσας ὡς καὶ ἡμεῖς ἐκ Πελοποννήσου, ἀπεβιβάσθη οὐ μακρὰν τῆς Πάρης ἡγούμενος πεντακοσίων ἢ ἑξακοσίων Μανιατῶν, ἵνα ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τῶν ὀρεσιβίων τῆς Σελληίδος. Σπερηθέντες τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν, καὶ ἀποθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἡττης ἣν εἴχομεν ὑποστῆ πρὸ δύο μηνῶν, οἱ ἐλευθερολάκωνες κατέλιπον τὴν Θεσπρωτίαν ἐπανελθόντες εἰς Πελοπόννησον.

MAXIME RAYBAUD
Mémoires sur la Grèce

σελ. 449.

Ὁ δὲ Μένδελσον ἐν τῇ ἐαυτοῦ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ἐξῆς περιγράφει τὸν θάνατον τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

... Τμῆμά τι τότε ἐκ 500 Μανιατῶν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, τὸν ἀνδρεῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου, προαπεστάλη εἰς Φανάρι, λιμένα ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας τῆς Κιάφας πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα προμηθεύσῃ τροφάς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἄλλ' ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ μόνον ἐξασθενίσιν τοῦ κυρίου σώματος παρήγαγε. Μόλις ἀποθάνοντες εἰς Φανάρι προσεβλήθησαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ πολὺ ὑπερτέρας Τουρκικῆς δυνάμεως, καὶ ἠναγκάσθησαν μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα νὰ ἐπιβιβασθῶσι πάλιν τὴν 16 Ἰουλίου· ὁ δὲ Πετρόμπεης ἐθρήνησε τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὸν δεύτερον ὑπὲρ πατρίδος πίπτοντα υἱὸν αὐτοῦ — ἀδελφόν — διότι σφαῖρα ἔβαλε τὸν Κυριακούλην κατὰ τῆς καρδίας, ἐνῷ συγχρόνως ἐφονεύθη ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐναντίων ὁ περυσινὸς αὐτοῦ ἐκ τοῦ Βαλτετσίου ἐχθρὸς, ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς Μουσταφᾶ βέης. Τὸ πτώμα τοῦ πεσόντος Ἕλληνας ἥρωος ἐκομίσθη εἰς Μεσολόγγιον.

MENDELSON

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος

σελ. 362.

Ὁ Μητροπολίτης Π. Πατρῶν εἰς τὰ ἐαυτοῦ Ὑπομνήματα περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν εἰς Ἡπειρον ἐκστρατείαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

... Ἡ δὲ Διοίκησις ἐβίασε διὰ γραμμάτων τοὺς προσδιωρισμένους Καπετὰν Κυριακούλην, Γιατράκον καὶ Δεληγιάννην διὰ νὰ νὰ ταχύνωσι τὴν εἰς Μεσολόγγιον μετάβασίν τους.

Ἐκ τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων τῶν εἰς τὴν Ἀτικὴν Ἑλλάδα, ἐν μέρος ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν Ἡπειρὸν ἄλλο δὲ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σουλίου διὰ νὰ τὸ πολιορκήσῃ. Ὅθεν ἀπεφάσισαν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες νὰ διαιρέσωσι καὶ αὐτοὶ τὰς δυνάμεις των, καὶ οἱ μὲν νὰ φυλάττωσι τὰς ἀναγκαίας θέσεις διὰ νὰ ἐμπρ-

δίζωσι τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὃ δὲ Κυριακούλης μὲ τοὺς ἐδικοὺς του στρατιώτας καὶ ἄλλους, συμποσούμενους ὅλους περίπου 600, νὰ μετὰβῃ διὰ θαλάσσης εἰς τὸ Φανάρι καὶ νὰ συμβοηθῇ ἐξωθεν τοὺς πολιορκουμένους Σουλιώτας, ὅστις καὶ ἀπῆλθεν ἐκεῖ.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα λοιπόν, ἀφοῦ μετέβη ὁ Κυριακούλης εἰς τὰ παράλια τοῦ Σουλίου, ἐπροχώρησεν ἐκεῖ εἰς τὰ χωρία, καὶ ἔδωκε τρόμον εἰς τοὺς Ἀλβανούς, καὶ εἰς διαφόρους πολέμους, ὅπου μετ' αὐτῶν συνεκρότησεν, ἔδειξεν ἀνδρείαν μεγίστην, καὶ πάντοτε ἦτο νικητὴς μὲ μεγάλην ζημίαν τῶν ἐχθρῶν· πλὴν τέλος πάντων ἐφονεύθη εἰς μίαν μάχην, ἐπειδὴ ἀπροφυλάκτως εὐγῆκεν ἀπὸ τὸ ταμποῦρι του, καὶ ἐπροξένησε μεγίστην θλίψιν εἰς τοὺς στρατιώτας. Καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῦ γενναίου τούτου ἀνδρὸς μετεκόμισαν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ ἐκήδευσαν ἐνδόξως· οἱ δὲ στρατιῶται διεσκορπίσθησαν καὶ ἐπανεπῆλθον εἰς τὰ ἴδια· τὸ δὲ Σοῦλι ἔμεινε πάλιν περιωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ

Ὑπομνήματα τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος.

σελ. 113, 114, 138.

Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἐν τῇ ἑαυτοῦ χρονογραφίᾳ τῆς Ἡπείρου, ὧν σύγχρονος τῶν γεγονότων καὶ πλησιέστατα αὐτῶν, ὡς ἐξῆς περιγράφει τὰ κατὰ τὴν εἰς Ἡπειρον ἐκστρατείαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

... Κατὰ τὰς 30 Μαρτίου ἐφάνη εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου στολίσκος Ὑδραϊκός, ἐφ' ᾧ ἐπέβαιναν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ τετρακοσίων Σπαρτιατῶν, ἀποσταλείς πρὸς ἐνθουσιασμὸν τῶν Χριστιανῶν τῆς παραλίας Ἡπείρου καὶ εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Σουλίου. Ἡ ὀλιγαριθμὸς ἀλλ' ἐνθουσιώδης ἐκείνη δύναμις ἐνεκρίθη ἵνα προσβάλλῃ παραλίαν τινὰ θέσιν τῆς Θεσπρωτίας, καὶ τοιαύτη ἐξελέχθη ἡ κώμη τῆς Βώλιας. Ἀπεβιβάσθησαν

λοιπὸν οἱ στρατιῶται εἰς τὰ Σύβοτα, καὶ ἐκεῖσε τοποθετηθέντες ἀρμοδίως οἱ μὲν διὰ τῶν τυφεκίων, ὁ δὲ στολίσκος διὰ τῶν τηλεβόλων, προσέβαλον τὰ πλησιέστερα οἰκήματα τῶν Βωλιωτῶν, σκοπεύοντες τὴν ἐπαύριον ἵνα ἐξέλθωσι καὶ ἐπιτεθῶσιν εἰς κυρίευσιν τῆς ρηθείσης κώμης. Ἀλλὰ ναῦς πολεμικὴ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἀποσταλεῖσα ἐκ τῆς Κερκύρας, διέταξε τὴν ἐκεῖθεν ἀνυπέρθετον ἀναχώρησιν τοῦ στολίσκου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὰ ὕδατα τῶν Συβότων ἀνῆκον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἑπτανήσου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τῆς Τουρκίας. Ἀνεχώρησαν λοιπὸν τεθλιμμένοι οἱ Ἕλληνες, καὶ μεταβάντες εἰς τὸ Φανάριον, ἐξῆλθον οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς θέσιν κατάλληλον ἐπὶ τῷ συντελέσει τὸ κατὰ δύναμιν εἰς ἀρωγὴν τῶν Σουλιωτῶν.

Ἐν ᾧ ὁ Κυριακούλης ὁ ὡς εἴρηται στρατοπεδεύων ἐν τῷ λόφῳ τῆς Ἀγίας Ἐλένης πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος συνεσκέπτετο μετὰ τοῦ Σουλιώτου ὀπλαρχηγοῦ Λάμπρου Βεΐκου πρὸς τὸ χορηγῆσαι ὑποβοήθειάν τινα εἰς τοὺς πολιορκουμένους Σουλιώτας, παρουσιάσθη Χριστιανὸς Ἑπειρώτης ἀναγγέλλων, ὅτι κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκείνου σώματος ἐπῆρχετο μηχανώδης καὶ ὀρμητικὸς στρατὸς Ὁθωμανικὸς πολυπληθής. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Κυριακούλης οὐδόλως ἐταράχθη, ἀλλὰ συναγαγὼν τοὺς Πελοποννησίους τοῦ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ Ἑπειρώτας ἐνεθουσίασεν ἅπαντας διὰ συντόμου δημηγορίας καὶ διέταξε τοὺς πλοιάρχους, ἵνα ἐκ τοῦ Φαναρίου μεταβιβάσωσι τὰ πλοῖα εἰς τὴν Κερέντσαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν τηλεβόλων ἀποκρούσωσι τοὺς ἐπιτεθησομένους ἐχθρούς, διατάξας ἐν τούτοις τοὺς πλοιάρχους ἵνα οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐν οἰαδῇποτε περιπτώσει προσδεχθῶσιν ἐντὸς τῶν πλοίων. Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν τῆς τοιαύτης προπαρασκευῆς, τὴν 3 δηλ. τοῦ Ἰουλίου, περὶ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀγίας Ἐλένης παρουσιάσθη στρατὸς ὀκτάκις χιλίων Ὁσμανλήων καὶ Τσάμηδων ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Χασάν πασᾶ καὶ Μεχμέτ πασᾶ. Κατὰ τῆς ἐπιθέσεως τοιούτων καὶ τοσούτων ἐχθρῶν οἱ Σπαρτιάται καὶ Ἑπειρῶται ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς στρατιωτικῆς φήμης των, ἀποκρούσαντες μετὰ μεγίστης φθορᾶς τοὺς μηχανωδῶς ἐπιπεσόντας εἰς κυρίευσιν τῶν προχείρων ὀχυρωμάτων των, ὅτε φονευθέντος τοῦ ρηθέντος Μεχμέτ πασᾶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατεδιώκοντο καὶ ἀπεδεκατίζοντο· ἀλλ' ἡ νίκη αὕτη ἀπέβη πικρὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἕνεκα τῆς θανατηφόρου πληγῆς, ἣν ὁ γενναῖος Κυριακούλης ἔλαβεν ἐκ τινος Ἀλβανοῦ κεκρυμμένου,

ἐν ᾧ παρεκέλευε τοὺς στρατιώτας τοῦ εἰς καταδίωξιν τῶν ἐχθρῶν. Τὸ τοιοῦτον λοιπὸν ἀτύχημα ἠνάγκασε τὸ Σπαρτιατικὸν σῶμα ἵνα ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑπίειρον, καὶ οὕτω διελύθη καὶ ἐσβέσθη πᾶσα ἐλπὶς χορηγομένη ἐκ τοιοῦτου ἀνδρός.

Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ

Τοπογραφία τῆς Ἑπείρου

σελ. 367 καὶ 371.

Ἐκ τοῦ ἀνεκδότου συγγράμματος « Ἀπομνημονεύματα τοῦ ἐξ Ὑδρας Πέτρου Γκιώνη » ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς.

Παρέλειψα μίαν ἐκστρατείαν πρὶν αὐτῶν τὴν ὁποίαν περιγράψω.

Ὑπηρετήσα ὡς ἀξιωματικὸς μετὰ τὸν πλοίαρχον Ἀναγνώστην Κουλάτση εἰς τὴν ἐκστρατείαν Πατρῶν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Εἰς τὸν στολίσκον μας εἶχαμεν μοίραρχον τὸν Νικόλαον Βῶκον, ἀδελφὸν τοῦ ναυάρχου Μισοῦλη. Διετάχθημεν καὶ μετέβημεν εἰς τὸ Φανάρι τῆς Ἑπείρου ἀπέναντι τῆς Κερκύρας. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἤρχισεν ὁ πόλεμος μετὰ τὸ Ἑλληνικοῦ καὶ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ γενναῖος καὶ ἥρως Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν Ἕλληνες ἦσαν ἕως 350, Τούρκοι ἕως 8,000. Ὅταν ἤρχισε πεισματωδῶς ἡ μάχη, ὁ αἰμυνηστος Μαυρομιχάλης ὁρμητικῶς καὶ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἐξῆλθε τοῦ χαρκαλώματος ξιφῆρης ὅστις καὶ ἐφονεύθη. Τὸ πτώμα παρελάβαμεν καὶ μετεφέραμεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον ὅπου καὶ ἐνεταφιάσαμεν.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΚΙΩΝΗΣ

Σελ. 36 τοῦ χειρογράφου

Ὁ δὲ Γεοργίνος ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι *Insurrection et Régénération de la Grèce*, ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὴν εἰς Φανάριον τῆς Ἑπείρου ἐκστρατείαν.

... Ἦδη ἐν Μεσολογγίῳ ὁ Μαυροκορδατος μετ' ἀπερισκέπτου πεποιθήσεως εἰς ἀορίστους ὑποσχέσεις περὶ ἐνισχύσεων ἐκ μέρους τῶν Ἰθαγενῶν, ἀπέσπασεν ἀσυνέτως μέρος τῶν στρατευμάτων του, τόσον ἀσθενῶν, καὶ ἀπέστειλε πεντακοσίους Μανιάτας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, τοῦ ἀνδρείου ἀλλὰ καὶ παραδόξου ἀνδρός, ὅστις ἔδενε τοὺς πελωρίους μύστακὰς του ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς του, εἰς τὰ παράλια τῆς Θεσπρωτίας ἐν Φαναρίῳ, λιμενίσκῳ ἀπέχοντι τοῦ Σουλίου ἐπτά ἢ ὀκτὼ λεύγας, πρὸς ἀνεφοδιασμόν τῆς Κιάφας.

Ἀτύχημα δὲ ἀφῆρσε ταυτοχρόνως ἀπὸ τῶν Σουλιωτῶν πᾶσαν ἐλπίδα συνδρομῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Τρισχίλιοι Τοῦρκοι προκατέλαβον τοὺς Μανιάτας ἐν Φαναρίῳ. Μέχρι τῆς ἑσπέρας οἱ Τοῦρκοι ἐπολέμησαν πεισματωδέστατα, ἔπесεν ὁ ἀρχηγός των, ὅστις, ὡς λέγεται, ἦτο ὁ Μουσταφᾶ βέης, ἐκεῖνος ὁ κεχαγιάς τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ, ὅστις ἐν Βαλτετίῳ ἐπολέμησεν ἀντιμέτωπος τοῦ Κυριακούλη· ὁ ἀνδρεῖος ὁμῶς ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη ἐπλήγη εἰς τὴν καρδίαν ὑπὸ βολῆς. Οἱ Μανιάται ἀποθαρρυνθέντες ἐκ τοῦ θανάτου του, ἀπέπλευσαν εἰς Μεσολόγγιον.

G. G. GERVINUS

**Ἐπανάστασις καὶ Ἀναγέννησις
τῆς Ἑλλάδος**

Τόμ. Α'. σελ. 421 425.

Ὁ ἐκ Δημητσάνης Μ. Οἰκονόμου, ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἐν τῷ αὐτοῦ συγγράμματι «Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας» ὡς ἐξῆς περιγράφει τὸν θάνατον τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

... Οἱ κατὰ τοῦ Σουλίου διωρισμένοι φιλοτιμούμενοι ἔπεμψαν κατὰ τὰ μέσα Ἰουνίου κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην εἰς Φανάρι ἢ Σπλάντσαν δυνάμιν τινα ἀνάλογον ὑπὸ τὸν ἐν Τριπόλει στρατηγήσαντα ἐν Βαλτετίῳ Σελιχτάρην του, ἡττηθέντα ἐκεῖ ἀπὸ αὐτὸν τὸν Κυριακούλην, ἐπιθυμοῦντα ἤδη νὰ ἐκδικηθῇ ἐνταῦθα καὶ αἰτήσαντα μάλιστα τοῦτο. Οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην ἀντέστησαν ἡρωϊκῶς εἰς τὴν κατ' αὐτῶν ὁρμητικὴν καὶ ἐπὶ πολλὰς διαρκέσασαν ὥρας ἐπιθέσειν τῶν Ἀλβαν-

νων, ἀποκρουομένων με πολλήν των ζημίαν, αὐτὸς δ' ὁ ἀτρό-
μητος Κυριακούλης, περιφερόμενος μεταξὺ τῶν ἰδικῶν του πρὸς
ἐμψύχωσιν καὶ ὁδηγίαν αὐτῶν καὶ πρὸς διανομήν πυριτοβολῶν,
ὅπου ἐξηντλοῦντο, ἀντιφιλοτιμουμένου κατὰ ταῦτα καὶ τοῦ
Σελιχτάρη, προτιθέμενος νὰ ὁρμήσῃ κατ' αὐτοῦ αὐτὸς ὁ Κυρια-
κούλης με τινὰς ἀκολούθους του Μανιάτας, καὶ πληγῶθεις και-
ρίως ἀπὸ σφαῖραν, ἔπεσεν ὅτε εἰς τῶν στρατιωτῶν του κα-
λύψας τὸν νεκρὸν του με μίαν κάπαν, ἀπέκρυψε τὸν θάνατόν
του μέχρι τῆς ἐσπέρας. Πληγῶθέντος δὲ καὶ τοῦ Σελιχτάρη
εἰς τὸν μαστὸν θανασίμως καὶ νεκροῦ πεσόντος ἐκ τοῦ ἵππου
του, ἡ μάχη ἐκόπασε βαθμυδόν, καὶ οὕτως οἱ δύο ἐκεῖνοι ἀν-
τίζηλοι ἔπεσον ὡς μονομάχοι ἀλληλοκτονηθέντες καὶ τὰ στρα-
τόπεδον διελύθησαν, τῶν μὲν εὐρεθέντων ἐκεῖ Σουλιωτῶν νυκτὸς
ἀναχωρησάντων διὰ τὸ Σοῦλι, τῶν δὲ Ἑλλήνων ἐπανελθόντων
μετὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ Κυριακούλη εἰς Μεσολόγγι, ὅπου καὶ ἐκη-
δεύθη. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲ μετὰ τὴν μεγάλην φθοράν, ἣν κατὰ
τὴν μάχην ἐκείνην ὑπέστησαν καὶ τὸν τοῦ Σελιχτάρη θάνα-
τον, διεσκορπίσθησαν ὁμοίως, κατορθωθέντος μὲν τοῦτο ὑπὲρ
αὐτῶν ἐκ τῆς ρηθείσης δυστυχοῦς περιστάσεως τοῦ ἐμποδίου
τῆς εἰς τὸ Σούλιον ἐξ Ἑλλάδος ἐλθούσης βοήθειας.

Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ἱστορικὰ τῆς Ἑλλ. Παλιγγενεσίας

Σελ. 331.

*Ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Διονυσίου Ρώμα
ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς πληροφορίας περὶ τῆς εἰς Ἡπειρον
ἐκστρατείας τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ θα-
νάτου αὐτοῦ.*

... Αὐτὴ ἡ γραφὴ ("Υῆρα 30.... 1822) λέγει τὸν πόλε-
μον τοῦ Ἀργους, καθὼς καὶ διὰ ζώσης φωνῆς ἠκούσαμεν. Μὰς
λέγει ὁμως ἀκόμη, ὅτι εἰς τὰς 27 Ἰουλίου ἐφθασαν ἐδῶ τὰ
καράβια μας, ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν μερῶν
τῆς Πάτρας. Μὰς διηγοῦνται ἓνα πόλεμον, ὅπου ἔκαμεν ὁ
θαυμαστὸς Κυριακούλης με ἀνθρώπους 400 ἐναντίον 20 χιλιά-
δων Τοῦρκων, τῶν ὁποίων ἦτον ὁ ἀρχηγὸς καπετὰν Κεχαγι-

ἀμπεης, ὁ ὁποῖος ἐπήγαγε μὲ ἀπραξίαν, ὥσάν νὰ τοὺς φανῇ εὐθύς. Ἀρχισαν τὸν πόλεμον, εὐγῆκαν τὰ καρᾶβια μας εἰς τὰ πανιά καὶ ἐπλησίασαν ἕως μίαν ριζιάν πιστολίας· ἄρχισαν μὲ τὰ κανόνια καὶ τοὺς ἔκαμαν ἓνα μέγα θρήνον. Ἐσκοτώσαν τὸν Κεχαγιάμπεην, καθὼς ὁμοίως ἐσκοτώθη καὶ ὁ θαυμαστός Κυριακούλης. Οἱ Τούρκοι ἐγύρισαν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξαγριωμένοι τοὺς ἐσφάζον ὡς γίδες. Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐφθασεν ἡ ἀρμάδα καὶ τὰ καρᾶβια μας ἐγλύτωσαν ἀπὸ τρίχα· τὴν δὲ ἐτοιμάζονται πάλιν τὰ καρᾶβια μας νὰ ὑπάγουν πρὸς ἀπάντησίν των.

Σελ. 89

Κατὰ τὰς 17 Ἰουλίου τέσσαρες χιλιάδες Τούρκων προσέβαλον τὸ Ἑλληνικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποβιβασθῇ εἰς Φανὰρι τῆς Θεσπρωτικῆς διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Σουλιώτας. Μετὰ πολὺν πεισματώδη μάχην οἱ Τούρκοι διεσπάρησαν, ἀφῆσαντες ἐπὶ τοῦ πεδίου πλέον ἢ 300 νεκρούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν Κεχαγιάν, ἀναπληρωτὴν τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, ἐκεῖνον τὸν ἴδιον ὅστις εἶχεν αἰχμαλωτισθῇ εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ κατόπιν ἐξηγοράσθη· ἐφονεύθησαν ἐπίσης καὶ τινες ἄλλοι διακριθέντες ἀξιωματικοί. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μόνον τέσσαρες ἢ ἐξ ἐπληγώθησαν καὶ εἰς ἐφονεύθη, ἀλλ' οὗτος ἦτο ἀτυχῶς ὁ στρατηγὸς αὐτῶν, ὁ ἀτρόμητος Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ἀδελφὸς τοῦ Μπέη τῆς Μάνης.

ΑΡΧΕΙΟΝ Δ. ΡΩΜΑ

Πληροφορίαι ἐκ Κερκύρας

σελ. 112.

Ὁ Edward Blaquiere ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι *The Greek Revolution* ὡς ἐξῆς ἐκθέτει τὴν εἰς Ἑπείρον ἐκστρατείαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

... Τὸ σχέδιον ὅπερ συνέλαβεν ὁ Μαυροκορδάτος, ἦτο ἐκστρατεία εἰς Ἑπείρον, ἥτις ἤθελεν ἐγκυβερνήσει τὸ νέον κυβερνητικὸν σύστημα εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἤθελεν ἀποτρέψει τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων ἀπὸ τοῦ Μορῆος, βοηθήσει τοὺς γενναίους Σουλιώτας, ἀμυνομένους ἐν Κιάφᾳ διὰ τοῦ συνή-

θους αὐτοῖς ἡρωϊσμοῦ, καὶ μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Ἀλβανίας. Τὸ σχέδιον ἦτο ἐξοχον καὶ ἂν ὑπῆρχον ἐπαρκῆ μέσα πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ, θὰ ἐστέφετο ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας.

Ἀνακοινώσας τὸ σχέδιόν του ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, ἀποφασισθέντος ὅπως πεντακισχίλιοι ἄνδρες διατεθῶσι πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ προέδρου (Μαυροκορδάτου), ὅστις ἀπεφάσισε νὰ διεξαγάγῃ αὐτοπροσώπως τὴν ἐκστρατείαν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ στρατεύματα ἦσαν ἀπεσπασμένα εἰς διαφόρους διευθύνσεις, ἡ μόνη στρατιωτικὴ δύναμις ἣτις ἦτο διαθέσιμος ἦτο τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων καὶ τὸ πρῶτον σύνταγμα τῆς γραμμῆς, καὶ ταῦτα οὐχὶ πλήρη. Μετὰ τούτων ὁ Μαυροκορδάτος ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Νόρμαν καὶ τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, ἄγοντος ἐπτακοσίους μαχητάς, οἵτινες ἦσαν προσωρισμένοι κυρίως νὰ βοηθήσωσι τοὺς Σουλιώτας. Τὴν ἐκστρατείαν ἔμελλε ν' ἀκολουθήσωσι καὶ χίλιοι πεντακόσιοι ἄνδρες ἐκ τοῦ πρὸ τῶν Πατρῶν στρατοῦ. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀφίκετο αὐτόθι τὴν 12 Ἰουνίου, γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνη μετ' ἐνδείξεων χαρᾶς· τοσαύτας ὅμως δυσχερείας παρενέβαλεν ὁ Κολοκοτρῶνης ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπόσπασιν ἢ μέρους ἀπὸ τοῦ στρατεύματός του, ὥστε ὁ Μαυροκορδάτος ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἄνευ τῆς ὑποχρεώσεως βοηθείας. Τὴν ἐπιούσαν ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ μικρᾶς ἐλληνικῆς μοίρας, ἣτις πρὸς τοῦτο ἀνέμενε παρὰ τὰς Πάτρας, καὶ ὁ μὲν Μαυροκορδάτος ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον μετὰ μόνων ὀλίγων ἐκατοστῶν ἀνδρῶν, ὁ δὲ Κυριακούλης καὶ οἱ μαχηταὶ του ἐτρέπησαν πρὸς βορρᾶν ἵνα ἀποβιβάσθωσιν εἰς μέρος κείμενον ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερον τῆς Κιάφας.

Ολίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπόβασίν των εἰς Σπλάντσαν οἱ Μανιάται παρεσκευάσθησαν διὰ τὴν πρὸς τὴν Κιάφαν (τοῦ Σουλίου) πορείαν των, ὅτε σῶμα διςχιλίων Τούρκων προσέβαλεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πλησίον ὑψωμάτων. Ἠμύνθησαν μετὰ μεγάλης ἀνδρείας καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀπίστους νὰ ὑποχωρήσωσι μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν. Ἐνεκα ὅμως τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ των Κυριακούλη, ἔσπευσαν νὰ ἀπέλθωσιν. Ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ ἐφονεύθη κατ' ἡν στιγμὴν ἐπυροβόλησε τὸν Κεχαγιάμπην, αὐτὸν ἐκείνον ὅστις ἠττήθη εἰς Δολιανὰ ὑπὸ τοῦ

Νικήτα, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1821. Τὸ σῶμα τοῦ Ἑλλήνος ἀρχηγοῦ ἀπεκομίσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του καὶ μετεφέρθη πρὸς ταφὴν εἰς Μεσολόγγιον.

EDWARD BLAQUIERE
The Greek Revolution.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σουτσοῦς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γαλλιστὶ γραφείσῃ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὡς ἐξῆς γράφει περὶ τῆς εἰς Ἡπειρον ἐκστρατείας καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

... Τὴν ὀλεθρίαν μάχην τοῦ Πέτα ἐπηκολούθησε γεγονός· οὐχὶ ὀλιγώτερον θλιβερόν. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου, ὁ Κυριακούλης εἶχε καταπλεύσει εἰς τὸν λιμένα Γλυκεὸς μετὰ δεκαπέντε πλοίων πεπληρωμένων Σπαρτιατῶν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου, εἶχε διευθυνθῇ πρὸς τὰ Σύβοτα, ἐπυρπόλησε τὴν κώμην τοῦ Μούρτου, διέδωκε τὸν πανικὸν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Τσαμουριάς, καὶ κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα Γλυκεὸς στρατοπεδεύσας παρὰ τὸ Φανάριον. Οἱ Τσάμηδες περὶ τοὺς ἐπτακισχιλίους, ἐπῆλθον νύκτωρ καὶ κατέλαβον θέσιν πλησίον του, παρὰ τὸ χωρίον Σπλάντσας. Ἐλὸς μικρᾶς ἐκτάσεως διεχώριζε τοὺς δύο στρατοὺς, αἱ πρῶται δὲ λάμψεις τῆς ἡοῦς ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Κυριακούλην τὴν ἄφιξιν τοῦ ἐχθροῦ. Οὗτος ὠχυρώθη εἰς τὰ χαρακώματά του, ἀποφασίσας νὰ τηρήσῃ ἀμυντικὴν θέσιν. Οἱ βάρβαροι περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπεχείρησαν νὰ τὸν ἐκτοπίσωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, φέρων κολόβιον κεκοσμημένον δι' ἀργυρῶν πλακῶν καὶ χονδρῶν χρυσῶν ἐλαίων, προσέβη ἐπιβαίνων κέλῃτος πολυτελῶς σεσαγμένον. Εἰς τὴν θέαν αὐτοῦ ὁ Κυριακούλης ἐφώνησεν· «Εἶνε ὁ Κεχαγιαμπέης τῆς Τριπολιτσᾶς, αὐτὸς οὗτος τὸν ὁποῖον ἐνίκησαμεν εἰς Βαλτέτσι, μόλις ἐξηγοράσθη ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ, ἦλθε νὰ μᾶς πολεμήσῃ, πῦρ, συμπολεμισταί μου, πῦρ.» Ταῦτα εἰπὼν ὤρμησεν ἐκτὸς τοῦ χαρακώματος του, καὶ ἐφώνησε πρὸς τὸν Κεχαγιαμπέην μετὰ φωνῆς τρεμούσης ἐκ τῆς ὀργῆς· «Στῆθι ραγιᾶ τοῦ ραγιᾶ.» Ὁ μωαμεθανὸς ἀναγνώρισας τὸν Κυριακούλην, ὃν εἶχεν ἰδεῖ ἐκ τοῦ πλησίον κατὰ τὸν χρόνον τῆς

αίχμαλωσης του, ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του. Οἱ Σπαρτιαῖται διηθύνησαν τὸ πῦρ των κατ' αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἔδραμον καὶ ἔρριψαν πράσινον τάπητα ἐπὶ τοῦ πτώματος του. Ὁ Κυριακούλης ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀποδιώξη, ἀλλὰ φονικὴ βολὴ τὸν ἐπέτυχεν, οὕτω δὲ οἱ ὄμο ἀντίπαλοι ἐξέπνευσαν ὁ εἰς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἄλλου. Οἱ Σπαρτιαῖται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐπανῆλθον εἰς τὰ ὄρη των, ἀφήσαντες τὴν Σελλήϊδα καὶ τὴν Ἡπειρον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Histoire de la Révolution Grecque

σελ. 210.

Ὁ Thomas Gordon περὶ τῆς εἰς Ἡπειρον ἐκστρατείας τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ γράφει τὰ ἐξῆς.

Ὅτε ὁ Μαυροκορδατος ἐκινήθη κατὰ τὸν Ἰούνιον, ὁ Κυριακούλης κατέπλευσεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θεσπρωτίας μετὰ δεκαπέντε πλοίων, 250 Μανιατῶν καὶ πολλῶν ἀρκάδων, δοθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Κανέλλου Δηλιγιάννη, καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν καλουμένην Σπλάντσαν, ἔνθα προσῆλθον εἰς αὐτὸν καὶ τινες Σουλιῶται. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἀπέστειλεν ὑπερτέρας στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐναντίον του, οὕτω δὲ δὲν κατώρθωσε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ἀλλ' ἀπέκρουσε διαφόρους ἐπιθέσεις κατὰ τῆς θέσεως ταύτης. Κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν συμπλοκῶν τούτων, ἐπισυμβᾶσαν τὴν ἀποφράδα 4 Ἰουλίου, ἐκτυπήθη κατὰ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ βολῆς τυφεκίου, ἐνῷ παρετῆρει ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τοῦ ταμπουριοῦ του, ἐκπνεύσας αὐθωρεῖ. Ἡ Ἑλλάς ὄντως ἀπώλεσεν ἐν αὐτῷ ἓνα τῶν ἰκανωτέρων καὶ τὸν μᾶλλον ἀτρόμητον μαχητὴν. Κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν, ὁ Ἀχμέτ Κεχαγιᾶς, ὁ ἐν Βαλτετσίῳ πρῶν ἀνταγωνιστὴς του, καὶ ὁ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐφρονεύθη κατὰ τὴν αὐτὴν συμπλοκὴν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς συμπολεμισταὶ του ἀπῆλθον τῆς Σπλάντσας, καὶ μετέφεραν τὸν νεκρὸν του εἰς Μεσολόγγιον, ἔνθα ἐκηδεύθη μετὰ μεγάλων στρατιωτικῶν τιμῶν.

THOMAS GORDON

History of the Greek Revolution

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη καὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν Μαυρομιχαλῶν πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς ὁ Thomas Gordon γράφει τὰ ἐξῆς.

... Ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης ἐλάμβανε τοιαῦτα μέτρα πρὸς ἀμυναν ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας, ἡ Τουργικὴ ἐμπροσθοφυλακὴ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα τὴν 11, ὁ δὲ Δράμαλης, ὅστις ἀπεῖχε δύο ἡμερῶν δρόμον μετὰ τοῦ κυρίου σώματος καὶ τῶν ἀποσκευῶν, ἀπέστειλε τὸν Ἀλῆ πασᾶν, πρῶτον Ἀλῆ μπέην ἐξ Ἀργους, μετὰ ἱππικοῦ σώματος εἰς Ναύπλιον, ἐνθα οἱ κάτοικοι ἐξέφρασαν τὴν χαρὰν τῶν διὰ 500 πυροβολισμῶν. Ὁ Νικόλαος Σταματελόπουλος, ὅστις ἐπὶ τόσον χρόνον στενωῶς ἐπολιόρχει τὸ φρούριον, ἀπεσύρθη εἰς Λέρινην, οἱ δὲ στρατιῶταί του κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπεχώρησαν εἰς τὸ μοναστήριον Αὐγὸ, ἐπὶ τῆς ἀγούσης εἰς Κρανίδιον. Ὁ Πετρόμπεης ἐστρατοπέδευσεν εἰς τοὺς Μύλους παρὰ τὴν παραλίαν.

.....

Πρῶτην ἀντίστασιν εὗρεν ὁ Δράμαλης εἰς Κουτσοπόδι, ἐκ σώματος Μανιατῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἐνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Πετρόμπεη, ὅστις γενναίως ὑπερήσπισε παλαιὰν ἐκκλησίαν καὶ κατόπιν νύκτωρ ἀπέδρασεν. Ὡς προέλεγεν ὁ Ὑψηλάντης, ἡ Λάρισα — τὸ φρούριον τοῦ Ἀργους — ἐπέσυρεν ὅλην τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀντὶ τῆς προχωρήσωσιν, ὡς ἔπρεπε νὰ πράξωσι, πρὸς τοὺς Μύλους καὶ καταλάβωσι τὰς Ἑλληνικὰς ἀποθήκας, τὴν 14 τοῦ μηνὸς ἔφεραν τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ τῶν περὶ τὸ Ἄργος, ἐξετόπισαν τοὺς ἐπαναστάτας ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ κήπων τῶν, καὶ μετὰ ἀδιάκοπον καὶ ἄσκοπον πυροβολισμὸν ἀπέκρουσαν αὐτοὺς πρὸς τὸ φρούριον καὶ ἐκάλεσαν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν. Ὁ πρίγκιψ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὑπεδέχθη τοὺς πρεσβευτὰς μετὰ προσποιητῆς ἀδιαφορίας, παρέθεσεν εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς μικρᾶς προμηθείας ἐδεσμάτων, ἅτινα διετήρει διὰ τὴν τράπεζάν του, καὶ ἐξεδήλωσε τὴν ἀπόφασίν του ὅπως κρατήσῃ τὸ φρούριον ἐπὶ ἐξ μηνάς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀπέκρυψε τὸ ὄνομά του, οἱ Τούρκοι συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ συλλάβωσι τόσον σημαντικὸν πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς

τὸν πρωτοεργὸν τοῦ πολέμου· ἐτοποθέτησαν πυροβολαρχίαν ἐξ πυροβόλων ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Φορωνέως, καὶ ἐκεῖθεν ἐκανονισ-
βόλουν τὸ ὑπὸ τὸ φρουρίον μοναστήριον, ἐνθ' ὃ Ὑψηλάντης
εἶχε τοποθετήσει 100 ἄνδρας, ἐνῶ περὶ τὴν Λαρίσαν συνεχῆς
πυροβολισμὸς ἐτηρεῖτο νυχθημερόν. Ταυτοχρόνως ὁ Κολιοπούλος,
προαποσταλὴς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του Κολοκοτρώνη, ἐφθασεν εἰς
τοὺς Μύλους ἡγούμενος 1,200 στρατιωτῶν, καὶ βαδίσας πρὸς
τὸ Ἄργος ἔνεν τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς, συνῆψεν ἀψιμαχίαν,
σχοῦσαν μόνον ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειαν ἐκατέρωθεν ὡδεκάδος
ἀνδρῶν.

.....
Πλὴν τοῦ πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου εἶχεν ἐγκλεισθῇ
ἐν Λαρίσῃ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, Πάνος, ὅστις
ἦτο τότε πολιτάρχης τῆς Πελοποννήσου, δύο υἱοὶ τοῦ Πετρό-
μπετη καὶ 800 στρατιῶται. Ἀγνοοῦντες ἐπὶ πόσον χρόνον θὰ
ἔχωσι τροφὰς καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ βοηθήσωσιν αὐτούς, οἱ Ἑλ-
ληνες ἀπεφάσισαν νὰ διακινδυνεύσωσιν εἰς μάχην, ἣν νὰ ἀρχί-
σωσι κατὰ τὴν ἐσπέραν, ὅτε ἐφρόνουν ὅτι τὸ ἵππικόν τοῦ ἐχθροῦ
θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἐπιφοβόν. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ Κολιοπούλος
ἐκίνησε κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὴν 17ην, τὸ δὲ πῦρ διετη-
ρήθη μέχρι τῆς νυκτός. Οἱ Πελοποννήσιοι ἐπὶ τέλους ἐφυγον καὶ
κατεδιώχθησαν μέχρι τοῦ Ἐρασίνου, τότε οἱ Ὑψηλάντης, Πά-
νος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ μπεζιζαδὲς Γεώργιος ἐπωφεληθέντες ἐκ τοῦ
ἀντιπερισπασμοῦ τούτου ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου μετὰ πεντήκοντα
ἀνδρῶν καὶ ἀπῆλθον εἰς Λέρνην ἀφεθέντος τοῦ μπεζιζαδῆ Ἰωάν-
νου πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Λαρίσης. Περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα Ἑλ-
ληνες ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν τοῦ Τουρκικοῦ ἵππικοῦ
τοῦ ἀκολουθοῦντος αὐτοὺς μικρὸν ἔχοντας στᾶδιον ἐνεργείας, καὶ
σπανίως ποιοῦντος χρῆσιν τῶν σπαθῶν του.

.....
Ἐνῶ τὰ συγκρουόμενα μέρη κατηνάλισκον πυρίτιδα ἐν Ναυ-
πλίῳ, οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπέτυχον τὸν προσφιλῆ των σκοπόν, τὴν
κατὰληψιν τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους· ἐξαντληθεισῶν τῶν
ζωοτροφιῶν καὶ τοῦ ὕδατος, ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης ἐγκα-
τέλιπεν αὐτὴν τὴν 21, καὶ ἐπωφεληθεὶς πλαστὴν συμπλοκὴν,
συνηνώθη μετὰ τῶν φίλων του μετὰ ἀσημάντους ἀπωλείας.
Ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ὀφείλουσι τὴν σωτηρίαν των εἰς
τὴν πλεονεξίαν τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες διὰ νὰ εἶνε πρῶτοι πρὸς
λεηλασίαν τοῦ φρουρίου, ἀφῆκαν αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν. Οἱ Τοῦρ-
κοὶ ἀνέμενον νὰ εὗρωσιν ἐν Λαρίσῃ ἄφθονον λείαν, μεγάλη ὅμως

ὑπῆρξεν ἡ ἀπογοήτευσίς των, ἰδόντες ὅτι ἦτο σχεδὸν κενὴ καὶ ὅλως ἄχρηστος εἰς αὐτούς, οὐ ἔνεκα ἤρξαντο νὰ φεύγῃσι πρὸς τὴν Κόρινθον. Ὁ Δράμαλης φοβούμενος λιμὸν, στερούμενος πεζικοῦ, στενοχωρούμενος ὑπὸ τῶν προφυλακῶν καὶ μὴ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν ὅπως ἐκθιάσῃ τὰς τάξεις τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπεφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Ἴσθμόν, καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνῃ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ καπετὰν Πασᾶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Χερσονήσου. Ἀναχωρήσας λοιπὸν ἀπὸ τοῦ χωρίου Ἄρια τὴν 23ην ἐπανῆλθεν εἰς Ἄργος, ἀποστείλας ταυτοχρόνως τὸν Ἑλληνα γραμματέα του εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Χριστιανῶν ἵνα προτείνῃ συμβιβασμόν, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται ἠκροάσθησαν μετὰ περιφρονήσεως τοὺς λόγους ὑποταγῆς καὶ ἀμνηστίας, καὶ ἐκράτησαν τὸν πρεσβευτὴν. Ὁ ἄγγυπνος Κολοκοτρώνης ὑποπτευθεὶς τὸ σχέδιόν των ἐκ τινων ἐνδείξεων ἐπιβεβαιωθεῖσων ὑπὸ τῶν ἐκθέσεων τῶν αἰχμαλώτων καὶ λιποτακτῶν, ἔλαβε μέτρα ὅπως ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐβάδισεν αὐτοπροσώπως ἡγούμενος 1,000 ἀνδρῶν εἰς Ἄγ. Γεώργιον, οἱ δὲ Ὑψηλάντης, Νικήτας καὶ Δικαῖος Παπαφλέσσας μετὰ 2,000 ἢ 3,000 κατέλαβον τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, καὶ τοῦ Ἀγιονόρι. Ὁ Πετρόμπεης ἔμεινεν εἰς Λέρνην ἡγούμενος τῶν ἐκεῖ στρατευμάτων, συνισταμένων κυρίως ἐκ Μανιατῶν καὶ Κρανιδιωτῶν.

.....
Ὡς ἦτο ἔθος μετὰ τὴν νίκην, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν διεσκορπίσθησαν ἵνα πωλήσωσι τὰ λάφυρά των. Οἱ Ὑψηλάντης καὶ Νικήτας διεπέρασαν δι' Ἐπιδαύρου εἰς Ροῦμελν, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Νικήταν τῇ αἰτήσει του τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Δερβενίου, ὁ δὲ ἀδελφὸς τούτου, ὁ καπετὰν Νικόλαος, ἄγων 800 ἄνδρας ἐπανέλαβε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἐπειδὴ ἐὲς ἡ φρουρὰ ἐνισχύθη ὑπὸ ἱππικοῦ σώματος, ἀποσπασθέντος ἀπὸ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ Δράμαλη, ὁ φρουράρχος Ἀλῆ πασᾶς ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν παρακειμένην πεδιάδα, ἐπειδὴ ἡ κατοχὴ αὐτῆς ἦτο ἀναγκαία πρὸς προμήθειαν φορβῆς τῶν ἵππων. Τὸ τοιοῦτον ἐπέφερε συνεχεῖς ἀψιμαχίας, αἵτινες ἀπέβαινον σχεδὸν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν ἀτυχίαν τὴν 20, ὅτε με ὅλον τὸ πῦρ δύο πολεμικῶν των, μία τῶν προφυλακῶν των ἠττήθη καὶ ἀπεκρούσθη εἰς τὴν θάλασσαν ἀπολεσθέντων 30 ἀνδρῶν. Τὴν 12 οἱ Τούρκοι προέβησαν πανστρατιᾷ πέραν τῆς Τίρυνθος, πάντα ὁμῶς τὰ στρατεύματα τοῦ καπετὰν Νικόλα καὶ τὰ τοῦ

Πετρόμπετη, τὰ περὶ τὴν Λέρνην καὶ Ἄργος, λαβόντα γνῶσιν διὰ σημάτων ἐκ Βουρτσίου, προέβησαν νὰ τοὺς προσβάλωσι, καὶ μετὰ κρατεράν μάχην, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι, τοῦ πολυαριθμοῦ Τουρκικοῦ ἱππικοῦ ἀποτραπέντος τῆς ἐπιθέσεως, ἐκ τῆς ἐμφανίσεως μικρᾶς ὁμάδος Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν ἐπιβαινόντων ἵππους νεωστὶ συλληφθέντας. Ὁ Νικόλαος, ὅστις πάντοτε διεκρίθη διὰ τὸ ἀτρόμητον αὐτοῦ, ἐφόνευσε μόνος πέντε ἢ ἐξ Μουσουλμάνους, δυστυχῶς ὅμως προκληθεὶς εἰς τὴν καταδίωξιν ἐνός φέροντος πολυτελεστάτην στολὴν καὶ ἵπποσκευὴν, καὶ συλλαβὼν τὸν χαλινὸν του, ἠνάγκασε τὸν Τοῦρκον, ἐν τῷ ἀπελπισμῷ του νὰ σύρῃ τὸ πιστόλιον καὶ νὰ τὸν πυροβολήσῃ κατὰ τῆς κεφαλῆς. Ὁ θάνατός του ἐπεσκίασε τὴν χαρὰν τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἄλλως δικαίως θὰ ἐχαίροντο διὰ τὴν ἐπιτυχίαν των, ἐπεὶ διὰ δύο φονευμένων καὶ πέντε πληγωμένων, ἀπέκρουσαν τοὺς Ὀθωμανοὺς ὑπὸ τὰ πυροβόλα των, καὶ ἐκόμισαν 26 κεφαλάς, 20 ἵππους καὶ διαφόρους ἡμιόνους καὶ καμήλους.

THOMAS GORDON

History of the Greek Revolution

Τὰ τῆς εἰσβολῆς καὶ καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη ὡς ἐξῆς ἐκθέτει ὁ Σ. Τρικούπης.

... Ἐν ᾧ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἦτο ὅλη ἀπροφύλακτος καὶ ὅλη ἄνω κάτω διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀλληλομαχίαν, διὰ τὸν φόνον τοῦ Νούτσου καὶ Παλάσκα καὶ διὰ τὴν ὀργὴν τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τοῦ φονέως, ὁ μεταβάς ἐξ Ἡπείρου εἰς Θεσσαλίαν Χουρσὶδ πασᾶς ἐκίνησε τὰ συνηγμένα ἐκεῖ στρατεύματα καὶ αὐτὸς μὲν ἐκάθισεν ἐν Λαρίσῃ εἰς προμήθειαν τροφῶν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας ἐν ἀποστολῇς νέων στρατευμάτων, ἐφορεύων ἐν ταύτῳ καὶ τὰ κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος προσχεδιασθέντα ὑπὸ τὸν Βρυώνην, ἐξεστράτευσε δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ διαπαρὴν τῆς Πύλης ὁ ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας Μαχμουὺδ πασᾶς, ὁ καὶ Δράμαλης, ὁ πρὸ πολλοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιζόμενος, γνωστός διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους του καὶ τὰ μεγάλα πλοῦτη του. Συνεξεστράτευσαν δὲ ὑπ' αὐτὸν ὁ ἄλλοτε ἀρχιβεζύρης Τοπάλ Ἀλῆ πασᾶς, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν Ἐρίπ Ἀχμέτ

πασᾶς, ὁ Χασάν πασᾶς Κασάμπασης, ὁ Τσαρχατσῆ Ἀλήπασας, ὁ Ἀργεῖος Ἀλῆ πασᾶς διορισθεὶς ἔκτοτε φρούραρχος Ναυπλίου, δύο ἄλλοι ὀλίγον γνωστοὶ πασάδες, καὶ πολλοὶ δερεμπεῆδες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὧν οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Ἑμὶν ἀγᾶς Κιουπρουλῆς, ὁ ἐκ Καστορίας Μεχμέτ μπέης, ὁ ἐκ Ξάνθης Ἑμὶν μπέης, ὁ ἐκ Νευροκόπου Ἰσοῦφ μπέης καὶ ὁ ἐκ Μαγνησίας Γιακούπ ἀγᾶς Καραοσμάνογλους. Τὴν δὲ 29 Ἰουνίου ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπέρασε τὸν Σπερχειόν. Ἐπέκεινα τῶν 30,000 ἦσαν οἱ συνεκστρατεύοντες, ἀλλ' 24,000 οἱ πολεμισταί, ἐξ ὧν τὰ τρία τέταρτα ἐφιπποὶ, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν πεζῶν Ἀλβανοί. Εἶχε δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἰς χρῆσιν τῆς καὶ 30,000 ἡμιόνους καὶ 500 καμήλους. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐφωδιασμένος καὶ δι' ἐξ ἐλαφρῶν κανονίων, καὶ τῶν ἀναγκαίων κανονιοβολιστῶν εἰσέβαλεν ἀνεπηρέαστος τὴν Ἰην Ἰουλίου εἰς Θῆβας, ἔκαυσε τὴν πόλιν καὶ διέχυσε ἐπὶ τῆς διαβάσεώς του παντοῦ τρόμον μέγαν. Ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Μεγαρίς ἡρημώθησαν, καὶ οἱ κάτριοι τῶν κατέφυγον οἱ μὲν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου κατέφυγαν καὶ οἱ Ἀρεοπαγῖται· ἀλλὰ φοβηθέντες οὗτοι τὸν μέχρι θανάτου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σαλαμῖνι καταδιώκοντα αὐτοὺς Ὀδυσσεά ἐφυγαν καὶ ἐκείθεν, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, κατήντησαν εἰς τὸ ἐν Εὐβοίᾳ Ξηροχωρί, προσπαθεῦντες νὰ διατηρήσωσι σκιὰν διοικήσεως ἐν μέσῳ τόσων δεινῶν περιστάσεων. Πρὶν δὲ φθάσῃ ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰς τὸν Ἰσθμόν, 1,200 ὑπὸ τὸν Τσαρχατσῆ Ἀλῆ πασᾶν μετέβησαν εἰς Εὐβοίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς Χαλκίδα.

Μαθοῦσα ἡ Κυβέρνησις τὴν ἐχθρικήν ἐκστρατείαν, ἣν εὕτε τόσον σημαντικὴν ἐπίστευεν, οὕτε τόσον ταχεῖαν ἐπροσδόκα, ἔσπευσε νὰ φρουρήσῃ τὰ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ στενά. Πολλοὶ ἐκλήθησαν εἰς φρουρῆσιν, πλὴν ὀλίγοι ἐπροθυμώθησαν· προθυμότερος δὲ πάντων ἐφάνη ὁ Τσαλαφατίνος, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐπροχώρησέ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ σκοπῷ νὰ προκαταλάβῃ τὸ Κανδῆλι· ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγοι τῶν συνεκστρατευσάντων τὸν ἠκολούθησαν· ἀμνηχανῶν δὲ διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀκολουθῶν του περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ μαθὼν ὅτι 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, Ρῆγαν Παλαμῆδην καὶ ἄλλους, 80 Ἀργεῖοι ὑπὸ τὸν Νέζον καὶ ἄλλοι τόσοι Κορίνθιοι ἀνέβησαν ἤδη τὰ μεγάλα Δερβένια, ὥπισθοδρόμησε πρὸς αὐτούς· ὅλοι δὲ καταλαβόντες διαφόρους θέσεις εἰς ἐμπόδιον τῆς προόδου τῶν ἐχθρῶν ἐφαίνοντο πρόθυμοι ν' ἀντιπαραταχθῶσιν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ θεᾷ

τόσου στρατοῦ πλησιάζοντος, ἐδειλίασαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀμαχητί, ἐγκαταλείψαντες καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευὰς των· μόνοι ἐναπέμειναν οἱ ὑπὸ τὸν Τσαλαφατῖνον ὀλίγοι· ἄλλ' ἰδόντες καὶ οὗτοι παρ' ἐλπίδα τοὺς λοιποὺς συμπολεμιστάς των φεύγοντας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Διαδίδοντες δὲ οἱ φεύγοντες εἰς δικαιολογίαν των ὅθεν διέβαιον καὶ διαβεβαίουντες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν σὺν αὐτοῖς ἐχάθησαν ἐν τῇ μάχῃ, ἐνῷ μάχῃ δὲν ἔλαβε χώραν, καὶ τετραπλασιάζοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ μεγαλοποιούντες τὸν κίνδυνον ἔφεραν τὸν λαὸν ὅλον εἰς ἀπελπισίαν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἐν τῇ Ἀργολίδι, οἵτινες καταλιπόντες καὶ πόλιν καὶ χωρία καὶ τὴν ὁσμετακόμιστον περιουσίαν των ἔτρεχαν ὅλοι εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἄλλοι εἰς τὰ παραθαλάσσια, γυμνούμενοι οἱ πλεῖστοι, οἱ μὲν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς λεηλασίαν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης πτώσεώς του συρρευσάντων Μανιατῶν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ναυτῶν, εἰς ὧν τὰ πλοιάρια κατέφυγον. Τὰ πάντα ἦσαν ἐν ἄκρᾳ ταραχῇ, ἀταξία, διαιρέσει καὶ ἀπελπισίᾳ. Ἡ κυβέρνησις ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ πλῆθος, ὠλιγοψύχησεν αὐτή, μείνασα δὲ καὶ ἀφροῦρητος καὶ μὴ θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐμβῆκε τὴν θ, ἐκτός τινων μελῶν τῆς, εἰς δύο γολέτας ἐλλιμενιζούσας ἔμπροσθεν τῶν Μύλων τὴν μὲν Ὑδραϊκὴν, τὴν δὲ Σπετσιοτικὴν. Κατήντησε δὲ εἰς τόσῃν ἀδυναμίαν, ὥστε οὔτε κἂν τὸν ἄργυρον νὰ προφυλάξῃ ἠδυνήθη, τὸν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων συναχθέντα καὶ κατατεθέντα ἐν τινι πλοίῳ, ὅθεν τὸν ἥρπασαν ναῦται ἐξῶθεν ὁρμήσαντες ἐπὶ λόγῳ ὀφειλομένων μισθῶν. Μόλις ὁ Θανάσης Καρίγιαννης, Μανιάτης, εὔρεθεις ἐν Ἀργεῖ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς φυγῆς, τῆς ἀρπαγῆς, τῆς καταπίεσεως καὶ τοῦ τρόμου, καὶ εὐρῶν δέκα ὁμόφρονάς του ἀνέβη αὐθόρμητος καὶ ἄφοβος εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀργους καὶ ὕψωσε σημαίαν.

Ἀφοῦ δὲ ἡ ἄνωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ στενὴ ἐκείνη καὶ οἱ ὀλίγων εὐυπεράσπιστος δίοδος ἀφείθη ὅλη ἀνοικτὴ διὰ τὴν λιποταξίαν τῆς φρουρᾶς τῆς, ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθροῦ ἔμεινε πάντῃ ἀνεμπόδιστος. Ἀλλά, εἰδὼς οὗτος πόσον ἡ διάβασις ἦτο ἐπικίνδυνος, ἐπλησίαζε μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καθ' ὅσον μάλιστα ἐβλεπεν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἀναπεπταμένας ἐλληνικὰς σημαίας, ὥς οἱ λιποτάκται ἐγκατέλειψαν ἐκ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου ἐπὶ τῆς φυγομαχίας των. Τοιουτοτρόπως ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰσέδυσσε διὰ τοῦ δυσπροσίτου ἐκείνου μέρους πάντῃ ἀνεμπόδιστος, καὶ ἐχύθη ὅλος εἰς τὴν πεδιάδα καταδιώκων καθ' ὁδὸν τοὺς λιπο-

τάκτας καὶ φονεύων καὶ τινὰς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου τοῦ ἔφυγεν ὁ φρουράρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης καὶ ὅλη ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροκορίνθου ἦν καὶ καλῶς ὠχυρωμένης καὶ ἐφωδιασμένης. Ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἔμφρουροι Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ ὁ πολυκτῆμων Κιαμὴλ μπέης.

ὑπὸ τοιαύτας εὐτυχεῖς περιστάσεις διαβάς ὁ Δράμαλης τὰ δυσδιάβαστα Δερεβένια τὴν 5, ἐκυρίευσεν τὴν αἰσχυρῶς ἐγκαταλειφθεῖσαν δυσάλωτον Ἀκροκορίνθον. Καταπλεύσαντος δὲ συγχρόνως εἰς τὸν Ἴσθμόν καὶ τοῦ ἐν Πάτρας Ἰσοῦφης, καὶ γενόμενου αὐθημερὸν πολεμικοῦ συμβουλίου περὶ τῶν περαιτέρω κινήματων, οἱ πλεῖστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰσοῦφης καὶ ὁ ἀργεῖος Ἀλῆς, οἱ εἰδότες τὸν τόπον, ἐγνωμοδότησαν νὰ φρουρηθῇ προσηκόντως ἡ Ἀκροκορίνθος καὶ διαιρεθῇ τὸ στράτευμα εἰς τρία νὰ κινήθῃ τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρυτῶν, τὸ δὲ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ τὴν Ἡλιδα, ἐπὶ λόγῳ ὅτι διηρημένον τοιοῦτοτρόπως καὶ πᾶσαν στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν Ἑλλήνων θὰ διεσκέδαζε, καὶ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς θὰ εὑρίσκε καὶ μαχόμενον παντοῦ θὰ ὑπερίσχυεν. Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἐνέκρινεν τὴν γνώμην ταύτην καὶ φρουρήσας τὴν Ἀκροκορίνθον διὰ 300 ὑπὸ τὸν Χασάν πασᾶν, νυμφευθεὶς καὶ τὴν χήραν τοῦ Κιαμὴλ, ὥδευσεν πανστρατιᾷ καὶ ἐν βίᾳ πρὸς τὸ Ἄργος ἀφήσας ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ, ὑπὸ φύλαξιν ὀλίγων, τὰ πέντε ἐκ τῶν ἑξ κανονίων. Ἔστειλε καὶ 50 ἰππεῖς εἰς κατασκοπίαν, οἵτινες, μηδεμίαν εὐρόντες ἀντίστασιν, εἰσῆλθαν τὴν 6 καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ λύσιν τῆς συμβάσεως.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἀνέβαινον οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ Ἕλληνες ἔκαιον ὅλους τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς χωρίοις τῆς Ἀργολίδος καρπούς. Ὁ δὲ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὁ Κουμουστιώτης καὶ οἱ Μχυρομιχάλοι, Γεωργάκης, Ἰωάννης, Κιτσακός καὶ Βοιδῆς, παραλαβόντες διακοσίους στρατιώτας, ὑπῆγαν εἰς Κουτσοπόδι εἰς καῦσιν τῶν ἐκεῖ ἀσυγκομίστων εἰσέτι γεννημάτων· ἀλλὰ καθ' ἣν ὥραν τὰ ἔκαιαν, ἡ ἐχθρική προφυλακὴ κυκλώσασα τὸ γωρίον ἐρρίφθη ἐπ' αὐτοὺς ἀντισταθέντας γενναίως καὶ ἐφόνευσεν ἱκανούς, ἀλλ' οἱ σημαντικοί, ἐφιπποὶ ὄντες, δεισώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων σύγκρουσις ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἐπαίρόμενοι οἱ ἐχθροὶ ὡς μηδαμοῦ εὐρόντες ἀντίστασιν, ἀνέβαινον εἰς Ἄργος ὡς εἰς πανήγυριν. Τόσον δὲ ἐνε-

θαρρύνθησαν, ὥστε μόνοι οἱ ἀποσπασθέντες 50 ἱππεῖς, οἱ φέροντες τὰς ἀγαθὰς ἀγγελίας εἰς Ναυπλίου, εἰσῆλθον εἰς Ἄργος πρὶν φθάσῃ ὁ στρατός, καὶ διέμειναν τόσον ὀλίγοι ἄφοβοι ἐν τῇ ἐχθρικῇ ἐκείνῃ πόλει ὡς ἐν ἰδίᾳ. Τοῦτο ἰδὼν ὁ πλήρης τύλμης καὶ ζήλου Καρίγιαννης ἀνώθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐξῆλθεν ὅλος ὀργή, καὶ ἐντυχὼν τινὰς Ἀργεῖους τοὺς ἐπέπληξεν ὅτι ἀφῆκον τὴν πατρίδα των εἰς τὴν διάκρισιν τόσον ὀλίγων ἐχθρῶν.

Ἐφιλοτιμήθησαν οἱ ἐπιπληχθέντες, ὥρμησαν μετὰ τῶν περὶ τὸν Καρίγιαννην ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, ἐφόνευσάν τινας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπεδίωξαν. Τοῦτου γενομένου, ὁ γενναῖος Καρίγιαννης ἀνέβη πάλιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης διατρίβων ἔτι ἐν Τριπολιτῶν, ἔμαθε τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη καὶ τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγὴν τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος ἐδόθη ὅλος εἰς ὑπεράσπισίν της πρόθυμον συνεργὸν εὐρών τὴν γερούσιν καταβαλοῦσαν ἔκτοτε πᾶσαν φροντίδα εἰς ἀσφάλειαν τοῦ Κράτους.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διατρίβων ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐν Ἀργεῖ, κατέκρινεν ὡς ἀνάνδρον τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγοῦσαν Κυβερνήσιν, καὶ πρόθυμος νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος ἀνέβαινεν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς ἐντευξίν τῶν μὴ μετατοπισάντων γερουσιαστῶν καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου· ἀνέβαινε δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ συγχρόνως ἐκ τῶν Μύλων ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Κρεββάτᾱς· προσετῶς τοῦ Μισθρά, καὶ ἀπῆντησαν ὅλοι τὸν Κολοκοτρῶνην κατὰ τὸ Ταβοῦλι· ἐκεῖ συσχεφθέντες ἔκριναν πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσι τὴν ἔρημον καὶ ἀνώχυρον ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους εἰς ἐπασχόλησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος ὀλίγα· ἡμέρας, ἕως οὗ λάβωσι καιρὸν καὶ συναῶσι στρατιώτας εἰς ἀντίστασιν, διότι οἱ Τοῦρκοι σπανίως ἀφίνουν ὀπισθέν των ἐχθροὺς συσσωματωμένους. Εἰς κατάληψιν δὲ αὐτῆς ἐστάλησαν ὁ Μπαρμπιτσιώτης, ὁ Κατσάκος, ὁ Κουμουσιώτης καὶ ὁ Ζαχαρόπουλος μετὰ 200 στρατιωτῶν. Οὗτοι φθάσαντες πλησίον τῆς ἀκροπόλεως ἠπόρησαν καὶ ἐχάρησαν ἰδόντες κυματίζουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἐλληνικῆς σημαίας, εἰσῆλθαι προθυμότεροι, ἡσπᾶσθαι ἐγκαρδίως τὸν Καρίγιαννην, καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὴν μονὴν τῆς Κεκρυμμένης. Κατόπιν τῶν ῥηθέντων ὁπλαρχηγῶν ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης καὶ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Πά-

νος Κολοκοτρώνης, ὥστε ὅλη ἡ ἐν αὐτῇ φρουρὰ συνίστατο ἐξ 700 ἐπιλέκτων.

Τὴν 10 ἐχύθη ὅλος ὁ ἐχθρικός στρατός εἰς Ἀργολίδα, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσε· τὴν δὲ 12 ἔφθασεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀργους· καὶ ὁ μὲν Ἀργεῖος Ἀλῆς παραλαβὼν ἱππεῖς τινὰς εἰσῆλθεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ Δράμαλης ἐπολιόρησεν εὐθὺς στενῶς καὶ ἐπολέμει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους καὶ τὴν μονὴν τῆς Κεκρυμμένης.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ συνελθόντες εἰς Ταβοῦλι διεχωρίσθησαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον διὰ τοῦ Τουρνικίου, θέλων νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίου τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ· εὐρὼν δὲ καθ' ὁδὸν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μαλανδρινίου Τούρκους ἐκ τῶν τοῦ Δράμαλη ἐλθόντας ἐπὶ λαφυραγωγία, τοὺς ἔκαυσε κλεισθέντας ἐν τινι οἰκίᾳ καὶ μὴ θελήσαντας νὰ παραδοθῶσιν. Ἐτοποθέτησε δὲ τὸν μὲν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους τινὰς ὀπλαρχηγούς, ἔχοντας ὅλους 500, κατὰ τὰ Δερβενάκια, τὸν δὲ Γεώργην Ἀλωνιστιώτην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὅπου διέμεινε πρὸς καιρὸν καὶ αὐτός.

Ὁ δὲ Πετρόμπεης ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Μύλους, ὅπου ἦσαν καὶ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἱκανὰ στρατεύματα συνηθροισμένα εἰς λαφυραγωγίαν ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ πτώσει τοῦ Ναυπλίου καὶ ὅπου συνήρχοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἄλλα. Κατεῖχον δὲ τὰ στρατεύματα ταῦτα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καὶ τὴν τοῦ Κεφαλαρίου τὴν ἐν τῇ ὑπωρεῖᾳ τοῦ Χάου, ὅπου ἀναφαίνονται τὰ νερά τοῦ ἀπὸ τῆς Στυμφάλης λίμνης πηγάζοντος Ἐρασίνου, καὶ ὑπὸ γῆν μέχρι τῆς θέσεως ἐκείνης ρέοντος. Τὸ σχέδιον δὲ τῶν ἀρχηγῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ κλείσωσι τὰς ἐξόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς λιμοκτονήσωσιν ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος μὴ εὐρίσκοντας τροφάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπρόλαβον καὶ τὰς ἔκαυσαν. Ἐν τσοῦτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους καὶ οἱ ἐν τῇ μονῇ τῆς Κεκρυμμένης ἐπροκάλουν εἰς μάχην ἄνωθεν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντες. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ τοῖς ἐπρόβαλον νὰ προσκυνήσωσι καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐκανονιοβόλουν τὴν Κεκρυμμένην ἀπὸ τοῦ Φορωνέως, καὶ ἐτουφεκίζον νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ τὴν ἀκρόπολιν· ἐπέμειναν δὲ πολεμοῦντες, ἂν καὶ οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, διότι ἐπίστευον, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἄλλοι ἀπέθεσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὴν πολύτιμον περικοσίαν των. Οἱ ἐγκλειστοὶ δὲν ἐπάσχον ἑλλειψὶν τροφῆς, διότι ἐπρόλαβον καὶ εἰσεκόμισαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ νεροῦ. Τοῦτο ἐγνώριζαν οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ, καὶ πεπει-

σμένοι ὅτι δὲν ἐδύναντο οἱ ἐγκλειστοὶ ν' ἀνθέξωσι μέχρι πολ-
λοῦ, καὶ βλέποντες περὶ ἑαυτοὺς ἱκανὰ στρατεύματα, ἀπεφά-
σισαν νὰ κινηθῶσιν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ εἰδοποίησαν καὶ
τὸν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Σχοινοχωρίου εἰς τὴν τῶν Ἀκρόβων,
πλησιεστέραν τοῦ Ἄργους, μεταβάντα Πλαπούταν ἵνα κινηθῇ
καὶ αὐτὸς συγχρόνως. Τοιοῦτοτρόπως πεσόντες τὴν 15 πολ-
λαχόθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκουντάς ἤνοιξαν τὴν ἀκρόπολιν. Ἄλλ'
ἐπειδὴ ἡ κατοχὴ τῆς ἡτο δι' οὐκ εἵπομεν λόγους εἰσέτι ἀναγ-
κασιότατη, ἐξῆλθον μόνον, κοινῇ γνώμῃ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γε-
ωργάκης Μαυρομιχάλης, ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ οἱ πλεί-
στοι τῶν στρατιωτῶν· ἐναπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ καὶ
250 στρατιῶται, δυνάμενοι, δι' ἧς εἶχον τροφῆς καὶ πόσεως,
ἀφ' οὗ τόσον ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς των, νὰ ἐνδιαμείνωσιν εἰσέτι
ὀλίγας ἡμέρας· συνενόηθησαν δὲ νὰ ἔλθωσι καὶ ἐκ δευτέρου
μετ' ὀλίγον οἱ ἐξωθεν εἰς βοήθειάν των. Τοιοῦτοτρόπως, χάρις
εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ γενναιότητα τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ
ἀκροπόλει Ἑλλήνων, ἀσχολούμενος ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν πολιορ-
κίαν αὐτῶν, δὲν ἐπεχείρησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς
Πελοποννήσου.

Διασκεδασθέντος τοῦ μεγίστου τούτου κινδύνου, οἱ ἐν Μύ-
λοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ ἐστρατοπεδευμένοι Ἕλληνες, ἀναλογι-
σθέντες ὅτι ἡ ἐξοδὸς τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπομεινάντων δὲν
ἐπεδέχετο περαιτέρω ἀναβολήν, ἐκίνησαν εἰς λύτρωσίν των ὑπὸ
τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀντώνη Μαυρομιχάλη τὴν 19, κατέσαντες,
ὥς καὶ πρότερον, τὸν Πλαπούταν ὅπως συμπράξῃ. Ἄλλ' οὗτος
δὲν εἰδοποιήθη ἐν καιρῷ, ὥστε ὅλον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν
ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ἐλθόντας ἐκ Μύλων καὶ Κεφαλαρίου.

Ἀνήγειραν οἱ πολιορκοῦντες καὶ πολεμοῦντες τὴν ἀκρόπο-
λιν Τούρκοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἕνα προμαχῶνα ὑπ' αὐτήν, ὑπερ-
ενοχλοῦντες τοὺς πολιορκουμένους. Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι,
τουφεκίζοντες ἄνωθεν, ἠνάγκασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὸν νὰ
τὸν ἐγκαταλείψωσι, καὶ ἐνέθεσαν τὸν Βσιδῆν Μαυρομιχάλην.
Ὁ φιλικινδυνὸς οὗτος ἀνὴρ ἐξῆλθε διαρκούσης τῆς μάχης μετὰ
40 ἀκολούθων ξιφῆρης καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς πλησίον του ὀλί-
γους ἐχθρούς. Ἄλλ' οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, μὴ ἠξεύροντες ὅτι ὁ
προμαχὼν κατελήφθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων των, ἐξέλεθον τοὺς
ἐντὸς ὡς ἐχθρούς· καὶ βλέποντες αὐτοὺς μὲν διασκηροπίζοντας
τοὺς πλησίον αὐτῶν, ἄλλεθεν δὲ γενειοφόρον στρατιώτην, ἡ
κατ' ἄλλους παπῶν, βαστώντα σημαίαν καὶ φεύγοντα, ἐτρά-
πησαν ὅλοι εἰς φυγὴν. Τότε οἱ ἐχθροὶ, βλέποντες τοὺς Ἕλλη-

νας φεύγοντας, ἔπεσον ἔφιπποι καὶ πεζοὶ κατόπιν των καὶ τοὺς κατεδίωξαν προσπαθοῦντας νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ τοῦ Χάου· ἐφόνευσαν δὲ 153, καὶ ἐπλήγωσαν 64. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην τροπὴν καὶ φθορὰν τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐπανεῆλθον εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἰδόντες τόσον ἀριθμὸν πεσόντων καὶ πληγωθέντων ἀδελφῶν, συνήχθησαν πάλιν εἰς Κεφαλάρι ἔντρομοι. Ἐν τούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐφαίνοντο μηδεμίαν πλέον ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας.

Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἄγιον Γεώργιον Κολοκοτρώνης μαθὼν τὸ δυστύχημα μετέβη τὴν ἐπαύριον (20 ἰουλίου) εἰς Μύλους, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἡττηθέντων σωμάτων ἦρε καλὴ τύχη 1,300 Ἀρκάδιους, φθάσαντας μετὰ τὴν μάχην· θέλων δὲ νὰ θαρρύνῃ τοὺς δευλιάσαντας, ἀνέβη ἐπὶ τινος ὑψώματος καὶ ἐφλόγισε τὰς κερύϊας τῶν ἀκροατῶν του διὰ τῶν σφοδρῶν ἐπιπλήξεων του, διὰ τῶν πατριωτικῶν προτροπῶν του, καὶ οἱ ὧν ἔδωκε χρησίων ἐλπίδων· καὶ ἐπειδὴ τότε ἐπρόκειτο πρὸ παντός ἄλλου νὰ προσθάσῃ καὶ σώσῃ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐκίνησαν τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην· καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν νύκτα ἡκροβολίσθησαν ἀνεπιτυχῶς. Τὴν δὲ τρίτην, διαρκούντος τοῦ συνήθους ἀκροβολισμοῦ, ἔλαβον οἱ ἔγκλειστοι καιρὸν καὶ ἐξῆλθον ὅλοι σχεδὸν σῶοι. Παρέβλεψαν δὲ ὡς φαίνεται καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἔχοντες πρῶτιστον σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν τῶν πραγμάτων.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, μὴ δυνάμενος νὰ βλάψῃ τοὺς ἐχθροὺς πολεμῶν, ἐσοφίζετο πῶς νὰ τοὺς φοβίσῃ· παρετήρησεν ὅτι ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ ὑπώπτευσεν τὴν φυγὴν των· ἐπειδὴ δὲ ᾔθελε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν, διέσπειρε τὴν νύκτα τῆς 23 πολλοὺς στρατιώτας ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ὁρέων καὶ τοὺς διέταξε ν' ἀνάψῃ ἕκαστος καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τρία πολυλαμπῆ πυρὰ. Ἐγείνε τὸ διαταχθὲν καὶ ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐξῆς νύκτα, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ὑπέλαβον ὅτι συνέρρευσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος πλήθην Ἑλλήνων, ἐφοβήθησαν καὶ δὲν ἐξῆλθον τοῦ Ἄργους, ὡς συνεβίβον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἄγρυπνος πάντοτε καὶ προσεκτικὸς, ἐσυμπέρανεν ἐντεῦθεν ἔτι μάλλον, ὅτι ἐμελέτων ταχέως νὰ φύγῃ, καὶ εἶπε τοῖς συναδέλφοις του ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαῖον οἱ πολλοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τοῦ Κεφαλαρίου καὶ τῶν Μύλων, εἰς ἐμπόδιον τῶν ἐχθρῶν, ἂν ἐδοκίμαζον ν' ἀναρῶσιν ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ὅτι ὀλίγοι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κλείσωσι τὰς μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου

στενοτοπίας εἰς πρόσκομμα τῆς εἰς Κόρινθον ἐπανόδου των ἦσαν δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὡς ὀκτακισχίλιοι ὀπλοφόροι Ἕλληνες ἐν τῇ Ἀργολίδι. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλεῖστοι ἔμειναν ὅπου ἦσαν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κρεββατᾶν· ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον.

Σ Π. ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως

Τόμ. Β', σελ. 205.

Ὁ δὲ ἰταλὸς *Mario Pieri* ὡς ἐξῆς ἐκθέτει ἐν τῇ ἐαυτοῦ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη.

Οἱ Ἕλληνες πληροφορηθέντες τὴν προσέγγισιν τῶν βαρβάρων ἔλαβον σοβαρωτάτας ἀποφάσεις· ἔκαυσαν πάντα τὰ καταστήματα τοῦ Ἄργους, ἵνα μὴ περιπέσωσιν αἱ ζωοτροφίαι εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἐκ τῶν πληροφοριῶν τοῦ Ὀδυσσεῆος καὶ τοῦ Θάνου Κανακάρη ἐστρατολόγει καθ' ὁμάδας τοὺς ὁρεσιβίους, οἵτινες μετὰ σπουδῆς ἔτρεχον καὶ μετὰ προθυμίας μετέβαινον εἰς τὴν Ἀργολίδα. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀχαΐας, τοῦ ὄρους Κυλλήνης, οἱ Καλαβρυτηνοί, οἱ Φενεᾶται, οἱ Στυμφαλῖται συνηνώθησαν ἅμα ἔλαβον γνώσιν τοῦ κινδύνου, ὀρεγόμενοι νὰ πολεμήσωσιν. Οὐδέποτε ὑπῆρξε τοιοῦτος ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀξιομνημονεύτου μάχης τῶν Πλαταιῶν.

Ἐν τῷ μεταξύ τὸ Ἄργος ἐκενοῦτο, αἱ οἰκογένειαι καὶ τὰ ἀδύνατα μέρη ἀπεστέλλοντο εἰς Ὑδραν, τὸ δὲ στραταρχεῖον μετεφέρθη εἰς Λέρινην. Ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ Θάνος Κανακάρης, ὃς οὐ προέβλεψε περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἄλλων, ἐπεβιβάσθη ἐπὶ ὑδραϊκῆς γολέτας μετὰ τῶν συναδέλφων του Ὁρλάνδου, Βουδούρη μέλους τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, τοῦ Βούλγαρη ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, τοῦ κόμητος Μεταξᾶ ἐκ Κεφαλληνίας ὑπουργοῦ τῆς Ἀστυνομίας.

Ὁ Νέγρης ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Κωλέτης ὑπουργός τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ Καρακατσάνης, ὁ Μοναρχίδης, ὁ Βλάσης καὶ ὁ Κωνσταντᾶς μέλη τοῦ νομοθετικοῦ σώματος ἐπέβησαν ἐπὶ ἄλλου πλοίου, ἐφ' οὗ ὁ Ἀργεῖος Περούκας διέσωσε τὰ ἀρχεῖα

τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸ δημόσιον Ταμεῖον ἐν καλῇ τάξει καὶ καταστάσει.

Ἐξ ἐμπνεύσεως οὕτως εἰπεῖν θείας, οἱ ἀρχηγοὶ Δημήτριος Ὑψηλάντης, Πέτρος Μαυρομιχάλης, Νικήτας καὶ ὁ Σπαρτιάτης Κρεββατᾶς εὐρέθησαν σύμφωνοι καθ' ὅλα τὰ σημεῖα περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐργασιῶν των, ἐναντίον τῆς γνώμης ἄλλων τινῶν, γενναίων ἴσως, οἵτινες ὁμῶς συνεβούλευον νὰ καταφύγῃσιν εἰς τὰ ὄρη. Ἐτοποθετήθη μοῖρα Μανιατῶν εἰς τὰς ἀμπέλους τὰς ἐπιστεφούσας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἰνάχου, οἱ ὅποιοι ἐφόνευσαν ἐκ τῶν ἐνεδρῶν των πάντα Τοῦρκον, ὅστις ἤθελε μεταβῆ πρὸς συλλογὴν σταφυλῶν, ἀπέστελλον δὲ ἀμέσως εἰς τὰ ὄρη τοὺς συλλαμβανομένους ἵππους· εἶτα ἐτέθησαν ἀνά διαστήματα, κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, μεταξὺ τῶν τεναγῶν καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὀρυζάνων ἀποσπάσματα τινα κυνηγῶν, ὅπως παρκωλύσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ προμηθεύηται φορβὴν καὶ τὸν παρσύρῳσιν εἰς τὰ ἔλη, προκαλοῦντες αὐτὸν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, ἔνθα εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ τὸν καταστρέψωσι. Τέλος Γάλλοι τινὲς ἀξιωματικοί, ἐν οἷς ὁ λοχαγὸς Ζουρδαιν καὶ ὁ συνταγματάρχης Λαβιλλᾶς, κατεσκεύασαν πετρόκτιστα ὀπισθεν τῶν πυρποληθεῖσων οἰκιῶν περιφράγματα, ἔνθα ἐτοποθετήθησαν εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀμύνωνται κατὰ τῶν βαρβάρων. Οὕτω συνεδέθη ἡ γραμμὴ τῶν πολιορκητικῶν ἔργων ἀπὸ τοῦ Ἄργους μέχρι τοῦ μικροῦ φρουρίου τοῦ Ναυπλίου. Τότε ὁ Νῆκος Νικήτας, ἀδελφὸς τοῦ Τουρκοφάγου, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου, ἐτοποθετήθη εἰς τὰ ὀπισθεν τοῦ φρουρίου τούτου ὄρη, πλοῖα δὲ τινα προωρίσθησαν νὰ δίδωσι συνδρομὴν εἰς τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τοὺς ἰδρυθέντας ἐπὶ τῆς παραλίας. Ὁ ἀντιπρόεδρος Κανακάρης καὶ ὁ Κόμης Ἀνδρέας Μεταξᾶς ἦσαν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ συμβουλὴ τοῦ μικροῦ ἐκείνου στόλου, οὗτος προϊστάτο ἡ ἀτρόμητος Μπουμπουλίνα μετὰ τινων Ἰνδραίων ναυμάχων.

Ἐν τούτοις ὁ Δράμαλης στρατοπεδεύσας εἰς τοὺς πρόποδας τῶν λόφων τῶν Μυκηνῶν ἐκάθητο ἐπὶ ὁκτῶ ἡμέρας ἀναμένων τὴν ἄφιξιν τοῦ στόλου τοῦ καπετὰν πασᾶ, ἕως οὐ ἐξωθηθεῖς ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως ζωοτροφιῶν, ἥτις εἶχεν ἤδη καταστῆ ἐπαισθητὴ εἰς τὸν στρατὸν του, ἐξεκίνησεν ἐκεῖθεν τὴν 31 Ἰουλίου καὶ τὴν 1ην Αὐγούστου ἡ πεδιάς κατεκλύσθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ἐν ᾧ δὲ μέρος αὐτοῦ εἰσήρχετο εἰς τὸ Ναύπλιον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν πολιορκουμένων, τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ προσέβαλε τὸ Ἄργος ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ 1,800

ἀνδρῶν, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ ἀπόκρημνα μέρη τῶν ὄρεων Λυρκείας καὶ Ἀρτεμισίου, ἐὰν πρότερον δὲν ἔρ-
 ραινον διὰ Τουρκικοῦ αἵματος τὰ ἐρείπια τοῦ Ἄργου. Καὶ
 οὕτως δὲν ἐγκατέλιπον τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα εἰμὴ μετὰ ὀκτάωρον
 μάχην καὶ ἀφ' οὗ ἀπέκρουσαν ἐξ ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους, καθ'
 ἃς ὁ ἴδιος Δράμαλης ὠδήγει αὐτοπροσώπως τοὺς μαχητάς του
 νὰ πολεμῶσιν· ἡ ἄλωσις δὲ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἄργου ἐστοί-
 χισεν εἰς τοὺς βαρβάρους 900 νεκροὺς καὶ 200 τραυματίας,
 ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν 60 νεκροὺς καὶ τραυματίας. Πρὸς
 τοῦτοις οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν ὑπεχώρησαν, ἀπέβησαν
 μάλλον ἐπιφοβοί, ἀφ' οὗ ἄνευ πεζικοῦ ἀπέβαιναν ἀδύνατον εἰς τὸν
 ἐχθρὸν νὰ τοὺς προσβάλλῃ καὶ ἀποδιώξῃ. Καὶ ὄντως ἀπασαί αἱ ἀπό-
 πειραὶ του οὐ μόνον ἐματαιοῦντο, ἀλλ' ἀπέβαινον καὶ πρὸς βλάβ-
 ῃν του, διότι ἐκάστοτε ἔχανεν ἄνδρας καὶ ἵππους. Ἀπειρα κα-
 τορθώματα μοναδικῆς ἀνδρείας ἐπραξάν οἱ Ἕλληνες κατὰ πάσαν
 τοιαύτην συμπλοκὴν· ἐθεάθη σηματοφόρος καταδιωκόμενος ὑπὸ
 τεσσάρων τούρκων ἱππέων, ὅσους ἀνανεώσας τὸ παράδειγμα τῶν
 Ὀρατίων καὶ Κουριατίων, μάλιστα ὑπερβάς τοῦτο, τοὺς ἐφό-
 νευσε κατὰ πρῶτον τοὺς δύο, εἶτα ἐτραυμάτισε τὸν τρίτον καὶ
 κατόπιν ὅταν τὸν ἐπλησίασεν ὁ τέταρτος, ὠρμησεν ὀπίσω βρά-
 χου τινός, ἐστήσεν ἐν αὐτῷ τὴν σημαίαν του καὶ σκοπεύσας
 ἐφόνευσε τὸν καταδιώκοντα αὐτόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Πέτρος
 Μαυρομιχάλης κατέστησε φρουροὺς ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν ὄρεων
 μέχρι τοῦ Ἐρασίνου, ὁ δὲ Σπαρτιάτης Κρεββάτας ἐβλαπτε
 τοὺς βαρβάρους διὰ τῶν κυνηγῶν του καὶ παρηνώχλει ἐπὶ το-
 σοῦτον τὸν σερασκέρην, ὥστε οὗτος διέταξεν ὡς μανιώδης ἵνα
 τὴν νύκτα ἐξακισχίλιοι ἄνδρες κατέλθωσι τῶν ἵππων καὶ νὰ
 προσβάλλωσι τὰ πρὸς οὐσμάς τοῦ Ἄργου ἀπόκρημνα μέρη.
 Ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ 4 ὥρας, ἡ δὲ σύγχυσις παρὰ τοῖς Τούρ-
 κοῖς ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἀλληλοεφονεύοντο, καὶ ἀφ' οὗ ἀπώ-
 λησαν πολλοὺς ἄνδρας ὑπεχώρησαν. Τὴν πρωΐαν ὁ Δράμαλης
 ἔγραψεν εἰς Κόρινθον πρὸς ἀποστολὴν ἐπικουρίας 3,000 ἀνδρῶν,
 εἶχε δὲ καταλίπει 10,000, εἶτα ἦλθεν εἰς Ναύπليون, ὅπως ἀνα-
 ζωπυρῇ τὸ θάρος τῶν κατοίκων, οἵτινες ἀντὶ νὰ ἀντεπεξέλ-
 θωσι κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Νικήταν ἔμενον ἑντρομοὶ ἐκ
 φόβου πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς κατέχοντας τὸ μικρὸν φρούριον.
 Ἐρχισαν τότε οἱ ἀμοιβαῖοι κανονισμοὶ μετὰ τοῦ φρου-
 ρίου αὐτοῦ καὶ τοῦ Ναυπλίου, μετὰ ἐλαφρῶν ζημιῶν δι' ἀμ-
 φότερα τὰ μέρη, ἀλλὰ πρὸς μέγαν φόβον τῆς πόλεως, ἥτις
 ἀνεμείνετο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ πυρποληθῇ ὑπὸ τῶν

ἐμπρηστικῶν σφαιρῶν, ἃς οἱ Ἕλληνες ἠπειλοῦν νὰ ρίψωσιν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' οὐδέποτε ἔρριψαν ἵνα μὴ βλάψωσιν ἀθῶους.

Ἐν ᾧ ὁ σερασκέρης Δράμαλης κατεγίνετο εἰς τοιοῦτον ἀνωφελεῖς παιγνίδιον, ὁ Κολοκοτρώνης κατήρχετο διὰ Νεμέας εἰς τὰ στενὰ τῶν Κλεωνῶν καὶ τοῦ Τρητοῦ, ὧν ἦτο κύριος. Ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον ἐν Πελοποννήσῳ, ἐνθα ἕκαστος ἠρώτα ποῦ ἦτο ὁ ἐχθρὸς. Δισχίλιοι Ἀρκάδες ἀκολουθοῦντες τὸν Κολοκοτρώνην, εἶχον ἐπίσης καταλάβει τὴν κλεισώρειαν τοῦ Πολυφέγγου, τρυτοχρόνως δὲ προσῆλθον παρὰ τῷ Πέτρῳ Μαυρομιχάλῃ 1,500 ἄνδρες, οὕτω δὲ τῶν Τούρκων διεκόπη ἡ μετὰ τῆς Κορίνθου συγκοινωνία, περικυκλωθέντων ὑπὸ 11,000 Ἑλλήνων ἐλλοχευόντων περὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους. Τότε ἐξελέγη ὁ Κολοκοτρώνης ἀρχιστράτηγος, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀπλοῦς ὀπλαρχηγὸς καὶ οὐδὲν ἄλλο, διώκησε δὲ οὕτω καὶ τοσαύτην πρόνοιαν ἐλαβεν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε ἠξιώθη νὰ καταγάγῃ τὴν σπουδαιότεραν νίκην τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπωφελομένη ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν Τούρκων ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης 2,000 ἄνδρας, ὅπως καταλάβωσι τὰ στενὰ τῆς Κορίνθου καὶ ἀποκόψωσι πᾶσαν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ συγκοινωνίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Τὸ τοιοῦτον ἐξέτελεσεν ὁ ναύαρχος Τομπάζης μετὰ μοναδικῆς ἐπιμελείας, τότε δὲ ἤρξαντο νὰ στενοχωρῶσι στενώτερον τὸν στρατὸν τοῦ Δράμαλη μὴ ἔχοντα πλέον διεξοδόν. Τὴν πρωΐαν τῆς 16 Αὐγούστου ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης προσέβαλε τοὺς βαρβάρους, ὁ δὲ Σπαρτιάτης Κρεββατᾶς εἰσελθὼν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Ἄργους ἀφῆρεσε πέντε πυροβόλα ὀρεινά, ταυτοχρόνως δὲ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης κατελάμβανε τὴν Λάρισαν, ὁ δὲ Νίκος Νικητᾶς κατελθὼν τοῦ Ἀραχναίου ὄρους ἐπανελάβε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Οὕτως οἱ Τούρκοι ἀπεκρούοντο πανταχόθεν καὶ ἡναγκάζοντο ν' ἀνθίστανται κατὰ πολυαριθμῶν ἐχθρῶν, οἵτινες προσέβαλον αὐτοὺς μετὰ μεγάλης ὀρμῆς. Πλὴν τῶν σταφυλῶν οὐδεμίαν ἄλλην τροφὴν εἶχον, ὅπερ ἐπέφερεν αὐτοῖς δυσεντερεΐαν, καὶ οἱ ἵπποι των ὁσημέραι ἡλαττοῦντο, φονευόμενοι εἰς τὴν βοσκήν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Φθειρόμενοι οὕτως ἀκαταπαύστως οἱ βάρβαροι, θὰ κατεστρέφοντο πάντες χωρὶς νὰ πολεμηθῶσιν ἂν μὴ οἱ Ἕλληνες ὀρεγόμενοι νὰ ἐκδικηθῶσι δὲ συνήπτον πρὸς αὐτοὺς μάχην τὴν 18 Αὐγούστου, τολμήσαντες νὰ τοὺς προσβάλλωσι διὰ τῶν μικρῶν των δυνάμεων ἐν ἀνοικτῇ πεδίῳ. Ἐν μίᾳ τῶν συμπλοκῶν τούτων κυκλωθέντες αἱ Ἑλλή-